

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ



İSKANDİNAV ÜLKELERİ
JEOPOLİTİĞİNİN BÖLGESEL AÇIDAN
GÜVENLİK, SAVUNMA VE DIŞ
POLİTİKALARINA ETKİLERİ

SEMİH KAYA

TEZ DANIŞMANI

DR. MURAT YORULMAZ

EDİRNE 2023

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSKANDİNAV ÜLKELERİ
JEOPOLİTİĞİNİN BÖLGESEL AÇIDAN
GÜVENLİK, SAVUNMA VE DIŞ
POLİTİKALARINA ETKİLERİ

SEMİH KAYA

TEZ DANIŞMANI

DR. MURAT YORULMAZ

EDİRNE 2023

ÖZET

İSKANDINAV ÜLKELERİ JEOPOLİTİĞİNİN BÖLGESEL AÇIDAN GÜVENLİK, SAVUNMA VE DIŞ POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Semih KAYA

Bu araştırmanın amacı; İskandinav Ülkelerinin Güvenlik, Savunma ve Dış Politikalarını Jeopolitik perspektif üzerinden analiz etmektir. Bu çalışmada Jeopolitik değerlendirme; “Jeopolitik Kod” ve “Jeopolitik Kırılma Anı” kavramları üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca, yerli literatürde sayıca az olan “İskandinav Ülkeleri” konulu çalışmalara da katkı sunması açısından, araştırma önem arz etmektedir. İskandinav Ülkelerinin Güvenlik, Savunma ve Dış Politikaları analiz edilirken; küresel konjonktürde meydana gelen gelişmeler ve bölge ülkelerin bu gelişmelere verdikleri tepkiler, yön değiştiren politikalarını açıklamaktadır. Bölge ülkelerinin çok yönlü ilişkilerinin analiz edildiği bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak; Strüktürel Fonksiyonel Araştırma Yöntemi ve Örnek Olay Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. İskandinav Ülkeleri; toplumsal yapılarından, devletlerine, üyesi oldukları örgütlerden, küresel aktörlerle ilişkilerine kadar çok yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Yapılan değerlendirmeler; toplum-devlet-örgütler düzeyinde farklı seviyelerde ve derinlemesine analizler içermektedir. İskandinav Ülkelerinin; bölgesel örgütleri üzerinden ortak bir sinerji oluşturmaları ve ortak güvenlik savunma ve dış politika çıktıları üretmeleri, iş birliklerinin kanıtı niteliğindedir. Ortak İskandinav toplumundan, İskandinav devletler topluluğuna giden ilişkilerin yönü; jeopolitik açıdan güvenlik savunma ve dış politikalarını açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İskandinav Ülkeleri, Jeopolitik, Güvenlik Savunma ve Dış Politika, İskandinav Toplumu, Nordik Ülkeleri.

ABSTRACT

THE EFFECTS ON REGIONAL SECURITY, DEFENSE AND FOREIGN POLICIES OF THE GEOPOLITICS OF NORDIC COUNTRIES

Semih KAYA

The purpose of this research; The aim is to analyze the Security, Defense and Foreign Policies of the Scandinavian Countries from a Geopolitical perspective. In this research, Geopolitical evaluation is made through the concepts of “Geopolitical Code” and “Geopolitical Breaking Point”. In addition, the research is important in terms of contributing to studies on “Scandinavian Countries”, which are few in number in the domestic literature. While analyzing the Security, Defense and Foreign Policies of the Scandinavian Countries; The developments in the global conjuncture and the reactions of the countries in the region to these developments explain their changing policies. In this study, where the multifaceted relations of the countries in the region are analyzed, Structural Functional Research Method and Case Study Research Method were used as research methods. Scandinavian Countries; They are subjected to a multifaceted evaluation, from their social structures to their states, from the organizations they are members of to their relations with global actors. The evaluations include in-depth analyzes at different levels at the society-state-organization level. The fact that the Scandinavian Countries create a common synergy through their regional organizations and produce common security, defense and foreign policy outputs is proof of their cooperation. Direction of relations from the common Scandinavian society to the Commonwealth of Scandinavian States; It explains Security, Defense and Foreign Policies from a geopolitical perspective.

Key Words: Scandinavian Countries, Geopolitics, Security Defense and Foreign Policy, Scandinavian Society, Nordic Countries.

ÖN SÖZ

Bu çalışma; İskandinav Ülkelerinin Güvenlik, Savunma ve Dış Politikalarını Jeopolitik bir perspektiften ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Bölge ülkelerinin politikaları, “jeopolitik kod” ve “jeopolitik kırılma anı” kavramları üzerinden analiz edilmiştir.

Ülkemiz özelinde; “Bölge Çalışmaları” veya daha da özele inerek, “İskandinav Ülkeleri” konulu çalışmaların azlığı, konu seçiminde etki eden unsurlardan biri olmuştur. Dünya politikasını anlamlandırırken; başat aktörlerden, bölgesel güçlere, örgütlerden, toplumlara kadar her olgu etken bir unsurdur. Seviye düzeyleri ve etki alanları farklı olsa dahi politika yapım süreçlerinde dikkate alınan öğelerden olmuşlardır. Bu çalışmada İskandinav Ülkeleri; toplumsal yapılarından, kurmuş oldukları devletlere, bölgesel örgütlerinden, uluslararası arenada ki diğer aktörlerle olan tüm ilişkileri mercek altına alınması ve incelenmesi amaç edinilmiştir. Yerli literatürde az sayıda olan İskandinav Ülkeleri çalışmalarına bir katkı sunması açısından bu araştırma önem arz etmektedir.

Öncelikle belirtmem gerekir ki çalışmam esnasında; sabırla, bana vermiş olduğu destek ve katkısından ötürü tez danışmanım Sayın Dr. Murat YORULMAZ hocama ve bu zorlu süreçte her daim maddi ve manevi olarak arkamda duran sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	viii
ŞEKİLLER.....	ix
HARİTALAR.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	29
JEOPOLİTİK, ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İSKANDİNAV JEOPOLİTİĞİ 29	
A. Jeopolitik Bilimi ve Uluslararası İlişkiler.....	31
1. Jeopolitik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi	35
2. Jeopolitik Kavramı, Nesnesi, Konusu ve Kategorileri.....	62

3.	Jeopolitiğin Aktörleri ve İşlevleri	71
4.	Yeni Jeopolitik Görüşler ve Eleştirel Jeopolitik	73
B.	İskandinav Tarihi ve Siyasal Gelişimi.....	79
C.	Kurumları	112
D.	Ekonomik Yapısı.....	116
E.	Sosyolojik- Kültürel Değerleri.....	121
F.	Güvenlik Savunma ve Dış Politika Enstrümanları	122
G.	İskandinav Jeopolitiğinin Önemi.....	125
1.	Norveç	125
2.	İsveç	127
3.	Danimarka	130
4.	Finlandiya.....	134
5.	İzlanda.....	137
II.	BÖLÜM	142
	İSKANDINAV ÜLKELERİNİN İLİŞKİLERİ.....	142

A.	İskandinav Ülkelerinin Birbirleriyle İlişkileri	142
1.	İskandinav Birliği.....	142
2.	İskandinav Savunma İş Birliği (NORDEFECO).....	146
B.	İskandinav Ülkelerinin Komşularıyla İlişkileri	151
1.	Avrupa Birliği	152
2.	Rusya Federasyonu	156
3.	İskandinav-Baltık İş Birliği (NB8 Nordic-Baltic Eight).....	160
C.	İskandinav Ülkelerinin Küresel İlişkileri	164
1.	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	164
2.	Arktik Konseyi	165
3.	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT).....	167
4.	Birleşmiş Milletler (BM)	169
III.	BÖLÜM	173
	İSKANDINAV JEOPOLİTİĞİNİN ÇOK YÖNLÜ ETKİLERİ; DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK VE SAVUNMA.....	173

A.	İskandinav Dış Politikası.....	173
1.	I. Dünya Savaşı ve Tarafsız İskandinav Ülkeleri (İsveç).....	173
2.	Fin-Rus Savaşı	176
3.	Atlantik Ötesi ilişkiler ve Norveç	179
4.	Amerika'ya Rağmen Danimarka ve Grönland.....	181
B.	İskandinav Ülkelerinin Güvenlik ve Savunma Politikaları	185
1.	NATO'nun Ordusuz Tek Üyesi: İzlanda	185
2.	Rus Dış Politikası Bağlamında İskandinav Ülkelerinin Güvenlik Arayışı ve Tehdit Algısı: Rusya-Ukrayna Savaşı.....	190
C.	İskandinav Jeopolitiğinin Bölge Ülkelerinin Dış Politikaları ile Güvenlik ve Savunma Politikalarına Etkileri.....	193
	SONUÇ	195
	KAYNAKÇA.....	199

TABLÖLAR

Tablo 1: İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE)	6
Tablo 2: Dünya Mutluluk Raporu 2023	8
Tablo 3: Türkiye'de Yapılan İskandinav Konulu Çalışmalar.....	17
Tablo 4: Araştırmanın Kimlik Kartı.....	28
Tablo 5: İsveç Ekonomisi 2022	117
Tablo 6: Norveç Ekonomisi 2022.....	118
Tablo 7: Danimarka Ekonomisi 2022.....	119
Tablo 8: Finlandiya Ekonomisi 2021	120
Tablo 9: İzlanda Ekonomisi 2022.....	120

ŞEKİLLER

Şekil 1: Farabi'nin, Büyüklüklerine Göre Devletleri Sınıflandırması	37
Şekil 2: Hilafet Yönetimine Göre Devletler ve Yayılma Stratejisi.....	38
Şekil 3: Karl Theodor Jasper'ın, Tarihin Eksen Halkları Sınıflandırması.	44
Şekil 4: Uzay Hakimiyet Teorisine Göre “Uzayın Dört Evresi”	70
Şekil 5: Gerard Toal'ın Eleştirel Jeopolitiği Kavramsallaştırması.....	76
Şekil 6: Geleneksel ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması.....	77
Şekil 7: Danimarka'nın tarihinde ilk defa 1. Harald (Mavidiş Harald) tarafından kurulduğunu anlatan Jelling Kayaları	93

HARİTALAR

Harita 1: Kişi Başı Gelire Göre Ülkeler	7
Harita 2: H. J. Mackinder'in "Tarihin Coğrafi Eksenini" İsimli Eserindeki Harita	50
Harita 3: Haushofer'ın, Alman Kültürünün Yayıldığı Bölgeleri Gösteren Haritası ..	55
Harita 4: Nicholas J. Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'nin Temsili Haritası	57
Harita 5: Baltık Denizi Haritası	82
Harita 6: Olaus Magnus'un Carta Marina'sı (1539).....	105
Harita 7: Norveç Siyasi Haritası	126
Harita 8: İsveç Siyasi Haritası	129
Harita 9: Danimarka Fiziki Haritası.....	132
Harita 10: Danimarka Krallığının Kapsadığı Topraklar	133
Harita 13: Finlandiya-RF Sınırı.....	136
Harita 14: Finlandiya'nın Topoğrafik Haritası.....	139
Harita 15: İzlanda Fiziki Haritası.....	142
Harita 16: İzlanda'nın Bölgeleri.....	143

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
BM:	Birleşmiş Milletler
COPA:	(Cooperation AreaS) İş Birliği Alanları
COPA CAPA:	(COPA Capabilities) Yetenekler İş Birliği Alanı
COPA HR&E:	(COPA Human Resources and Education) İnsan Kaynakları ve Eğitim İş Birliği Alanı
COPA OPS:	(COPA Operations) Operasyonlar İş Birliği Alanı
COPA SD:	(COPA Strategic Development) Stratejik Gelişim İş Birliği Alanı
COPA TR&EX:	(COPA Training and Exercises) Eğitim ve Tatbikatlar İş Birliği Alanı
EEA:	(European Economic Area) Avrupa Ekonomik Alanı
EEAS:	(European External Action Service) Avrupa Dış İlişkiler Servisi
EFTA:	(European Free Trade Association) Avrupa Serbest Ticaret Birliği
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla

İGE:	İnsani Gelişmişlik Endeksi
MC:	Milletler Cemiyeti
NATO:	(North Atlantic Treaty Organization) Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NB8:	(Nordic-Baltic Eight) Nordik Baltık Sekizlisi
NIFCA:	(Nordic Institute for Contemporary Art) İskandinav Çağdaş Sanat Enstitüsü
NOMUS:	(The Nordic Music Committee) İskandinav Müzik Komitesi
NORDAC:	(Nordic Armaments Cooperation) İskandinav Silahlanma İş Birliği
NORDBOK:	İskandinav Edebiyat Komitesi
NORDCAPS:	(Nordic Co-ordinated Arrangement for Military Peace Support) İskandinav Askeri Barış Desteği Koordinasyon Düzenlemesi
NORDEFECO:	(Nordic Defence Cooperation) İskandinav Savunma İş Birliği (Örgütü)
NORDSAMFN:	(Nordic-United Nations Stand-by Forces) İskandinav Ülkeleri-BM Hazır (Yedek) Kuvvetleri
NordScen:	(Nordic Centre for the Performing Arts) İskandinav Gösteri Sanatları Merkezi
NORDSUP:	(Nordic Supportive Defence Structures) İskandinav Destekleyici Savunma Yapıları

ODGB:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECD:	(Organisation for Economic Co-operation and Development) Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OSCE:	(Organization for Security and Co-operation in Europe) Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
ÖSYM:	Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PESCO:	(Permanent Structured Cooperation) Daimî Yapılandırılmış İş Birliği
RF:	Rusya Federasyonu
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
UNDP:	(United Nations Development Programme) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
YDS:	Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğeri
vs.:	vesaire

GİRİŞ

İskandinav ülkelerinin; savunma, güvenlik ve dış politikalarını belirlemede ki ilk pusulaları, şüphesiz diğer uluslararası aktörler gibi, jeopolitiktir. Fransız Devrimi sonrası tüm dünyaya yayılan milliyetçilik akımları ve Post-Endüstriyel dönemde gerçekleşen işçi buhranları, diğer Avrupa devletleri gibi bölge ülkelerini de etkilemiştir. Ulus inşa süreçlerini tamamlayan Avrupa devletlerinin, sömürge kapma rekabetinden kaynaklanan 1. Dünya Savaşı¹ ve devamında bunun rövanşı niteliğinde olan 2. Dünya Savaşı, İskandinav ülkelerinin hemen burunlarının ucunda cereyan etmiştir. Yeri geldiğinde, çatışma bölgelerinden uzak konumlarıyla dikkat çekilen bölge ülkeleri; yeni küresel yapılanmanın gerçekleştiği Soğuk Savaş döneminde, başat aktörlerden olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'den etkilenmiş, yeni güç merkezlerinin getirdiği “Çift Kutuplu Sistem”, tüm dünya gibi², bölge ülkelerinin de savunma, güvenlik ve dış politikalarını da etkilemiştir. 1. ve 2. Dünya Savaşlarını rekabetin fiziki boyutu, “Soğuk Savaş” dönemini ise rekabetin psikolojik boyutu olarak değerlendirir isek, ideolojik çekişme döneminde bölge ülkelerinin jeopolitik değeri geçmişe nazaran artmıştır. SSCB için “Finlandiya” adeta bir tampon bölgesi, ABD için ise; “Norveç” bir sınır bölgesi, “İzlanda” ise *Nükleer Tehdit* açısından bir erken uyarı noktası ve Atlantik kontrolü açısından ise merkezi bir karakol olmuştur. Tüm bu değişkenleri dikkate alarak uyguladıkları ihtiyatlı dış politika ile bölge ülkeleri, dünya siyasetinde dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir.

Soğuk Savaşın bitmesi ve SSCB'nin dağılmasından sonra, bir yandan bağımsızlığını kazanan Baltık devletleriyle gerek ikili gerekse de bölgesel örgütler

¹ Simon Dalby, *The Routledge Handbook of New Security Studies*, Routledge Taylor & Francis Group, London 2010, s. 50.

² Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, s. 119.

vasıtasıyla ortak yönlerini pekiştiren İskandinav bölgesi ülkeleri, aynı zamanda; SSCB'nin ardılı Rusya Federasyonu (RF)'nin uyguladığı agresif dış politikadan rahatsız olmaktadır. Özellikle RF'nin Kırım'ı ilhakından sonra; savunma, güvenlik ve dış politikalarını bu yönde revize etmişler, aktif ve etkili oldukları örgütlerde ise bu yönde politika oluşturulması için çaba vermişlerdir.³ Coğrafi bir değerlendirmeye, bölge ülkelerinin doğusunda; tekrardan küresel güç olmak isteyen RF, güneyinde; Avrupa Birliği (AB) bölgesi ülkeleri, batısında ise; İngiltere olmakla birlikte, daha geniş bir perspektiften bakar isek; İrlanda, ABD ve Kanada'nın bulunduğunu söyleyebiliriz. Bölge ülkelerinin kuzeyinde; şimdilik onlar için bir sorun teşkil etmeyen, “Kuzey Kutup Bölgesi” yer almaktadır. Kuzey Kutbu, iklim koşulları nedeniyle yaşam olanakları kısıtlı bir bölge olmasına karşın, küresel ısınma sonucu, buzulların erimesiyle, gelecekte kuzey deniz yolunun ulaşımına açılacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, yeni keşfedilen enerji kaynaklarını da göz önüne alarak bir çıkarımda bulunmak gerekir ise, muhtemelen geleceğin bütün küresel güçleriyle, kuzey sınırında komşu olacağı tahmininde bulunmak, tutarlı bir öngörü olacaktır. Dolayısıyla bölge ülkelerinin; savunmadan dış ilişkilere ve hatta ekonomiye kadar belirleyecekleri her politikada tüm bu değişkenleri dikkate alacakları aşikârdır.⁴

AB'ye dahi, SSCB'nin dağılmasından ve Soğuk Savaşın bitmesinden sonra, 1995'te giren İsveç ve Finlandiya, Ukrayna Savaşından sonra “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” (NATO)'nü de gündemlerine almışlardır. Bölge Ülkelerinin, yeniden yapılanan uluslararası sistemde, etkinliği ve etkililiği artan yeni aktörlerden olan bölgesel ve uluslararası örgütleri de aktif bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Dünyada değişen güç paradigmasında, sadece askeri değil aynı zamanda kültürel ve

³ Håkon Lunde Saxi-Karsten Friis, “After Crimea: The future of Nordic Defence Cooperation”, Norwegian Institute of International Affairs, Policy Brief, <https://fhs.brago.unit.no/fhs-xmloi/handle/11250/2593726>, (20.12.2023), s.2.

⁴ Alp Yüce Kavas, “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesel Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli”, *Akdeniz İİBF Dergisi 2019 Özel Sayısı*, s. 28-30.

ekonomik gücün de ön plana çıktığı, “Kamu Diplomasisi” ve “Yumuşak Güç” gibi yeni kavram ve teorilerin tartışıldığı bir dönemde, bölge ülkelerinin, bahse konu enstrümanları kullanma konusunda da gayet başarılı oldukları, ülkelerinin imajını ve saygınlığını arttırmada araç olarak kullandıkları varılan tespitler arasındadır.⁵ Ancak jeopolitik değerlendirmenin güç odaklı realist bir yaklaşım barındırdığı, sert güç sahibi olmadan, yumuşak gücün etkisinin az olduğu da pek çok düşünür tarafından ileri sürülmektedir. Dünyada sayıca baskın olan, “Küçük-Orta Büyüklükteki Devletler Grubu” sınıflandırması içerisinde yer alan bölge ülkeleri, üyesi oldukları ittifaklar ve savunma yapılanmaları aracılığıyla bu dezavantajlarından kurtulup, uyguladıkları aktif politikalarla konumlarını avantajlı hale getirdikleri gözlemlenmektedir. Uygulanan politikalar ve neticeleri değerlendirildiğinde, bölge ülkelerinin, dünyada meydana gelen tüm değişim ve kırılmaları doğru okuyup, tepki vermek için doğru mekanizmaları harekete geçirdikleri tezi, tüm bunlarla örtüşmektedir.

Bölge ülkelerinin politikalarının sebeplerini tespit edebilmek adına, tarihi geçmişlerine ve kültürel değerlerine değinmekte fayda vardır. Bölge ülkelerinin, tarih sahnesinde “Vikingler” adıyla, tek bir toplum olarak kabul görmelerine değinmek gerektiği gibi; asıl önemlisi, ana konumuz olan “Savunma Güvenlik ve Dış Politikalarını” anlayabilmek adına ise, dünyada meydana gelen gelişmeleri tespit edip, değerlendirmek ve yorumlamak gerekmektedir. Bu çalışmada konu jeopolitik perspektiften ele alınacağı için, ilk önce, tüm yönleriyle coğrafi ve politik kapsamda bir değerlendirme yapmak ve bazı unsurları da dikkate almak gereklidir. Bu unsurlar; tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel, askeri ve politik değerlerdir. Ülkede, bölgede ve dünyada meydana gelen değişimler, bu unsurlara etki etmekte ve politikalara yön vermektedir. Dünya savaşlarındaki fiziksel şiddet, Soğuk Savaş esnasındaki psikolojik baskı ve sonrasında meydana gelen “Yeni Dünya Düzeni” ile oluşan farklı alan ve boyutlardaki risk ve tehditler, bölge ülkelerinin yön değiştiren politikalarını

⁵ Louis Clerc-Nikolas Glover, *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries*, Koninklijke Brill, Leiden Netherlands 2015, s. 7.

açıklamaktadır. Kısacası, çalışmayı sınırlandırmak gerekir ise; dünyada meydana gelen son yüzyıldaki gelişmeler ekseninden çalışma değerlendirilecektir. Ancak bununla birlikte, giriş niteliği taşıyan çalışmanın birinci bölümünde, bölge ülkelerinin aralarındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması açısından, siyasal ve tarihsel gelişmelerine bütüncül bir yaklaşım sergilenerek bakılacak ve bölge ülkelerini “İskandinav Kültürü” ortak paydası altında değerlendirmek gerektiğinde ise, sosyo-ekonomik bağları mercek altına alınacaktır.

Konumuz bölge ülkelerinin savunma, güvenlik ve dış politikalarını jeopolitik perspektiften değerlendirmek olduğuna göre; öncelikle bölge ülkelerinin birbirleriyle, komşularıyla ve küresel bağlamda güç odaklarıyla olan ilişkileri mercek altına alınacak ve bu aktörlerin, politikalarını belirlemelerinde “Nasıl?” etkili oldukları araştırılacaktır. Bölge ülkelerinin algılarını ve bu algıları sonucu politikalarına etki eden nedenleri, “Neden?” sorusu etrafında; keşfetmek, anlamak, anlamlandırmak ve derinlemesine analiz etmek amaç edinilmiştir. Öncelikle önümüzde duranı betimlemek, “Neden” ve “Nasıl” soruları etrafında ve *jeopolitik kuram* yardımıyla “bir açıklamada bulunmak” çalışmanın varmak istediği sonuçlardandır. Bu çalışmada jeopolitik, konuyu açıklamada kullanılan bir kuram olarak değerlendirilecektir. Birçok düşünür tarafından jeopolitik, bir kuramdan öte bilim olarak kabul görmektedir. Gerçekten de jeopolitik, ister Sosyalist devletlerin ileri sürdüğü gibi yayılcılık emellerine bilimsel dayanak oluşturması için kullanılan “*sahte burjuva bir teori*”⁶ olarak değerlendirilsin ya da istenirse Soğuk Savaş esnasında kullanılan bir strateji;⁷ doğuşundan günümüze çok yönlü olarak değerlendirilmiş ve tarihin süzgecinden geçirilmiştir. Mesela; geçmişten günümüze, geçen yüzyılın başında olduğu gibi dünya hakimiyeti için kullanılsın veya daha sonrasında “*Çift Kutuplu Sistemde*” olayların açıklanmasında, çok yönlü yapısıyla da oldukça zengindir. Ve özellikle son on yıllarda

⁶ Ali Hasanov, *Jeopolitik*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012, s. 200.

⁷ Bilal Karabulut, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 125-133.

post-pozitivist yaklaşımlarında etkisiyle, neredeyse her yönden bir değerlendirmeye tabi tutulup zenginleşmiştir. Bilimsel olarak zaten yeterli doygunluğa ulaşan jeopolitik, sadece bir kuram olarak, olayları anlamak ve açıklamak için fazlasıyla yeterlidir. Uluslararası İlişkiler disiplini, pek çok düşünür tarafından disiplinler arası veya disiplinler ötesi bir bilim olarak değerlendirildiğinden⁸, sosyal bilimlerin kapsamında olan jeopolitik de benzer değerlendirmelere konu olmuş ve Uluslararası İlişkilerde kullanılan, faydalanılan bir anlatı-açıklama yöntemi olarak, disipline fazlasıyla kolaylık sağlamıştır.

Soğuk Savaşın bitmesi, birçok düşünür tarafından yeni bir dönemin başlangıcı kabul edildiğinden⁹ ve bu doğrultuda tek baskın güç olarak ön plana çıkan “ABD”, diğer taraftan teknoloji ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasıyla “Globalleşen Dünya”, yeni dönemin değerleriyle örtüşen bir politikayı çok önceden benimseyen ve zaten oluşumunu buna borçlu olan “AB” ile “Batı Kültürü” temas edilecek konuların kapsamındadır. Batı kültürü veya pek çok düşünür tarafından eşanlamlı olarak da kullanılan “Anglo-Sakson” değerler, temelinde İskandinav unsurlarını da barındırmaktadır. Kısacası İskandinav ülkelerinin, batı kültürünün oluşumuna katkı sunduğu kabul görmektedir. Ve asıl konumuzun başlığında yer alan “İskandinav Ülkeleri” ise; tarihsel bağlarıyla, güçlü ekonomileriyle, sosyo-kültürel değerleriyle, tam da tüm bu konuların merkezinde yer almaktadır.

Bölge ülkelerini ortak bir kültür ve geçmişleriyle tek bir toplum olarak değerlendirdiğimizde veya her birini ayrı birer devlet olarak ya da karşılıklı ortak çıkar ve menfaat gözeterek ittifak kurdukları güçler ekseninde değerlendirdiğimizde; ekonomik veya askerî açıdan bölgesel bir jeopolitik güç olmaya adaydırlar. Toplam

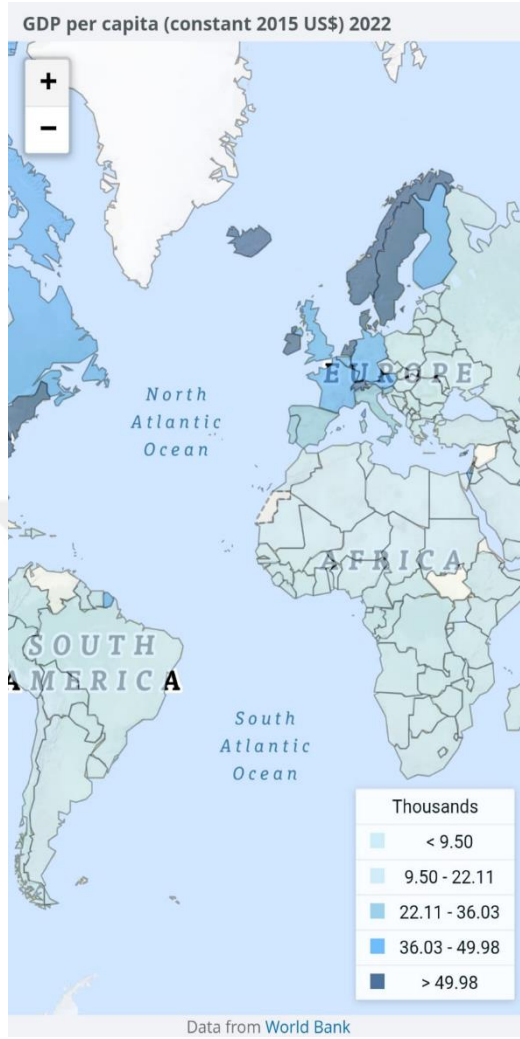
⁸ Ersel Aydınli-Erol Kurubaş-Haluk Özdemir, *Yöntem Kuram Komplo Türk Uluslararası ilişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, 2. Basım, Küre Yayınları, İstanbul Şubat 2017, s. 44-45.

⁹ Muzaffer Ercan Yılmaz, *a.g.e.*, s.181.

nüfusları 30 milyonu geçmeyen bir bölge olmakla birlikte, ortak kültürleri ve farklı devletleri olan bir topluluk, dilleri neredeyse birbirinin lehçesi, coğrafik alanda tek bir ülke olarak değerlendirildiğinde ise, dünyanın 7. büyük topraklarına sahip olabilecek devletler topluluğudur.

Sıralama	Ülke	2015'ten beri değişim	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP); 2021 verilerine göre, 2022 Raporu
1	İsviçre	Aynı	0,962
2	Norveç	Aynı	0,961
3	İzlanda	Aynı	0,959
4	Hong Kong	Yükseldi (+3)	0,952
5	Avustralya	Yükseldi (+3)	0,951
6	Danimarka	Aynı	0,948
7	İsveç	Düştü (-2)	0,947
8	İrlanda	Yükseldi (+6)	0,945
9	Almanya	Düştü (-5)	0,942
10	Hollanda	Düştü (-1)	0,941
11	Finlandiya	Aynı	0,940

Tablo 1: İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) (Kaynak: UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), *Human Development Report 2021/2022*, <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>, (19.12.2023), s. 277. Kaynağındaki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)



Harita 1: Kişi Başı Gelire Göre Ülkeler
(Kaynak: World Bank Open Data, *Free and open access to global development data*,
<https://data.worldbank.org/share/widget?end=2022&indicators=NY.GDP.PCAP.KD&start=2022&view=map>,
(19.12.2023).)

Bölge ülkeleri; kişi başı milli gelir, ekonomik refah ve mutluluk endekslerinde genelde ilk sıralarda bulunmaktadır.¹⁰

Mesela; İnsani gelişmişlik endeksinde, sıralamaları bazen değişse dahi, bahse konu 5 ülke, Tablo 1’de görüldüğü üzere sürekli ilk 11’de yer almaktadır.

Şimdilik tehdit oluşturabilecek bir kuzey komşusu olmayan bölge ülkelerinin, batı ve güney sınırlarında ise AB bölgesi ülkeleri İngiltere ve ABD gibi ortak bir geçmişleri ve kültürel bağları olan devletler bulunmaktadır.

Tehdit olarak, doğu komşuları olan RF gören bölge ülkeleri, son döneme kadar dikkatli bir politika izlemiştir. Özellikle Finlandiya; SSCB dağılana kadar, komşusunu tahrik edecek bir politika izlememiş ve karşıt bloklara üye olmayıp ilişkilerini belli bir seviyede tutmuştur. Hatta uluslararası ilişkiler literatürüne, uyguladığı dış politikanın bir yansıması olarak,

Finlandiyalaşma
(Finlandization-Finlandizasyon)

¹⁰ Evran Küçük, “Türkiye’de Nordik Çalışmaları / Küresel Çalışmalar”, <https://kureselcalismalar.com/turkiyede-nordik-calismalari/>, (26.12.2023).

terimini armağan etmiştir.¹¹ Aslında ticari olarak da bu iyi ikili ilişkilerinden ötürü ekonomik kazançlar elde etmiştir. Tüm İskandinav devletleri, kominizim tehlikesinden etkilenmemek için, köylü veya işçilere ya da sol partilere her türlü yasal ve hukuki kolaylığı sağlamıştır (Hatta, Komünizm Rusya’ya gelmeden çok önce). Refah bir toplum yaratarak, benimsedikleri sosyal devlet anlayışıyla, işçilere verdikleri haklarla, Doğu bloğuna karşı, Batının adeta vitrini olmuşlardır.

Sıralama	Ülke	Puanı
1	Finlandiya	7.804
2	Danimarka	7.586
3	İzlanda	7.530
4	İsrail	7.473
5	Hollanda	7.403
6	İsveç	7.395
7	Norveç	7.315

Tablo 2: Dünya Mutluluk Raporu 2023 (Kaynak: World Happiness Report, *World Happiness, Trust and Social Connections in Times of Crisis*, <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022>, (19.12.2023). Kaynağındaki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Harita 1’de görüldüğü üzere bölge ülkeleri; “Dünya Bankası 2022 verileri” dikkate alındığında, yüksek gelir grubu sınıfındadırlar. Norveç 79.638 \$, Danimarka

¹¹ Elnur İsmayilov, “Ukrayna Krizi ve İskandinav Ülkelerinin Güvenliği Sorunu”, [https://www.academia.edu/9128260/Ukrayna Krizi ve %C4%B0skandinav %C3%9Clkelerinin G%C3%BCvenli%C4%9F_Sorunu](https://www.academia.edu/9128260/Ukrayna_Krizi_ve_%C4%B0skandinav_%C3%9Clkelerinin_G%C3%BCvenli%C4%9F_Sorunu), (26.12.2023).

60.113 \$, İzlanda 55.886 \$, İsveç 55.482 \$ ve Finlandiya 47.088 \$ ile ortalama kişi başı gelirle, dünya ortalamalarının çok üzerindedirler.

Şurada bir artı parantez açmak gerekirse; bazı düşünürler 1. ve 2. Dünya Savaşlarının *faşizm* ile, Soğuk Savaşın ise *komünizm* ile yapıldığını ve kazananın ise *liberal demokrasi* olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Gerçekten de liberal demokrasinin doğduğu yer olan İskandinav bölgesi, Soğuk Savaş esnasında, Batının adeta vitrini olmuştur. Liberal ekonomisi, kişisel hak ve özgürlüklere olan hassasiyeti ve Doğu bloğunun savunduğu “Paternalist (Babacan) Sosyal Devlet” anlayışı ile örgütlü toplum yapısı, bölge ülkeleri tarafından güzel bir şekilde harmanlanarak benimsenmiştir. Başarılı bir şekilde, devlet politikası olarak uygulanıp, ülkelerinin refahlarını yükseltmelerine katkı sunmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası yeni dönemde, tüm dünyada örnek olarak gösterilip, gıpta edilmiştir. Ancak İskandinav bölgesi ülkeleri, her iki dünya savaşının da yarattığı yıkımdan etkilenmiştir. Kısmen İsveç, bunun dışında tutulabilir. Özellikle 2. Dünya Savaşı esnasında ekonomik olarak, birçok ülke yıkımı yaşarken, İsveç ekonomisi, ABD ile dünyada en hızlı büyüyen ilk iki, ülke ekonomisi olmuştur. İlk 10 yılda dünya sanayiindeki payı %0,5’ten %10’a yükselmiştir. Kısmen bunun da etkisiyle, savaş sonrası ilk yirmi yılda ise Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) tekrar ikiye katlanarak büyümüştür.¹² İskandinav Ülkelerinden her birinin farklı jeopolitik hesapları ve farklı politik koşulları olmasına karşın, ortak paydaları olan ticaretten de her zaman kâr elde ettikleri görülmüştür. Bazılarının karma ekonomi modelini benimsemiş olması dahi, “liberal ve kapitalist ekonominin” nihai ortak paydaları olmasına engel teşkil etmemiştir. Avrupa kıtasının, bir alt sistemi olan “Kuzey Avrupa” veya “İskandinav Bölgesi”, gerçekten de ünlü Alman Coğrafyacı Carl Ritter (1779-1859)’in bölge tanımına veya bir adım daha ileriye gider isek *coğrafi biesellik* kavramına tam uymaktadır. Ritter bölgelerin; “diğer bölgelerden kendisini

¹² Thomas Kingston Derry, *A History of Scandinavia Norway, Sweden, Denmark, Finland, and Iceland*, 2. Basım, The University of Minnesota Press, Minneapolis 1979, s. 367.

ayıran doğal sınırlarının olduğunu ve bölge içinde bulunan unsurların ise; onları birbirine yakınlaştıran ortak değerleri ile doğal bağlarının olduğunu” ileri sürmüştür.¹³

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, yeniden yapılanan uluslararası sistemde, yeni risk ve tehdit algıları sebebiyle, farklı başlıklar altında güvenlik ve bölgesel güvenlik çalışmalarında belirgin bir artış olmuştur. Artış sağlanan bölge çalışmalarının yanında, hatta bir adım daha ilerisine gidilerek, alt bölge çalışmaları ve güvenlik analizleri de yapılmıştır. Mesela; Karsten Friis, *İskandinav Savunma İş Birliğini* mercek altına almış, örgütün oluşumunu veya meydana gelmesinde etki eden unsurları, 3 farklı seviyede değerlendirip analiz etmiştir. Seviyelere göre etki eden bazı başlıkları da şu şekilde sıralamıştır; 1) *Uluslararası Seviyede*; NATO, ABD ve RF’nin politikaları 2) *Ulusal Seviyede*; kültür, “Stoltenberg Raporu”, savunma bütçelerinin daraltılması, politik söylemler, karşılıklı anlaşmalar... 3) *Bürokratik seviyede*; ülkelerinin içinde bulunduğu şartlar gereği ihtiyaçları ve gereklilikleri...¹⁴ 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, örgütsel düzeyde kurulan bölgesel ilişkilerin, yumuşama döneminde daha hızlı bir ilerleme sağladığı gözlemlenmiştir (“İskandinav Konseyi” hemen 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulmasına karşın, Konseyin aldığı kararlar doğrultusunda, kurulması kararlaştırılan “İskandinav Bakanlar Konseyi” ancak “Detant Döneminde” etkin olabilmiştir). İlk başlarda; AB savunma ve güvenlik politikaları, Birleşmiş Milletler (BM) dış misyonları ya da NATO’nun ortak harekâtları için faaliyet masrafları ile ülke savunmalarının giderini düşürmek için tasarlanan “İskandinav Savunma İş Birliği (NORDEFKO)”, daha sonraları küresel konjonktürde meydana gelen gelişmelerden ötürü, tüm dikkatiyle kendi bölgesine odaklanan, daha etkin şekilde politika belirleyen bir örgüt olmuştur.¹⁵ Bölge ülkelerinin, ortak sosyo-kültürel

¹³ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁴ Karsten Friis, “Analyzing Security Subregions: Forces of Push, Pull, and Resistance in Nordic Defense Cooperation”, *Journal of Global Security Studies*, Cilt 6, Sayı 4, Oxford 2021, <https://academic.oup.com/jogss/article/6/4/ogab009/6212233?login=false>, (20.12.2023), s. 8.

¹⁵ Håkon Lunde Saxi-Karsten Friis, *a.g.m.*, s.1.

ve ekonomik değerlerden yola çıkarak oluşturdıkları örgütler veya girişimler kazanımlarının korunması, hassasiyetlerinin algılanması açısından, iç ve dış politikada etkili olmuştur. Yeni ihtiyaçlar, devletlerin bürokrasilerinde ve örgütlerde, yapılanma değişikliklerine sebebiyet vermiştir.¹⁶

Bu çalışmanın araştırma konusu; “İskandinav Ülkeleri Jeopolitiğinin, Bölgesel açıdan Güvenlik, Savunma ve Dış Politikalarına etkileri” olduğundan hareketle ve konu başlığından da anlaşılacağı üzere; tüm bu değerlendirmeler jeopolitik perspektif üzerinden yapılacaktır ve bölge ülkelerinin savunma, güvenlik ve dış politika çıktıları; aynı zamanda, çalışmanın **bağımlı değişkenini** oluşturmaktadır. Bağımlı değişkeni açıklamak amacıyla sorulacak soruların özünde, bize şu üç bağımsız değişken işaret edilmektedir. **Bağımsız değişkenler;** **1.** İskandinav Ülkelerinin birbirleriyle ve komşu ülkelerle ilişkileri **2.** İskandinav Ülkelerinin Uluslararası Örgütlerle ilişkileri ve bağlı oldukları örgütlerde ki pozisyonları **3.** İskandinav ülkelerinin küresel güçlerle ilişkileri ve küresel konjonktürde meydana gelen gelişmeler.

Bu değişkenler bağlamında çalışmada cevabı aranacak 2 soru bulunmaktadır (Tabii ki bu iki sorunun altında pek çok sorular ve cevaplar bizleri beklemektedir.). **Ne ve Neden** bağlamında; **1. Son yüzyılda meydana gelen hangi gelişmeler, bu ilişkileri şekillendirmiştir?** (Dünya Savaşları, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem). **Nasıl** bağlamında ise; **2. Yeniden şekillenen bu ilişkiler, bölge ülkelerinin Savunma, Güvenlik ve Dış Politikalarına nasıl etkilemiştir?** Bu iki soru başlığının altında, sorulacak pek çok soru sabit olmakla birlikte, öne çıkanlar şunlardır; Bölge ülkelerinin “Ulusal Güvenlik ve Dış İlişkilerine” etki eden kararları nasıl belirledikleri? Belirledikleri bu politik kararlara etki eden unsurların neler olduğu? Bölge ülkelerinin politikalarının belirlenmesinde; ülke içi siyasi ortam, ikili ilişkiler, üye oldukları birlik veya örgütler ile küresel düzeyde başat ülkeler ve aktörler ne derecede etkili olmuştur?

¹⁶ Håkon Lunde Saxi-Karsten Friis, *a.g.m.*, s. 1.

Küresel güçlerin belirledikleri politikalar ekseninde bir yol izlemişlerdir midir? Ya da Ulusal veya bölgesel menfaatlerini korumak söz konusu olduğunda, nasıl hareket etmişlerdir? Bölge ülkeleri, ortak bir gelecekleri olduğuna inanıp, ortak bir “İskandinav Toplumu” mu inşa ediyorlar? Yoksa yakınlaşmaları, ortak menfaatleri gereği mi? vb. pek çok soru, ana iki sorunun aydınlatılmasında bizlere yardımcı olacaktır.

Birçok uluslararası ilişkiler düşünürü tarafından dile getirilen; “21. yüzyılın başından itibaren küresel sistem çok kutupluluğa, çok yönlü dış ilişkilere, askeri gücün önemi sabit olmakla beraber ekonomik ve yumuşak gücün değerinin arttığı global bir düzene evrilmektedir”¹⁷ görüşü etrafında bir değerlendirme yapacak olur isek, bu çalışma; **İskandinav Ülkelerinin, zaten var olan ortak sosyo-kültürel değerleri üzerine; ekonomik, askeri ve siyasal bir İskandinav birliğine evrildiği, her ne kadar küresel bir güç olmasalar da en azından jeopolitik olarak bölgesel bir güç olarak öne çıktıkları, bağlı oldukları uluslararası örgütlerle ve ikili ilişkilerle güçlenerek, ulusal ve bölgesel menfaatlerini koruyabilecek bir kapasiteye adım adım ulaştıkları, küresel ve bölgesel kırılmaları doğru tespit edip, doğru adımları attıkları** tezi üzerine inşa edilmiştir.

Jeopolitik; birçok düşünür tarafından coğrafya ve politika arasındaki etkileşim, coğrafi unsurların dış politikaya yön vermesi bağlamında değerlendirildiğinden,¹⁸ bölge ülkelerinin kendi jeopolitik kodlarını, birbirleriyle ilişkilerini ve komşu bölgelerdeki ülkeleri dikkate almadan, küresel güçlerin hedef ve politikalarını hesaba katmadan, bir politika belirlediklerini kabul etmek, pek rasyonel değildir.

¹⁷ Jr. Joseph S. Nye, *Soft Power*, Public Affairs, New York 2004, s. ix-xiii; Muzaffar Ercan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 181.

¹⁸ Suat İlhan, *Jeopolitik-Güç Odağı Kuramı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2019, s. 25.

Doğudaki komşuları Rusya'yı dikkate alırsak, Kuzey Buz Denizindeki Norveç-SSCB sınırı, iki bölgeyi birbirinden ayıran stratejik bir hudut olmuştur, ayrıca Norveç ve İzlanda stratejik hava üstünlüğünü elinde bulunduran NATO için savunmanın başladığı bir uç bölgesi olduğundan, her zaman önemini korumuştur. 2. Dünya Savaşından sonra SSCB ve Finlandiya arasında imzalanan ikili yardım ve iş birliği anlaşması vesilesiyle, Finlandiya ekonomik ilişkilerini geliştirmiş olmakla birlikte "Varşova Paktına" katılmayarak, dengeli bir politika izlemiştir,¹⁹ ancak yine de Uluslararası İlişkiler literatürüne *Finlandiyalaşma (Finlandization)* kavramının kazandırılmasına engel olamamıştır. Ekonomik anlamda, bu durum sadece Finlandiya için geçerli değildir. 2. Dünya Savaşı, tarafsız olduğunu beyan eden İsveç içinde, ekonomik kazançlar getirmiştir. 2. Dünya savaşında tüm ülkeler ekonomik çıkmaza girerken, savaş esnasında, İsveç milli gelirini ikiye katlamış ve savaş sonrası ilk 10-15 yılda ise, bir kez daha ikiye katlayarak dünya ticaretinde ve özellikle endüstri üretiminde iyi bir paya sahip olmuştur. Tüm bunların yanında, ayrıca söyleyebiliriz ki; Finlandiya ve İsveç, 1995 tarihine kadar, yani SSCB dağılana ve Soğuk Savaş bitimine kadar temkinli bir dış politika izlemiş ve AB üyesi olmamışlardır. Finlandiya'nın, Rusya'yı uluslararası topluma kazandırmak için, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı (AGİK) kapsamındaki faaliyetleri takdire şayandır. Ancak RF'nin 2000 sonrası iktidarının jeopolitik hamleleri, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğini gündemlerine getirmelerine yol açmıştır.²⁰

Bölge ülkelerinin güney komşusu AB ve batı komşusu ABD bloğu, zaten "Batı Kültürü" diye tabir ettiğimiz "Anglo-Sakson" dünyası, bölge ülkelerinin ortak paydaşları konumundadır. Tüm dünyada uzun bir süreden beri, baskın olmuş bir olgudur. Bölge ülkelerinin geçmişten günümüze, yaymış oldukları etki gerçekten

¹⁹ Jason Edward Lavery, *The History of Finland / Jason Lavery*, Greenwood Press, Westport, Connecticut; London 2006, s. 137.

²⁰ Elnur İsmayilov, *a.g.e.*, s. 1-2.

sanılandan fazladır. Günümüzün kültür ve bilim dili İngilizcedeki Danca kökenli sayısız kelime ve hatta gün isimlerinin bile İskandinav mitlerinden geldiği düşünülürse, etkileri günümüze değin devam etmektedir. Sadece dil kültür değil de din ve mezhep üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse ya da bölge ülkelerinin ilişkileri Avrupa merkezli düşünüldüğünde (dolayısıyla etki alanı tüm dünya olarak algılanabilir); hanedanlık bağları, devrimler sonrası dönüşümlerin hukukî boyutları, *sosyo-ekonomik-kültürel çok yönlü olarak*; bölge ülkelerinin güney ve batı komşuları küresel arenadaki en büyük ortakları olarak değerlendirilebilir.

BM veya Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütlerde pro-aktif bir politika izleyen bölge ülkeleri, ayrıca; AB'nin çeşitli organlarında da görev alarak, küresel siyasete kazandırmış olduğu politikacıları ile, küresel arenada etkinliğini arttırmıştır. Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi (EEAS) vasıtasıyla tüm dünyaya erişim sağlayabilmiştir. Dünya barışına katkı sunan ve Oslo'da açılmış olan “Uluslararası Barış Enstitüsü” ile, ilk kez “Oslo Üniversitesi” bünyesinde açılan “Barış ve Savaş Araştırmaları Bölümü” tarafından yapılan akademik çalışmalar, bölge ülkelerinin imajına olumlu katkı sunmuştur. Madrid'de başlayıp Oslo'da devam eden “Arap-İsrail Görüşmeleri”, sorununun çözümüne vermek istediği katkı ile, dünya siyasetinde ses getirmiştir. Hatta, ülkemiz özelinde de örnekleri mevcuttur. “Oslo Görüşmeleri”, terör eylemlerinin son bulması için bir dönem gündemi meşgul etmiştir. Kısacası; Oslo'nun dünya barışı için verdiği katkı ve akademik çalışmaları, “Nobel Barış Ödülleri”, bölge ülkelerinin uluslararası toplumun hafızalarındaki haritalarda oluşturduğu; barış, özgürlük, sosyal refah, huzurlu ve mutlu bir toplum imajı, küreselleşen dünyada bölge ülkelerinin etkinliğini ve saygınlığını arttırmıştır.

İskandinav ülkelerinin küresel güç odaklarıyla geliştirdiği ikili ilişkiler veya küresel aktörlerin global politikaları ekseninde oluşturdukları dış politika çıktıları, dikkatli ve rasyonel adımlar attıklarının göstergesidir. Batı bloğunun lideri konumundaki ABD ile ikili ilişkileri; Batı kültürünün oluşumuna katkı sunan İskandinav ülkelerinin açısından aynı zamanda, “Protestan Hristiyan” kökenden

olmasının verdiği yakınlık ile ilişkilerin iyi olmasının temelini teşkil etmiştir. Bu iyi ilişkiler, yeri geldiğinde kendi menfaatlerini koruma noktasında, gereken mesajları müttefiklerine vermelerine de bir engel teşkil etmemiştir. Mesela; Kanada ve Danimarka arasında “Viski Savaşları” olarak adlandırılan, Grönland ve Kanada deniz sınırının tam ortasında yer alan küçük bir adacık için tarafların verdiği mücadelede, birçok konuda müttefik olsalar da kendi menfaatleri söz konusu olduğunda, verecekleri cevaptan geri durmadıklarının göstergesi olmuştur.²¹ Veyahut da, ABD’nin Grönland’ı satın almak istemesine karşın “satılık adamız yoktur” cevabı veren Danimarka’nın hem bir müttefik hem de kendi topraklarına verdiği önemin anlaşılması açısından yeterince açıktır.²² Veya İzlanda’nın kendi balıkçısını korumak için, okyanustaki karasularını 3 milden önce 12 mile, daha sonra ise 12 milden 50 mile çıkartması, İngiltere ile sadece sahil güvenliği olan İzlanda’yı savaşın eşiğine getirmiş olmasına karşın, ABD araya girip bir çatışma olmasına engel olarak, tarafları ortak bir zeminde buluşturmuştur.²³ Bahse konu örnekten anlaşıldığı üzere İzlanda, jeopolitik konumunun öneminin yanında istediği küçük bir ekonomik menfaatin, müttefiklerince karşılanabileceğinin farkındalığında olduğu da söylenebilir. İskandinav ülkeleri, AB ve ABD ile aynı ekonomik eksende yer almaktadırlar. Bölge ülkelerinin milli ekonomileri söz konusu olduğunda, hassasiyet gösterdikleri tecrübelerle sabittir. Mesela Norveç’i ele alırsak, AB’ye katılım için yapılan referandumlarda, ekonomik kaygılarından ötürü, iki defa AB’ye üyeliği reddetmişlerdir. İskandinav Birliği, AB’nin oluşumuna bir örnek teşkil etmesi bakımından, ilham vermiştir. “İskandinav

²¹ BBC News Türkçe, “Viski Savaşları”: Kanada ile Danimarka’nın 50 yıllık “ada kavgası” son buldu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61807101>, (26.12.2023).

²² BBC News Türkçe, “Grönland satılık değil” yanıtını alan Trump, Danimarka gezisini iptal etti, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49417732>, (26.12.2023).

²³ Deanna Swaney, *Iceland, Greenland & the Faroe Islands – a travel survival kit*, Lonely Planet Publication, Hawthorn Victoria Australia; Berkeley CA USA 1991, s. 49.

Birliği”, AB ile hemen hemen yakın zamanlarda benzer bir girişime başvurmuş olmalarına rağmen bölge ülkelerinin nüfuslarının daha az ve homojen olması sebebiyle, İskandinav Birliği’nin entegrasyon açısından, AB’den daha başarılı olduğu da söylenebilir. RF özelinde değerlendirecek olur isek; Finlandiya ve SSCB, 2. Dünya Savaşında düşman olmalarına rağmen, SSCB’yi kızdırmayan bir dış politika uygulayan Finlandiya’nın, ekonomik menfaat bağlamında kârlı olduğu, SSCB’yi AGİT ve diğer örgütlerde destekleyip, uluslararası topluma kazandırma çabaları ise, olumlu imajına katkı sunmuştur. Finlandiya ve İsveç’in, SSCB dağılana kadar AB’ye üye olmamalarının bir diğer açıklaması ise, komşularının huzuru için gösterdikleri hassasiyetleridir.

İskandinav yarımadası coğrafi açıdan değerlendirildiğinde; Norveç, İsveç ve Finlandiya’nın bir kısmını kapsamına almaktadır. İskandinav kavramı filolojik olarak değerlendirildiğinde ise; “*Norsemenler*” olarak Norveç, İsveç ve Danimarka (Faroe Adaları ile İzlanda)’yı kapsamaktadır. Ki Finlandiya’nın Finceden sonra 2. resmi dili ise İsveççedir ve tarihsel olarak yüzyıllarca İsveç yönetimince idare edilmiştir. Kaynaklara bakıldığında ise mesela “Oxford Sözlüğünde” İskandinavya; İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda olarak tarif edilmiştir. “Britannica Ansiklopedisinde” ise; Norveç, İsveç ve Danimarka’yı kapsamakta ve daha geniş bir değerlendirme gerekir ise İzlanda ve Finlandiya’yı da kapsamının dahiline almaktadır.²⁴ Kısacası bu çalışmada hem coğrafik hem filolojik hem de tarihsel ve kültürel bir değerlendirme yapılacağından, kapsamı diğer kaynaklara nazaran genişletilerek İskandinav Ülkeleri olarak; Norveç, İsveç, Finlandiya, Danimarka ve İzlanda kabul edilmektedir. Bahse konu bu 5 ülke “İskandinav Ülkeleri” olarak, çalışmanın ana konusudur.

Sayın Evren Küçük, daha önce yayımladığı bir makalesinde tam da bu konu üzerinde durmuştur. İskandinavya kavramı üzerinde durmuş ve Türkiye’de İskandinav

²⁴ Evren Küçük, “*Scandinavian Studies in Turkey*”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 33, Sayı 2, Nisan 2019, s. 635-636.

konulu yapılan çalışmaları değerlendirmiştir. Yapılan çalışmaların; konu başlıkları, anabilim dalları, tez çeşidi vb. makro bir analizde bulunduktan sonra, İskandinav ülkeleri içerikli çalışmalarda, Ecevit iktidarı döneminde kısmen de olsa, bir artış olduğunu belirtmiştir. Genelde bu makalesinde; İskandinav ülkeleri ile ilgili çalışmaların azlığından ve sebeplerinden bahsetmiştir.²⁵

Ülke/Bölge	Yüksek Lisans Tez Sayısı	Doktora Tez Sayısı
İsveç	38	12
Finlandiya	27	11
Danimarka	13	5
Norveç	10	2
İzlanda	2	2
İskandinavya	6	2
Nordik	2	0

Tablo 3: Türkiye'de Yapılan İskandinav Konulu Çalışmalar (Kaynak: Evren Küçük, *a.g.m.*, s. 646. Makaledeki tablo yazar tarafından Türkçeleştirilmiştir.)

Sayın Küçük daha önce yayımladığı bir çalışmasında ise dünyada yeni çalışılan konuların başında, bölge çalışmalarının geldiğini ve Türkiye özelinde ise bu çalışmaların sayıca azlığından bahsetmiş, İskandinavya ve Nordik bölgesi ile ilgili yaptığı değerlendirmelerinde ise; Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) tarafından yapılan, Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı (YDS) içindeki, 23 farklı dil arasından Nordik dillerini temsilen sadece Danca'nın olduğunu ve

²⁵ Evren Küçük, *a.g.m.*, s. 635-652.

2017'deki sınavda ise sadece 5 kişinin bu dilden sınava girdiğini belirtmiştir (Verilere göre, sınavına en az kişinin girdiği dil, Danca olmuştur).²⁶

Öncelikle araştırma konusunun kuramı ile ilgili olarak ilk belirtmemiz gereken, bu çalışmanın “**jeopolitik perspektif**” üzerinden değerlendirileceğidir. Gerek klasikçiler gerekse de yenilikçiler (Eleştirelçiler) kurama farklı katkı ve bakışlar sunmaktadırlar. Her düşünürün kurama katkısı sabit olmakla birlikte, bu çalışmada *Jeopolitik Perspektif*'e yönelik atıf, bahse konu ülkelerin “**Jeopolitik Kodları**” ve dünyada meydana gelen gelişmelere yönelik “**Jeopolitik Kırılma Anları**” kabul edilmelidir. Bu çalışma; bahse konu ülkelerin “Jeopolitik Kodları” ve “Jeopolitik kırılma anları” kavramları üzerinden analiz edilecektir. Mesela bir örnek vermek gerekir ise; 1904-05 yılında Japonya Mançurya çıkarmasını yaptığında, yani Rus-Japon savaşı başladığında, bu dünyada zaten devam etmekte olan çatışmalara bir yeni noktanın daha ilavesi ve savaşlara bir yenisinin daha eklenmesi bakımından çoğu ülke için olağan bir olaydır, ancak Finlandiya için değil. Bu olay Finlandiya için olağanüstü bir olaydır ve bir “Jeopolitik kırılma” noktasıdır. Çünkü Finlandiya, zaten ulus inşa sürecini tamamlamış, bu olaydan sonra milli meclisini harekete geçirmiş ve 1. Dünya Savaşı sonunda Rusya'da iktidar değiştiğinde (Monarşiden Komünizm'e geçtiğinde), Leninist Doktrine vurgu yaparak (Ulusların Özgürlüğü ilkesine), bağımsızlığını ilan etmiş ve mevcut Rus iktidarınca da tanınmıştır. “Jeopolitik kod” kavramına açıklık getirmek gerekir ise; ülkelerin kendileri, komşuları, dost veya düşmanları olarak tanımladıkları konular haklarındaki her tür bilgi ve birikim, dış politikasının amaç ve hedefleriyle beraber, askeri ve güvenlik doktrinleri ile bunların oluşturulmasını sağlayan ve araştıran tüm kurumların ve çalışmalarının toplamını, o ülkenin “*jeopolitik kodu*” olarak tanımlayabiliriz. İlk defa 1982 yılında ABD'de, John Lewis Gaddis tarafından, güvenlik politikalarının analizinde, devlet merkezli bir yaklaşım ile tanımı yapılmıştır. Taylor ve Flint; Soğuk Savaş sonrası dönemde artık bu kodların,

²⁶ Evren Küçük, *a.g.e.*, s. 1-2.

yerel bölgesel ve küresel olarak üç ayrı seviyede geçerli olduğunu belirtmiştir.²⁷ Bu çalışmada; Taylor ve Flint'in de belirttiği gibi yerel bölgesel ve küresel seviyelerdeki değerlendirmeler dikkate alınacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, günümüz koşullarında, Gaddis'in devlet merkezli tanımını da kabul etmiş olsak, globalleşen bir dünyada ülkelerin, tüm bu değişkenleri dikkate alarak hareket ettiklerini kabul etmek en rasyonel olanıdır. Kısacası konu **Jeopolitik Kuram** üzerinden değerlendirilecektir. Jeopolitik kuram ise; **Jeopolitik kod** ile **Jeopolitik Kırılma Anları** kavramları üzerinden yorumlanacaktır.

Konu araştırması yapılır iken, ilk başvuru kaynağı “Ulusal Tez Merkezi” olmuştur. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Ulusal Tez Merkezinde; “Jeopolitik” konusu ekseninde yapılan taramada, ilk tezin yazıldığı 1990’dan günümüze değin, toplam 178 adet çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Jeopolitik eksenli yapılan çalışmaların arasında, bölge çalışmaları sayıca çok azdır. Çalışılan bölgeler arasında; Orta Doğu, Balkanlar, Doğu Akdeniz, Orta Asya, Hint-Pasifik, Hazar ve Arktik Bölgesi mevcut olmakla birlikte, “İskandinav Bölgesi” üzerine jeopolitik eksenli çalışma tespit edilememiştir. Yapılan jeopolitik eksenli çalışmaların pek çoğu ise, Türkiye’ye komşu bölge ülkelerin ya da küresel aktörlerin yer aldığı bölgeler gibi alanlar olmuştur. Arktik Bölge ile ilgili yapılan çalışma sayısında son yıllarda bir artış olsa da toplam 31 adet olup, pek çoğu farklı anabilim dallarındaki çalışmalardır ve zaten konumuzun sadece bir yönünü yansıtmaktadır (Kuzey). Aynı şekilde “İskandinav Ülkeleri” (30) veya “Nordik Ülkeler” (6) üzerine yazılan tezler incelendiğinde ise; yapılan çalışmaların çok az sayıda olduğu ve bu çalışmaların pek çoğunun Maliye, İktisat, Güzel Sanatlar, Müzik, Turizm veya Sosyoloji gibi farklı alanları kapsayan çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma “İskandinav Bölge Ülkeleri” ve “Jeopolitik” eksenli çalışmalara katkı sunması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmanın bilimsel olarak katkısı, yerli

²⁷ Norman Gregor David Rae, “Reinventing Geopolitical Codes in the Post-Cold War World With Special Reference to International Terrorism”, <https://core.ac.uk/download/pdf/282677.pdf>, (26.12.2023), s. 19-20.

literatüre sağlayacağı çıktıdır. Sayıca az olan bölge çalışmalarına bir yenisinin eklenmesi ve sayıca daha da az olan, “İskandinav Ülkeleri” konulu çalışmalara da katkı sunması açısından, önem arz etmektedir.

Çalışmanın yol haritası şu şekilde olacaktır; çalışmanın giriş bölümünde, İskandinav Bölgesi Ülkelerinin, jeopolitik eksenli olarak belirlenen konusunun, sınırlılıklarına ve çalışmanın analitik yapısına değinilmektedir. Analitik yapısı çerçevesinde, konunun hipotezi, neden-sonuç ilişkili soruları, çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri açıklanmaktadır. Çalışmanın, bilimsel olarak literatüre hangi katkıyı sağlaması amacıyla hazırlandığı belirtilecektir. Çalışmanın nasıl bir yol izleyeceği açıklandıktan sonra, araştırmada kullanılan eserlere ve düşünürlere değinilecektir. Giriş bölümünün son kısmında ise, çalışmada kullanılan verilerin, nereden nasıl toplandığı ve çözümleme yöntemi açıklanmaktadır. Kısacası giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi ve araştırma yöntemi açıklanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde ise; Jeopolitik, Uluslararası İlişkiler ve İskandinav Jeopolitiği başlığı altında, jeopolitik bilimi ve uluslararası ilişkiler bilimi arasındaki bağlantı ele alındıktan sonra, İskandinav jeopolitiğinin önemine değinen, küçük bir giriş yapılmaktadır. Daha sonra, jeopolitik düşüncenin; uluslararası ilişkiler dünyasında kat ettiği yol, kronolojik sırayla ve farklı düşünce okullarının görüşlerine de yer verilerek tarihsel gelişimi, jeopolitik kavramı, konusu, öznelere ve nesnesi, kategorileri ile jeopolitik düşüncenin sağladığı yarar ve işlevlerine değinilecektir. Devamında ise eleştirel teoriden etkilenerek, “Modern Jeopolitik” veya “Çağdaş jeopolitik” isimlendirilmesi yapılan, eleştirel jeopolitiğin öne çıkan düşünürlerinin görüş ve tespitleri yer verilmektedir. İskandinav Ülkelerinin tarihi ve siyasal gelişimleri, bölge ülkelerinin kurumları, ekonomik yapıları, sosyo-kültürel değerleri ile güvenlik savunma ve dış politika enstrümanları makro düzeyde, bu bölümde ele alınmaktadır. Her bir bölge ülkesinin, kendi perspektifinden ve bütün içindeki yeri işaret edilerek, tek tek jeopolitik önemleri değerlendirilmektedir. Kısacası çalışmanın birinci bölümü konuya giriş niteliğinde ve kullanılan kavram ve temellendirilen soruların merkezini işgal etmektedir. Açıkça belirtmek gerekir ki bu bölümde

İskandinav ülkelerine karşı bütüncül bir yaklaşım ile bakılmıştır. Jeopolitik bilimi ise doğuşundan günümüze her yönüyle ele alınıp (farklı kuram ve disiplinlerde) açıklanarak, konunun ve kuramın daha iyi anlaşılması açısından, çalışmanın bu bölüme özellikle ağırlık verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise İskandinav Bölgesi Ülkelerinin, diğer aktörlerle olan ilişkileri konu edinilmektedir. İlk olarak bölge ülkelerinin birbirleriyle ilişkileri bağlamında; “İskandinav Birliği” ve askeri yapılanmaları olan “İskandinav Savunma İş Birliği (NORDEFCO)”ne değinilmektedir. Daha sonrasında ise komşuları ile olan ilişkileri bağlamında; RF, AB ve Baltık ülkeleri değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bölümün son kısmında ise; Bölge Ülkelerinin küresel arenada etkili olabilmelerini sağlayan küresel aktörlerden “Uluslararası Örgütler” kapsamında değerlendirilen “NATO”, “Arktik Konsey”, “AGİT” ve “BM” gibi örgütlerde ki konumları ve Uluslararası Politikada etkili olabilme kapasiteleri değerlendirilmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında, bağımsız değişkenlerin etkinliği ve bölge ülkelerinin bu yapılar içindeki etkililiği sorgulanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise örnek olaylar ekseninde, bölge ülkelerinin dış politikaları mercek altına alınmaktadır. 1. Dünya Savaşındaki İsveç’in tarafsızlığı, Fin-Rus savaşı, Norveç’in Atlantik ötesi ilişkileri ile Danimarka’nın Grönland’daki kazandığı jeopolitik güç gibi konular üzerinden, bölge ülkelerinin dış politikaları analiz edilmektedir. Bölge Ülkelerinin Güvenlik ve Savunma politikaları başlığı altında ise; İzlanda’nın jeopolitik konumu sayesinde ordusu olmadan NATO güvenlik şemsiyesi altına alınması ve RF’nin dış politikasının nasıl tehdit olarak algılandığı ve diğer bölge ülkelerinin de neden NATO kapsamına alınmasının istendiği değerlendirilmektedir. Son olarak ise, bölge ülkelerinin, jeopolitik ekseninde, dış politika ile savunma ve güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde, hangi yolları izlediği ve nelerden nasıl etkilendiği? Sorularının muhtemel cevaplarına değinilmektedir. Son bölüm “Örnek Olay Analizi” bağlamında değerlendirilip, sizlerin takdirine sunulacaktır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise; elde edilen bulgular değerlendirilip, tartışma sorusu ve hipotez etrafında çalışmanın, araştırma yönteminin ve jeopolitik düşüncenin, soruları açıklamada yeterince katkısının olup olmadığı, olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilecektir.

Bu çalışmada, jeopolitik konusunda eserleri bulunan; Ali Hasanov, Bülent Şener, Harm De Blij, Pascal Boniface, Erol Mütercimler, Suat İlhan, Ramazan Özey, Alexandre Defay, Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellén, Simon Dalby, Gerard Toal, Colin Flint, Peter J. Taylor, Phil Kelly, Saul Bernard Cohen, Everett C. Dolman, H. J. Mackinder, Francis P. Sempa, Nicholas J. Spykman gibi pek çok düşünürün yazılarından faydalanılmıştır. Bahse konu çalışmalardan, Ali Hasanov'un "*Jeopolitik*" isimli eseri, jeopolitik düşüncenin tarihçesinden, gelişimine, jeopolitik okulların oluşumundan, dünyadaki jeopolitik kırılmaların yaşandığı dönemlere kadar birçok yönden konulara temas etmiş ve aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Aynı zamanda, İskandinav Ülkeleri ile ilgili çalışmaları bulunan; Thomas K. Derry, Selahattin Özkan, Ola Tunander, Gunnar Karlsson, David Arter, William R. Trotter, Hildor Arnold Barton, Jason Lavery, Irene Scobbie, Jan Sjøvik, Deanna Swaney, Alastair H. Thomas, Ragnar Björk, Thomas Lundén, Steven J. Zaloga gibi pek çok diğer düşünürlerin de eserlerinden istifade edilmiştir. Özellikle, 2. Dünya Savaşı zamanında, BBC'nin "Avrupa Haber Servisinde" ve aynı zamanda "Dışişleri Bakanlığı Siyasi İstihbarat Departmanı ve Siyasi Savaş İdaresinde" *İskandinav Uzmanı* olarak görev yapmış olan, Thomas Kingston Derry'nin "*A History of Scandinavia Norway, Sweden, Denmark, Finland, and Iceland*" adlı çalışması, bölge ülkelerinin siyasi tarihini, eşgüdümlü olarak bütüncül bir şekilde anlatmaktadır. Eserinde istatistik ile ekonomi biliminden de faydalanarak yaptığı tespitler, bölge ülkelerinin durumu ortaya koymaktadır. Ayrıca İskandinav bölgesi ile ilgili olarak güvenlik çalışmaları bağlamında Karsten Friis ve Håkon Lunde Saxi'nin de çalışmalarından istifade edilmiştir.

Bu tez çalışmasında, Türk veya yabancı düşünürler tarafından kaleme alınmış eserler, ikincil kaynak olarak değerlendirilmiştir. Genelde, internet üzerinden elde edilen, Bölge Ülkelerinin ilgili bakanlıklarının yayınladığı istatistikler, basına verdiği

demeçler ve bazı Uluslararası Örgütlerin yayınladığı raporlar birincil kaynak olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada yararlanılan ikincil kaynakların temini, bir kısmı kitapçı ve sahaflardan satın alınarak elde edilmiş, bir kısmı da online ortamda açık kaynak ve kütüphanelerden elde edilmiştir. Genellikle yabancı eserlerin temininin zorluğundan dolayı, birçoğu internet ortamında açık kütüphane olarak adlandırılan, ücretsiz e- kitap erişimi sağlayan (z-library, turuz.com vb.) internet siteleri ile “*Siyasi İlimler Türk Derneği*” gibi kuruluşların, internet adresi üzerinden erişimine izin verdikleri, daha önceleri çevirip yayınlattığı eserleri, dijital ortama aktararak tekrar kullanıma sunmaları sayesinde, ilgili yerlerden temin edilmiştir.

Çalışmada; literatür taraması yapıldıktan sonra, bahse konu kaynaklardan elde edilen nitel veriler, varsa nicel verilerle desteklenerek, bölümlerine göre tasnif edilmiştir. Bu çalışmada; Nitel (Kalitatif) bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada, imkanlar elverdiğince nicel verilerin de kullanılması, aslında sadece nitel yöntemi destekleme mahiyetindedir. Özellikle 1950’lerden sonra nitel yöntem, sosyal bilimlerde pozitivist anlayışın etkisinden kurtuluşun bir yansımasıdır. Yorumlayıcı yaklaşım da nitel içerikli nosyonlar barındırması itibari ile kısmen post-pozitivist sayılmaktadır. Bu çalışmada, elde edilen nitel ve nicel verilerle bahse konu ülkeler betimlendikten sonra, yorumlanıp, analiz edilip, çıktı olarak sizlerin takdirine sunulacaktır. Öncelikle şunu belirtmekte fayda vardır ki; araştırmada, konu hakkında güvenilir veriler elde etmek için, bir dizi yöntemin sistematik olarak kullanılması gerekmektedir. Özellikle nitel araştırmalarda, araştırmacının kendisi de bizzat araştırmanın merkezinde olarak, olayları yakından izler, analiz eder ve yorumlar. Nitel araştırmalarda, sosyal olaylar kendine özgü ve eşsiz olduğundan, nicel araştırmalarda olduğu gibi genelleme yapılamayacağından, araştırmacı her ne kadar tarafsız olsa dahi aktörlerin yerine kendini koyup empati yapıp çıkarımlarda bulunarak olayları yorumlamaktadır. Nitel araştırmalardan yola çıkarak ve bu konu özelinde

söyleyebiliriz ki; toplanan veriler belirtilen kuram ve kavramlar üzerinden yorumlanıp analiz edilecektir.²⁸

Çalışmanın *Jeopolitik Kuram* üzerinden değerlendirileceğini ve Jeopolitik kurama yönelik göndermenin, *Jeopolitik Kod* ve *Jeopolitik Kırılma Anları* kavramları üzerinden yorumlanacağını önceki paragraflarda belirtilmiştir. Aynı zamanda bu tez çalışmasında, Nitel (Kalitatif) Yöntem kullanılacağı da bir önceki paragrafta belirtilmiştir. Çalışmanın 1. ve 2. Bölümünde, verilerinin çözümlenmesinde **“Strüktürel-Fonksiyonel Analiz Yöntemi”**, 3. Bölümün çözümlenmesinde ise **“Örnek Olay Analiz Yöntemi”** kullanılacaktır.

Strüktürel-Fonksiyonel Analiz yöntemi; Yapısal-İşlevselci Yaklaşım olarak da bilinen bu yöntem, aslen Sosyoloji Anabilim Dalının bir teorisidir. Toplumu makro yönden ele alarak, toplumu oluşturan sistemlerin uyumunu vurgular. Herbert Spencer’ın geliştirdiği bu yaklaşım, Talcoot Parsons’un çalışmalarıyla son şeklini almıştır. Sosyolojide ise Emile Durkheim, bu yaklaşımın temeli sayılmaktadır. Sosyal psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyobiyojoloji vb. pek çok disiplinde bu yöntem kullanılmaktadır. Toplumu makro yönden irdeleyen, paylaşılan norm ve değerleri toplumun temeli kabul eden, toplumsal yapıyı merkeze alan, toplumsallaşma sürecinde ne öğrenildiğini ve bireylerin toplumun değerlerini içselleştirmesi ön planda tutan bir yaklaşımdır. “Birey kendi çıkarlarına göre hareket etmez, çünkü toplum ortak çıkarlara sahip bireylerden oluşur”, tezi ekseninde bir bakış açısına sahip yaklaşımdır. Toplumsal düzene ortak değerler üzerinden ulaşılır ve kısmen bu yaklaşım statükocu olarak da bilinir. Aslında bu yaklaşım statükocu değildir. Sistemi oluşturan unsurlardan biri zarar gördüğünde, tekrar kendini tamir etmesi ve yerine oturması zaman aldığından sistem zarar görür. Sistemim ve istikrarın devamından yana tavır olan bu yaklaşım, değişimin zamanla ve yavaşça olması gerektiğini ileri sürmektedir.

²⁸ Metin Aytekin, “Nitel ve Nicel Araştırma Nedir? 5 önemli farkları”, https://youtu.be/E_iZ3FdF31o?si=knc_eDsH3YAmzB-N, (26.12.2023).

Bu yaklaşımda toplum, belirli işlevleri yerine getiren parçalardan oluşmaktadır. Herbert Spencer'ın, toplumu insan vücuduna benzeterек, organizmacı bir yaklaşım geliştirerek, bu yöntemin temellerini attığı kabul edilmektedir. Aslında jeopolitik bilimi de bu şekilde çıkmıştır. Sosyal bilimlerin ilk çıkış noktası, pozitivist anlayış olmuştur. Spencer'a göre nasıl insan vücudu organlardan oluşup bir sistem içerisinde yaşıyorsa, toplum da içinde bulundurduğu yapılar (sistemler) vasıtasıyla yaşamaktadır. Toplumu oluşturan yapıların çözümlenip, işlevlerini analiz etmek bu yaklaşımın kısaca tanımıdır diyebiliriz. Toplumu oluşturan kurumlar ise, bu yaklaşımda çok önemlidir (Aile, Eğitim vs. kurumları).²⁹Verilerin çözümlenmesinde kullanılan Strüktürel Fonksiyonel Analiz Yöntemi ve konumuzun açıklanmasında kullanılan Jeopolitik Kuram bir araya getirildiğinde (Aynı zamanda bir dış politika ve güvenlik analizi olan jeopolitik); devletler veya örgütler, aldıkları kararlarda toplumun, devletin veya bağlı oldukları örgütlerin de yapısını dikkate alarak kararlar verirler. Çünkü, mevcut sistemin hassasiyetleri dikkate değerdir. Bu eksende “Strüktürel Fonksiyonel Analiz Yöntemi” ise her bir olay değerlendirilirken, olayların yansımaları veya etkileri, toplum-devlet-devletlerarası örgütler bağlamında ayrı ayrı değerlendirilir. Politika belirleyicileri; aynı amaca yönelik, farklı düzeylerde farklı politikalar uygulamaya sokarlar. Yöntemle ilgili olarak genel bir tanım yapmak gerekir ise;

“Bu yöntemde araştırmacı; jeopolitiğin aktörleri olan toplum, devlet, devletler birliği ve diğer özneleri karmaşık yapıları birer sistem olarak değerlendirir. Sistemin her unsuru, örgütün belirlediği programa uygun hareket eder, sistemin fonksiyonlarını, talep ve beklentilerini yerine getirir. Aktörün (toplumun, devletin, birliğin vb.) temel

²⁹ Sosyologer, *Yapısal İşlevselcilik Nedir? Özellikleri ve temsilcileri*, <https://youtu.be/G8Y7eJKe-FU?si=dPzLZ6ILNovQg530>, (26.12.2023).

meselesi unsurlar yardımıyla sistemin dengesini muhafaza etmekten ve gerçekleştirmekten ibarettir.”³⁰

şeklindeki açıklaması yeterli mahiyettedir. Bu bağlamda; çalışmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan unsurların, bağımlı değişken üzerinde ki etkileri, jeopolitik perspektiften analiz edilirken; toplum-devlet-örgütler ve küresel siyasetteki dengeler de göz ardı edilmeden, bir çıkarımda bulunmaları ve çok yönlü düşünmelerinin gereği ortadadır. Meydana gelen gelişmelerin; İskandinav toplumu için ne ifade ettiği? Ayrıca her biri ayrı devlet olan, bölge ülkeleri için ne ifade ettiği? Ve devletlerin üyesi oldukları örgüt ve ittifaklar için ne ifade ettiği? Ayrı ayrı düşünülmelidir. Meydana gelen olaylar neticesinde toplumun tepkisi, devletin politikası ne yönde olmuştur? Buna bağlı olarak, içinde oldukları örgüt ve ittifaklarda, ne tür kararlar alınması için çaba sarf etmişlerdir? Vb. hem birbiri ile ilişkili hem de ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği için, olayların çok yönlü bir bakış açısından analiz edilmesi, kuram ve yöntem gereği ortadadır.

Çalışmanın 3. bölümünde, Örnek Olay Analiz Yöntemi (The Case Study) kullanılacaktır. Araştırma konusunun kapsamında olan bazı olaylar, halen sürmekte veya etkileri hala devam etmektedir. Örneğin; Rusya-Ukrayna Savaşı halen sürmektedir ve bölge ülkelerinin politikaları bu ekseninde her gün yeni bir süreçte ilerlemektedir. İzlanda'nın NATO Politikası veya Norveç ile Danimarka'nın Atlantik ilişkileri de keza öyledir. Fin-Rus Savaşı elbette bitmiştir. Ancak etkileri hala sürmekte ve bu algı üzerinden yeni politikalar inşa edilmektedir. Veya İsveç'in tarafsızlığı? Aday üye olmasına karşın, İsveç hala NATO üyesi değildir. Resmi olarak, 1812 politikası (Kağıt üzerinde de olsa) hala devam etmektedir. Güncel olguların

³⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 239.

değerlendirilmesi gerektiği için bu araştırma yöntemi seçilmiştir. Örnek olay araştırma çalışması; Robert Yin (1984) tarafından, “*güncel bir olguyu kendi gerçekliği içerisinde çalışan ve elde edilen içeriklerle arasında kesin sınırların olmadığı ve pek çok veri kaynağının olduğu durumlarda yapılabileceği*” şeklinde tanımlamıştır. Macmillan (2004) ise örnek olay araştırma yöntemini; olayların derinlemesine çözümlenmesi ve yorumlanması olarak açıklamıştır. Nasıl ve Niçin sorusu ortaya çıktığında ve araştırmacının olaylar üzerinde etkisinin az ya da olmadığı durumlarda da örnek olay çalışması başvurulacak bir yöntem olmuştur. Genelleme amacı gütmeyen, açıklama yorumlama ve etki-tepki ilişkilerini ortaya çıkarma amaçlı bir inceleme olarak da örnek olayın tanımı yapılmıştır. Örnek olay araştırma yöntemini ilk defa kullanan Bronislow Malinowski olmuştur. 1. Dünya Savaşında, Malezya’da bir adada 3 yıl mahsur kalan ünlü antropolog Bronislow Malinowski, gözlemlerini not ederek, aynı zamanda da katılımcı gözlemin de ilk örneğini vermiştir (Şimşek ve Yıldırım, 2003). Örnek olay araştırmasında Nasıl ve Neden? Sorularına cevap aranmakta ve güncel olaylara odaklanılmaktadır.³¹

Yukarıdaki anlatımlardan yola çıkılarak hazırlanan araştırmanın künyesi, Tablo 4’te aşağıda sunulmaktadır.

³¹ Aylin Öztürk, “Örnek Olay Çalışması”, <https://youtu.be/G2wGRG1QU8?si=1aL2qVrDIVfwzFf3>, (26.12.2023).

Araştırma Konusu	İskandinav Ülkeleri Jeopolitiğinin Bölgesel Açından Güvenlik, Savunma ve Dış Politikalarına Etkileri	
Bağımsız/Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler; 1. İskandinav Ülkelerinin birbirleriyle ve komşu ülkelerle ilişkileri 2. İskandinav Ülkelerinin Uluslararası Örgütlerle ilişkileri ve bağlı oldukları örgütlerdeki pozisyonları 3. İskandinav ülkelerinin küresel güçlerle ilişkileri ve küresel konjonktürde meydana gelen gelişmeler	Bağımlı Değişken; 1. İskandinav Ülkelerinin Güvenlik, Savunma ve Dış Politika çıktıları
Neden/Nasıl	Neden/ Son yüzyılda meydana gelen hangi gelişmeler, bu ilişkileri şekillendirmiştir? (Dünya Savaşları, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem).	Nasıl/ Yeniden şekillenen bu ilişkiler, bölge ülkelerinin Güvenlik Savunma ve Dış Politikasını nasıl etkilemiştir?
Hipotez	İskandinav Ülkelerinin, zaten var olan ortak sosyo-kültürel değerleri üzerine; ekonomik, askeri ve siyasal bir İskandinav birliğine evrildiği, her ne kadar küresel bir güç olmasalar da en azından jeopolitik olarak bölgesel bir güç olarak öne çıktıkları, bağlı oldukları uluslararası örgütlerle ve ikili ilişkilerle güçlenerek, ulusal ve bölgesel menfaatlerini koruyabilecek bir kapasiteye adım adım ulaştıkları, küresel ve bölgesel kırılmaları doğru tespit edip, doğru adımları attıkları tezi üzerine bu çalışma yapılmıştır.	
Araştırmanın Kuramı	Jeopolitik Kuram	
Kuramın Kavramları	Jeopolitik Kırılma Anları	Jeopolitik Kod
Araştırma Yöntemi	Nitel (Kalitatif) Yöntem	
Araştırma Yöntemi/Deseni	Strüktürel Fonksiyonel Çalışma	Örnek Olay Çalışması
Yöntem/Desen Seviyeleri	Toplum/Devlet/Örgütler	Ekonomik/Sosyo-Kültürel/Kurumsal/Mikro-Makro Yansımalar

Tablo 4: Araştırmanın Kimlik Kartı (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

I. BÖLÜM

JEOPOLİTİK, ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İSKANDİNAV JEOPOLİTİĞİ

Jeopolitik; terim olarak literatüre girdiği 1899 yılından önce de, devletlerin eski imparatorlukların politika yapımlarında dikkate alınan bir olgu olmuştur. Nasıl ki, akademik camiada yaygın bir şekilde kabul gören görüşe göre ilk “Uluslararası İlişkiler” kürsüsünün 1. Dünya Savaşının hemen ertesinde kurulmasına karşın, daha öncesinden, bir *uluslararası ilişkiler camiası* olgusunun reddi anlamına gelmediği gibi, Jeopolitik kavramı da insanların, toplumların ve devletlerin tüm tecrübe ve birikimleri sonucu 19. yüzyıl sonlarında bir disiplin mertebesine ulaşmadan çok önceleri de dikkate alınan bir yöntem olmuştur. Jeopolitiğin, ilk akla gelen tanımı, coğrafya ve politika arasında ki etkileşimdir. Coğrafyanın ve İnsanın, dış politikayı belirlemede ki etkisi, daha doğrusu atılacak politik adımların ne olacağı sorularına verdiği cevaplar, her zaman devlet yönetimlerinde bir karşılık bulmuştur. Bir toplumun sahip olduğu, coğrafi potansiyelinin veya yöneticilerinin coğrafi bilgi seviyesinin, eninde sonunda dış politikada bir yansıması ya da etkisi olacaktır.³² Birçok düşünür buradan yola çıkarak, coğrafya ve politika ile jeopolitik arasında bağ kurarak, jeopolitiği; bir “*Devlet Adamlığı Bilimi*” olarak tanımlamıştır.³³

Eski çağlarda Anaksimandros ve Heredot’un haritaları, Orta Çağda “Haçlı Seferleri” ve sonrasında gerçekleştirilen “Coğrafi Keşifler” vesilesiyle coğrafyanın

³² Harm De Blij, *Coğrafya Neden Önemlidir*, 4. Basım, Hece Yayınları, Ankara 2022, s. 60.

³³ Nejat Tarakçı, *Devlet Adamlığı Bilimi*, Tasam Yayınları, İstanbul 2015, s. 22.

önemi anlaşılıp, politika yapımında daha fazla dikkate alınmasını sağlamıştır. Her devlet, medeniyet veya imparatorluk, kendi dönemindeki İpek yolu, baharat yolu, önemli deniz yolları veya günümüzdeki enerji koridorları gibi önemli stratejik noktaları elinde tutup, daha güçlü ya da daha fazla zengin olmak veya büyümek için, kısmen de olsa, jeopolitik düşünceden faydalanmış olduğu, pek çok düşünür tarafından kabul edilmektedir. Ortak olan bir diğer nokta da şudur ki; her medeniyet, dünyanın merkezine kendini koymuştur. Hatta bugün dahi, her ülkenin okullarındaki dünya haritalarına bakılırsa, bu rahatça görülebilir.

Genelde Uluslararası İlişkilerin hangi yönde yol alacağı sorusunun cevabı, Jeopolitik biliminden beklenmiştir. Siyasi coğrafyanın bir alt disiplini olarak ortaya çıkan jeopolitiğin; dönemine (zamanına), yerine (Coğrafya-Mekân-Alan) ve bakış açısına göre sorulan sorular ve beklenen cevaplar genişleyerek, hatta günümüzde dahi devam etmektedir. Birçok düşünür tarafından Uluslararası İlişkiler disiplinde jeopolitik; “*bir dış politika analizi*” olarak tanımlanmaktadır. Jeopolitik düşünürlerinin ve kuramcılarının birçoğunun, aktif siyasetin içinde yer almalarından dolayı, uygulamalı bir bilim olduğu görüşü de çok kereler dillendirilmiştir. Mesela; İngiliz Akademisyen ve Politikacı Mackinder, ABD’li Amiral Mahan, Nazi Almanyası’nın saldırgan politikasının mimarı olarak gösterilen Haushofer, Putin Rusya’sında görüşlerinin etkili olduğu ileri sürülen Dugin veya ABD’li danışman Kissinger örnek gösterilenler arasında başlıca olanlardır. Jeopolitik düşünürleriyle devletleri arasındaki organik bağ, sürekli dikkat çekilen bir husus olmuştur. Hatta, jeopolitiğin sınırları çizilirken, daha da ileri giden Fransız düşünür Pascal Boniface, uluslararası ilişkiler ile jeopolitiği birebir eş tutup, jeopolitiği “*dünyayı anlamanın bir yolu*” olarak tarif etmiştir.³⁴

İskandinav Bölge ülkelerinin, kendi aralarındaki ekonomik, kültürel ve sosyolojik

³⁴ Pascal Boniface, *Herkes için Jeopolitik*, Erdem Yayınları, İstanbul 2018, s. 30.

bağları dikkate alınarak, tek bir yapı olarak değerlendirmek gerekirse ve eski çağlardan beri, her medeniyetin kendisi için yaptığı gibi, İskandinav coğrafyasını dünyanın merkezine koyar isek, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır; 1. Doğu komşuları olan RF, tekrardan bir süper güç olarak kabul edilme veya bir küresel bir aktör olma amacı doğrultusunda duruş sergilemektedir. 2. Güney komşuları ve üyesi oldukları AB ise hem ortakları hem de her yönden güçlü bağlarının olduğu en yakın komşularıdır ve eğer başarabilirlerse, onlarda geleceğin küresel aktörü olma iddiasıyla politikalarına yön vermektedirler. 3. Batı komşuları olan İngiltere ve devamında ABD ise (ki bölge ülkeleri sosyal yönden, bu ülkelere ilham olmuşlardır); hem dini hem de kültürel olarak paydaşları konumundadırlar. 4. Kuzeyden komşuları olan Arktik Bölge ise; küresel ısınma dolayısıyla yeni açılan veya açılacak olan su yolları ve keşfedilen yeni enerji havzaları sebebiyle, tüm dünyanın üzerine dikkat kesildiği bir coğrafya, ayrıca batı bloğunun son sınır noktası olması bakımından, stratejik öneminin her geçen gün arttığı, ayrı bir boyut olarak karşımızda durmaktadır. Jeopolitik eksende değerlendirildiğinde, dünya küçüldükçe, İskandinav Ülkelerinin Stratejik önemi, her geçen gün artmaktadır.

A. Jeopolitik Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Jeopolitik bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplini arasında bir etkileşim, her zaman olmuştur. Bazı düşünürler, Jeopolitiği bir alt disiplin, bazıları ise ayrı bir bilim olarak kabul etseler dahi, netice itibarıyla jeopolitik, Uluslararası İlişkilerin yönlendirilmesinde, atılacak adımların hesaplanmasında dikkate alınan bir unsur olmuştur. Bazı düşünürlerin jeopolitiği sadece bir dış politika analiz düzeyi olarak görmesi veya bazılarının da yayılcılığın bilimsel dayanağı olarak kullanıldığı görüşlerini öne sürmelerinin yanında, birçok düşünürün eserleri değerlendirildiğinde, çoğunun şu üç noktada birleştiği görülmektedir. 1) Jeopolitiğin dinamik olması (Gelişen ulaşım imkanları ve teknoloji dikkate alınarak, sorulan sorular ve beklenen

cevapların sürekli değişmesi). 2) Jeopolitiğin açıklayıcı bir rol oynaması (Dış politika analizi olarak kullanılması). 3. Jeopolitik bilimi kullanarak, politik çekişmelerde arasallaştırılmasıdır.³⁵

Bülent şener, *Jeopolitik* isimli eserinde, “insan, devlet, coğrafya ve zaman” etkileşiminde bir Jeopolitik değerlendirmeye giderek devleti; toplumun örgütlü siyasal bir yapılanması olarak tasvir etmektedir. Modern coğrafyanın kurucularından Paul Vidal de la Blache, Wilbur Zelinsky ve Joseph B. Hoyt ise; insan-coğrafya etkileşimini ne alan ve bu etkileşimi vurgulayan değerlendirmelerde bulunmuşlardır.³⁶ İskoçyalı coğrafyacı James Wreford Watson’da coğrafyada en merkezi konu “*insanlar ve yerlerin (meknların) görece lokasyonudur*” diyerek, insan-coğrafya etkileşimine dikkati çekmiştir. Ayrıca Sayın şener devleti, eski Roma Mitolojisinde ki *Janus*’a benzeterek ie ve dışa bakan iki ayrı yüzünün olduğunu belirtmiştir, ie bakan yüzü; devletin toplum ile olan ilişkilerini değerlendirirken toplumsal, siyasal ve ekonomik konuların düzenlenmesinin siyaset biliminin kapsamında olduğu görüşünü dile getirmiştir. Devletin dışa bakan yüzüyle ise, devletlerin diğer devletlerle olan dış ilişkilerini ise, uluslararası ilişkilere havale etmiştir. İe bakan yüz, yani devletlerin iç işleriyle ilgili kurumsal yapılanma, dışa bakan yüze göre, yaklaşık 300 yıl kadar daha önce ortaya çıkıp, coğrafyasına, toplumuna, devletine, sosyolojik yapısına göre oluşumunu gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Dışa bakan yüz ile kastedilen uluslararası ilişkiler kurumlarının yapılanmaları ise; Orta ağ sonrası, ulus-devlet yapılanmalarının gerçekleşmesinden ve coğrafı keşiflerden sonra ortaya çıkmıştır. 1648’de gerçekleşen “*Westphalia barışıyla*” birlikte, Avrupa da ortaya çıkan, 300 civarında devlet ve prensliklerin, birbirlerinin sınır ve egemenliklerini kabul etmeleriyle birlikte, yeni uluslararası düzenin kurulmasıyla sağlandığını belirtmiştir.

³⁵ Erol Mütercimler, *Geleceği Yönetmek*, 2. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s. 298; Saul Bernard Cohen, *Geopolitics-The Geography of International Relations*, 3. Basım, Rowman&Littlefield, London 2015, s. 5.

³⁶ Bülent şener, *Jeopolitik*, Barış Kitabevi, Ankara 2017, s. 28.

Yeni oluşan uluslararası sistemde, devletlerin rekabeti, dış politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur.³⁷ Uluslararası sistemdeki aktörler, uluslararası ilişkilerin ana konusu olan; dış politika, savunma ve güvenlik eksenli davranışlarında, jeopolitik düşünceden faydalanmışlardır.

Oluşan uluslararası sistemde, jeopolitik eksenli görüşler, devlet yöneticilerini etkilemiş veya yönlendirmiştir. Siyasi otoriteler tarafından, politika yapımına sunduğu katkılar nedeniyle, ilgiyle takip edilmiştir. Birçok jeopolitik düşünürünün görüş ve önerileri ya da siyasi otoritelerin toplum-devlet inşa süreçlerinde, gösterdikleri istikametteki oluşturulan jeopolitik tasavvurlar, yöneticilerin adeta pusulaları olmuştur.

Alfred Thayer Mahan'ın görüşleri ve eserleri, ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in emperyal emellerini meşrulaştırmıştır. İngiliz Politikacı ve Akademisyen, Halford John Mackinder ise; jeopolitik terimini kullanmamasına rağmen, kuram koyucu olarak ünlenmiş, Mahan'ın deniz gücüne karşı, kara gücünü savunup, İngiliz hegemonyasının devamı için yapılması gerekenleri açıklamıştır. Bir dönem Oxford Üniversitesi'nde profesörlük yapan Mackinder, Akademik hayatında, *London School of Economics*'in Rektörlüğünü de yapmıştır. Politikaya ise 1910-1922 yılları arasında, milletvekilliği görevi yaparak katılmıştır.³⁸ Kraliyet Coğrafya Derneğinde, 5 Ocak 1904 tarihli, *“Tarihin Coğrafi Ekseni”* adlı yaptığı konuşmada;

“Bugün Rusya, büyük kıtanın topraklarının yarısına sahiptir. Denizde olmasa da karada büyük bir güçtür. Kontrol alanı o kadar geniş, demografik potansiyeli o kadar umut verici, zenginlikleri o kadar büyüktür ki şimdiki haliyle bile bu denli güçlü olan

³⁷ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 31-46.

³⁸ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 18.

bu ekonomik birliğin deniz ticaretine erişirse daha da gelişmesi kaçınılmaz olacaktır.”

şeklindeki sözleri, İngiltere’yi harekete geçirmiş ve tavsiyede bulunduğu tedbirlerin, politika yapıcılar tarafından uygulandığı görülmüştür. Moskova’nın yükselişini engellemek için Pers imparatorluğu ve Afganistan ile ittifak yapılmasını tavsiye eden Mackinder (-Ki bunlar soğuk savaş zamanında uygulanmıştır), Almanya’nın yükselişinin engellenmesi için de Moskova ve Fransa ile ittifak yapılması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.³⁹

Eski jeopolitik düşünürlerin hemen hemen hepsi, jeopolitiği realist paradigmadan, yani güç ekseninden değerlendirmişlerdir. Hans J. Morgenthau’nun “*Ulusal güç*” tanımı ve unsurları, Jeopolitik gücün unsurları ile birebir örtüşmektedir.⁴⁰ Suat İlhan’ın ise kaleme aldığı eser “*Jeopolitik-güç odağı kuramı*”, aynı şekilde güç olgusuna vurgu yapmaktadır.⁴¹ Ayrıca; Melbourne Üniversitesinden Anne Orford, 2021 yılında yayınlanan makalesinde, Küresel Aktörlerin, Jeopolitik güçlerini, hukuka uydurarak nasıl dikte ettirdikleri konusuna değinmiştir. ABD’nin Milletler Cemiyetine (MC) üye olmamasına rağmen, cemiyetin kurucu sözleşmesinin 21. Maddesine konulan hüküm⁴², *Monroe doktrinini*, nasıl? muaf sayıldığı, BM kurucu sözleşmesinde ise, 51. Maddeden sonra “bölgeselciliğin” dahil edilmesi ve küresel aktörlerin veto hakkı gibi kozlarının bulunması, daha sonra soğuk savaşın temelini nasıl da oluşturduğunu (Varşova Paktı ve NATO) verdiği örnekler vasıtasıyla izah etmeye çalışmıştır. Ancak

³⁹ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 19.

⁴⁰ Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika Cilt-I*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları (Sevinç Matbaası), Ankara 1970, s. 127-194.

⁴¹ Suat İlhan, *a.g.e.*, s. 21-27.

⁴² Milletler Cemiyeti Madde 21: “Barışın süregitmesini sağlayan hakemlik andlaşmaları gibi uluslararası üstlenmeler ve Monroe Doktrini gibi bölgesel anlaşmalar, işbu misak’ın hiçbir hükmüyle bağdaşmaz sayılmayacaktır.”

küresel aktörlerin her istedikleri kararları da mahkemelerde aldıramadıkları (Nikaragua örneğinde olduğu gibi)⁴³ veya uluslararası hukuk kurumlarından böyle bir kararı bekleyemeden, kendi bölgesel örgütleri içinde (Kendi oluşturdukları Uluslararası Kurumlardan), istedikleri kararı alarak, hareket ettiklerini örnekler göstererek açıklamıştır (NATO'nun *Bosna Kararı* örneğinde olduğu gibi).⁴⁴ Uluslararası sistemde, aktörlerin gerçekleştirdikleri jeopolitik hamleler, Uluslararası İlişkilere yön vermiştir.

1. Jeopolitik Düşüncenin Tarihsel Gelişimi

Jeopolitik düşünce; entelektüel temelleri 17. ve 19. yüzyıllar arasında atılmış olmakla beraber, 19. yüzyılın bitiminde ilerleme kaydetmiş, 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde gelişimini tamamlayarak, akademik disiplin olarak devletin politikalarını planlama ve siyasi otoriteye pratik çözümler üretmede fayda sağlayan ve büyük ölçüde uygulamalı bir bilim olarak yerini almıştır. Ülkenin konumu, coğrafyası, toplumun sosyal yapısı gibi coğrafi etkenler, devletler arası ilişkilerde, ulusal çıkarların korunması maksadıyla kullanılmıştır. Zaten devletin; arazisi, nüfus yapısı, komşuları, konumu genel bir tabirle coğrafi unsurları, jeopolitikçilerin araştırma konularının kapsamında olmuştur. Diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi, jeopolitik biliminin düşünürleri de akademinin ilk yıllarında, farklı disiplinlerde ki teori ve kuramlardan esinlenerek veya onları kullanarak, kendi görüşlerine bilimsellik katmak için kullanmışlardır. Kısacası, ilk düşünürlerin dayanak noktası, diğer disiplinlerdeki teori ve görüşler olmuştur. İlk akla gelen, *coğrafi determinizm (Çevreci Determinizm)* görüşüdür. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki düşünürler, şu üç şeyin farkındaydılar. 1. Doğanın ve çevrenin, insanların ve toplumların; sosyolojik yapısını, yaşayış şeklini

⁴³ Anne Orford, "Regional Orders, Geopolitics, and the Future of International Law", *Current Legal Problems*, Cilt 74, Oxford 2021, s. 158-169.

⁴⁴ Anne Orford, *a.g.m.*, s. 170-172.

(Kültürünü), karakter ve tavırlarını bir şekilde etkilediğini biliyorlardı. 2. Devletlerin gelişiminde; nehir ve su yataklarının yakınlığı, denizlerle ve limanlarla olan ilişkileri ve bir de verimli topraklara sahip olmanın, nasıl avantajlar sağladığının da farkındaydılar. Ve son olarak 3. Dağ orman gibi doğal engellerin, güvenliği sağlamada ki kolaylığının da farkındaydılar. Kısacası bulundukları doğal çevrenin; onların ve geleceklerinin üzerindeki etkisinin farkındaydılar. İşte bu, Coğrafi determinizm teorisinin, en temel mantığını oluşturmaktaydı ve bu temel mantık üzerinden, görüş beyan eden, fikir yürüten, pek çok düşünür olmuştur.⁴⁵

Eski çağlarda yaşamış pek çok medeniyet ve düşünürleri, jeopolitik biliminin ortaya çıkmasını sağlamada ve entellektüel birikiminin oluşmasına katkı sunmuştur. Eski Çin Medeniyeti ve düşünürleri, çevreyi bir canlı gibi düşünüp, kendilerini de dünyanın merkezi olarak görmüşlerdir. Laozi, Konfüçyus ve Mencius (MÖ 579-289 yılları arası yaşamışlardır.); askeri, stratejik, jeopolitik içerikli ve coğrafyanın önemine vurgu yapan, pek çok eser üretmiştir. Konfüçyus, devletin gücü ve bu gücünün mekâna yansımalarının önemine değinmiş, Mencius ise” *halka hizmet, devlete sadakat*” felsefesi üzerinden yaptığı konuşma ve değerlendirmeler ile Han Hanedanlığı dönemindeki Çin’in, jeostratejik hamlelerinin ve jeopolitik düşüncesinin entelektüel temellerini atmıştır. Ayrıca, eski Hint Uygarlığının temelini teşkil eden, MÖ 4. yüzyılda yaşamış olan Arthasastra Kautilya’nın görüşleri ve “*Devlet Yönetimi*” isimli eseri; mekânı (coğrafyayı), devletin önemli bir unsuru olarak görmüş ve güvenlik için ise, doğal setlerin önemine vurgu yaptığı görüşleri, strateji bağlamında jeopolitik düşüncenin gelişimine katkı sunmuştur.

İslamiyet’in doğuşu ve yayılışı ise; Arap dünyasının ortak bir din ve millet çatısı altında jeopolitik bir güç olarak ortaya çıkmalarına vesile olmuştur. Farabi ve İbn-i Haldun’un, İslamiyet’in yayılma stratejilerini ve yeryüzündeki devletleri sınıflandırma

⁴⁵ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 15-16.

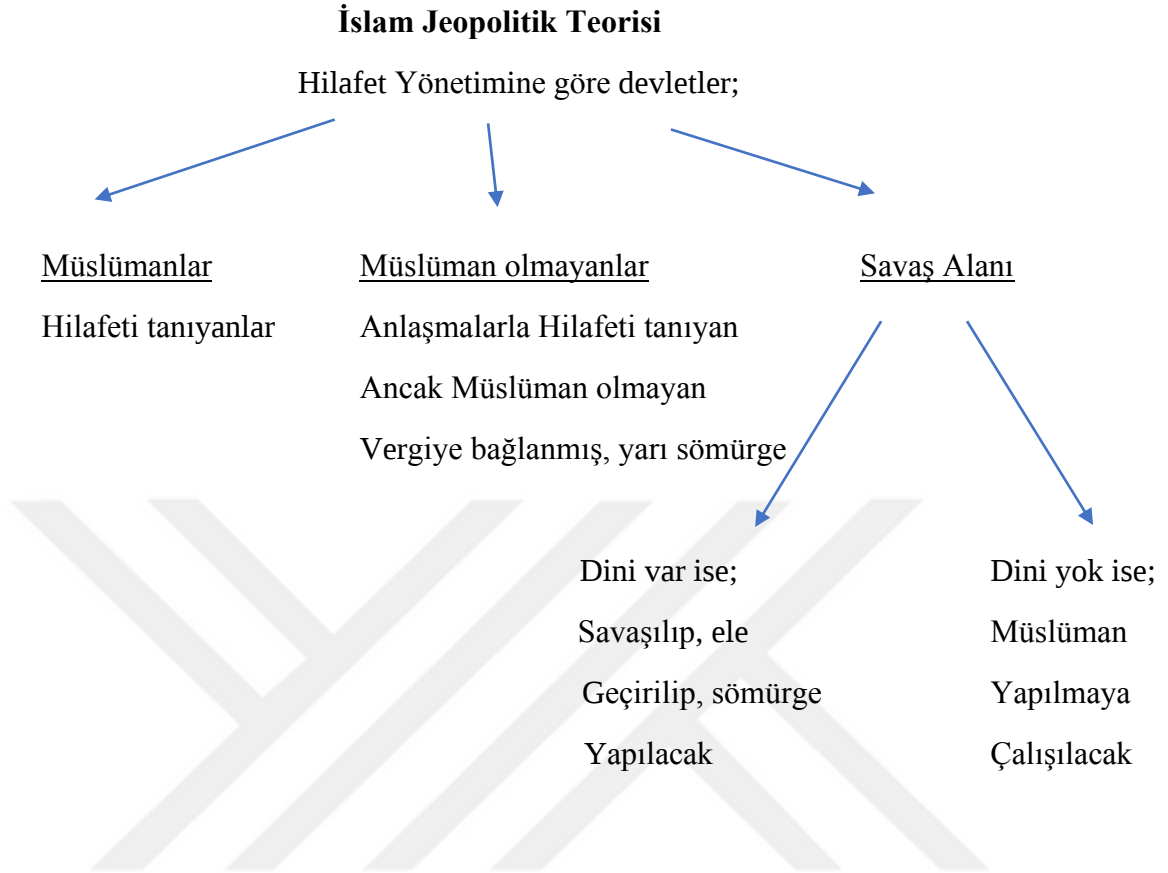
biçimleri düşünüldüğünde, yaptıkları sınıflandırma ve değerlendirmelerin, jeopolitik perspektiften olduğu anlaşılmaktadır.

Aristo, jeopolitik terimi daha ortaya konmadan asırlar önce, bir devletin içinde bulunduğu doğal çevrenin, o mekânda yaşayan insanlar ve o ülkenin askeri ve ekonomik ihtiyaçları üzerinde etkisi olduğuna vurgu yapmış ve eğer toplumun homojen bir yapısı olur ise avantajlarına dikkati çekmiştir. Kendi kendine yeten bir devletin, her türlü olumsuz etkileşimden uzak kalabileceğini belirtmiştir. Coğrafi determinizm teorisinin izlerine, Aristo gibi, diğer birçok İlk Çağ düşünürlerinin eserlerinde de rastlanır (Herodot, Hipokrat, Tukidides, Polybius...).

Farabi (870-950) Devletleri 3'e Ayırmıştır;



Şekil 1: Farabi’nin, Büyüklüklerine Göre Devletleri Sınıflandırması (Kaynak: A. Hasanov’un *jeopolitik* isimli eserindeki anlatımdan yola çıkılarak, yazar tarafından oluşturulmuştur).



Şekil 2: Hilafet Yönetimine Göre Devletler ve Yayılma Stratejisi (Kaynak: A. Hasanov'un *jeopolitik* isimli eserindeki anlatımdan yola çıkılarak yazar tarafından oluşturulmuştur).

Antik Yunan ve Romalı düşünürlerin verdikleri eserlerle, jeopolitik biliminin entellektüel temellerinin oluşması için, sundukları katkılar inkâr edilemez. Mesela; Anaksimandros (MÖ 610-547), Avrupa ve Dünya haritasını ölçekli bir şekilde çizen ve Yunanistan'ı çizdiği bu haritanın merkezine ilk yerleştirendir. Yaptığı harita yuvarlak, etrafı okyanuslarla çevrilidir. Bir başka Yunanlı bilgin Herodot (MÖ 484-425), tarihi olayları coğrafi perspektiften, coğrafi bölgeleri ise tarihi perspektiften değerlendirerek eserler vermiştir. Herodot'un tarihi haritası da Hint Okyanusunun yukarıdaki kuzey denizleriyle birleştiği görüşüne dayanıyordu. Diğer bir tarihçi, eski Yunan düşünürü Tukidides (MÖ 460-396) ise, tarihe pragmatik bir yaklaşım göstererek Atina ve Sparta arasındaki savaşı *coğrafya-nüfus-strateji-dış politika-tarih* ekseninde değerlendirmiştir. Devletler arası ilişkilerin ilk temel unsurunun güç olduğu ve bu olgu etrafında şekillenen olaylar ile yine tarihte ilk defa değinilen, kara ve deniz devletlerinin savaşları olarak, sınıflandırma yapması dikkat çekicidir. Platon (MÖ 428-

348) ve Aristo (MÖ 384-322) vermiş olduğu eserlerde coğrafi determinizm görüşünden hareketle insanlığın gelişiminde doğanın, iklimin, coğrafi koşulların insan ve toplum üzerindeki etkisini eserlerinde açıklamaya çalışmışlardır. Aristo “*Politika*” adlı eserinde, Girit adasının konumunun, Asya ve Yunan medeniyetinin tam ortasında, güzel bir yerde olduğu ve adanın savunulmasının gayet kolay olduğu şeklinde, aynı zamanda da strateji içerikli bir değerlendirme yapması, coğrafi determinizm öğelerini barındırmaktadır. Romalı politikacı Marcus Tullius Cicero (MÖ 106-43) ve Strabon (MÖ 64 - MS 23) da yaptıkları konuşmalarda ve yazdıkları eserlerde, jeopolitiğin entelektüel temellerinin oluşmasına katkı sunmuştur.⁴⁶

Kıta Avrupa’sında, jeopolitik düşüncenin gelişmesine etki eden diğer önemli gelişmeler olarak, Haçlı Seferleri (1096-1270) ve Büyük Coğrafi keşifleri de sayabiliriz. Bahse konu gelişmeler Avrupalı devletlerin, dünya üzerinde çok daha farklı bölgelere gitmelerine, oraları keşfetmelerine vesile olup coğrafyanın önemine haiz olmalarını ve devletlerin birbirleriyle rekabet alanı olarak kullanacakları bölgelerin, topografik özellikleriyle haritalandırılmasını sağlayarak, devlet yöneticilerinin işlerini kolaylaştırmışlardır.

İtalyan düşünür Niccolo Machiavelli (1469-1527) ise “*Prens*” (Bazı kaynaklarda “*Hükümdar*” olarak da geçer) adlı eserinde; devletlerin dış politikalarının ulusal çıkarlarına dayanan, realist (güce dayalı) bir paradigma olduğunu belirtmiş ve askeri-stratejik bağlamda, jeopolitiğe katkı sunan diğer bir düşünürdür. Bu görüşler daha sonra; Carl von Clausewitz (1780-1831) tarafından “*Savaş üzerine*” isimli kaleme alınan eserde geliştirilmiştir.⁴⁷ Bu realist (güce dayanan) politikalara karşı, bazı Aydınlanma dönemi düşünürleri de (Kant, Voltaire, Montesque vd.) insanlık karşıtı

⁴⁶ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 20-30.

⁴⁷ Bakınız; Niccolo Machiavelli (Çev. Yusuf Adil Egeli), *Hükümdar*, Yıldız Matbaası, Ankara 1955; Carl von Clausewitz (Çev: Selma Koçak), *Savaş Üzerine*, Doruk Yayınları, İstanbul 2015.

fikirleri, ahlak dışı nitelendirip, idealist görüş ve fikirler ileri sürmüştür. Aslında Uluslararası İlişkiler literatüründe çok iyi bilinen bu konu, Realizm-İdealizm çekişmesinin de başlangıcıdır. Immanuel Kant (1724-1804) 1795 senesinde ileri sürdüğü “*Sürekli Barış Teorisi*”,⁴⁸ “*Avrupa da Cumhuriyetler arasında sürekli bir barışın olması sağlanmalı ve bu barışın bozulmasına yönelik girişimlerin, engellenmesinin gerekliliği*” tezi üzerine inşa edilmiştir.⁴⁹

Aydınlanma döneminin Fransız düşünürlerinden Bodin ve Montesquieu’da eserlerinde, *coğrafi determinizm (Çevreci Determinizm)* görüşlerine destek veren ifadeler ve genellemelere yer vermişlerdir. Ünlü Fransız düşünürü Jean Bodin (1530-1596), “*Devlet Üzerine Altı Kitap*” (1577) (veya bazı kaynaklarda “*Cumhuriyet*” şeklinde de geçmektedir) isimli eserinde yeryüzünü üç iklim kuşağına ayırarak, 1) Sıcak (Ekvatorial) iklim insanları 2) Soğuk iklim insanları (fiziksel açıdan güçlü, savaşçı insanların bulunduğu) 3) Ilıman iklim insanları (Yetenekli insanların ağırlıklı olarak bulunduğu) şeklinde bir sınıflandırmaya gitmiştir. İnsanların çevre şartlarına ve iklime dayanarak karakterlerinin oluştuğu görüşüne yer vermiştir.⁵⁰ İklim ile insan psikolojisi arasında bağ kuran düşünür Jean Bodin, ayrıca eserinde “*politikacıların da bulundukları coğrafyayı dikkate alarak hareket etmeleri gerektiği, çöküşlerin bu ince nüansın dikkate alınmamasından kaynaklandığı*” görüşünü dile getirmiştir.

Charles Louis Montesquieu (1689-1755), “*Kanunların Ruhu Üzerine*” isimli kaleme aldığı eserinde (1748); devlet yönetim modellerinin üzerinden yola çıkarak,

⁴⁸ Immanuel Kant (Çev. Yavuz Abadan-Seha L. Meray), *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1960.

⁴⁹ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 35-39.

⁵⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 34.

aralarındaki farkı, coğrafi farklılıklara dayandırarak açıklamıştır.⁵¹ Sıcak iklimlerin despotluk ile köleliğe daha elverişli ortamlar olduğu, soğuk iklim koşullarının insanları daha ahlaklı yaptığı ve bu iklimdeki insanların özgürlük ve demokrasiye daha yatkın olduğunu belirtip, ılıman iklim kuşağındaki insanların ise daha değişken bir karakter yapısına sahip olduklarını belirtmiştir. Düşünürlerin bir diğer vurgusu da özellikle dağlık ve çetin koşullara sahip bölgelerin, kimsenin ilgisini çekmediği için, bu yüzden de bu bölgelerin en büyük zenginliğinin, demokrasi olduğuna vurgu yapılmıştır.

Alexander von Humboldt (Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander Freiherr von Humboldt 1769-1859), determinizm teorisinden faydalanarak pek çok yeni şey söylemiştir ve Carl Ritter (1779-1859) de kendi karşılaştırmalı yöntemini geliştirerek, ilk kez Avrupa’da, sürekli olarak “kara” ve “deniz” devletleri arasında, rekabet veya çatışmanın olduğunu ileri süren bir teori geliştirmiştir. Carl Ritter devletleri kara, deniz ve kıyı olarak üçe ayırmış ve sürekli olan bir rekabetten bahsetmiştir. Ayrıca karasal bölgeleri de ikiye ayırmış ve 1) Eski dünya (doğudan batıya uzanan) daha istikrarlı bir iklime 2) Yeni dünya (kuzeyden güneye uzanan) değişken bir iklim yapısına sahip, şeklinde sınıflandırma yapmıştır. Coğrafyayı ulusal bilincin bir unsuru olarak değerlendiren Carl Ritter, “*Coğrafi Bireysellik*” teorisini ileri sürmüştür. Her coğrafi bölgenin, dışında kalanlarla arasında doğal sınırlarının olduğu ve o bölgedeki yaşayan unsurların, ortak doğal bağlarının olduğunu ileri sürmüştür.

19. yüzyıl sonundan itibaren diğer Alman düşünürleri; Alexander von Humboldt ve Carl Ritter’in çalışmalarını inceleyerek yürüttükleri araştırmaların, bir sonraki aşamasında vardıkları sonuç ise, coğrafyanın sadece dünyanın bir tasviri olmasının dışında, ulusların kendilerini bu yerkürede nerede ve nasıl gördükleri? Gibi soruların

⁵¹ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 34; Saul Bernard Cohen, *a.g.e.*, s. 38; Montesquieu (Çev.: Berna Günen), *Kanunların Ruhu Üzerine*, 6. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 289-294.

sorulmasına önyak olmuşlardır.⁵² Alman bilim adamı Hegel (Georg Wilhelm Friedrich Hegel 1770-1831); “*Tarihin Felsefesi*” isimli kaleme aldığı eserinde (daha doğrusu Hegel’in ders notlarıdır); coğrafyanın, halkların yaşamı üzerine etkisinden, fazla sıcak ya da soğuk iklimden kaynaklandığına yaptığı vurgu, öne sürdüğü tezleri, *coğrafi determinizm teorisine* dayandırdığını göstermektedir.⁵³ Ancak diğer düşünürlerden farkı, ilk kez ırklarla coğrafya arasında bağ kurmasıdır. Hegel; sadece Batı Avrupa ile ABD’nin, dünyadaki gelişmenin tarihi öncüleri olduğunu ileri sürmüştür. Bunun dışında kalan milletlerin geride olduğunu belirtmiştir. Genel olarak ise, yeryüzünü üç ayrı bölgeye ayırarak, şu genellemelerde bulunmuştur; 1) Dağlık bölgeler: Kara halkları kapsamında değerlendirmiş ve tek geçim kaynağının hayvancılık olduğunu, ancak; karakter olarak ise, özgürlüklerine düşkün olduklarını belirtmiştir. 2) Deniz kıyısındaki bölgeler: Deniz halkları kapsamında değerlendirmiş ve gemicilik ile ticaretin geçim kaynağı olarak öne çıktığını söylemekle beraber, deniz halklarının yurttaş özgürlüğünde, ileri gelenlerden olduğunu belirtmiştir. 3) Geçit bölgeleri, vadiler ve nehirlerle sulanan bölgelerin ise; ziraat, sanayi gibi alanlardan geçimini sağladığını ve özel mülkiyetin bu bölgelerde öne çıkan karakter olduğunu söylemekle birlikte, kölelik kültürünün bu bölgelerde ağırlıkta olduğu, şeklinde tespitlerde bulunmuştur.

Jeopolitik düşünürlerinin veya dolaylı olarak jeopolitik bilimine katkı sunan düşünürlerin tek dayanak noktaları, sadece “*Coğrafi Determinizm Teorisi*” olmamıştır tabii ki. Özellikle 19. yüzyılda, Auguste Comte (1798-1857)’un ileri sürdüğü “*Pozitivizm*” ve Charles Robert Darwin (1809-1882)’in ileri sürdüğü “*Evrin Teorisi*” de, dayanak olarak, fikirlerini ileri sürmede, kullandıkları diğer teorilerdir. Mesela; “*Sosyal Darwinizm*” , 19. yüzyılda, savaş ve çatışmaların doğal kabul edildiği ,

⁵² Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 7-8.

⁵³ Frederick Copleston (Çev. Aziz Yardımlı), *Felsefe Tarihi Cilt VII*, 3. Basım, İdea Yayınevi, İstanbul 1996, s. 63.

sömürgecilik savaşlarının yapıldığı bir dönemde; devletlerin, bir organizmaya benzetilmesi, büyüme ve genişleme fikirlerine, bilimsel bir dayanak oluşturmaları açısından, jeopolitikçiler için iyi bir gerekçeydi.⁵⁴ Carl Ritter, devletlerin doğmasını büyümesini ve ölmesini az da olsa Darwin’den esinlenerek organik bir şekilde değerlendirmiştir.⁵⁵ İlk zamanlarda, pek çok jeopolitikçi için, tarih veya diğer disiplinlerin teorilerinden yola çıkıp, birtakım genellemeler yapmak veya bu genellemelerden birtakım sonuçlar çıkarmak gibi durumlar, düşüncelerine bilimsellik kattığından dolayı olağan sayılmıştır.

Kısacası ilk düşünürler, ya diğer bilimlerdeki teorilerden yararlanmışlardır veya ülkeleri, medeniyetleri, bölgeleri bir sınıflandırma yaparak, düşüncelerine bilimsellik katmaya çalışmışlardır. Alman düşünür Karl Theodor Jasper (1883-1969)’da yerküreyi zamana ve medeniyetlere bölerek, bir sınıflandırmaya gitmiştir.

Jeopolitik biliminin, tarihsel perspektiften gelişimini değerlendirirken; coğrafya-siyasi coğrafya-beşerî coğrafya ve jeopolitiğin bunlarla etkileşimini ve aralarındaki ince farkı, ilk önce masaya yatırmakta fayda vardır. Beşerî coğrafya veya onun alt disiplinleri (Ekonomik, kültürel veya sosyal coğrafya); 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişim göstermiş ve görece yeni sayılmaktadır. Siyasi coğrafyanın ise; 19. yüzyılın sonlarında, bir üniversite alt disiplini olarak gelişim göstermesi, aslında siyasi coğrafyanın tarihini, coğrafyanın gelişim tarihiyle bir olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Alman düşünür, Johann Gottfried Herder (1744-1803)’in kurduğu “*Ulus-Coğrafya-Dil-Kültür*” ilişkisi siyasi coğrafyanın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶ “Siyasi Coğrafya” belirli bir bölgenin, ülkenin, yerin; doğal,

⁵⁴ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 17.

⁵⁵ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 16.

⁵⁶ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 84-85.

beşerî, ekonomik olarak, olayların dağılışını, örgütlenmelerini, aralarındaki bağlantılar da dikkate alınarak, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, devlet işlerinin yürütülmesine ve düzenlenmesine katkı sunar iken, siyasi coğrafyadan doğan “Jeopolitik” ise; devletler arasındaki ilişkileri, coğrafi etkenlerle açıklamaya yönelik ve aynı zamanda uygulamalı bir disiplin anlamı vermektedir.⁵⁷

Karl Theodor Jasper (1883-1969)’ın “Eksenler Dönemi” isimli tezine göre;

BUZUL ÇAĞI ÖNCESİ: Mitolojik dünya, dini etkenler yoğun

BUZUL ÇAĞI SONRASI: Zamanı ve mekanı değiştirebilen, etkileyen, düşünen insan. Doğa üstü güçlerden bir şey beklemez.

EKSEN HALKLAR DÖNEMİ

Tarihi Olan Halklar

Çin : Doğu Medeniyetinin Temeli

Hint

Yunan: Batı Medeniyetinin Temeli

Yahudi

Tarihi Olmayan Halklar

Diğer Halklar

Şekil 3: Karl Theodor Jasper'ın, Tarihin Eksen Halkları Sınıflandırması. (Kaynak: A. Hasanov'un "Jeopolitik" adlı eserindeki anlatımdan yola çıkılarak, yazar tarafından oluşturulmuştur.)

⁵⁷ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 81.

Jeopolitik terimi ortaya çıkmadan önce, siyasi coğrafya akademik bir disiplin olarak gelişimini tamamlamış ve jeopolitiğin temellerini oluşturmuştur. 1899 yılında, *İsveç Antropoloji ve Coğrafya Derneği*'nin dergisinde yayımlanan, İsveç'in sınırlarıyla ilgili makalesinde, "jeopolitik" terimini ilk defa kullanan,⁵⁸ 1905 yılından önce, Göteborg ve Uppsala Üniversitelerinde Tarih ve Siyasi Bilimler Profesörlüğü yapmış olan İsveçli, Johan Rudolf Kjellén (1864-1922), Ratzel'in bir öğrencisi olarak, Ratzel'in "*Çevreyle devlet bir bütündür*" tezini geliştirerek, devletin bir sistem olarak, kendinde toplaması gereken özelliklerini, şöyle sıralamıştır; 1. Ortak bir coğrafi mekân (Devletin sınırları) 2. Ortak bir halk (Demografik politika) 3. Ortak bir ekonomi (Ekonomi politikası) 4. Ortak bir toplum (Sosyal politika) 5. Ortak bir merkezi yönetim (Kratopolitik- Hükümet ve kurumlar politikası).⁵⁹ Ratzel'in jeopolitik görüşlerini paylaşmakla beraber, çitayı bir adım daha ileriye götürerek, devleti, Ratzel gibi sadece bir organizmaya benzetmekle kalmamış, şuurlu hareket ettiğini belirterek, devlet ile insanı karşılaştırmış ve Ratzel'in devlete güç veren, sınırları içinde yaşayan insana, yeteri kadar değer vermediğini ve devletinde bir aklı olduğunu dile getirerek eleştirmiştir. Devletlerinde, insanlar gibi dost ya da düşmanlarının olduğu, ya da birbirlerini kışkandıklarını belirtmiştir. Devleti devasa bir organizma olarak betimleyerek; gövdesinin bulundukları coğrafya (mekân), beyninin ise devletin idare merkezi, damarlarının ise ülke içindeki yollar akarsular ve ulaşım ağı olduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁰ Johan Rudolf Kjellén, devletleri; 1. Genişleme 2. Hareket özgürlüğü 3. Toprak bütünlüğü bağlamında değerlendirerek, örnekler vererek tezini kanıtlamaya çalışmıştır. Mesela; İngiltere'nin dağılık olmasının, ortak bir coğrafi mekandan yoksun olduğu anlamına geldiğini veya Rusya'nın ortak bir coğrafi

⁵⁸ Ragnar Björk-Thomas Lundén, *Territory, State and Nation: The Geopolitics of Rudolf Kjellén*, Berghahn Books, New York 2021, s. 5; Ola Tunander, "Swedish-German geopolitics for a new century Rudolf Kjellén's 'The State as a Living Organism'", *Review of International Studies*, Cilt 27, No 3, Cambridge 2001, s. 452.

⁵⁹ Bilal Karabulut, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 45.

⁶⁰ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 122-123.

mekana sahip olmasına rağmen, hareket özgürlüğü yönünden eksik kaldığını belirtmiştir.⁶¹ Jeopolitiğin gelişmesine katkı sunan kişilerin siyasi coğrafya kökenli olması ve jeopolitiğin kendisi, siyasi coğrafyadan doğmasına rağmen; Jeopolitik, daha geniş bir perspektifle, dünya politikası veya coğrafi ve beşerî unsurların, dünya siyasetine etkisi gibi dış politika ile coğrafyanın etkileşimi, “bir dış politika analiz yöntemi” olarak değerlendirilmiştir. Jeopolitiğin isim babası Kjellén tarafından yapılan tanımda jeopolitik; belirli bir mekân ya da coğrafyada bulunan devletin, bilimsel olarak araştırılması, devletin doğal yasaları ve insan davranışları arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesine yönelik bir bilim olarak açıklanırken, Alman politikacı ve asker olan Karl Ernst Haushofer (1869-1946) tarafından ise; coğrafi mekandaki, tarihi gelişmeler altında gelişen, siyasal örgütlenmenin (yani devletin), yaşadığı yerdeki, siyasal gelişmeler arasındaki bağlantıyı araştıran, bir bilim dalı olarak değerlendirmiştir.⁶² Son kertede; Jeopolitik, siyasi coğrafyadan farklı olarak, bir ülkenin sahip olduğu beşerî ve coğrafi imkanların, o ülkenin dış politikası üzerindeki etki ve etkileşimini ifade etmekle birlikte, Uluslararası İlişkilerde, coğrafi faktörlerin güç ilişkileri üzerindeki etkisini inceleyen, ekonomik ve siyasi coğrafyanın sunduğu veriler ışığında, dış politikanın belirlenmesi olarak değerlendirilebilmektedir.⁶³

Klasik Dönem (İlk dönem; jeopolitiğin temellerinin atıldığı, akademik bir disiplin olarak kabul görmesine vesile olmuş) düşünürleri; belirledikleri stratejilerle, devletlerinin hava, deniz ve kara sınırlarının korunması, imkanları ve güçleri elverir ise genişlemeleri gibi, jeo-stratejik amaçlar doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Jeopolitiğin doğduğu, geliştiği ve kurumsallaştığı yerin Avrupa olduğu görüşü, pek çok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Ritter, Ratzel,

⁶¹ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁶² Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 89.

⁶³ Ramazan Özey, *Siyasi Coğrafya*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2016. s. 3 ; Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 90.

Kjellén, Haushofer vd. düşünürlerin, akademiye; “*Zorunlu Yaşam Alanı*”, “*Dünya Hakimiyeti*”, “*Karasal Devlet*”, “*Karasal Blok*” vb. nice teorileri üreterek katkı sunduğu bilinmektedir. Rus düşünür İ. Vasilenko’nun yaptığı değerlendirme; Karasal Avrupa veya Alman Jeopolitik Okulunun kurucuları olarak kabul gören düşünürlerin ortak özellikleri, ulus ve ulusal coğrafya düşüncesine dayanmaktadır. Yine Vasilenko, karasal jeopolitik (Kıtasal Avrupa veya Alman Jeopolitik Okulu) görüşleri karşısında yer alan İngiliz-Amerikan Jeopolitik Okulunun ise; karasal okul gibi, teorilerini coğrafi bir mekâna değil, ortak bir kültür ve ortak bir toplum anlayışına dayanarak, karşıt teoriler ileri sürdüklerini belirtmiştir. Ve yine Jeopolitik düşünürlerinden pek çoğu da Avrupa’daki devletleri; İhtiyar (Britanya, Fransa, Hollanda, İspanya, Portekiz, Danimarka, İsveç, İsviçre, Rusya), yaşlı (Almanya, İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Belçika) ve genç (Polonya, Avusturya, Çekoslovakya) olarak sınıflandırmışlardır. Veya coğrafi konumlarına dayanarak; Batı Avrupa Ülkeleri, Doğu, Merkez ve İskandinav Ülkeleri gibi sınıflandırmalara gitmişlerdir.⁶⁴

Jeopolitik düşüncede, *Kara Hakimiyeti* ve *Deniz Hakimiyeti* gibi teoriler arasındaki rekabete, ilk defa 1. Dünya Savaşında uçağın kullanılması ve 2. Dünya Savaşında ise stratejik öneminin anlaşılmasıyla *Hava Hakimiyet teorisi* de eklenmiş, günümüzde ise *Uzay Hakimiyeti* gibi teoriler konuşulmaktadır. İşte bu merkez teoriler etrafında, pek çok düşünür de kendi teorilerini ileri sürerek, jeopolitiğin kendi kuramlarını yaratmasına katkı sunmuştur.

Jeopolitik biliminin, tarihsel gelişimini ele aldığımızda, Almanya, Britanya ve ABD’nin disipline kattığı değerler yadsınamaz. 1894’de tekrar kurulan Alman Birliği’nin Alman Şansölyesi, Bernhard Heinrich Karl Martin von Bülow’un “*Almanya’nın da güneşin altındaki yerini alması için ne gerekiyorsa bunların tespiti için dünya politikasını (Weltpolitik) görevlendirmesi*”, Alman Jeopolitiğinin

⁶⁴ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 42-43.

başlangıcı kabul edilebilir. Britanya'nın "*Güneş Batmayan İmparatorluk*" tabirine gönderme yaparak, açıklamada bulunan Almanlar, aslında İngilizler gibi, bir jeopolitik güç olma hedeflerini ortaya koymuşlardır. ABD'nin ise, İspanya Savaşından sonra, *Monreo Doktrininin* savunma amaçlı olduğunu belirtip; önce Algeciras (1906) ve daha sonrasında ise Lahey (1907) konferanslarına katılımı, dünya jeopolitik arenasına ilk çıkışı olarak değerlendirilebilir.

Jeopolitiğin temellerinin atıldığı bu üç ülkeden, öncelikle de Britanya'dan bahsetmekte yarar vardır. İngiliz jeopolitiğin kurucusu kabul edilen Halford John Mackinder (1861-1947); politikacı, öğretim görevlisi ve aynı zamanda asker (Amiral) olan ve 1887'den itibaren Oxford da daha sonrasında ise coğrafya dersi verdiği ve yöneticilikte yaptığı (rektörlük) *London School of Economics* 'de sesini duyurmuş, 1910-1922 yılları arasında ise, "Birlikçiler Kanadından", "Avam Kamarasına" giriş yapmıştır. Düşünür; dünyanın artık tamamen paylaşıldığını ve eskiden donanmanın deniz yollarının güvencesi olduğu tezinin artık değişmeye başladığını, gelişen teknoloji ile (buradan kasıt demiryolları) karasal bir gücün ortaya çıktığını, 1904'ün 5 Ocak'ında, katıldığı bir konferansta dillendirmiş, gelecekteki bir Alman – Rus ittifakının, İngiliz hegemonyasının sonunu getirebileceğini belirtmiştir. Avrasya sözcüğünün de yaratıcısı olan Mackinder (Carl von Clausewitz gibi Mackinder de, iki cephede savaşmanın Almanya'yı engelleyeceği görüşünü paylaşıyordu.), İngiliz-Fransız yakınlaşmasını tavsiye etmiş ve daha sonra da Rusya'yı içine alarak bu ittifakın genişletilmesinin önemli bir kazanım olacağını söyledikten iki hafta sonra, Fransızlarla dostluk anlaşmasının imzalanıp aralarına Rusya'yı da alarak üçlü bir anlaşmaya dönüşmesi, Mackinder'in ne kadar doğru bir tespitte bulunduğunu veya bu yolu hazırladığını göstermektedir.⁶⁵

Her ne kadar *Kara Hakimiyet Teorisini* savunsa da Mackinder, İngiliz Jeopolitik

⁶⁵ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 19.

okulunun kurucusu olarak, İngiltere'nin geleceğini düşünerek ve Rusya ile Almanya'nın daha da büyümesine engel olmak amacıyla bu görüşleri ortaya koymuştur. Genel olarak İngilizler, *Deniz Hakimiyeti teorileri* kapsamında ünlenmiş ve örnek gösterilmişlerdir. Sahip oldukları donanma gücü ve dünyanın çeşitli bölgelerindeki sömürgeleri sayesinde, “*Güneş Batmayan İmparatorluk*” adıyla anılmalarına sebep olmuştur. Aslında İngilizler için ABD’yle birlikte, *Atlantik Bloğu* veya *Anglo-Sakson Okulu* diye adlandırılan, *Deniz Hakimiyeti*’ni korumayı hedefleyen, aynı grubun içerisinde yer alan bir sınıflandırma yapılmıştır. *Anglo-Sakson Okulu* tabiriyle adlandırılan, jeopolitik okulunun kurucuları; Henri Thomas Buckle (1821-1862) ve Philip Howard Colomb (1831-1899) kabul edilmektedir. Ortaya koydukları *deniz hakimiyeti* ile ilgili teorileri, daha sonra geliştirerek, *Mahan-Colomb teorisi* adıyla akademiye sunan, ABD’li Alfred Thayer Mahan (1840-1914) da, bu okulun öncüleri arasında sayılmaktadır.⁶⁶

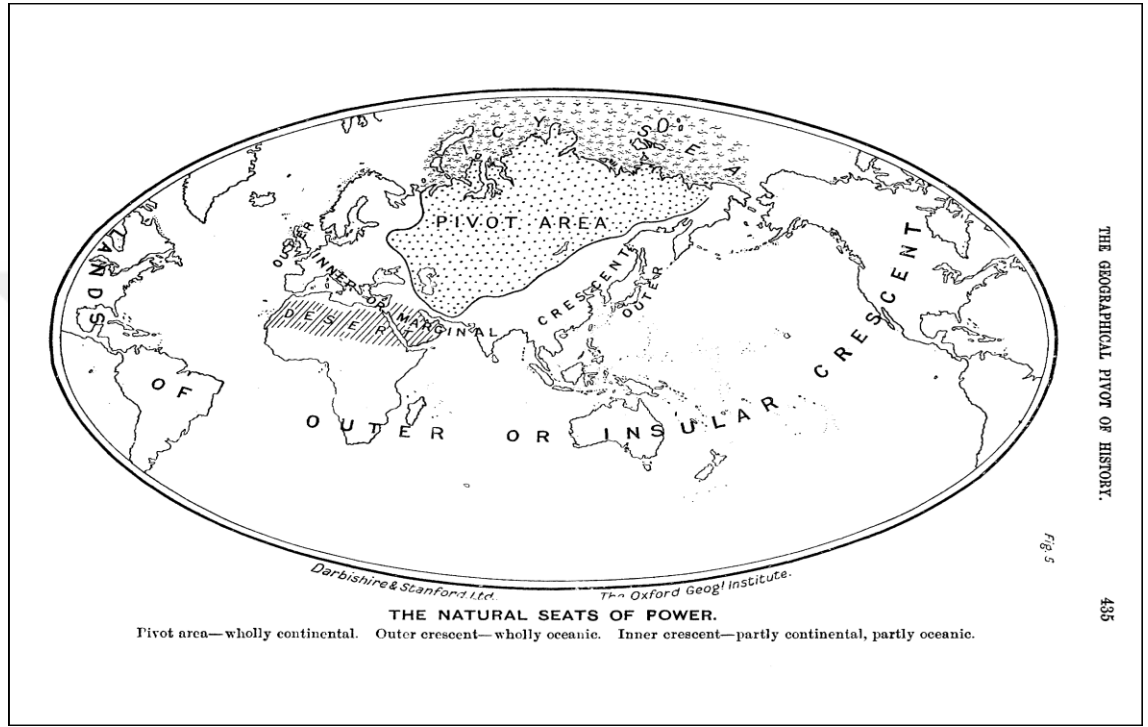
Mahan, deniz gücünün önemine değinirken, Mackinder ise kara gücünün önemine değinmiştir. 1977-1981 yılları arasında, ABD Başkanı Jimmy Carter’ın, savunma danışmanı olan Zbigniew Kazimierz Brzezinski de yıllar sonra, *Dünya Adası* veya diğer bir deyişle Avrasya’nın, *tarihin eksenini* olduğunu belirtmesi göz önüne alınırsa, Mackinder’in tezinin, hala geçerliliğinin olduğu, yakın dönemde de kullanıldığı, izlenimi yaratmaktadır. 20. yüzyılın başında başat aktör olan İngiltere’nin, menfaatleri gereği ilgi alanına giren Rusya, daha sonra bu gücün ABD’nin eline geçmesi nedeniyle, artık ABD’nin ilgi odağına girdiği de söylenebilmektedir.

Britanya’dan sonra, Alman Jeopolitik Okuluna değinecek olur isek, söze ünlü Fransız Jeopolitikçi Michel Korinman’ın da ifade ettiği gibi “*Almanya coğrafyacılardan ülkesidir*”⁶⁷ diyerek başlanabilir. 1860-1880 yılları arasında, Alman devlet adamları

⁶⁶ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 65-66.

⁶⁷ Alexandre Defay (Çev. İsmail Yerguz), *Jeopolitik*, Dost Yayınevi, Ankara 2005, s. 20.

ve coğrafyacıları, bir maceraya girmeyi pek istememişlerdir. Muhtemelen ilk hedefleri Alman Birliğini kurmak olduğundan ve bunu riske atmamak içindir ki 1870 de bu gerçekleşmiştir.



Harita 2: H. J. Mackinder'in "Tarihin Coğrafi Eksenini" İsimli Eserindeki Harita (Kaynak: H J Mackinder, "The geographical pivot of history (1904)", *The Geographical Journal*, Cilt 170, Sayı 4, Aralık 2004, s. 312.)⁶⁸

Alman Birliği kurulmadan önce, düşünürler jeopolitik tasavvurlarını pek de yüksek sesle dillendirmemişlerdir. Zaten konjonktür de namüsaıt olmuştur. Önce birliğin kurulup güçlenmeleri, daha sonra ise büyümeleri için tezler ileri sürmeleri veya sebepler yaratmaları gerekmektedir. Ancak; bir Alman Protestan ilahiyatçısı ve gazeteci olan Friedrich Fabri (1824-1891), 1879 yılında yayınlanan bir yazısında;

⁶⁸ H. J. Mackinder'in, 25 Ocak 1904'te, *Kraliyet Coğrafya Derneği*'nde yaptığı konuşmadaki okuduğu yazısı, *The Geographical Journal* Cilt 23 Sayı 4 olarak, Nisan 1904 sayında yayımlanmıştır. Dergi 100 yıl sonra, aynı yazıyı tekrar yayımlamıştır.

“Alman siyasi coğrafyacılarına hala diğer ülkeler için bilgi biriktiren birer kuramcılar olmakla mı yetinecekleri” sorusunu sormasından sonra, cevap çok geçmeden, önce Ratzel, daha sonra ise, kısmen Haushofer’dan gelmiştir.⁶⁹

Alman jeopolitik okulunun temelleri Ratzel ve Kjellén tarafından atılmış, Haushofer ve Carl Schmitt vd. tarafından geliştirilmiştir. Alman Jeopolitikçi Otto Maul’a göre; “*Jeopolitiğin babası Ratzel’dir*”. Ratzel’in öne sürdüğü fikirlerin temelinde, Darwin’in evrim teorisi, Ritter ve Humboldt’un coğrafi determinizm görüşlerinin yattığı değerlendirilebilir.⁷⁰ Alman düşünür Friedrich Ratzel (1844-1904), Münih(1876) ve Leipzig(1886) de coğrafya dersleri vermiş, *Anthropo Geographie* (1882) isimli eseri çevreci (coğrafi) determinizm etkisinde yazılıp Beşerî Coğrafyanın, *Politische Geographie* (1897) isimli eseri ise Sosyal Darwinizm etkisinde yazılarak Siyasi Coğrafyanın ve dolayısıyla, Jeopolitiğin temelini oluşturduğu söylenebilir. Alman Profesör Ratzel’in, bir Sosyal Darwinist ve biyolog olduğu, aynı zamanda ekoloji bilim dalını yaratan Ernst Haeckel (1843-1909)’den etkilendiği de kabul edilmektedir. Siyasi coğrafyadaki devletlerin gelişimini de uygun ortamın olmasına bağlayarak, *Organik Devlet* kavramını ileri sürmüştür (*Toprak, Toplum ve Devlet* (1900)).⁷¹ Devletlerin kültürleri geliştikçe, sınırlarının da geliştiği tezini ileri sürmüştür.⁷² Nazi Almanyası tarafından, daha sonra yayılmacılığının bilimsel dayanağını oluşturduğu “Yaşam Alanı” teorisi, yine Ratzel’ aittir (*Der Lebensraum*, 1901). Ratzel’e göre; bazı toplumlar kök salmaya müsait yani güçlü (Almanlar gibi), bazıları ise zayıftırlar (Sırlar gibi) ve bazıları ise dağınıktırlar (Polonyalılar ve

⁶⁹ Alexandre Defay, *a.g.e.*, s. 20-21; Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 132-133.

⁷⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 44.

⁷¹ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁷² Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 128.; Colin Flint ve Peter J. Taylor, *Siyasi Coğrafya: Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2014, s. 3.

Yahudiler gibi). Ratzel 1886'dan ölümüne kadar Leipzig Üniversitesi, Coğrafya Kürsü Başkanlığını yapmıştır.⁷³ Jeopolitik işgalin 7 kuralını açıklarken; 1) Devletlerin kültürleriyle beraber sınırlarının da genişlediğini, 2) Buna müteakip, genişlemeye diğer alanların da eşlik ettiği (ticaret, misyonerlik, vd.), 3) Küçük halkların ilhakının öncelikle gerçekleşeceği, 4) Devletin gücünün, sınıra yansımalarının kaçınılmaz olacağı, 5) Gelişmişlik düzeyinin, baskın olabilmek için bu genişlemede, en önemli etkenlerden biri olduğu, 6) Zengin ve faydalı bölgelerin ele geçirilmeye çalışılmasının, devletlerin öncelikli hedeflerinden olduğu ve son olarak ise, 7) Küçük halkların ilhakından sonra, büyük bölgelerin de ilhak edilebileceğini belirtmiştir. Ve Ratzel'e göre; dünya devleti denmeye layık devletler, denizi olan devletlerdir. İspanya, Britanya ve Roma bunun en bariz örnekleridir.⁷⁴ Ratzel'in görüşleri⁷⁵ ve 1924 de Münih'te kurulan *Alman Jeopolitik Enstitüsü*, Alman dış politikasının dayanak noktası haline gelmiştir.

Yahudi bir kadınla evli olması ve Nasyonal Sosyalist Partiye hiç katılmamasına rağmen, Rudolf Hess'e yakınlığından dolayı, Karl Ernst Haushofer (1869-1946)'ın da Nazi Almanyası'nın jeopolitik emelleri konusunda, rolü olduğu söylenmektedir. Adolf Hitler'in 1925 ve 1926 yılında kaleme aldığı "*Kavgam*" isimli kitabında⁷⁶ Haushofer'un düşüncelerinin izleri ve Alman Jeopolitik Enstitüsünün etkileri görülmektedir.⁷⁷ Haushofer, Adolf Hitler'in "*Kavgam*" kitabında belirttiğinden çok

⁷³ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 16-17.

⁷⁴ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 46-48.

⁷⁵ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 129.; Francis P. Sempa, *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publishers, New Jersey 2002, s. 17-18.

⁷⁶ Bakınız: Adolf Hitler (Çev. Mustafa Sümer), *Kavgam*, 4. Basım, Dokuz Yayınları, İstanbul 2019.

⁷⁷ Bülent Şener, *a.g.e.*, s. 130.

önceleri, aynı O'nun gibi, 1. Dünya savaşındaki yenilginin, askeri-strateji yanlışlığı ve jeopolitiğin habersizliğinden dolayı olduğunu söyleyerek, askeri yönetimi suçlamıştır. Haushofer, 1911 yılından ölümüne kadar 400 adet eser vermiştir.⁷⁸ Genel olarak görüşlerine kısaca değinecek olursak, İngiltere'nin liberal ve kozmopolit görüşüne karşı çıkmış ve O'na göre; zayıf ve düzensiz ülkeler (Polonya ve Batı Rusya, kısaca Doğu Avrupa diyebiliriz) haritadan silinmeli, bununla birlikte, Alman dilinin akrabaları olan ülkelere, ayrıcalıklı bir statü verilmelidir (Ayrıcalıklı statü, muhtemelen Alman sınırları içinde kalacak olan, Hollanda, Flandra gibi bölgelerdir.). Ve ayrıca, İtalya ile ittifak yapılmasını tavsiye ettikten sonra, muhtemelen Doğu Avrupa'yı kastederek; bir birlik içinde hareket edemeyen Yahudilerle Çingenelerinde saf dışı bırakılmasını tavsiye etmiştir.⁷⁹ Haushofer, İlk kitabını, 1913 yılında, Japonya ile ilgili olarak yayımlamıştır. Ratzel ve Kjellén ile aynı görüşleri paylaşmakla birlikte, komşulardan kurtulmanın, ihtiyaçları olan yaşam alanına kavuşmak için, iyi bir fikir olduğunu iddia etmiştir (*Yaşam Alanı Teorisi*). Bu düşüncesinin temelini ise, selefi Baruch Spinoza (1632-1677)'ya dayandırmıştır ve geçmişte Spinoza'nın söylediği; “Her devletin, her halkın, her insanın sahip olduğu hak, elde edebildiği kadardır” sözüne atıf yapmıştır. Haushofer'a göre; Almanya sınırlarını genişletmeli ve Avrupa'nın en büyük ülkesi olmalıdır. Ayrıca o dönemde, pek çok kişinin farkında olmadığı, ancak kendisinin çok iyi bildiği, ABD ile Rusya arasındaki güç dengesinin de farkına varabilmiştir. Atlantik hattının, yayılma politikasından rahatsız olmuştur. Bu yayılmacılığın engellenmesi için, karasal bir blok oluşturulması gerekliliğini “*Karasal Blok Teorisini*” ileri sürerek, açıklamaya çalışmıştır. Merkezini, Alman ve Rusların oluşturduğu ve daha sonra Çin ve Japonya'nın da dahil olduğu, kıtasal bir blok tavsiyesinde bulunmuştur.

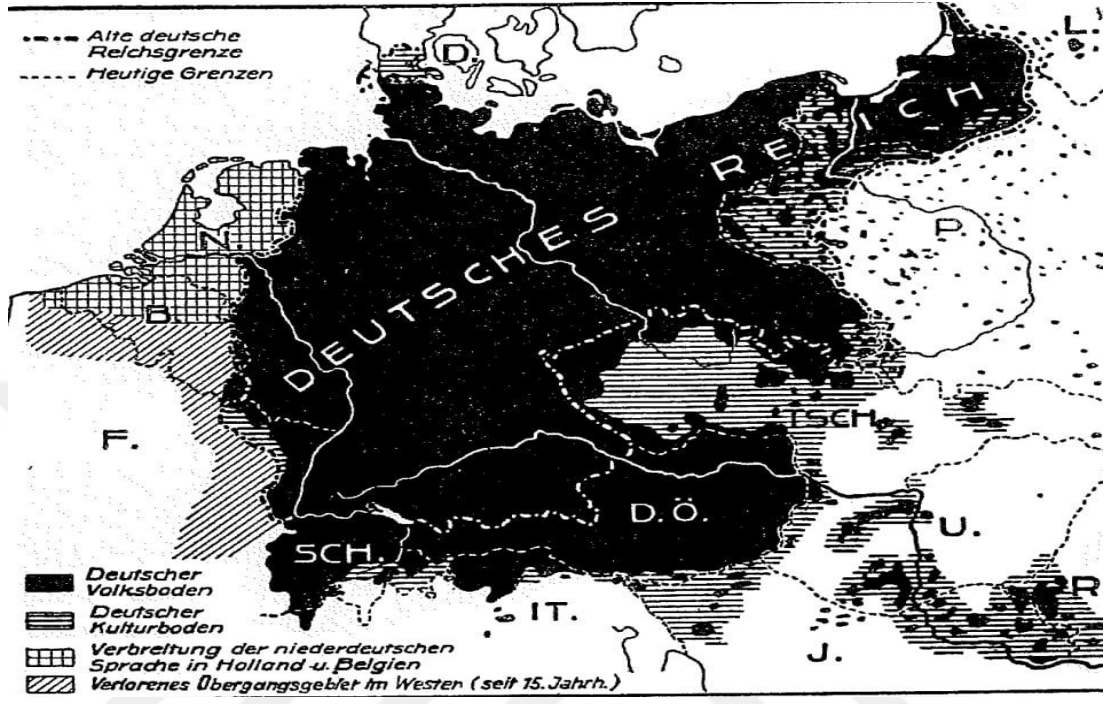
⁷⁸ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 52.

⁷⁹ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 21.

Houshofer, Rudolf Hess ve Eduard Mar Hofweber'e "*Weltpolitik von Heute*" (Günümüzde Dünya Politikası) isimli eserini ithaf ederken, "*sadık dostlarım*" sıfatını kullanmıştır. 1934'te yayımlanmış olan eserinde, toplam 114 resim ve 57 harita bulunmaktadır. Bir sonraki sayfada yer alan 3 numaralı haritada ise, önceki paragrafta bahse konu olan, Haushofer'ın Alman yayılmacılığına yön verdiği ilk başlangıç noktası, *Dil-Kültür ve Coğrafya eksenli*, "Almanca konuşan halk", "Alman Kültürünün bulunduğu bölgeler" ve "daha düşük seviyedeki Alman Dil ve Kültürünün" *Modern (Çağdaş) Tarih* başlığı altında sınıflandırılması gösterilmektedir (Burada muhtemelen, Almancanın alt lehçeleri olduklarından dolayı, akraba olarak görülüp, zaten eğer, hayallerindeki sınırlara ulaşırlarsa, az da olsa, bu bölgelere, bir ayrıcalık vermeyi düşünmüşlerdir.). Hollanda ve Belçika'da ki yayılımlarını gösteren, bir sınıflandırma yapıp yayımladığı haritadır.

Alman Jeopolitik Okulunun bir diğer ünlü düşünürü, meşhur hukukçu Carl Schmitt (1888-1985) "*Büyük Alan Teorisi*" isminde, bir teori ileri sürmüştür. C. Schmitt, öncelikle dünyanın jeopolitik yapılanmasını "*Dünyanın Nomosu*" adlı eserinde, üç bölüme ayırmış ve bunlara da dünya düzeni ismini vermiştir.

Birinci dünya düzeni; büyük coğrafi keşiflere kadar olan dönemi kapsamış olup kalabalık olan her milletin, kendini dünyanın merkezi olarak görmesi ve çevresi hakkında fazla bir bilgi sahibi olmaması şeklinde açıklamıştır. İkinci Dünya düzeni; keşiflerin ardından, sömürgeleri ele geçiren Avrupa devletlerinin kendi aralarında, ele geçirilen bölgeleri bölüşerek ve yöneterek, yeni bir düzen inşa ettikleri şeklinde açıklanmıştır. Ve son olarak üçüncü dünya düzenini açıklarken ise; Rusya'da gerçekleşen Sosyalist Devrim ile 1. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan yeni döneme işaret etmiştir. Dünyada Doğu-Batı eksenli iki farklı dünya ortaya çıktığını belirtmiştir (Pek çok düşünür doğu-batı eksenli dünyanın çıkışının miladını 2. Dünya Savaşından sonrasına bağlamasına karşın, Schmitt bunu 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren temellendirmiştir). Kara-Deniz çekişmesi veya Doğu-Batı eksenli kültür çatışmasını "*Uygarlıklar Düalizmi teorisi*" adı altında açıklamış ve sonuç olarak tüm bu gelişmeler sonunda olma olasılığı olan üç ihtimal üzerinde durmuştur.



Harita 3: Haushofer'ın, Alman Kültürünün Yayıldığı Bölgeleri Gösteren Haritası (Kaynak: Karl Haushofer, *Weltpolitik von Heute*, Zeitgeschichte, Leipzig 1934, s. 12.)

Schmitt önce dünyayı 3 jeolojik döneme ayırmış ve sonuç olarak da olası 3 ihtimalini açıklamıştır. Birinci ihtimal (yol); herhangi birinin bu savaştan galip çıkarak diğerine kendi kurallarını zorla kabul ettirmesi olarak açıklamıştır. İkinci ihtimal (yol); bu dengenin korunması, çünkü denizin (Atlantik Bloğu) galibiyeti sonucu ortaya çıkarsa, karanın kendini savunmak için, gerilla taktiği ile savaşılarak dünyayı terörle tehdit edebileceği uyarısında bulunmuştur. Ve son olarak, kendisinin de olma olasılığı en güçlü ihtimal olarak gördüğü üçüncü varsayımı ise; dünyanın birkaç büyük bağımsız bölgeye bölünerek, bölgeler arası çekişmelerin önlenmesi için de birtakım belirledikleri kural ve yasalar çerçevesinde hareket ederek, dengenin ve dünya

barışının sağlanmasıdır şeklinde görüşlerini ileri sürmüştür.⁸⁰

ABD ekseninden değerlendirecek olur isek; Alfred Thayer Mahan (1840-1914), verdiği eserler ile ABD'nin jeopolitik yapılanmasının temellerini atmıştır. 1902 yılında, *American Historical Association* (Amerikan Tarih Derneğinin) başkanlığını üstlenmeden önce, ABD Donanmasında denizcilik yapmış ve siyaseti, güç ilişkilerinin bir yansıması olarak değerlendirmiştir. O'na göre, Uluslararası hukukun düzenlenmesini de güç belirler.⁸¹ Başlıca eserleri şunlardır; *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (1890) (Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi 1660-1783), *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812* (1898) (Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluğu Üzerindeki Etkisi 1793-1812) , *The Interest of America in Sea Power, Present and Future*, (1897) (Amerika'nın Deniz Gücü, Günümüz ve Gelecekteki Çıkarı) , *The Problem of Asia and its Effect upon International Policies*, (1900) (Asya Sorunu ve Uluslararası Politikalara Etkisi).

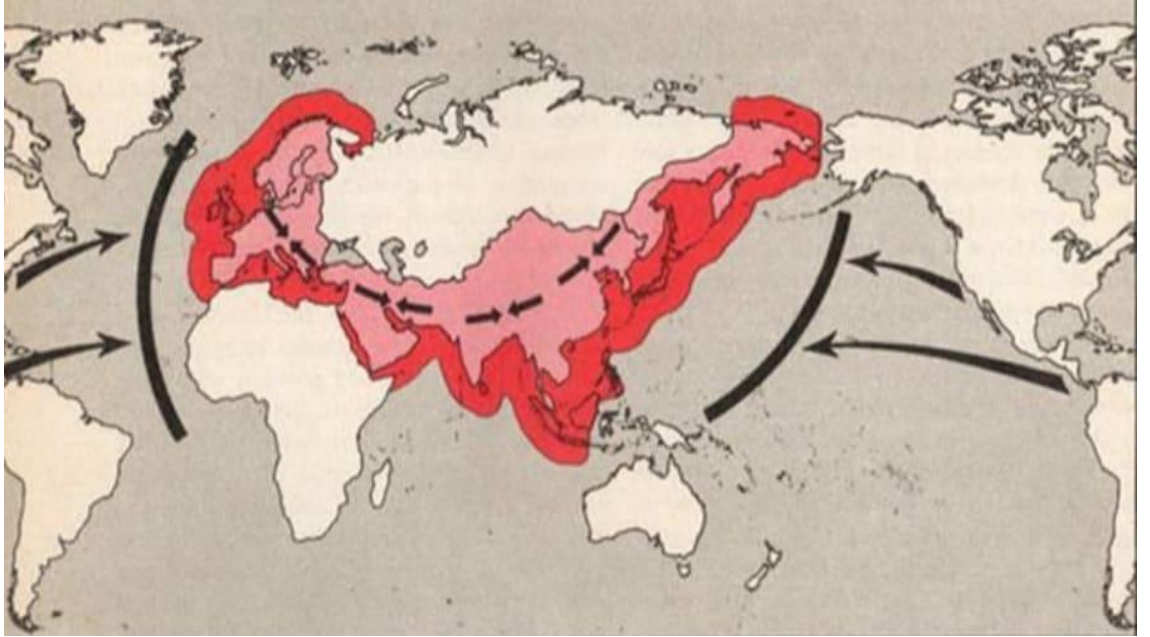
Mahan verdiği eserlerde, İngiltere'yi örnek göstererek, (Stratejik su yollarının hakimiyetini elinde tutmasını ve Avrupa'da ise güç dengesini gözeterek, yeni rakiplerin çıkmasına engel olmasını) ülkesinin de, İngiltere gibi deniz üstünlüğüne dayanan, bir küresel güç olmasını istemiş ve bunun yolunun ise; Avrupa'da İngiltere ile ittifak yaparak ve Almanya'nın denizlerde önünün kesilmesini sağlayarak, Asya'da ise, Avrupa ile ittifak yaparak, Japonya'nın engellenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁸² A. T. Mahan dışında, Amerikan Jeopolitiğine katkı sunan bir diğer isim ise, Yale Üniversitesinde profesör olan Nicholas John Spykman (1893-1943)'dir.

⁸⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 51-56.

⁸¹ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 17.

⁸² Alexandre Defay, *a.g.e.*, s. 16-23.

ABD güvenlik stratejilerinin, 1930'lara kadar, coğrafya faktörünü yeterince dikkate almadığını ileri sürerek bu alanda çalışmalar gerçekleştirmiştir. *Coğrafya ve Dış Politika* adlı eserinde devletlerin yüzölçümü ile küresel ve bölgesel konumlarının, dış politikalarının üzerine etkileri araştırmıştır. Spykman; Mackinder'in "Kalpgâh" ve "Asya'nın Dünyanın Eksenini" olduğunu belirten kuramına karşılık, teoriyi biraz değiştirip geliştirerek, ABD ekseninde değerlendirip, "Rimland" (*Kenar Kuşak Teorisini*) kavramını ileriye sürmüştür. Dünya egemenliğine giden yolun, Kenar kuşaktan geçtiğini, kenar kuşağa hâkim olanın, kalpgâha, ve daha sonra da dünyaya hakim olur tezi üzerine, teorisini kurgulamıştır. ABD'nin güvenliği için, bir uyarı sınırını oluşturarak, güvenlik bölgesini de haritalandırmıştır. Bering boğazından Hawaii'ye, Galapagos Adalarından, Falkland Adalarına kadar olan bölgenin, ABD'nin güvenliği için bir uyarı sınırı olduğunu belirtmiştir.⁸³



Harita 4: Nicholas J. Spykman'ın *Kenar Kuşak Teorisi*'nin Temsili Haritası (Kaynak: Yazarın Türkçeye çevrilmiş olan "Coğrafya ve Dış Politika" isimli kitabının kapağından alınmıştır, Çev. Alperen Kürşad Zengin, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020)

⁸³ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 23.

1945-1946 yıllarında ABD, tüm dünyadaki Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) toplamının yarısını, tek başına üreterek ve aynı zamanda savaşılan ülkelere silah satarak da 23 bin ton altın rezervine ulaşarak, dünyanın en büyük ekonomik ve askeri gücü olmuştur. ABD’li birçok jeopolitik uzmanı, artık yalnızca batı yarımkürede değil, tüm dünyada egemen olmayı en fazla hak eden ülke olduklarını dillendirmeye başlamışlardır. N. J. Spykman’ın, 1942 yılında yayınladığı “*Dünya Politikasında Amerikan Stratejisi*” isimli eserinde⁸⁴, tam da bu konudan bahsetmiştir. Aynı şekilde, Samuel Phillip Huntington (1927-2008) da yayınladığı eserlerde, Batı Uygarlığının daha üstün olduğu, SSCB’nin saldırganlığını Rus İmparatorluğundan aldığını, saldırganlığın Rus, Alman ve doğulu ülkelerin soylarından geldiğini belirterek, vb. pek çok görüş ileri sürerek, diğer jeopolitikçiler gibi; ABD ve İngiltere eksenli (*Anglo-Sakson*) çıkarlarının etrafında, çeşitli sonuçlara varan çıkarımlarda bulunmuştur. Benzer görüşleri savunan birçok düşünürün ortak noktası, Deniz Gücü (*Atlantizm*) teorisini savunmaları ve sürekli olarak, *Karasal Jeopolitik Teorilerle* mücadele halinde olmalarıdır. İngiliz-Amerikan Ekolünün düşünürleri olan Mahan, Mackinder, Spykman, Kissenger ve Brzezinski vb. göz önüne alındığında, sadece Alman jeopolitiğinde değil, diğer jeopolitik okullarında da aynı durum söz konusu olduğu için, *uygulamalı bir bilim* etiketinin, neden yakıştırıldığı gayet açıktır. Yazdığı eserde “*Ulusal Güc’ün Öğelerine*” ve dolayısıyla, “*Ulusal Çıkar*” kavramına ve unsurlarına yer veren Hans Joachim Morgenthau (1904-1980), devletin güç eksenli, jeopolitik çözümlemesini yapmış ve ulusal çıkarların korunması için, bahse konu “*Güç*” kavramından kasıt olarak, sadece askeri güce değinmemiş, ülkelerin sahip oldukları tüm olanaklarını, gücünün farklı bir yüzü olarak tanımlamıştır.⁸⁵ Batı ekolü, ilerleyen

⁸⁴ Nicholas John Spykman, *America’s Strategy in World Politics The United States And The Balance Of Power*, Harcourt Brace and Company Inc., New York 1942, s. 448-449.

⁸⁵ Hans J. Morgenthau (Çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay), *Uluslararası Politika Cilt-1*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s. 140-194.

zamanlarda, kendi içinden “Atlantizm”, “Mondializm”, “Yeni Dünya Düzeni” vb. yeni teoriler çıkarmayı başarmıştır. Karasal Avrupa Okulu ise, son zamanlarda “Yeni Sağlar” olarak isimlendirilen, yeni teori ve görüşlerin temelini oluşturmuştur.⁸⁶ Batı Ekolünde, Küreselciler-Ulusalcılar karşılaştırması yapılarak, yeni teori ve söylemler geliştiren düşünürlerin sayısı da her geçen gün artmaktadır.

Alman, İngiliz ve ABD’li düşünürlerin, jeopolitik düşüncenin gelişmesinde ki öncü rollerini kabul etmekle beraber, Fransız ekolünün de hem bu ülkeler üzerinde hem de jeopolitik biliminde bir ağırlığı ve etkisi olmuştur. Kıtasal Avrupa (Karasal) Okulu içinde kabul edilen Fransız Jeopolitik Okulunun düşünürlerinden, Jacques Ancel, jeopolitiği; “*insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları coğrafyada askeri, siyasi ve ticari faaliyetlerinin coğrafya ile ilişkilerini inceler*” diye tanımlamıştır. Coğrafya statiktir ama sınırlar ve jeopolitik dinamiktir diyerek her türlü determinizme karşı çıkmıştır. Almanların ırksal yayılmacı teorilerine karşı, Fransız toprak kazanımlarını korumak amacıyla, Fransız Devrimi ideolojisini öne sürerek, Almanlar gibi ırk merkezli değil de o toprak parçası üzerinde yaşayan her bireyin, yurttaşlık bağıyla devletine bağlı olduğunu ileri sürerek, “*Üniter Devlet, Yurttaş, Coğrafya*” ekseninden değerlendirmelerde bulunmuştur.⁸⁷

Kıtasal (Karasal) Avrupa Okulunda, Fransız düşünürlerin, jeopolitik düşünceye katkı vermeye başlamaları, 1870-1871 savaşlarında, Napolyon’un Almanlar (Prusya) karşısında yenilgi alması sebebiyle, bu konuda çözümler üretmek için, bir araya gelip tartışarak, kendi stratejilerini geliştirmek zorunda kalmalarıyla başlamıştır diyebiliriz. Fransız Jeopolitik okulunun kurucularından sayılan, bir başka düşünür Élisée Reclus (1830-1905) ise, böyle bir zamanda, eserler vererek, coğrafi determinizm teorisine karşı çıkarak, coğrafyanın merkezinde her zaman insanın olduğunu ileri sürmüştür. Ve

⁸⁶ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 105-108.

⁸⁷ Pascal Boniface, *a.g.e.*, s. 23.

her medeniyetin çöküşünün, bir diğer medeniyetin yükselişine denk geldiğini belirterek, bunu olağan karşılamıştır. 1905 yılında, çalışmasının 6. Cildinde, “*Modern Devlet*” isimli kısımdaki eleştirisinde; “*Tüm ulusların, dünyanın ortak meselelerine katılmaya yönelik içgüdüsel eğilimleri, çağdaş tarihin birçok dönemecinde kendini gösterdi.*” şeklindeki açıklamasıyla, ortak bir dünya tasavvurunda bulunmuştur.⁸⁸

Paul Vidal de la Blache (1845-1918) ise; bu entelektüel temel üzerine, Fransız jeopolitik okulunun asıl kurucusu olarak kabul edilmektedir. İnsanı coğrafyada hem nesne, hem de özne, olarak kabul eden Blache, Alman Jeopolitikçilerin coğrafi determinizm teorisi bağlamında ileri sürdüğü görüşlere, eleştirel bir dille karşı çıkarak, insanın çevreden etkilenmesini biraz daha spesifik değerlendirerek, insanların lokal (yerel) çevreden imkanları ölçüsünde faydalandığını, hareketlerinin merkezinde olan asıl unsurun insan olduğu ve insanların insanlardan daha çok etkilendiğini ileri sürerek, insanın hem bir özne, hem de bir nesne olduğunu söylemiştir. Blache, eserlerinde, iletişime de ayrı bir önem vermiştir. Gelecekte ki dünyada, insanların birbirleriyle iletişim olanakları arttığında, ortak bir dünya vatandaşlığı ekseninde, bunun da Fransa ya da İngiltere gibi dünyanın her yanına erişebilen bir ülkenin altında gerçekleşmesi gerektiği (Almanya gibi kısıtlı bir devletin bayraktarlığı altında değil), görüşünü ileri sürerek, “*Uygar Birlik Modeli*” teorisini açıklamıştır. Bir diğer temsilci ise, Blache’nin takipçisi, Jacques Ancel (1882-1943)’da önceki paragrafta sunduğu katkılara değinilmiş olsa da Blache ile uyuşan ortak diğer bir yönü, Alman jeopolitikçilere eleştiriler yöneltmek, daha liberal ve hümanist görüşler dile getirmiştir (Diğer Fransız Jeopolitikçiler gibi). Gelecekte, Avrupa’nın sınırlarının, daha şeffaf ve tüm Avrupa’nın rahatça hareket edebildiği, bir Avrupa görüşünü dile getirmiştir.

Albert Demangeon (1872-1940) ve Jean Gottmann (1915-1994) ise Fransız jeopolitiğine katkı sunan diğer isimlerdir. Gottmann, klasik jeopolitikçilerin içinden, ilk

⁸⁸ John Clark-Camille Martin (Çev. Osman Yener-Murat Devres), *Anarşi, Coğrafya, Modernite Élisée Reclus’nün seçilmiş yazıları*, Can Yayınları, İstanbul 2016, s. 250.

defa, devletin gücü ile yüzölçümü arasında bir bağ olmadığını ileri süren kişi olmuştur. Devletin; coğrafi ve kurumsal konumunu, ilk sıraya koyarak, coğrafi açıdan çok küçük devletlerin, dünyada çok büyük alanları kontrol ettiğini ileri sürmüştür. Buna sebep olarak ise; dünya ile iletişim ve etki kanallarının, hareket olanağından kaynaklandığını belirtmiştir.⁸⁹

İlerleyen yıllarda, bir diğer Fransız düşünür Yves Lacoste (1929-....); jeopolitiğin küresel bir düşünme aracı olduğuna şüpheyi yaklaşıp, bu alanı sınırlı ve yerel analitik algı aracı olarak kabul edip “İç Jeopolitik” olarak adlandırmıştır. Bu görüşü destekleyen diğer düşünürler de jeopolitiğin sadece küresel politikalar veya jeostratejik bölgelerin analizi için değil, aynı zamanda, ülkelerin iç meselelerinin değerlendirilmesinde de bu bilimden yararlanılması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Sadece çatışmaların olduğu, uygulamalı bir bilim olan jeopolitiğin, aynı zamanda; devletler arası ilişkilerin iyileştirilmesi için veya daha dar kapsamlı, spesifik konuların incelenmesinde, siyasi seçimlerin analizi ve araştırılması gibi konuların değerlendirilmesinde de, bu bilimin kullanılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır (Yves Lacoste, burada muhtemelen, André Siegfried’in *Seçim Jeopolitiği Teorisine* gönderme yapmıştır).⁹⁰ Fransa’da Yves Lacoste; Nazi Almanyasıyla beraber suçlu bulunan ve unutulmuş jeopolitiği, tekrar dünyayı anlamaya yönelik, entelektüel ve saygın bir disiplin olarak, gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Soğuk savaşın sona ermesi, jeopolitiğe olan ilgiyi arttırmıştır. Yves Lacoste ve Michel Korinman, jeopolitiğin ve Jeostratejinin birbirinden ayrılması gerektiğini, birbirini düşman veya rakip görenlerin arasındaki rekabet ve askeri hamlelerin jeostrateji olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Klasik dönemde, Jeopolitik düşüncenin temelini oluşturan ve ilerlemesini sağlayan

⁸⁹ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 56-61.

⁹⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 95-96.

teorisyenler, her ne kadar Alman, İngiliz ve ABD'liler olsa da kaybettiği prestiji akademiye tekrar kazandıran, dünyada insanlara unuttukları jeopolitik kelimesini tekrar hatırlatan, hatta klasik dönem düşünürlerini eleştirip yeni bir boyut getirenler, Fransızlar olmuşlardır.

Latin Amerika'da askeri darbeye iktidara gelen Pinochet, aslında bir jeopolitik profesörü olduğunu herkes bilmeyebilir. ABD yönetiminde, Henry Kissinger ve Brzezinski'de göz önünde olan, jeopolitik uygulayıcıları olarak, dikkatleri her zaman üzerlerine çekmişlerdir. Soğuk savaş döneminde, ABD'nin *Çevreleme Teorisini* uygulamasını tavsiye eden kişi, aslında Moskova'da askeri ataşelik yapmış olan, George Frost Kennan da *Truman Doktrinine* katkı sunan bir diğer düşünür olarak, aynı zamanda jeopolitik bilimine de katkı sunmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde, rekabetin artık ekonomik alanda devam edeceği görüşlerini dillendiren yazar Edward N. Luttwak, "*Yumuşak Güç*" kavramını literatüre katan Joseph Nye, yine Soğuk Savaş sonrası dönemi iyimser bir tablo ile değerlendiren Francis Fukuyama (*Tarihin sonu Teorisi*) ya da kötümser bir tablo ile değerlendiren Samuel J. Huntington (*Medeniyetler Çatışması*) gibi düşünürler, Jeopolitik Okuluna yeni kavram ve teoriler üreterek katkı sunan, diğer başlıca düşünürlerin, ilk etapta akla gelenleridir.

2. Jeopolitik Kavramı, Nesnesi, Konusu ve Kategorileri

Jeopolitik kavramının; herkesin üzerinde hemfikir olduğu, kesin bir tanımının olmaması, aslında yeni kurulan ve gelişmekte olan, diğer sosyal bilimlerde de görülmekte olan bir durumdur. Ancak, herkesin hemfikir olduğu ortak görüş, Ratzel'in "*Politik Coğrafya*"⁹¹ adlı 715 sayfalık eseriyle temelini atıldığı ve İsveçli düşünür

⁹¹ Friedrich Ratzel, *Politische Geographie*, R. Oldenbourg (Yayımcı), München ve Leipzig 1897.

Kjellén tarafından “*Jeopolitik*”⁹² kelimesinin literatüre kazandırıldığıdır. Kjellén “*Bir Yaşam Biçimi olarak Devlet*”⁹³ isimli eserinde; “*somut bir mekânda yerleşen (coğrafya), sürekli genişleyen ve gelişen, coğrafi ve biyolojik bünyelerin bir karışımı olan devlet hakkında bilim*” diyerek, isim babalığını yaptığı terimin, ilk tanımını yapmıştır. Ratzel ise; jeopolitiği, daha çok bir ara disiplin olarak görmüştür. Devletin çevresi, komşuları ve bulunduğu coğrafi mekânda ilişkileri ile etkileşiminden doğan sorunların, çözümünü sağlayan, bir disiplin olarak kabul etmiştir. “*Coğrafi açıdan izah edilen siyaset*” olarak benimsemiştir.

Eski SSCB ve Sosyalist Blok ülkelerinde ise; jeopolitik, 1980’lere kadar “*emperyalist dünyanın yayılmacılık emellerine katkı sunan sahte burjuva bir teori*” olarak değerlendirilmiştir. 1980’lerden itibaren tekrar değerlendirilen jeopolitik düşünce, bir burjuva teorisi olarak değil, farklı coğrafi koşullardaki konum veya doğal kaynakların, siyasi açıdan değerlendirilerek, iklim ve demografik etkenlerinde göz önünde bulundurulduğu, devlet politikası veya dış politika olarak kabul görmeye başlanmıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra ise, tüm dünyada ve özellikle bağımsızlığını kazanan SSCB’nin ardılı olan ülkelerde, jeopolitik çalışmaları artmış ve konuları da genişlemiştir. Araştırma konuları; devletin coğrafyası, demografisi, askeri gücü ve güvenliği gibi konularına ek olarak, değişen konjonktür ile daha fazla ağırlık kazanmaya başlayan; ekonomik ve mali konular, teknoloji, inovasyon, ülkenin kültürel gelişimi, enerji, dünyadaki imajı ve uluslararası örgütlerdeki veya süreçlerdeki etkisi, küreselleşme ile küresel bilgi ve teknolojilere ulaşım ve etkililiği vb. yeni konular, (modern) jeopolitiğin yeni konuları haline gelmiş ve bu konularda güvenlikleştirilerek ülke ve toplum açısından, yeni bir değerlendirme yapılmasına olanak

⁹² Rudolf Kjellén, “Studier Öfver Sveriges Politiska Grænser” (İsveç’in siyasi sınırları üzerine çalışmalar), *Ymer*, Cilt: 19, Stockholm 1899, s. 283-331. ; Aynı çalışma Thomas Lundén tarafından kısaltılarak aynı dergide yayımlanmıştır. Thomas Lundén, “Rudolf Kjellén, Studier Öfver Sveriges Politiska Grænser”, *Ymer*, Stockholm 1976/77, s. 60-80.

⁹³ Rudolf Kjellén, *Staten Som Lifsförm*, Hugo Geber (Yayımcı), Stockholm 1916, s. 33.

sağlanmıştır. Akademik jeopolitik ise; dünyanın kırılma anı dediğimiz, önemli tarihi dönemlerinin araştırılması, yeniden değerlendirilmesi, dünyadaki var olan düzen ve değişimlerin tespitini yaparak, yorumlayarak, devletlerin jeopolitik kodlarını, büyük güçlerin çöküşlerini ve nedenlerini araştırarak, bir takım bilimsel sonuçlara ulaşmaya veya bilimsel tahminlerde bulunmayı amaç edinmiştir. Rus Düşünür E. Pozdnyakov jeopolitiği; *“coğrafi mekân üzerinde, kontrolü sağlamaya yarayan, bilgiler sistemi”* olarak tanımlamıştır. ABD de yayınlanan, Encyclopedia Americana’da ise; *“coğrafi, tarihi, siyasi ve diğer etkenlerin ortak etkisini araştırarak devletin gücünü ve potansiyelini araştıran bilim”* olarak jeopolitiği tasvir etmiştir. Amerikalı düşünür John Lewis Gaddis ise jeopolitiği; devletlerin jeopolitik kodlarının oluşturulmasına aracılık eden bir disiplin olarak tanımlamıştır. Ülkelerin kendileri, komşuları, dost veya düşmanları olarak tanımladıkları konular ve haklarındaki her tür bilgi ve birikim, dış politikasının amaç ve hedefleriyle beraber, askeri ve güvenlik doktrinleri ile bunların oluşturulmasını sağlayan ve araştıran tüm kurumların ve çalışmalarının toplamını, o ülkenin *“jeopolitik kodu”* olarak tanımlamıştır. Graham Evans ve Jeffrey Newnham’ın beraber yayımladıkları *“Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”* isimli çalışmasında ise;

“Uluslararası siyasi davranış; yer, büyüklük, iklim, topografya, demografi, doğal kaynaklar ve teknolojik gelişmeler ve potansiyel gibi coğrafi değişkenler yoluyla anlamaya, açıklamaya ve öngörmeye çalışan bir dış politika analiz yöntemidir. Buradan anlaşılabilir ki, siyasi kimlik ve eylem hemen hemen coğrafya ile belirlenmektedir.”

şeklinde jeopolitiğin tanımı yapılmıştır.⁹⁴ Sayın Faruk Sönmezoğlu'nun hazırladığı “*Ansiklopedik Politika Sözlüğü*” isimli çalışmasında ise jeopolitik;

“Devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkenin coğrafi konumu ve fiziki çevre ile açıklamaya çalışan bir yaklaşım. Öte yandan, konusu insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları bölgenin coğrafi özellikleri ile siyasi ve sosyal örgütlenme biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemek olan siyasi coğrafya ile jeopolitik, birçok yazar tarafından eşanlamli olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber ince bir ayırım gerektiğinde, siyasi coğrafyanın kapsamı daha geniş bir deyim olduğu, jeopolitiğin ise daha çok ülkeler arası ilişkileri açıklamaya ve daha çok uygulamaya yönelik bir anlam taşıdığı söylenebilir”

şeklinde açıklanmıştır.⁹⁵

Genel olarak, jeopolitiğin kapsamlı bir değerlendirme sonucunda geniş bir tanımlı yapılacak olur ise; “somut amaca yönelik ve sübjektif, teorik ve uygulamalı bir disiplin olarak yerkürenin (Ülkelerin, Bölgelerin, Kara, Deniz ve Hava kapsam ve alanlarının...) mevcut durumunu ve bu duruma etki eden unsurların (Siyasi, Tarihi, Coğrafi, Demografik, İdeolojik, Sosyal, Ekonomik, Askeri, Dini ve Manevi, İletişimsel vb.) ülkelerin, milletlerin , Ülke Birliklerinin veya Uluslararası Örgütlerin çalışma ilkelerini inceleyen bir bilim” olarak tanımlanabilir.⁹⁶

Jeopolitiğin araştırma konuları ve nesnesi, bir önceki paragrafta değinildiği üzere,

⁹⁴ Graham Evans-Jeffrey Newnham (Çev. H. Ahsen Utku), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul 2007, s.331.

⁹⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987, s. 89.

⁹⁶ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 199-204.

düşünürlerin pek çoğunun, tanım kavram anlam bağlamında görüşleri farklılık gösterdiğinden, her düşünür; kendi kabul ettiği tanım üzerinden, jeopolitiğin konularını veya nesnelerini algılamış, tasvir etmiş ve açıklamıştır. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; politika, coğrafya, strateji, ekonomi, uluslararası ilişkiler, dış politika vb. pek çok alanlardan beslenen bir bilim olduğundan, konuları bu bilim dallarının konularıyla karıştırılmakla birlikte, genel bir değerlendirmeye tabi tutarsak; jeopolitiğin nesnesi ve konuları hakkında bilim adamlarının ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Birinci grup; Klasik (Geleneksel) Jeopolitikçiler, ki 1990'lara kadar (soğuk savaş sona erene kadar) etkililiklerini korumuşlardır. İkinci grup ise; Modern (Çağdaş) Jeopolitikçilerdir. Ancak belirtmek gerekir ki, her iki grubunda ortak özelliği, jeopolitiği farklı konularda farklı şekillerde yorumlamış olsalar da *güvenlik* odaklı bir yaklaşım sergilemiş olduklarıdır.

Klasik (Geleneksel) jeopolitikçilerin arasında jeopolitiğin görevleri, nesnesi ve konuları hakkında en geniş ve ayrıntılı olarak (kesin olarak) fikirlerini ortaya koyan düşünürler, Ratzel ve Kjellén'dir. Ratzel; siyaset ile coğrafyanın karşılıklı ilişkisini ülkenin coğrafyası, demografisi ve kültürel davranışları üzerine etkisini inceleme görevini jeopolitiğe vermiştir. Kjellén ise devleti çeşitli açılardan inceleyen; 1. Ekopolitik 2. Demopolitik 3. Sosyopolitik 4. Kratopolitik 5. Jeopolitik bilimlerine ayırıp, önceliği verdiği jeopolitiğin ise, ana görevinin, devletin canlı bir bünye olarak büyümesi ve gelişmesi için ihtiyacını karşılamak olarak tanımlamıştır. Jeopolitiğin konularını yani nesnelerini; 1. Monopolitik (Devletin siyasi çevresinin, uluslararası ilişkilerden ve bağlı olduğu örgüt ve ittifaklardan ne şekilde etkilendiği), 2. Morfopolitik (Devletin fiziki coğrafyası) ve 3. Fizyopolitik (Devletin coğrafyasının jeostratejik olarak değerlendirilmesi) olarak üçe ayırmıştır.

ABD Jeopolitik Okulunun kurucularından sayılan N. J. Spykman ise; jeopolitiğin öncelikli olarak, ülkenin coğrafi konumu ve coğrafyası dikkate alınarak, güvenliğe ilişkin konularının araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Genel olarak, Klasik (Geleneksel) Jeopolitik düşünürleri; yeryüzü (Kara, Deniz, Hava) ve burada meydana gelmiş devletler arasındaki çatışmalar, jeopolitik süreçler (Jeopolitik yapının

oluşmasına ve değişmesine neden olan olaylar), jeopolitiğin öznesi olan devletler, toplumlar ve bunların karşılıklı etkileşimi ve ilişkileri gibi başlıkların, jeopolitiğin konularını ve nesnelerini oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Klasik düşünürler; Sosyal Darwinizm, Coğrafi Determinizm, Temel Düalizm (Kara-Deniz rekabeti), Uygarlık Farkı, Askeri-Stratejik Teoriler, Büyük Alan Teorisi, Hearthland, Rimland, Dünya Egemenliği veya Dünya Düzeni gibi teori ve görüşleri temel dayanak noktası yapmalarına karşın, Modern (Çağdaş) jeopolitik düşünürlerinin merkezinde ise; jeo-ekonomi olduğu söylenebilir. Globalleşen dünya, giderek artan ulaşım ve iletişim ağları, teknolojinin gelişerek ilerlemesi ve artık birçok bakımdan coğrafi mekanların bir engel olarak ortadan kalkması, *devletlerin güvenliği* bağlamında değerlendirilecek olunur ise, birçok devletin elinde nükleer, kimyasal ve çeşitli stratejik füzelerin bulunması, herhangi bir savaş kararının alınmasını kısmen engelleyen bir durum yaratmıştır. Bu tespite ve dünyadaki son gelişmelere bağlı olarak, artık eski dünyaya nazaran bazı nesnelerin önemini kaybettiği, bazı yeni nesnelerin ise, yeni araştırma konularının başlığını oluşturduğu, modern jeopolitikçiler açısından söylenebilir. Küreselleşme olgusunun getirdiği yenilik ve artan karşılıklı bağımlılık nedeniyle, askeri güvenlik konularının önemini korumakla birlikte, ekonomi temelli bazı meselelerin ön plana çıkmasını sağladığına yönelik görüşler, gündemlerini meşgul etmiştir. Günümüzde; enerji, teknoloji, bilişim, İnovasyon gibi yeni konular, jeopolitiğin araştırma nesneleri (Konuları) içinde yerini almaktadır. Yine de jeopolitik; tarih, coğrafya, siyaset, politika, ilahiyat, ekonomi, uluslararası ilişkiler, demografi, etnografya vb. bilim dallarının ürettikleri yeni verilerini kullanarak, yeni bilimsel sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Günümüz dünyasında, askeri bir savaştan ziyade, ekonomi ve teknoloji eksenli bir rekabetin ön planda olduğu görüşündedirler. Modern Jeopolitik düşünürlerine göre; dünya politikasının küreselleşmesi, çok kutuplu, çok boyutlu ve çok yönlü bir duruma evrilmiş olmasından dolayıdır ki, herhangi bir devletin gücünün sadece yüzölçümü ve nüfus ile sınırlandırmak yanıltıcı olabilir ve başka kriterler de göz önüne alınması gerekliliği üzerine durmuşlardır. Yeni dünyada ülkelerin sahip olduğu teknoloji, küresel ticaretteki yeri, bilim, iletişim, mali imkanları ve nüfusun nitelikli, eğitilmiş ve kaliteli olması ile uluslararası kurum ve örgütlerdeki yeri, dünya toplumundaki saygınlığı vd. yeni kriterlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak son kertede şunu belirtmekte fayda vardır ki zamanla birlikte değişen ve gelişen

dünyanın durumuna göre araştırma nesneleri değişmesine rağmen, araştırma konularının amacının sabit olduğudur (Ülkelerin güvenliği ve menfaatleri sabit olmakla birlikte, sadece araçlarının değiştiği söylenebilir)⁹⁷.

Jeopolitik; devletlerin, devlet birliklerinin ve diğer siyasal kurumların, coğrafik alan üzerindeki kontrollerini, kontrol mekanizmalarını ve kontrol biçimlerini araştırdığından, çok yönlü ve karmaşık görünen ilişkiler bütününe açıklamada, kendi bilimsel kavramlarını üreterek ya da diğer sosyal bilimlerin kavram ve teorilerini kullanarak, açıklanması zor gibi görünen olayların aydınlatılmasında, bir kolaylaştırıcı rolü oynamış ve bu kavram ve teoriler de jeopolitiğin kategorilerinin temelini oluşturmuştur. Mesela, askeri ve güvenlikle ilgili konularda, pek çok düşünür tarafından öne sürülen bir fikir, bu ve benzer konuların artık jeo-strateji kategorisinde değerlendirilmesi olduğudur. Pek çok düşünür tarafından ayrı bir bilim olarak lanse edilen jeo-ekonomi, bazı düşünürler tarafından ise jeopolitiğin bir alt disiplini, ekonomi ağırlıklı konuların ele alındığı bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Nasıl askeri konular jeostrateji adı altında değerlendirilecekse, ekonomi ağırlıklı konuların ise jeoekonomi kategorisi adı altında değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Kategorileşme oluşmadan önce, Klasik Anglo-Sakson veya Kıta (Kara) Avrupası Jeopolitik Okullarının kurucuları olan pek çok düşünür, çeşitli kavramlar üreterek ve bu kavramlar üzerinden çeşitli teoriler öne sürerek, görüşlerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Mesela; Mackinder “Eksen-Merkez-Kalpgâh (Heartland)” ve Spykman “Kenar Kuşak (Rimland)” kavramlarını kullanarak, kendi teorilerini üretmişlerdir. Mackinder ve Spykman’ın teorileri “*Kara Hakimiyet Teorileri*” başlığı altında kategori edilmiştir. Aynı şekilde, A. T. Mahan’ın öne sürdüğü görüşler veya bazı kaynaklarda “Mahan-Colomb Teorisi” olarak da geçebilir, benzer teori ve kuramlar

⁹⁷ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 204-210.

“*Deniz Hakimiyet Teorisi*” başlığı altında kategorize edildiği görülmektedir. 1. Dünya Savaşından sonra havacılığın gelişmesi neticesinde, temellerini İtalyan Giulio Dohuet ve ABD’li Harry A. Sachaklian tarafından atılan ve 2. Dünya Savaşında ise stratejik hava üstünlüğünün önemi kavranınca, İtalyan ve Amerikan havacılarının teorilerini geliştiren George T. Renner, hava hakimiyetinin ve hava gücünün önemine yaptığı vurgu, tüm bu çalışmaları benimseyerek Alexander P. de Seversky’nin öne sürdüğü görüş ve teoriler “*Hava Hakimiyet Teorisi*” olarak kategorize edilmiştir.⁹⁸ Hava hakimiyet teorilerinin bir sonraki uğrak noktası, soğuk savaş döneminde başlayan uzay yarışından sonra, “Uzay Hakimiyet Teorisi” olmuştur. Aya hükmeden, dünya ile ay arasındaki uzaya hükmeder, dünya ile ay arasındaki uzaya hükmeden, dünyaya hükmeder, görüşünü dillendiren düşünürler de aslında “*Uzay Hakimiyet Teorisi*” kategorisinde değerlendirilebilir. Everett C. Dolman, eserinde *Uzayın Dört Evresi* adı altında teoriyi şablonlaştırmıştır.⁹⁹

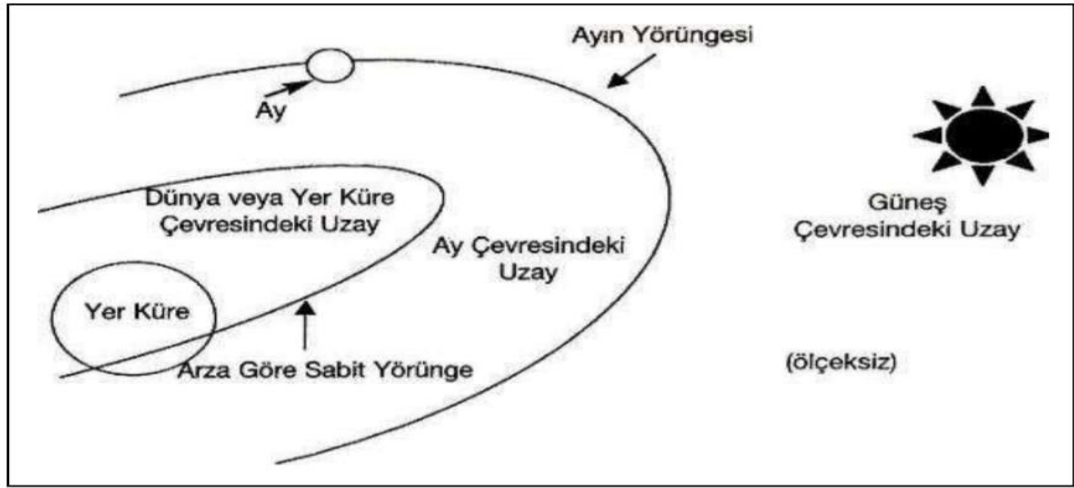
C. Schmitt “Kara veya Deniz gücü”, Haushofer “Karasal (veya daha sonra bu kıtasal olarak değişecektir) blok, vb. kavram ve teorileri üreten pek çok düşünür ürettikleri kavram ve yeni teorilerle aslında bir kategorileştirme, gruplara ayırma ya da dünya üzerindeki düzeni çeşitli şekillerde sınıflara ayırarak daha kolay bir şekilde açıklamayı amaç edinmiştir. Bu kategorileştirme daha çok coğrafya (Mekân, Alan) üzerinde olmuştur.

Pek çok düşünür, dünyadaki ülkeleri veya coğrafik alan üzerindeki bölgeleri çeşitli şekillerde sınıflandırmaya gitmiştir. Yeni kavramlar üretip veya var olan kavramları, kendi disiplini açısından yorumlamıştır. Jeopolitiği; “Jeopolitik Mekân”, “Jeopolitik Alan”, “Jeopolitik Mekân Kontrolü”, “Jeopolitik Hat”, “Dünya Düzeni”, “Jeostratejik ve Jeopolitik Bölge”, “Devlet”, “Devletler Arası Blok”, “Jeostrateji”, “Jeoeкономи”,

⁹⁸ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.313-321.

⁹⁹ Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s. 320.

“Siyasi Mekân ve Sınırlar”, “Devletin Sınırları”, “Devletin Gücü”, “Jeopolitik Rekabet”, “Güç Dengesi”, “Doğu”, “Batı”, “Yayılmacılık” vb. başlıklar altında çeşitli kategorilere ayırmıştır.



Şekil 4: Uzaklık Teorisine Göre “Uzayın Dört Evresi” (Kaynak: Erol Mütercimler, *a.g.e.*, s.320.; Everett C. Dolman, *Astropolitical Classical Geopolitics in the Space Age*, Frank Cass Publishers, London 2002/Francis&Taylor e-library 2005, s. 61.)

Alman düşünür Karl Jasper eksenler dönemi adı altında dünyayı jeopolitik dönemlere ayırmıştır. Benzer şekilde, günümüzde “*Akademik Jeopolitik*” olarak tabir edilen ve öğretim kurumlarında ki uygulamalarda da genelde, tarihsel bir değerlendirme yapılarak, kategorileştirme yapıldığı, dünyadaki jeopolitik kırılma anlarını, zamansal periyodiklere bölerek bir anlatımın ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir (Westphalia Barış Dönemi, Soğuk Savaş Dönemi, İmparatorluklar Dönemi vb.).¹⁰⁰

¹⁰⁰ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 210-225.

3. Jeopolitiğin Aktörleri ve İşlevleri

Jeopolitiğin aktörleri olarak ilk akla gelenler; devletler, toplum (halk), insan, devletleri temsil eden hükümetler veya yönetimler, yeryüzü (Coğrafya, mekân ya da bölgeler), ordu, dini kurumlar, devletler arası bloklar, BM, küresel veya bölgesel savunma ittifakları (NATO, Varşova Paktı vb.), siyasi partiler, globalleşen dünya ile birlikte ekinliği artan ve uluslararası toplumda etki sahibi olabilen sivil toplum örgütleri, ticaretin küreselleşmesiyle artan ekonomik bağımlılık bağlamında düşünüldüğünde; çokuluslu ya da ulus ötesi şirketler, uluslararası finans kurumları, ekonomik merkezli kuruluşlar, ulaşım ve kitle iletişim araçlarının gösterdiği gelişim sayesinde; medya, sinema, internet gibi olguların da insanların veya devletlerin düşünce ve politikalarını etkilediği düşünülürse, bunların da birer jeopolitik aktör olarak değerlendirildiği söylenebilir. Ayrıca; azınlıklar, yerli halklar, diasporalar, gettolar ve göçmenlerde birer jeopolitik aktör olarak değerlendirilebilir. Devletlerin çıkardıkları yasalarda ve uyguladıkları politikalarda, her ne kadar küçük gruplar olarak değerlendirilseler de etkinlik derecelerinin yüksek olduğu yerler veya konular yada karşıt jeopolitik güçler tarafından, coğrafik alanda etkin olmak amacıyla, politik olarak kullanılabilecekleri değerlendirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen her bir aktör; ayrı olarak, kendi konu, kapsam ve amaçları doğrultusunda hareket ederek, hedeflerine ulaşmaya, varoluş amacını gerçekleştirmeye ve diğerleriyle etkileşim de bulunarak, faaliyetlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Günümüz dünyasında, devletler her atacakları adımda bu aktörlerin kimisinin az, kimisinin ise çokça etkisi altındadır. Belirledikleri dış politika, savunma ve güvenlik stratejileri, öncelikle bazı aktörlerin istek çıkar ve amaçları doğrultusunda (İnsan, toplum, devlet, hükümet ve yönetimleri ile siyasi partiler) gerçekleştirmekte, bunları gerçekleştirirken de, aktörlerin bazıları ile bağlı geldikleri anlaşmalar gereği, ters düşmemek ve tepki görmemek için dikkatli (Küresel veya bölgesel savunma birlikleri, Sivil toplum örgütleri, BM) ve bazı aktörleri (Uluslararası

veya ulus ötesi şirketler, küresel finans kuruluşları...) de ulusal ve ekonomik çıkarları gereği dikkate alarak politika oluşturmaları gereklidir.

Yukarıdaki bahse konu aktörlerden öncelikle; insan, yaşadığı yer (coğrafya), oluşturduğu toplum ve örgütlü yapısı olarak devlet ve üyesi olduğu BM birinci dereceden aktörlerdir. Bunların yanında, devlet birlikleri veya oluşturulan askeri veya ekonomik kurumlar ile örgütler, küresel arenada her geçen gün sayısını ve etkinliğini arttırmaktadır. Toplumuna, devletine veya sosyal normlarına göre değişmekle birlikte, devlet içi askeri yapılanmaların gün geçtikçe etkisi azalmakla birlikte, varlığı ve etkinliği kuşku götürmez bir gerçektir. Veya din olgusu üzerinden değerlendirecek olur isek; günümüzde dahi pek çok devletin yasalarında veya “*din devleti*” olarak anayasalarında bazı dini veya mezhepsel görüşleri koruma altına aldığı, su götürmez bir gerçektir. Günümüzde; Yunanistan (Ortodoks), Vatikan, Arjantin, Bolivya, Şili, Belçika, Kolombiya, Kosta Rika, İrlanda, Ekvator, İspanya, Guatemala, İtalya, Nikaragua, Panama, Peru, San Salvador ve Venezuela (Katolik), Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve Norveç (Lütheryan-Protestan), Büyük Britanya (Anglikan), Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan, İran ve Sudan (İslam), İsrail (Yahudi), Nepal (Hinduizm), Butan, Myanmar ve Tayland (Budizm)¹⁰¹ gibi dini ve manevi dünya görüşlerinin ekseninde, yasa ya da anayasada güvence ve garanti altına alınarak, devletlerinin politikaları üzerinde etkinliği herkes tarafından bilinmektedir. Kısacası askeri ve dini kurumların da devlet politika yapımındaki etkililiği düşünüldüğünde, birer jeopolitik aktör olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Hatta özgürlükler ülkesi ABD dahi; Evanjelist dini düşünce ekseninde veya Yahudi lobisi, Ermeni lobisi vb. etnik ve ulusal örgütlenmelerin oluşturdukları toplulukların, politika yapım sürecinde etkili olduğu görüşü ise, pek çok düşünür tarafından söylenmektedir. Görüldüğü üzere; bahsedilen jeopolitik aktörlerden her birinin, bulunduğu ülke yer ve zamana göre etki derecesi değişse de dikkate alınmasının gerekliliği konusunda birçok

¹⁰¹ Ali Hasanov, *a.g.e.*, s. 247.

düşünür hemfikirdir.

Jeopolitiğin her aktörünün, kendi amacına yönelik, farklı bir işlevi olmakla birlikte; Jeopolitik biliminin birinci ve en önemli işlevi, “yönetim” işlevidir. Öncelikle, jeopolitiğin temellerinin atıldığı ve kurulduğu ilk yıllarda, aynı zamanda da uygulamalı bir bilim olarak adının anılmasına vesile olan sebep; politikacı ve askeri liderlere, atacakları adımların neticesinde olabilecek siyasi, sosyal, ekonomik, stratejik vb. tüm sonuçları hesaplayıp yol göstericisi olmak veya bu sonuçlar dikkate alınarak daha doğru kararlar almalarını sağlamak amacı gütmüşlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere jeopolitiğin en önemli işlevi “yönetim” işlevidir. Jeopolitik düşünürleri öncelikle dünyayı ve meydana gelen gelişmeleri doğru algılayarak, tahminlerde bulunarak, yöneticilere bir takım pratik öneriler sunarak, işlerini kolaylaştırmalarını sağlamıştır.¹⁰²

4. Yeni Jeopolitik Görüşler ve Eleştirel Jeopolitik

İlk defa, İsveçli düşünür Rudolf Kjellén tarafından literatüre kazandırılan “*jeopolitik*”, 19. yüzyılın sonunda kökleşerek gelişmesinde, o dönemin politik ortamının etkilerinin bulunduğu, birçok düşünür tarafından kabul edilmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda; önce Fransız Devriminin getirdiği özgürlük ve düşünce akımları ve daha sonra sanayi devriminin sağladığı olanaklar sayesinde, üretimin artarak yükselmesi, Avrupa ve Batı merkezli ülkelerde, derin toplumsal, ekonomik ve siyasi dönüşümler meydana getirmiştir. İmparatorlukların zayıfladığı ve içlerindeki milletlerin bağımsızlık istedikleri, monarşilerin yıkılıp ulus-devlet temelli yeni devletlerin ortaya çıktığı bir dönemde; sömürgecilik, hammadde ve yeni pazarlar için, devletler arasında yeni rekabet ve mücadele alanlarının doğmasına sebep olmuştur.

¹⁰² NOT: Nazi Almanyasıyla birlikte suçlu bulunan *Jeopolitik*, 2. Dünya Savaşından sonra, Batı literatüründe adı dahi geçmeyip, *şüpheli bilim* olarak bir kenara itilmiştir. Ancak İdeoloji Savaşı esnasında, jeopolitik düşüncenin, stratejik olarak kullanıldığı da açıkça ortadadır.

Mevcut durum aynı zamanda, güçlü olan devletlerin ise küresel hakimiyet peşinde koşmalarına neden olmuştur. Klasik dönem düşünürlerinin, jeopolitiği, devletlerarası rekabetin bir coğrafi boyutu olarak tanımlamalarının sebebi bu yüzdendir.¹⁰³ Ve bu gelişmelere müteakip, jeopolitiğin önem kazanıp yükselmesi, ilk düşünürlerinin de, toplumu ve devleti inşa eden kurumlarının ekseninde, teoriler üretmelerine, diğer bir deyişle, ideolojik davranmaları; “Kara Hakimiyet Teorisi”, “Deniz Hakimiyet Teorisi”, “Hava Hakimiyet Teorisi”, “Yaşam Alanı Teorisi” gibi teoriler üreterek, belli merkezlere mesaj göndermeleri, devlet politikalarına yön vermeleri, özellikle 2. Dünya Savaşından sonra, Nazi Almanya’sı ile birlikte suçlu bulunmalarına sebep olmuştur. 2. Dünya Savaşından sonra, pek çok düşünür tarafından “entelektüel zehir” veya “sahte bilim” olarak tanımlanmış ve uzun bir süre batı kaynaklı eserlerde, adı dahi özellikle geçmemiştir. 2. Dünya Savaşından sonra, ABD ve SSCB eksenli iki kutuplu ideolojik dünyada, iki süper gücün baskılayıp yanlarına çekmek istedikleriyle beraber bir üçüncü grup olan *bağılantısızlar hareketi* de, dünyanın jeopolitik yapılanmasında yerini almıştır.

1. ve 2. Dünya Savaşları arasında, 1923’te Frankfurt’ta kurulan, *Frankfurt Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (Frankfurt Okulu)* üyesi, bir grup entelektüel düşünür, dünyanın durumunun daha iyi anlaşılması için, felsefi ve bilimsel derinliği olan, sosyal bilimlere özgü, yeni bir yöntem geliştirmek amacıyla, pozitivist yöntemin bilimselliğine kuşku ile yaklaşan, sorgulayan, bilgi-güç ilişkisini irdeleyen, “Eleştirel Teori” olarak ünlenen yaklaşımın temellerini atmışlardır. Bu düşünürler ve görüşlerinden temel alan ardılları, 1960’ların toplumsal hareketlerden de güç alarak, coğrafyadaki pozitivist yaklaşıma da eleştiriler getirerek, beşerî coğrafyanın da çok yönlü olarak düşünülmesini sağlamışlardır. Özellikle 1970’lerden sonra, ABD’nin uyguladığı müdahaleci dış politika örneğinden yola çıkarak, iktidar-güç eksenli bilimin, araçsallaştırılmasını sorgulamış; eşitsizlik, yoksulluk, kentleşme, toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ve sosyal adalet gibi yeni konular kapsam alanına dahil edilerek,

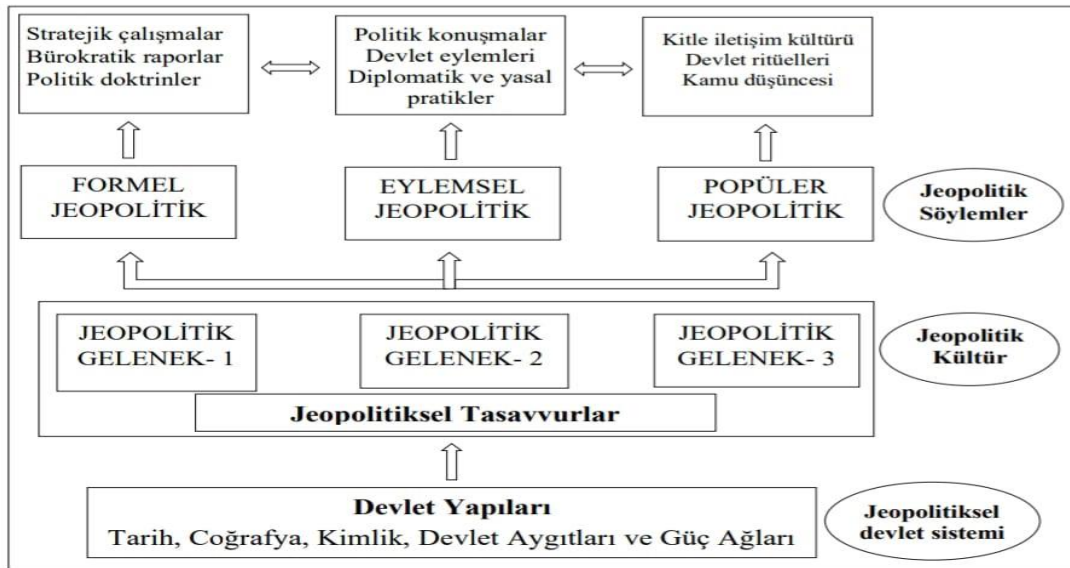
¹⁰³ Simon Dalby, *a.g.e.*, s. 50.

akademinin devlet değil de toplum eksenli çözüm arayan bir disiplin haline dönüşmesine katkı vermiştir. Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno (1903-1969), Max Horkheimer (1895-1973), Herbert Marcuse (1898-1979) ve Jürgen Habermas (1929-...) gibi düşünürler, olayları farklı bir perspektiften inceleyerek, sosyal bilimlere canlılık getirmiş ve eleştirel teori, disipline tekrar saygı duyulmasında etkili olmuştur. Eleştirel teorinin ilk çalışmaları; klasik dönem düşünürlerinin eserleri ve devlet-bilim ilişkisini irdelemek (sorunsallaştırmak-incelemek) olmuştur. Klasik dönem düşünürlerinin eserleri, devletlerin iki tane dünya savaşı yaşamalarına sebep olmuştur. Ve yayılcı politikalarına meşruiyet sağlamak adına, bilimsel temel oluşturmak maksadıyla, ileri sürülen fikirlerle, siyasi yönetimin (bilgi-güç) ilişkileri irdelenmiştir. Daha sonra ise, güncel sorunlara farklı perspektiflerden bakarak, jeopolitik söylemlerin arkasında yatan gerçekliklerin araştırılması, siyasal iktidarın yönlendirmek istediği sonuçların analizi, tarafsız olarak **toplum için**, bu gizli yönlendirmelerin analizi yapılmıştır. Erken dönem Eleştirel Jeopolitik literatürü, Edward Said'in, insanların hayallerindeki oluşturdukları haritalarda, "Oryantalizm" kavramına karşı, getirdiği eleştirilerle başladığı kabul edilir ve; Eleştirel Jeopolitik Teorinin, ister biçimsel metinlerin (Akademik Camianın veya Bürokrasinin) "Biçimsel Jeopolitiği", ister siyasi otoritenin "Pratik Jeopolitiği" veya içinde bulunduğumuz iletişim çağındaki, modern medyanın ürettiği "Popüler Jeopolitik" olsun, tüm üretilen çıktılara, eleştirel bir gözle, tarafsızca, Ontolojik (Varlık nedenini) ve Epistemolojik (Kaynağını ve "*söylem dili üzerinden*") temellerini sorgulayan ve araştıran, bir görevi üstlendiği pek çok düşünür tarafından kabul edilir. Örneğin ABD dış politikası açısından değerlendirecek; yaptığı "haydut devletler", "demokratik devletler", "özgür olan-olmayan ülkeler" vb. sınıflandırmalar veya sinema ve çizgi filmlerdeki karakterler ve yerler ya da soğuk savaş zamanı "Reader's Digest" dergisinde yayınlanan makaleler vb. hepsi, Eleştirel Jeopolitiğin araştırdığı konuların arasındadır. 1990'lar boyunca coğrafyacıların, Eleştirel Jeopolitik adını, geleneksel yazın alanına meydan okumak için kullandıkları, ileri sürülen tezler arasındadır.¹⁰⁴ Özellikle

¹⁰⁴ Simon Dalby, a.g.e., s. 50-52.

1980’lerden sonra, siyasi coğrafya kökenli bazı akademisyenler, eleştirel jeopolitiğin temellerini oluşturmuşlardır. Simon Dalby, Gerard Toal (Gearóid Ó. Tuathail), John A. Agnew, Klaus Dodds, Colin Flint, Peter J. Taylor vd. eleştirel jeopolitiğin düşünürleri arasında sayılmaktadır. Colin Flint ve Peter J. Taylor, yazdığı eserde, eleştirel jeopolitiği şu şekilde tanımlamıştır;

*“...Postmodernizmin geniş etkisi altında coğrafya manzaraları, medyanın ve gündelik davranışların yapı sökümüne uğratıldığı ve güç ilişkilerini açığa çıkarmak için okunduğu “kültürel bir dönüş” yaşamıştır. Eski jeopolitikte coğrafyacılar devletlerin fiili uygulama ve davranışlarıyla ilgiliyken, eleştirel jeopolitikte coğrafyacılar devletlerin jeopolitik eylemlerini, genellikle de onaylamadan analiz ederler.”*¹⁰⁵



Şekil 5: Gerard Toal'ın Eleştirel Jeopolitiği Kavramsallaştırması (Kaynak: Nurettin Özgen ve Saitcan Güngördü, *a.g.m.*, s. 918.)

¹⁰⁵ Colin Flint ve Peter J. Taylor, *a.g.e.*, s. 48.; Nurettin Özgen ve Saitcan Güngördü, “Eleştirel jeopolitik: Yer politikalarını yeniden okumak”, *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, İstanbul 2019, s. 917.

Ali Bilgin Varlık ise eserinde,¹⁰⁶ Phil Kelly'nin Geleneksel ve Eleştirel Jeopolitik karşılaştırmasını¹⁰⁷ ve her iki yaklaşım arasındaki tespit ettiği 9 ölçütte ki farkı, aşağıdaki şekilde şemalaştırmıştır.

Ölçüt	Geleneksel Jeopolitik	Eleştirel Jeopolitik
Analiz Seviyeleri	Ulusal çıkarlar ve mücadelesi	Sosyal yapı ve karar vericiler
Modern X Post-modern	Modernist, pozitivist	Post-modern, Post-pozitivist
Sorunsallaştırma	Problem çözücü, stratej	Eleştirel ve post-yapısalcı
Ontolojik Bakış	Gözlem-gözleyen soyutlaması	Bilgi-güç ilişkisi
Epistemolojik Bakış	Coğrafi konum belirler	Söylemler belirler
Hegemonya	Coğrafya hegemonyasını yaratır	Hegemonya gelişmiş sosyal oluşumlarla ortadan kaldırılabılır
Çalışma Odağı	Nesnel gerçekliğin analizi	Söylem analizi ve yapı-söküm
Jeopolitik ve Zaman	Zamandan bağımsızdır	Zamandan bağımsız değildir
Özgürleştirme	İlgi alanı dışında	Özgürleştirici

Şekil 6: Geleneksel ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması (Kaynak: Ali Bilgin Varlık, *Güvenlik Çalışmaları Cilt I Kuramsal Yaklaşımlar*, Hiper Yayın, İstanbul 2020, s. 510.)

¹⁰⁶ Ali Bilgin Varlık, *Güvenlik Çalışmaları Cilt I Kuramsal Yaklaşımlar*, Hiper Yayın, İstanbul 2020, s. 510.

¹⁰⁷ Phil Kelly, *A Critique of Critical Geopolitics*, Taylor & Francis Group (Routledge), London 2006, s. 24-53.

Eleştirel jeopolitik teoride, söylem dilinin ve medyanın, önemine vurgu yapılmıştır. Devletler arası ilişkilere, tarafsız bir şekilde (devletten yana olmayan), söylem dilinin altında yatan gerçekleri açığa çıkarmak ve medyanın yönlendirmelerini ifşa etmek amaç edinilmiştir. Yerküreye ilişkin gelişen politikaları, bu mahiyette, eleştirel bir şekilde sorgulamaktadır. Dünyada etki alanlarını genişletmek isteyen devletler; 20. yüzyılın başından itibaren, disiplinin teori ve kuramlarını kullanmışlardır. Soğuk savaş esnasında (iki kutuplu, ideolojik dönemde) ise; ABD ve SSCB küresel hakimiyetlerini pekiştirmek adına, jeopolitik hamleler gerçekleştirmişlerdir.

Eleştirel yaklaşımların fikri temelleri ilk başlarda, Eleştirel Jeopolitik Teorinin beslendiği kaynakları ve temelini oluşturmuştur. Eleştirel Jeopolitik Teorinin, ilk fikri temellerine incek olur isek, farklı ya da yakın disiplinlerden de olsa, ekonomi temelli “*Bağımlılık Kuramı*” çerçevesinde; geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkeler arası ilişkilerde, her zaman çıkar sağlayanın gelişmiş ülkeler olduğu, buna karşı geri kalmış ülkelerin gelişebilmesi için ithal ikâmeli ürünleri üretip, kendi kendine yeten bir seviyeye ulaşmalarını tavsiye eden ekonomi temelli kuram, bölgesel jeopolitik ve eko-politik düşüncelerin temelini atmıştır. Aynı şekilde Post-Kolonyalizm Kuramı da Kuzey-Güney ilişkilerini inceleyen, emperyalizm ve sömürgeci düşünce karşısında duran bir akım olarak, geleneksel kuramlara karşı çıkarak, eleştirel teorinin temelini oluşmasında bir farkındalık yaratmıştır. Edward W. Said’in 1978’de geliştirdiği “Oryantalizm” kuramı, kaynağını kültürel hegemonya ve söylem analizinden alarak jeo-kültürel yönüyle, eleştirel teorinin ilk örneği kabul edilir. Aynı şekilde, Immanuel Wallerstein’in “dünya sistemler kuramı”¹⁰⁸ ile yaptığı küresel sistem analizi, ekonomi-coğrafya-tarih ekseninde tuttuğu değerlendirme veya jeopolitik ve jeokültür¹⁰⁹ içerikli ileri sürdüğü görüşlerle, geleneksel düşünürlerden

¹⁰⁸ Bakınız; Immanuel Wallerstein (Çev. Ender Abadoğlu-Nuri Ersoy), *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, İkinci Basım, bgst Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁰⁹ Bakınız; Immanuel Wallerstein (Çev. Mustafa Özel), *Jeopolitik ve Jeokültür*, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

farklı bir yaklaşım göstererek, eleştirel teoriye katkı sunan, bir başka düşünürdür.¹¹⁰

B. İskandinav Tarihi ve Siyasal Gelişimi

İskandinav ülkelerinin tarihsel ve siyasal gelişiminin değerlendirildiği çalışmanın bu bölümünde, konunun merkezinde yer alan beş ülkeyi ayrı ayrı olarak ele alsak da yaşanan gelişmeleri değerlendirirken, tüm İskandinav bölgesinin (İskandinav Toplumu) üzerindeki etkisi de mercek altına alınacaktır. Konu başlığı, çalışmanın 1. Bölümünde yer aldığından, asıl konuya giriş niteliği taşıdığı da kabul edilebilir. Çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği üzere, konu *Strüktürel-Fonksiyonel* araştırma yöntemi ile değerlendirildiğinden dolayı, olayları veya gelişmeleri, Birey-Toplum-Devlet-Örgütler düzeyinde çok yönlü bir sistem üzerinden ele almak amaç edinilmiştir. Meydana gelen gelişmelerin bireyler, İskandinav toplumu ile her biri müstakil ayrı devlet olan bölge ülkeleri için ve devletlerin üyesi oldukları örgütler için ne ifade ettiği, ayrı ayrı düşünülmelidir. Meydana gelen olaylar neticesinde; toplumun tepkisi, devletin politikası ne yönde olmuştur? Buna bağlı olarak, içinde bulundukları örgütlerde ve ittifaklarda ne tür kararlar alınması için mücadele vermişlerdir? Gibi hem birbiri ile ilişkili hem de ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğinden, çok yönlü bir araştırmaya tabi olacaklardır. Tarihsel ve siyasi gelişmelerin incelendiği bu bölümde, olaylar kronolojik sırasıyla, ele alınacaktır.

İskandinav toplumu dış dünyaya, yani tarih sahnesine, hep birlikte, “Vikingler” olarak çıkmış, tek bir toplum olarak kabul görmüş ve etkileri günümüzde de devam etmek üzere, iz bırakmıştır. Orta Çağın sonlarında “Kalmar Birliği” adı altında birleşen üç krallık, Avrupa’nın en büyük ikinci devletini oluşturmuş olsa da birliğin 1523’te sona ermesine engel olamamışlardır. 1860’lara kadar süren İsveç-Danimarka rekabetinde, bu birliği tekrar canlandırma denemeleri, başarılı olamamıştır.

¹¹⁰ Ali Bilgin Varlık, *a.g.e.*, s. 511-513.

Günümüzde özgürlüklerine düşkün ve her biri bağımsız birer müstakil devlet olan bölge ülkeleri, aslında daha büyük bir etkiye sahip olan “İskandinav Konseyini” kurmuş ve uyumlarıyla dikkat çeken bir bölge olarak, AB’ne ve diğer bölgesel yapılanmalara da örnek olmuştur. Bölge ülkelerinin bu birliktelikleri bölgesellik bağlamında değerlendirileceği gibi, aslında homojen bir yapıya sahip oldukları için *Kültürel Entegrasyon* olarak da görülebilir. S. J. Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezinde ileri sürdüğü görüş aslında; iki tane dünya ve bir tane de soğuk savaş olmak üzere, çok kısa bir süre içinde toplam 3 büyük sınav veren dünyanın yeni dönemde, yeni dünya yapılanmasının (Bloklaşmasının) hangi yönde gerçekleşeceği? Sorusuna aradığı cevabın, kültürel bir bloklaşma olacağı öngörüsünde bulunmasıdır. Sayın Huntington’un Soğuk Savaş sonrası dönem için öne sürdüğü varsayımı, İskandinav ülkeleri gerçekleştirmek için yaklaşık 70 yıl önce çalışmaya başladığı göz önünde bulundurulursa, bölge ülkelerinin dünya politikasını iyi okudukları ve isabetli öngörülerde bulundukları söylenebilir. Vikinglerle hep birlikte başlayıp, farklı devletlerle yollarına devam eden bölge ülkeleri, İskandinav Toplumu olarak tekrardan bir araya gelmeleri, aslında; *tarih tekerrürden ibarettir* tezini hatırlatır niteliktedir.

Avrasya’nın kuzey batısında yer alan İskandinav Yarımadası, günümüzdeki Danimarka (Jutland Yarımadası) hariç, Norveç, Finlandiya ve İsveç ile ortak değerlendirmeye tabi tutulan Adalar Grubu (İzlanda, Grönland ve diğer adalar) için söyleyebileceğimiz geçerli ortak nokta; çetin kış koşulları ve düşük nüfus yoğunluğudur. Ayrıca bu geçerli ortak noktaya, bölgenin geçmişten günümüze değişmeyen tek özelliği olmuştur da diyebiliriz. Birçok düşünür tarafından bölgenin büyüklüğünün ve nüfus yoğunluğunun, daha iyi anlaşılması için yapılan karşılaştırmalarda, bölge ülkelerinin sahip olduğu geniş toprakların büyüklüğünün, yaklaşık olarak İngiltere’nin 10 katı, Kaliforniya eyaletinin ise 3 katı olduğu belirtilmektedir. Veya bizim daha iyi anlamamız açısından şöyle de diyebiliriz ki, Türkiye’nin de yaklaşık 8 katından biraz fazladır. 27 milyonu bulan toplam nüfuslarının ise; İngiltere’nin yarısı, Türkiye’nin üçte biri ve Kaliforniya’nın ise toplam nüfusundan daha da az olduğu vurgulanırsa, konu zihinlerde daha anlaşılır hale gelir. İskandinav Yarımadası, Atlas Okyanusunun kolları olan; Baltık Denizi, Barents

Denizi, Kuzey Denizi ve Norveç Denizi tarafından çevrelenmiştir.

Barents Denizi daha önceden Norveçliler tarafından kullanılmış olsa da 2. Dünya Savaşından sonra stratejik olarak önem atfetmiştir. Hollandalı denizci Willem Barentsz'den ismini alan deniz, Atlas okyanusundan gelen sıcak su akıntıları sayesinde biyo-çeşitliliği yüksek, balıkçılık açısından önemli ve kutup bölgesinde olmasına rağmen her mevsim; özellikle kıyıya yakın kesimlerinde buzlanma veya donma görülmemesi nedeniyle, önemli bir yaşam alanı oluşturma kapasitesine sahip bir yer olarak akıllarda bir kenara not edilmiştir.

Baltık Denizi, tarih öncesinden beri insan ilişkilerinde büyük bir rol oynamıştır. Fin Körfezi, Botni Körfezi, Åland Adaları, Jutland Yarımadası, Zealand Adası, Öland Adası ve Gotland Adası, Bornholm Adası vd. içinde barındıran Baltık Denizi için, kuzeyin merkezi veya can damarı diyebiliriz. Tarihteki meşhur “*Tüm Yollar Roma'ya Çıkar*” sözünü bölge ülkelerine uygulayacak olur isek; İskandinav Bölge Ülkeleri için de tarih boyunca tüm yollar Baltık Denizine çıkmıştır diyebiliriz. Günümüzde Beyaz Denize, Beyaz Deniz Kanalı ile Kuzey Denizine ise doğal Danimarka boğazları dışında, Kiel Kanalı ile bağlıdır. Tarihsel önemi dikkate alınır ise; Baltık Denizinin tam ortasında yer alan Gotland Adası, bin yıldan fazla bir süredir, Kuzey Avrupa ticareti için düğüm noktasıdır. Ayrıca Gotland adası ve doğusundaki Fin Körfezi eski tarihlerden beri, Asya'nın iç kısımlarına ulaşımında kullanılan su yollarına erişim, ticaret ve kültür geçişleri açısından da önem arz etmiştir. Baltık Denizi hem Danimarka hem de İsveçliler için hakimiyet konusunda tam bir rekabet alanı olmuştur.

Kuzey Denizi ise, özellikle Norveç'in ve Norveç kadar olmasa da kısmen Danimarka ve İsveç'in, İngiltere kıyılarına ve yakın bölgelere ulaşmak için, su yolu olarak kullandıkları bir deniz olmuştur.

Atlantik Okyanusu'nun Norveç ile Grönland arasında kalan kısmı olan Norveç Denizi ise, İskandinavya'nın ayrılmaz parçaları olan, Faroe Adaları ile İzlanda'ya kolay erişim sağlamaktadır.

Danimarka konumu ve iklimi sayesinde, son teknolojileri kullanarak kalkınmış, başarılı bir tarım ülkesidir. Ancak diğer İskandinav Ülkeleri, modern teknolojilerin kullanılmasıyla bile, ekilebilir tarım arazilerinin yüzdesi Finlandiya'da %9, İsveç'te %8, Norveç'te %2,8 ve İzlanda'da %1 oranları civarında seyretmektedir.¹¹¹



Harita 5: Baltık Denizi Haritası (Kaynak: Uannis, “File: Baltık_denizi.png (560*600)” <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/31/Balt%C4%B1k-denizi.png> , (01.12.2023).)

¹¹¹ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 1-2.

İzlanda ve Norveç'in batı kıyısında bulunan küçük çiftlikler veya liman vazifesi gören koylarda yaşayan halk, geçimlerini her zaman denizden sağlamıştır. İsveç ve Finlandiya'da arazilerin bir kısmı bataklıklarla kaplıdır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere; Danimarka, komşularına nazaran iklim bakımından daha şanslı olmuştur ve bu yüzden ki çok eski zamanlardan beridir de daha fazla yerleşim yeri olmuştur. İzlanda, "*Buz ve ateş diyarı*" adlandırmasına yakışan bir şekilde, bu zıt karakterleri taşımaktadır ve adanın çok büyük bir kısmını oluşturan buzul ile volkanik oluşum bölgeleri, zaten küçük olan adanın, yerleşime ayrılan alanlarını daraltmaktadır. Finlandiya ise, eskiden olduğu gibi günümüzde de ülkenin çoğunu kaplayan ormandan, ekonomik olarak faydalanmıştır. İsveç krallığının eski zamanlardan beri batıya olan tek çıkışı, şu anda Göteborg'un bulunduğu, Göta Nehri'nin ağzı olmuştur. İsveç ekonomisi, Baltık Denizi boyunca deniz iletişimini sağlayan kıyı şehirleri ve Baltık denizinde bulunan adaları vasıtasıyla, ticari alanda etkili olmuştur. Soğuk iklim koşullarında iken, arazisinin rakımının ortalama 300 metre yükseklikte olduğu göz önünde bulundurulur ise, kışın modern İsveç ekonomisinin yüksek enerji maliyeti (Tüm ulusal gelirin %5'i olarak tahmin edilmektedir.), günümüzde açık halde olan 9 nükleer enerji santralının nedenini açıklamaktadır. (İktidar ortağı olan Yeşiller ve Çevre partisinin de destek verdiği kanun teklifine göre; 12 tane olan santrallerden, 3'ü kapatıldı ve kalan 9 tanesinin ise 50 yıl daha açık olması planlanıyor).¹¹² Finlandiya'nın konumu, batı iklim etkilerinden (Sıcak su akıntılarından) daha uzak olduğundan, daha zorlu ve soğuk kış koşulları yaşamaktadır. Ancak arazisinin ortalama yüksekliği, İsveç'in sadece yarısı kadardır. Tüm ülkenin onda biri göllerle kaplıdır ve özellikle kuzeyinde ise, eğer iklim müsaade ederse bu kalan atıl alanları kullanılabilir.

¹¹² Atila Altuntaş, "İsveç nükleer enerji santrallerinin faaliyet ömrünü uzattı.",

Birçok yönden ortak bir kaderi ve bu coğrafyayı paylaşan bölge ülkeleri üzerine kısaca diyebiliriz ki, sayın Derry'nin de dediği gibi; *“İskandinavya bugün, 5 bağımsız egemen devletten oluşmasına rağmen, Kuzey'in bu halkları, bugün hâlâ atalarından miras kalan kültür, siyasi deneyim ve sosyal bağlarıyla birleşmiş durumdadır”*.¹¹³

İskandinavya halklarının, bölgelerindeki varlıkları ve özgür bir toplum olarak atalarından miras kalan bu topraklarda, Eski Yunan ve Roma'dan önce de yaşadıkları kabul edilmektedir. Danimarka'da yapılan kazılarda bulunan insan yapımının en eski kanıtı, son Buzul Çağı'ndan önceki bir dönemde, iliği çıkarmak için kullanılan, bölünmüş geyik kemikleridir. İlk önce Danimarka, daha sonra ise İsveç ve Finlandiya'da toplumsal yaşamın başladığı kabul edilmektedir. Literatürde, bölge halklarıyla ilgili kayda düşen ilk bilgiler, Romalılar döneminden gelmektedir. Meşhur Romalı tarihçi Tacitus (Gaius Cornelius Tacitus, MS 56-120), bölge halkları hakkında, silahları ve güçlü adamları ile aynı zamanda iyi donanmaları olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca, servete saygı duyan ve tek bir yüce hükümdara mutlak itaat gösteren bir toplum olarak yaptığı tanımlamalar dışında, göçebe bir halk olan Laponlara da “Fenni” adlandırmasını yapmıştır. Avrupa içlerine ilerleyen Romalılardan kaçan Germen kavimlerin, Karadeniz kıyısında kurdukları imparatorluk, aynı zamanda İskit bölgesi olarak da geçen bugünkü Ukrayna'yı kapsayan Goth Krallığı, (Baltık'tan Karadeniz'e kadar olan bir alan, bazı tarihçiler ise daha da büyük olduğu görüşündedir.) İskandinavya'da o kadar ünlü olmuştur ki, Batı literatüründe, “Hun İstilası” olarak da geçen, “kavimler göçü” sonrasında yıkılan imparatorluk ve ölen kralları *Ermanaric*, İskandinav dünyasında ilk tarihsel olay olarak kayıtlarda geçmektedir. Birçok düşünür, Roma'nın Avrupa veya buradaki tüm bölgelere olan ilgisinin aslında ekonomik olduğunu ve Romalılar, Kelt hakimiyetini ortadan kaldırdığında (Avrupa'da hakimiyet kurduğunda), Avrupa'daki ticaretin otomatik olarak arttığını ileri sürerek görüşlerini temellendirmişlerdir. Jutland'dan veya Jutland (Danimarka) aracılığıyla yapılan ticarete daha çok; kehribar taşı, kürk çeşitleri ve kölelerden oluşan bir mal çeşitliliği,

¹¹³ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 3-4.

ağırlıklı çoğunluğu oluşturmuştur.

8. yüzyılın sonlarında, Müslümanların ilerlemesinin durdurulması ile Şarlman tarafından, Frenk imparatorluğunun, Hristiyan temelleri üzerine inşa edilmesi esnasında, İskandinav toplumunun yaşadığı bölgeler, tamamen ilgi alanının dışında kalmıştır. Gerçekten de 720'lerde, Utrecht başpiskoposu, İngiltere doğumlu “Willibrord”, *Frizyalıların havarisi*¹¹⁴ olarak misyonunu önce Danimarka ve eğer başarabilir ise de diğer İskandinav Topluluklarına ulaşmak amacıyla genişlettiğinde, “Pagan” inançlı toplulukta pek bir karşılık görmemiştir.

Ticaretin işleyişi, karadan Jutland Yarımadası üzerinden geçerken, deniz yolu ise Frizya gemileri vasıtasıyla Kuzey Denizi'nden Norveç istikametinde olmuştur.¹¹⁵ Volga'dan gelen ticaret yolunun Kiev'deki Prenslikler tarafından kapanması, Arap dünyasından ve Anadolu'dan geçerek, Avrupa'nın içinden gelen ticaretin de yeterince kâr getirmemesi nedeniyle kuzeyliler, başka arayışlara yönelmişlerdir. Kuzeyden gelen mallar Romalıların veya Frenk İmparatorluğunun ilgisini çekecek nitelikte olmasa da (kuzey kimsenin ilgisini çekmese de), diğer bölgelere olan ilgi kuzeyden gelince, bu; “*Viking Seferlerinin*” başlangıcı olmuştur.

Kuzey halkları zaten Avrupa içleri veya Karadeniz'e kadar olan bölgelere, nehirler aracılığıyla ticaret yaparak bir şekilde ulaşmış ve buraları tanıma fırsatları olmuştur. İngiltere veya Atlas Okyanusundaki diğer adalara da iyi birer denizci toplum olduklarından dolayı erişim sağlayabilmişlerdir. Vikingler, özellikle 980'lerden sonra, daha sistematik olarak hareket etmiş ve İngiltere ile Fransa'da alternatif rotalar ve

¹¹⁴ Frizyalılar: Hollanda'nın kuzeyi ile Almanya'nın kuzey batısını kapsayan bölgede yaşayan, Batı Germen bir etnik topluluk.

¹¹⁵ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 9-15.

“Danegeld”¹¹⁶ isimli yeni para getirecek yollar bulmuşlardır. Viking saldırıları, Batı Roma’nın yıkılışından sonra ve 1. Haçlı seferinin başlamasından önceki zamana denk geldiği düşünülürse, gerçekten de Avrupa’nın en savunmasız olduğu dönemdir. Pagan saldırıların ilk hedefi; (o dönem dikkate alınırsa) parası veya hazinesi olan tek kurum, “kiliseler” olmuştur. İngiltere, Büyük Alfred dönemine kadar, Viking saldırılarına karşı, pek bir varlık gösterememiştir. Kilisenin ve Avrupa’nın zayıflığı, bu saldırılara “Tanrının Gazabı” şeklindeki bir açıklama dışında, başka bir neden bulamamıştır.

Viking saldırıları; İngiltere Kralı *Ethelred*’in (968-1016)¹¹⁷ Danimarka ve Norveç Kralı *Çatalsakal Sweyn* (963-1014)’in karşısında yenilmesiyle ve topraklarının fethedilmesiyle sonuçlanmıştır. Danimarka-Norveç Kralının 1014’deki ölümünden kısa bir süre önce tamamlanan İngiltere fethi, Sweyn’in ölümüne müteakip iki yıl süren mücadelelerden sonra varılan noktada, aynı zamanda bir Hristiyan olan Sweyn’in oğlu *Büyük Knud*, tüm İngiltere’nin kralı olmuştur. Bu olay, Vikinglerin artık pagan bir toplum olmaktan çıkarak, Hristiyan dünyasına attıkları adım anlamında, bir dönüm noktası olmuştur. Vikingler, İrlanda’dan Kafkaslara kadar kurulan köle pazarlarını ellerinde tutmuşlar ve bu şekilde de ganimetlerini elden çıkarmaları kolay olmuştur. Vikingler çağında, homojen bir toplum olan İskandinavlar, yeni kurulan bu devletlerle kendi aralarında (Danimarka, Norveç ve İsveç), örf ve âdet hukuku uygulayarak, Baltık denizinde ve özellikle Göta nehrinin ağzındaki adalarda, kendi iç pazarlarını da kurmuşlardır. Kölelere bir menkul değer olarak bakılmıştır ve sadece İsveç dışında, asil doğumlu bir kölenin, sahibinden olan çocuğu özgür olamamıştır. Bu ticaret sayesinde, 808 gibi erken bir tarihte, üne kavuşan ilk İskandinav şehri Hedeby

¹¹⁶ Danegeld: Viking savaşçılarının yağmaladıkları bölgelerdeki devletlerden aldıkları vergi. *Geld* vergi demek ve *Danegeld* ise “Danimarka vergisi” anlamında kullanılan terim, literatürde 12. yy.’da kullanılmaya başlansa da, bu vergi 9-11 yy. arasında da alınıyordu.

¹¹⁷ (*Rededless*) *Ethelred*: (Tedariksiz) Ethelred olarak da bilinen, Doğu Anglosakson Kraliyeti Wessex’in 978-1013 ile 1014-1016 dönemleri arasındaki Kralı, Vikinglere karşı yeterli önlemleri almadığından dolayı bu lakabı almıştır. Aslında; kendisi ve toplumu için yeterli önlem almıştır ancak halk önlemleri fazla dikkate almadığı için tedbirler işe yaramamıştır.

olmuştur. Jutland yarımadasının tam ortasında yer alan bu şehir, doğu-batı ticaret yollarının kesiştiği, Göta nehri ağzındaki adalar yakınlığı ve güneye doğru giden (Almanya ve oradan tüm Avrupa'ya) ticaret yollarının, merkezi konumunda bir noktadadır. Hedeby'de yapılan kazılar sonucu elde edilen bulgularda, Romalıların İtalya'da kullandıkları cam objeler, İngiliz ve İrlanda kökenli süs eşyaları ile ancak uzun mesafeli ticaretle elde edilmesi mümkün olan, Arap sikkeleri ve Doğu ipeği parçalarına rastlanmıştır. Gotland Adası ise; İsveç de bulunan, Viking çağına ait bin civarı sikkeden, 700'ünü tek başına barındırdığı düşünülürse, konumunun ticari önemi daha iyi anlaşılmaktadır. İskandinav dünyasının üç anavatanından her biri artık, büyük Rus nehirleri boyunca kurulan ticaret merkezlerinde, İskandinav tüccar topluluklarının ortaya çıkmasıyla, büyümesi teşvik edilen bir tüccar sınıfının, çekirdeğine sahip olmuştur. Vikinglerin yayılması sadece istila ve yağma şeklinde olmamıştır. Bazı bölgelere yerleşerek, orada hayatlarını devam ettirmişlerdir. Aslında yerleştikleri bölgelere de uyum sağlamışlardır. İlk Viking saldırıları sonrası yerleştikleri Britanya Adalarında hâkim oldukları bölgelere "Danelaw" adlandırması yapılmıştır. Anlamı ise Danimarka hukukunun geçerli olduğu yer şeklindedir. Yerleştikleri bölgelerde, sonunda barışçıl ev sahiplerine dönüştürüldüğü, İrlanda limanlarında artan Zanaatkarlarının da sayısından anlaşılabilmektedir.

Bahse konu dönemde İskandinav toplumu esas olarak; 1. Kontlardan (Soylular), 2. Özgür insanlardan (Tüccar veya Çiftçi) ve 3. Kölelerden oluşmuştur. Özgür bir adamın toplumdaki statüsü, çiftliğinin büyüklüğüne, kölelerinin veya diğer işgücünün sayısına ve özellikle sahip olduğu mal üzerinde, herhangi bir kira veya diğer yükümlülüğünün bulunup bulunmamasına bağlı olarak değişmiştir (Arazinin sahibi mi? Kiracı mı? Devlete "Krala" veya diğer soylulara karşı kira yükümlülüğü bulunuyor mu?). Çiftlikler genellikle, iki veya üç kuşaktan oluşan aile üyeleri tarafından yönetilmiş ve buna "Udal çiftçisi" (Odelsbonde) adlandırması yapılmıştır. İşletilen arazi ise, genellikle katı miras haklarıyla ailede tutulmuştur (Özellikle Batı Norveç'te).

İskandinav toplumunda uygulanan örf âdet hukukunda, Antik Germen "Wergild" sistemi uygulanmıştır (Farklı kaynaklarda *weregild* veya *wergeld* olarak da

geçmektedir. Anlamı ise; tazminat, kan parası demektir). Bir insanın öldürülmesi nedeniyle, beş farklı oranda tazminat talep etme hakkı olmuştur. Azad edilmiş bir kölenin değeri, herhangi sıradan bir köylünün yarısı kadar imiş veya “Udal” toprağı sahibinin dörtte biri kadar. Oysa bir reisin *wergild*'i iki veya dört kat, bir kralınki ise “Udal” çiftçisinin sekiz katına kadar kabul görmüştür. Geçmişte uygulanan örf âdet hukukunda, kişinin toplumdaki yerine ve ekonomik gücüne göre kesilen ceza örneğinin bir benzerini, günümüzdeki bazı uygulamalarda da görülebilmektedir. Bazı durumlarda kesilen ceza, kişinin gelir durumuna göre değişmektedir. Mesela Finlandiya’da trafik cezaları, kişinin gelirine göre belirlenmektedir. Örnek göstermek gerekirse, gazete haberine göre, milyarder bir iş adamı olan Anders Winklöf, 50 km hız ile gitmesi gereken bir yerde, 71 km hız ile gittiği için, 63 bin avro, idarî para cezası ödemek zorunda kalmıştır. Günümüzde yer alan bu kanunun temellerini belki de çok daha gerilerde arayabiliriz.¹¹⁸

Kral, asıl kökenli kişi anlamına gelmektedir. Ancak bu, İskandinav toplumunda monarşinin, modern anlamda kalıtsal olduğu anlamına gelmemiştir. Bir kralın yerini, en yaşlı ya da en genç, meşru ya da herhangi bir tesadüfi ilişkiden olan herhangi bir oğul, hatta bir erkek kardeş ya da herhangi bir nedenle tercih edilen başka bir yakın akraba da alabilmektedir. Birkaç eyaletin birleştiği yerlerde, en önemli kişilerin seçimi, ilk başta her birinin onayını gerektirmiştir. Bu yüzden İsveç'te her yeni kral, yüzyıllar boyunca, her eski eyaletin saygısını kazanmak için, resmi bir gezi (Eriksgata) yapmaya devam etmiştir.

Genelde pagan inanışının, Viking istilalarının ana ilham kaynağı olduğuna inanılmıştır. 1643'ten kalma, tek bir el yazması bulunan “Yaşlı (veya Şiirsel) Edda” (*Elder Edda*)’ya yönelik T. K. Derry’nin eleştirisi; “*Nasıl oluyor da eski İskandinav*

¹¹⁸ Anadolu Ajansı, *Finlandiya’da iş adamına 63 bin avro trafik cezası*, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/finlandiyada-is-adamina-63-bin-avro-trafik-cezasi/1172022>, (02.05.2023), s. 1.

dilinde "büyük-büyükanne" anlamına gelen Edda'nın "şiir" anlamına geldiğini" sorgulayarak, *"Bunun da aynı zamanda bir tahmin konusu? Olduğunu"* söylemiştir.¹¹⁹ Aslında, mesela Türk Kültüründe, bu sorunun cevabı çok basittir. Birçok kişinin bizzat aşına olduğu, büyükanne ve büyükbabaların torunlarına uyumadan önce masallar hikayeler anlatması, kültürlerini yeni nesle aktarabilmek için sözlü edebi sanatı kullanmaları, gayet normal karşılanmaktadır ve tarihteki diğer toplumların kültürlerine de bakılırsa mevcut örnekleri görülmektedir. Sözgelimi "Dede Korkut Hikayeleri" önümüzde duran, kendi kültürümüzde göze ilk çarpan örnektir. Vikingleri anlayabilmek adına kendi kendine yöneltilip düşündüğü bir diğer sorusu ve eleştirisi ise (Keza birçok düşünür de benzer noktalardan hareketle aynı yolları takip ettikten sonra), öne sürülen tezlerde; *"...Böyle bir din nasıl uygulandı? Görünüşe göre birkaç tapınağı ve daha az rahibi varmış...Herhangi bir tapınak binasının tek net tasviri, tarihçi Bremenli Adam'ın Uppsala'daki "tamamen altınla süslenmiş" ve "her ağacın ve her ağacın ilahi olduğuna inanıldığı" kutsal bir koruyla bitişik olan büyük tapınağın bir görgü tanığından kaydettiğidir."* şeklindeki sorgulamalarda ise, aslında bu noktada söylemeden geçemeyeceğimiz bir gerçek!!! *Tarihçi Bremenli Adam*¹²⁰ denilen kişinin, kilise kurumunun bir görevlisi¹²¹ ve kurumsallaşmış bir yapının temsilcisi olduğu, zaten yapılan tespitlerin arasındadır. Gerçekten de İskandinav halklarıyla ilgili ilk yazılı kaynaklar, Hristiyan misyonerlerinin yazdıkları olmuştur. Hristiyan misyonerlerin yazdıkları ilk bilgiler sayesinde (Kendi bakış açılarına göre; ama yanlış ama doğru, belki de abartılı olsa da) haklarında bir fikir sahibi olup, tahminlerde bulunabilmişizdir. Sayın Derry'nin konu ile ilgili olarak yaptığı tespitlerden birinde

¹¹⁹ T. K. Derry, *a.g.e.*, s.27.

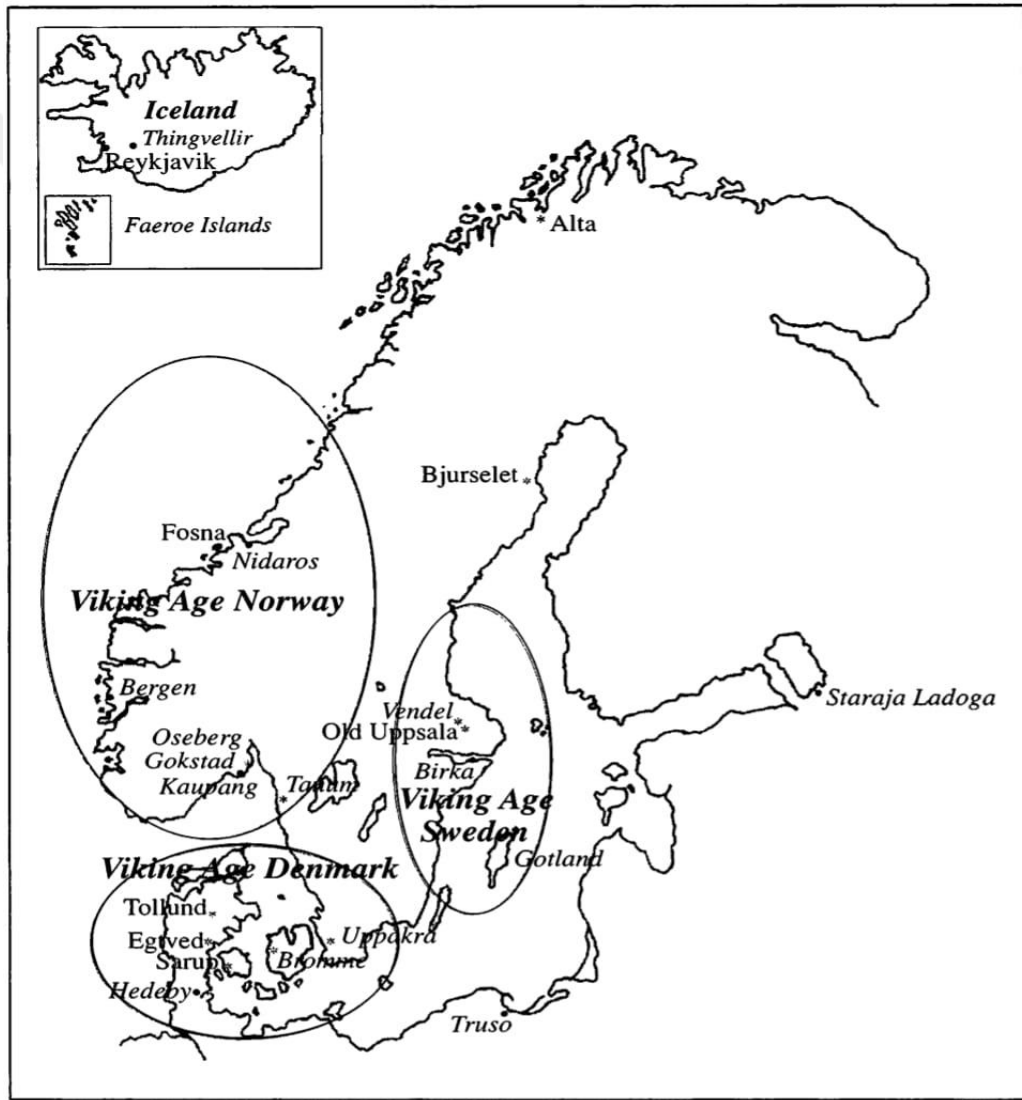
¹²⁰ Selahattin Özkan tarafından Latince'den Türkçeye çevrilerek yayınlanan eser için bakınız; Selahattin Özkan, *Barbarlıktan Medeniyete Vikingler Adamus Bremensis*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.

¹²¹ Not: Selahattin Özkan 2017 yılında, "Ortaçağ'da iki dini fetih: İskandinavya'nın Hristiyanlaşması, Hindistan'ın Müslümanlaşması" başlıklı tezi ile doktorasını tamamlamıştır; Selahattin Özkan, "Adamus Bremensis'in gözünden Vikinglerin Tarihi Coğrafyası", *Kara Harp Okulu Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2, 2017, s. 119-135.

ise; “...*Rahipliğe gelince, İzlanda'daki tanrılara hizmet eden pagan inancın din adamları olan godar sınıfının başka bir yerde düzenli bir karşılığı yok gibi görünüyor.*” şeklindeki açıklaması, mevcut durum ile çelişmektedir. Hatta geçmiş ile dahi çelişmektedir. Özellikle, tek tanrılı dinlerin hepsinde, bazılarında gayri resmi olsa dahi, ruhban sınıfının olduğu bilinmektedir. Üstelik Pagan toplumunda ki temsilcilerinden daha aktif bir şekilde, hayatın içerisinde, topluma devlete ve dünyaya yön verdikleri de ortadadır. Sayın Derry, mevcut kaynaklarından edindiği bilgilere göre; 1020'lerde, yarı din değiştirmiş Batı İsveç'i dolaşan bir Hristiyan Norveçli skald (Ozan), mahkumları eski tanrılara tapınırken gördüğünde, fazla hoş karşılanmadığını, tanrının şerefine bal likörü ve bira içildiğini, özel bir kutsallığı olan at eti tüketildiğini ve vücutlarına kurban kanı serpildiğini belirtmiştir. Elbette ki; sayın Derry'nin belirttiği gibi Pagan Ritüelleri, Hristiyanlığın yanında çağdışıdır ve yine belirttiğine göre İsveçliler, Uppsala'da her dokuz yılda bir düzenlenen büyük kutlamalarda, düzenli olarak dokuz insan kurban ettikleri ve daha uzak geçmişte, bizzat kralı kurban ederek, tanrılardan bereketli mahsulleri teşvik etmek için dileklerde bulundukları bilinmektedir.¹²² Tarihi kayıtlarda bu bilgiler mevcuttur ve Sayın Derry haklıdır. Vikinglerin ortak yönleri; dini inançları ve "Danimarka dilini" yaygın olarak kullanmaları, bir dereceye kadar İskandinav toplumu arasında ortak bir bağın oluşmasını teşvik etmiştir. Ancak, kurdukları ilişkiler ve yaşam tarzlarıyla ilgili olarak da bir Fransız bilim adamının "Kozmopolitanizm, Viking dünyasının en orijinal özelliklerinden biridir" demesine neden olmuştur. Tecrübe ve becerikliliğe sahip baskın lider, anavatanın dışından dahi olsa, toplumda kişisel bir taraftar toplayabilir olmuştur. Geçmişte bunun en bariz örneği; 1810 yılında İsveç tahtının varisi olmadığı için, yeni varis, Napolyon'un mareşali olan Benardot olmuştur ve gerektiğinde yeni ülkesi için eski ülkesiyle savaşmaktan geri durmamış ve ülkesinin menfaatleri icabı gerekenleri yapmıştır. Mesela, bir deniz seferinin üyelerinden her biri, "Deniz Kralına" itaat etmek üzere, kendi aralarında sözleşme yapabileceği, içlerinden seçtikleri bir kişi etrafında toplanıp, O'nu lider kabul ettikleri bir "ordu kanunu", İskandinav kültüründe

¹²² Thomas Kingston Derry, *a.g.e.*, s.29.

mevcuttur. Tüccarlar ve yerleşimciler olarak Danimarkalılar ve Norveçliler “York Krallığında” (İngiltere), Normandiya'nın bazı bölgelerinde (Fransa) ve yalnızca İsveçlilerin tamamen erişebildiği Doğu Avrupa'da bile, Courland'da (Batı Letonya) savaşıyan bir İzlandalı ile Finlandiya'da müstakbel bir Norveç kralı bulunabilmiştir. 10. yüzyılın sonlarında Bizans imparatoru, 'Varangian Muhafızları' olarak görevlendirdiği İsveçliler ile diğer İskandinavlar arasında hiçbir ayırım yapmamıştır. Tüm İskandinavları tek bir toplum olarak görmüştür.



Harita 6: Vikingler Döneminde İskandinavya (Kaynak: Byron J. Nordstrom, *Scandinavia since 1500*, University of Minnesota Press, Minneapolis and London 2000, s. 10.)

İskandinavların hem dışarıda hem de kendi aralarında yaptıkları savaşlar, üç krallığın şekillenmesine neden olmuştur. Danimarka'nın birleşmesi, düşman komşuların varlığıyla teşvik edilmiştir. Şarلمان zamanında, Danimarkalılar arasında hüküm süren Godfred, Danimarka adaları ve Skåne (Jutland Yarımadasının veya daha doğrusu Kopenhag'ın karşı kıyılarında; İsveç'in Danimarka'ya yakın olan Baltık kıyılarıdır. Bugünkü Malmö civarları olarak kastedilen coğrafi alan, bölge) üzerinde hükümdarlık yapmıştır. Jutland yarımadası boyunca, Danevirke'yi inşa ederek (İskandinav topraklarında bulunan ve şimdiye kadar ki en eski yapı olan tarihi surlar) bölgedeki kraliyet otoritesinin temelini güvence altına alacak kadar güçlü olduğu ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklara göre bu tarihi surların daha önceden inşa edildiği, Kral Godfred tarafından güçlendirilerek büyütüldüğü de ileri sürülen tezler arasındadır. 804-810 yılları arasında hüküm süren kral, hakkında yeterince bilgi sahibi olunan ilk Danimarka Kralı olmasından dolayı önemlidir ve bu surları Frank istilalarından korunmak, daha doğrusu ticari öneme sahip şehirlerini daha güvenli yapmak amacıyla inşa ettikleri bilinmektedir. Godfred'in, Şarلمان'ın Slav müttefiklerine saldırılar düzenlediği ve Frank İmparatorluğuna yönelik ilk deniz saldırısını da gerçekleştirdiği tarihi kayıtlarda mevcuttur (Frenk ya da Karolenj krallığının 741-829 seneleri arasında tutulan yıllıkları). Kral Godfred'den sonra, üç nesil daha, güçlü Danimarka kralları gelmiştir. 1. Yaşlı Gorm, 2. Harald Gormsson veya Mavidiş Harald (Bluetooth Harald) olarak da bilinir ve son olarak da 3. Çatalsakal Sweyn (Sweyn Forkbeard). Özellikle Çatalsakal Sweyn zamanında Danimarka, Norveç ve en sonunda İngiltere'de dahil olmak üzere, Avrupa'daki güçlerini pekiştirmişlerdir. Yaşlı Gorm, Danimarka'nın birliğini yeniden sağlamıştır ve bugünkü krallık ile özdeşleşebilen bir krallık haline getirmiştir. Mavidiş Harald, Jutland'ın bir bölümünü Alman imparatoruna kaptırmasına rağmen, gücü ve ünü doğrudan veya dolaylı olarak Norveç'in çoğuna yayılmıştır. Çatalsakal Sweyn, güney Jutland'ı yeniden fethetmiş ve İngiltere kıyılarına üç büyük saldırı düzenlemiştir. Sonunda, Şubat 1014'te Gainsborough'da ani ölümü sırasında, Danimarka Kralı ve aynı zamanda Ethelred'in yerine İngiltere Kralıydı. Böylece Danimarka bir Avrupa gücü haline gelmiştir.

Norveç'i birleştirmek, Danimarka'ya göre daha zor olmuştur. Bölgenin çok daha az

derli toplu olması bir yana, uzun batı kıyısı boyunca yer alan küçük çiftliklerin, yöneticilerin sayısının çoğalmasını teşvik ederken, doğu kıyısı çok erken zamanlardan beri Danimarka yönetimine girme eğiliminde olmuştur.



Şekil 7: Danimarka'nın tarihinde ilk defa 1. Harald (Mavidiş Harald) tarafından kurulduğunu anlatan Jelling Kayaları (Kaynak: Casiopeia, "File:Jelling gr Stein 1.JPG.", <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Danimarka#/media/Dosya%3AJelling-gr-Stein-1.JPG> , (26.12.2023).)

Bununla birlikte, dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, modern Oslo'nun güneybatı kıyısındaki, küçük Vestfold Krallığını, çocukken miras almış olan Harald Fairhair (Sarısaçlı/Sarışın I. Harald) (MS 850-933), Norveç'in bilinen ilk kralı kabul edilir. En azından tüm Norveç üzerinde hak iddia eden ilk kişidir. Otoritesini kabul ettirmek için,

genellikle kıyıdan geçen, ticaretle ilgilenen veya avlanan küçük rakiplerini bastırmaya başladığı ve 900 yılından kısa bir süre önce de ünlü bir deniz zaferi sonucunda meşruiyetini kabul ettirdiği söylenmektedir. Hem 1. Harald (Norveç ve York Kralı), hem de oğlu Eric, Danimarka prensesleriyle evlenmiştir. Oğlu Eric, O'na "Bloodaxe" (Kanlı Balta) lakabını kazandıran kardeş katili alışkanlığı (8 kardeşinden 7'sini öldürmüştür) sebebinden ötürü Norveç'ten kovulmasına, gittiği Northumbria'ya da ise York Kralı olarak kısa süren Viking hükümdarlığının ardından, Stainmore'da öldürülmesi ile son bulan yaşamı, günümüze kadar anlatılmıştır. Eric'in Norveç'teki yerini, Wessex Kralı Athelstan'ın (894-939) sarayında büyümüş olan, en küçük erkek kardeşi, Haakon almıştır.¹²³ Kont Haakon, 995'teki ölümünden çok önce, Danimarka boyunduruğunu fiilen üzerinden atmış olan, cesur bir savaşçı ve pagan inancın savunucusu olmuştur. Öyle ki, yalnızca Danimarka'ya en yakın güneydoğu bölgelerinin küçük kralları Danimarka kontrolü altında kalması dışında Öland ve Gotland Adalarını ve küçük kıyı eyaleti Blekinge'yi kendi yönetimini altına alarak Norveç'in hâkimiyet alanını genişletmiştir. Bu nedenle, büyük olasılıkla MS 1000'den biraz önce kral olan Olof Skötkonung, aynı zamanda Kont Haakon sayesinde, Östergötland ve Västergötland'ın, doğu ve batı Gotlarının yer aldığı iki büyük eyaletin, yani "Gothların Kralı" ünvanını alan ilk hükümdar olmuştur.

Danimarka, Norveç ve İsveç, Avrupa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi kendi krallıkları yavaş yavaş ve art arda şekillenirken, Atlantik'te de İskandinavlar, kalıcı bir parçaları olan, onların kültürel alanları, İzlanda ve Faroe Adaları, her zaman etki alanlarının içerisinde olmuştur. Faroe Takımadaları, her zaman aynı krallığa bağlı olmasa da bir krallığın bağımlılığı altında kalırken, gerçekten de kendine özgü bir yaşam tarzı geliştirmiştir.

Öte yandan İzlanda, parlamenter cumhuriyetini, günümüzün benzer şekilde

¹²³ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 30

oluşturulmuş diğer herhangi bir Avrupa devletinininkinden çok daha eski kökenlerden almaktadır. Sadece bu da değil, İzlandalılar, Grönland'ın İskandinavya'nın nüfuz alanına girmesini sağlamada ve Avrupa'nın Kuzey Amerika anakarasına ilk kısa süreli temasını gerçekleştirmesinde pay sahibidirler.

Harbour (Liman) veya günümüzün başkenti olan Torshavn (Faroe Adalarının başkenti), bir zamanlar seyahat eden yeni sakinlerin toplanma yeri haline gelmiş ve Norveç Sabuntaşı gemilerinin buluntuları, gerekli ticaret için batı Norveç'e bağımlı olduklarını kanıtlamak için yeterli olduğu söylenmektedir. İlk İskandinavların, arkalarında dinlerinin araçlarını ve gereçlerini bırakarak geldikleri, İzlanda'yı ilk olarak, Danimarka'dan bir İsveçlinin gördüğü ve Faroe'deki bir yerleşimcinin de aynı şekilde rotasından saparak bilinmeyen ülkeye 'İzlanda' adını verdiği söylenmektedir. Ancak, ilk kalıcı yerleşimcilerin 874 yılında ve tahminen batı Norveç'ten geldiği kesin gibidir (Norveçli kabile reisi Ingolfr Arnarson, ilk kalıcı yerleşimci kabul edilir, 874). On ikinci yüzyıldan kalma el yazması kitap, "Yerleşimler Kitabı" (Landnámabók), yaklaşık 400 kişinin adını vermektedir ve sürgünle buraya gelmiş birçok çalkantılı karakterin, adada yaşamaktan memnun olduğu söylemektedir. Norveç dışından gelen birkaç yerleşimcinin, Hristiyan olmasına rağmen, İskandinavlarla birlikte yaşayarak, İskandinavların eski tanrılarının da göçe eşlik ettiğini ve onlara tapınmanın, her yöredeki baş rahibin görevinin olduğunu ve buna tanrı kelimesinden türetilen bir ad olan "godi" şeklinde isimlendirme yapıldığını da belirtmişlerdir. O zamanki Norveç uygulamasına göre, ancak nüfusunu yaklaşık 20.000 kişiye çıkaran (-ki bu yarım asırdan sonra mümkün olmuştur), bir idari birim oluşturarak, Norveç örf ve âdet hukukunu kullanmasının, uygun olabileceği görüşü ağırlıkta olmuştur. Ancak bu kural, yeni yerleşimciler tarafından, birçoğunun geldiği batı Norveç'in gerisinde çekilmiştir. Yeni kurala göre, adadaki her özgür adamın katılma hakkına sahip olduğu, yıllık bir toplantı olarak Althing'in kurulduğu, bir elçi gönderilerek herkese bildirilmiştir. Yaklaşık olarak 930 tarihinden neredeyse günümüze kadar devam eden bu eski parlamentonun başkanı, her oturumda, yasanın bir bölümünü okuyan bir "kanun adamı" olarak var olmuştur. Gerektiğinde kanunlara eklenen yargı organı olarak da görev yapmıştır. Buna ek olarak, her yaz toplanma dönemi, geniş bir alana

dağılmış bir halk arasında kendine özgü bir kültürün büyümesini de teşvik etmiştir. İlk nesilden sonra ada, her birinin kendi mahkemesine sahip olduğu ve herhangi bir yerel anlaşmazlıktaki durumlarda daha iyi bir karara varmayı kolaylaştırdığı için mahallelere bölünmüştür. İzlanda erken bir tarihte, az nüfusuna rağmen idari ve mahalli işlerini bir standarda oturtmuştur. Ancak hem yargı hem de yasama işleri, düzenli olarak, gerçekte Godar'ın adayları olan seçilmiş üye gruplarına, emanet edilmiştir. Çok sayıda açılan davada, hakları belirlendiğinde, tazminat almak kişiye bırakılmıştır. Daha 960'larda bir "Godi", bir kan davasında, kendisini desteklemek için, 1.500 kadar adam toplayabilecek güce erişmiştir. Bu nedenle ailesi güçlü olmayan İzlandalı, topraklarını ve iddialarını güçlü olan birinin, yani "Godi"nin, diğer bir deyişle din adamının, koruması altına alması mantıklı bir seçim olmuştur. Din adamları her kültür ve coğrafyada yüksek etki sahibi bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Aslında İzlanda sönük bir örnek bile sayılabilir. Sicilya'daki kan davalarına benzeyen aile kavgalarıyla dolu bir toplumda, destan edebiyatında kaydedilen en büyük tarihsel başarının, cinayetten sürgünle başlaması pek de şaşırtıcı değil. Grönland, gerçekten de İzlanda yerleşiminin ilk yıllarında, gemilerin fırtınayla batıya doğru sürüklenmesiyle keşfedilmiştir. Ancak gerçek öncü, bir cinayet nedeniyle Norveç'ten İzlanda'ya sürgün edilen ve daha fazla cinayet nedeniyle de İzlanda'dan başka herhangi bir yere (doğuya gidemeyeceğine göre muhtemelen batıya), üç yıl süreyle sürgün edilen Kızıl Eric olmuştur. Bu dönemi, zor olan batı kıyısını keşfetmekle geçirmiştir. Daha sonra 985 veya 986'da yerleşimci ailelerin, sığırları ve teçhizatlarıyla yüklü 25 gemi ile ikinci kez yola çıkması ve bunlardan 14 tanesinin yolculuğunu tamamlayabilmesi ile sonuçlanmıştır. Grönland da bulunan yeni yerleşimciler, ilk etapta, doğu ve batı olmak üzere iki ana topluluğa bölünmüştür. İlki, Cape Farewell'in yakınlarında, ikincisi ise Kuzey Kutup Dairesi'nin hemen altında ve Godthaab'ın yani modern başkentinin (Nuuk) yakınında, Davis Boğazı girişinde merkezlerini kurmuşlardır. Fiyortların iç kesimlerindeki mera arazisinin, sözde doğu yerleşiminin 190 çiftliğe kadar büyüme sağladığı söylenmektedir. Batıda ise, sadece 90 çiftliğin olduğu bildirilmiş ve elde edilen veriler ışığında ilk toplam nüfuslarının 3.000 olduğu tahmin edilmektedir. İzlanda ve Norveç ile esas olarak ticaret bağları, mısır ve diğer lüks mallar için, kürk ve mors ürünleri takasına bağlı olmuştur. Yaz aylarında ki fok avı sayesinde, Davis Boğazı'nın çok yukarılarına gitmelerine sebep

olduğu ve diğer tarafları keşfetmek için zaman geçirdikleri değerlendirilmektedir. Kereste ihtiyaçları için ise, Amerikan kıyıları yeterli olmuştur. Amerikan kıyılarını ilk defa, Norveç'ten Grönland yerleşimine giderken, rotasından sapan gemiler tarafından görüldüğü ileri sürülmektedir. Buna göre, yaklaşık 1000 yılında, Eric'in oğlu Leif, Labrador kıyısındaki ormanlık bir bölge olarak tanımlanabilecek ve muhtemelen on dördüncü yüzyıla kadar zaman zaman ziyaret edilen Markland'a yelkenliyle gittiği söylenmektedir. Leif güneye, üzümün ve mısırın yabani olarak büyüdüğü Vinland'a doğru devam ettiğinde ise, yerleşme girişimlerinin birkaç yıl sonra, düşman yerliler tarafından başarısızlığa uğratıldığı belirtilmektedir. Vinland'ın varlığı, 1070'lerde "Bremenli Adam" tarafından ve daha sonra destan yazarları tarafından bilinmesine rağmen, ilk tatmin edici tanımlamanın, 1960 gibi yakın bir tarihte yapılmış olması, aslında geç kalınmış bir tespittir.

Vikinglerin faaliyetlerinin ikinci yüzyılı sona erdiğinde, ne anavatanlarının üç krallık halinde ayrışması, ne de uzak Atlantik yerleşimlerinin yaratılması, Hristiyan uygarlığının İskandinavya'ya bir merak uyandırmasına sebep olmamıştır. Danimarka bir dereceye kadar bir istisnadır. Yüzyılın başında kısa bir süreliğine bir Hristiyan hükümdar kabul ettiği bilgisinden de belki cesaret alan Papalık, 822'de Holstein'da bir Danimarka misyonu kurmuştur. Schleswig'de ilk kiliseyi inşa etmiştir. İsveçliler arasında vaaz vermek için, Birka'ya yapılan birkaç ziyaret, 845'teki Viking saldırısına sebep olmuştur. Çok mütevazı olan İskandinav misyonu girişiminin başarısızlığı, esas olarak Frenk gücünün zayıflamasına bağlanmıştır. Danimarka, "Hristiyan Kralların medeni kardeşliğine kabul edilen *ilk Viking liderini*" sağlayan ülke olarak, kuzeyin tarihinde yeni bir çağ açmıştır. Bununla birlikte, Büyük Knud'un İskandinav İmparatorluğu; İskandinav tarihinin en bariz özelliğinin üç Hristiyan ama tamamen ayrı ve çoğu zaman birbirine düşman krallığın kurulması olduğu, üç yüzyıllık bir dönemin kısa bir başlangıcından başka bir şey olmadığını kanıtlamıştır. Büyük Knud, 1016'da İngiltere kralı olmuştur. 1018'de ağabeyinin yerine Danimarka kralı olduktan kısa süre sonra, Aziz olan Norveçli Olaf ve onun İsveçli müttefikleri ile iktidar mücadelesine girmiştir. Ancak, yeni bir çağın başladığının en çarpıcı göstergesi, Knud'un Kuzey Denizi Krallığı, en geniş haliyle İngiltere, Danimarka ve Norveç'i

kapsamı içine almıştır.

16. yüzyıldan önce, din değiştirmeleri adına ciddi bir teşebbüste bulunulmayan göçebe Laponlar için, yine de 1000'lerden sonra, özellikle uzak bölgelerde kiliseler inşa edilmesi teşvik edilmiştir. Fiziksel uzaklığın yalnızlık anlamına gelme eğiliminden dolayı, bu dönemlerde yavaş yavaş başka bölge ve yerlerde de mesela orman açıklıklarında, ahşap kiliselerin sayısının hızlıca arttığı belirtilmiştir. Norveç'te (11. yüzyılda bile, ahşabın dikkatli bir şekilde, taş bir temel üzerine döşendiği yer), günümüzde halen örneklerinden yirmi kadarı hayatta olduğunu belirtmekte fayda vardır. 1100'e gelindiğinde İskandinavya'daki manzarada, ahşap kiliseler yükselir iken, Danimarka'da sade taş kiliseler şekillenmeye başlamıştır. Bunlar, Roma'ya yakın toprakların, dini uygulamalarında giderek artan bir uyumun kanıtlarıdır.¹²⁴ Kilise, Orta Çağ İskandinavya'sında büyük bir örgütleyici ve birleştirici güç olduğunu kanıtlamıştır. Kilise Danimarka'da kesinlikle hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Çünkü, Bremenli Adam tarafından verilen rakamlara istinaden 1070'lerde, Reform zamanında var olan kiliselerin yarısının zaten kurulmuş olduğunu göstermektedir. Öte yandan İzlanda'da, önceki paragraflarda belirtildiği üzere, Hristiyanlığın resmi olarak tanıtılmasının ardından, kilise arzının tamamen reislerin bir bina sağlamasına ve bir rahip çalıştırmaya hazır olmalarına bağlı olduğu, uzunluğu belirsiz bir dönem izlemiştir.

Anglo-Sakson etkisinin en güçlü olduğu Norveç'te, üçlü bir model ayırt etmek mümkündür. Bölge için bir ana kilise, Fylke (ilçe veya kasaba) için bir kilise ve Shire (Kırsal alan) için bir kilise. Monarşiye yönelik dini desteğin artmasında daha kesin bir dönüm noktası ise, başpiskoposun başkanlık ettiği taç giyme töreninin başlatılması olmuştur. Din adamlarının, İskandinav toplumundaki genel statüsü, başka yerlerde olduğu gibi, geniş toprak mülkiyetinden elde edilen gelirlere ve beraberindeki birçok

¹²⁴ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 42.

ayrıcalığa dayanmakta olmuştur. Ama karşılığında güzel sanatlara, yani sanat eserlerine en çok katkıda bulunan sınıf da din adamları olmuştur ve bu sayede o toplum yavaş yavaş ilkel durumundan çıkmıştır.¹²⁵

İskandinavya'nın pek çok yerine yayılan Benedikten ve Sistersiyen Tarikatı mensubu katolik rahipleri ve Augustinian kanunları tarafından, bu izole edilmiş halklar arasında, bir tür enternasyonalizmi teşvik edici rol oynamışlardır. İzlanda atları ve çok değerli şahinler ve hatta 1200'de Batı Avrupa'da Yunan ateşi üretimi için rağbet gören kükürt karşılığında, Norveç gemileri İngiltere'ye veya İskandinavya dışındaki başka bir ülkeye giderken; un, kereste, bal, malt ve diğer gerekli malzemelerin taşınmasını da sağlamıştır. Bu trafiğin kesintiye uğramaması için İzlandalıların, Norveç Kralının yardımına ihtiyaçları olmuştur. Zamanla kraliyet görevlileri *godar*'ın yerini almıştır. Althing'in yasal işlevleri Norveç yargısının modeline göre yeniden düzenlenmiş ve kraliyet tarafından küçük bir kelle vergisi alınmıştır. Ancak, Norveç'in desteğe ihtiyaç duyduğu 1286'da İzlanda'daki *Leidang* (Askeri göreve çağırma) girişimi, daha sonra vergilendirmeyi artırma girişiminde olduğu gibi, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öte yandan, 1303'te Althing, ihracatın ithalatla eşleşmediğinden şikâyet etmiştir ve Grönland'da da 1247'de Norveç'ten atanan bir Piskoposa, Kral Haakon'a aracılık etmesi talimatı verilmiştir. Bununla birlikte orada birkaç kış geçirmiş olan Norveçlilerin, halkının her cinayet için krallığa küçük bir ödeme şeklinde boyun eğdiğini duyması ise, on dört yılın ardından olmuştur. Kral, bu kadar uzaktaki bir mülke sahip olmanın onuru bir yana, demir ve keresteyi, mors dişleriyle takas etmenin Norveç tebaası için oldukça kârlı olduğunun farkına varmıştır. Yüzyılın sonunda fildişi, Grönland malını Avrupa pazarından atmış olsa da monarşinin hâlâ Grönland'a yıllık bir gemi gönderme zorunluluğu hissettiği açık bir şekilde görünmüş ve muhtemelen 1273'ten beri Faroe adaları için, yıllık bir defa erzak olarak vaat edilen iki

¹²⁵ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 46.

gemiden biri, kuzeybatıya doğru yola çıkmıştır.¹²⁶ Danimarkalılar ve İsveçliler, Baltık ticaret yolları boyunca toprak mücadelesinde bir dereceye kadar rakip olmuşlardır ancak uzak batı o dönemlerde Norveç'in elinde bulunmuştur.

Finlandiya'nın fethi, Orta Çağ'ın sonlarında, İsveç'in en dikkate değer başarısı olmuş ve siyasi etkileri 1809'a kadar sürmüş, sosyal ve kültürel etkileri ise günümüze kadar Fin halkına kısmen İskandinav damgası vurulması ile sonuçlanmıştır. Daha sonra Rusya'nın eline geçen bölge, İsveç ve Ruslar için, Baltık ticareti açısından önemli olmuştur. Laponya ve uzak kuzey ise İsveç ve Rus müzakereciler için o kadar az önemde olmuş ki, Rusya-İsveç sınırı tamamen belirsiz kalmıştır.¹²⁷

1335 tarihli bir yasa ile iki eyalette köleliğin yasaklandığı ilk yer İsveç olmuştur.¹²⁸ Alman madencilerinin İsveç dağlarından çıkarmaya başladıkları (1200'de) bakır ve demir ile İsveç'in Avrupa pazarına sunduğu kurutulmuş ve tuzlanmış balık, yontulmuş kereste, sığır ve süt ürünleri ise o dönemlerin başlıca ihracat kalemlerini oluşturmuştur.

Bergen, erken bir dönemde, Norveç'in batı kıyısında Lofoten'den (Norveç'e bağlı bir takımada) getirilen kurutulmuş morina balığının antreposu olmuş ve on ikinci yüzyılın sonlarında ana kraliyet merkezi olarak Trondheim'in yerini almıştır. Bununla birlikte ekonomisi 1260'a gelindiğinde, kalıcı olarak ikamet eden, Alman tüccarların hâkimiyetine girmiştir.

Adı “tüccar limanı” anlamına gelen Kopenhag, karşıdaki anakaranın güneybatı ucundaki büyük mevsimlik pazarı oluşturan, ringa balıkçılığıyla ilgili olarak iyi bir

¹²⁶ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 51.

¹²⁷ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 54.

¹²⁸ T. K. Derry, *a.g.e.* , s. 57.

konumda olan, 15. yüzyılda başkent olarak yakınlardaki Roskilde'nin yerini aldığı anda, Danimarka'nın en büyük şehri olmuştur.

Stockholm de yükselişini ticaret sayesinde sağlamış ve zenginliğinin, Baltık Denizi'nin gelişen ticaretine bağlı olduğu 13. yüzyılın sonlarında, Sigtuna'yı gölgede bırakmıştır. Gotland adasındaki Visby de aynı dönemde ve aynı nedenle büyümüştür. Alman tüccarlar tarafından İsveç topraklarında kurulan şehir, bir süre tüm Baltık şehirlerinin en önemlisi olmuştur.¹²⁹

Orta Çağ İskandinavya'sının soyluları, hiçbir zaman kalabalık bir sınıf olmamıştır. Mesela 14. yüzyılda; yaklaşık 350 Danimarkalı ve 100 İsveçli aileden bahsedilmektedir. Daha da az olan Norveç aristokrasisinde ki durum ise, üyelerin genellikle akranlarıyla iç evlilik yaparak konumlarını sağlamlaştırmaya çalıştıkları bilinmektedir. Mülkiyet meselelerinde ise, örneğin İsveç'te; toprak mülkiyetlerinin tanımlaması için kullanılan “*Frälse*” yani *özgür* terimi (Soyluların ve din adamlarının toprakları), “*Alsnö yasası (1280)*” tarafından verilen, krallığa vergi ve diğer harçların ödenmesinden muaf tutulmasına atıfta bulunularak, yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Aynı tür hibe 1240'larda Danimarka'da ve 1270'lerde Norveç'te yapılmıştır. Hatta Danimarka'da, 1282 yılında soylularının hakları, İngiliz *Magna Carta*'ya çok benzeyen bir belgede tanımlanmıştır.

Orta Çağ Hristiyan âleminin bir ileri karakolu olan İskandinavya, ana kültürel etkilerini kıtanın daha gelişmiş toplumlarından ve özellikle İngiltere'den almış olduğu söylenmektedir. Latince yazı ile taş veya tuğla kiliseler, Anglo-Sakson veya Alman kökenli din adamları ve zanaatkârlar tarafından ilk önce Danimarka'da tanıtılmıştır. Katedraller ve manastırlar, daha sert bir iklimde Romanesk ve Gotik mimari tarzında

¹²⁹ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 57.

inşa edilmiş ve yeni entelektüel akımlar kuzeyin yaşamına; Roma'dan, Paris'ten ve hatta Bologna'dan, din adamları sayesinde girmiştir.¹³⁰

Diğer Avrupa toplumlarından daha geç bir dönemde Hristiyanlık ile tanışan İskandinav halkları arasında, en belirleyici değişiklikleri yayan Rönesans değil de reform hareketleri olmuştur. Kişisel veya devlet çıkarları gereği, mezhep savaşlarında İskandinav toplumunun liderliği veya Baltık hakimiyeti için kendi aralarındaki mücadele görmezden gelinmemelidir.

Ekim 1347'de, Uzak Doğu'dan ticaret yolları ile Sicilya'ya taşınarak Avrupa'ya giren kara veba felaketi, tüm Avrupa'yı etkilediği gibi, İskandinav toplumunu da ziyaret etmiştir. Öyle ki, yaklaşık üç yıl içinde Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte biri yok olmuştur ve hâlâ tarihlerinin en büyük felaketi olarak bu olayı kabul etmektedirler. Hastalık, Ağustos 1349'da bir İngiliz gemisinin ambarında Norveç'e taşınmıştır ve Bergen'den kıyı boyunca vadilerin yukarısına yayılmıştır. Oradan İsveç, Finlandiya ve Danimarka'ya da geçmiştir (Ve ayrıca Avrupa'dan gelen hastalığın, Almanya üzerinden Danimarka'ya ve oradan da İskandinavya'ya geçişi olmuştur.). Yalnızca İzlanda, kısmen Avrupa'dan uzak bir konumda olduğundan kendini kurtarmıştır.

İsveç'te; bağımsız, vergi ödeyen köylüler kategorisi, her zaman önemini korumuştur. Finlandiya hinterlandında, kuzey ormanlarında yeni çiftlikler açılmıştır. Amaç köylü kesiminden gelen vergi ve kiralarda artış sağlayabilmek adına olmuştur. Ancak, rakamlar vererek kraliyetlerin genel durumunun değerlendirilmesi yapılırsa; atlatılan veba salgını ve azalan nüfus gelirlerde düşüşe, ekonomik bunalımlara neden olmuştur. Kraliyetlerin yoksulluğu ve ekonomik sıkıntıları sebebiyle birçok mülkün, soyluların eline geçmesine neden olmuştur ve bunun üzerine mülkteki köylüler,

¹³⁰ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 61.

hükümete vergi yerine, toprak sahibine kira ve hizmet ödemiştir. Orta Çağ'ın sonunda, köylü mülkiyetindeki toprağın oranı; İsveç'te 1/2, Norveç'te 1/4 ve Danimarka'da 1/8 oranlarını ihtiva etmiştir. Kraliyet arazisinin oranı, veba sonrası dönemde düşük bir seviyeye inmiştir. Oysa; Norveç'te yaklaşık 1/2'si, Danimarka'da 1/3'ü ve İsveç'te 1/5'i bulan kilise mülkiyetinde ki arazi oranları, aralarında farklılıklar gösterse de aslında bu rakamlar kilisenin yüksek oranda topraklarının olduğunun kanıtıdır. Ancak en önemli fark, bu dönemdeki yüksek oranda değişim, soyluların payında olmuştur. Mevzu bahis dönemde soyluların ellerindeki arazi oranları; Norveç'te sadece 1/8 (%13), İsveç'te 1/5 (%21,8) ve Danimarka'da 1/3 (%33) oranlarında seyretmiştir.¹³¹

Kalmar Birliği (1397-1523) olarak adlandırılan oluşum; üç krallığın kendi bağımsızlıkları sabit olmakla birlikte, Baltık Denizinde ve Avrupa ticaretinde artan *Hansa Birliğinin* (Alman) etkisini kırmak için, güçlerini birleştirmesidir. Birliğin mimarı olan Kraliçe Margareta, Kalmar Birliğini tek bir tacın altında, *üniter bir yapı* olarak yorumlamış olsa da birliğin altındaki krallıkların aristokrat kesimleri ise, genelde bu birlikteliği bir federasyon olarak yorumlamış ve o şekilde hareket etmişlerdir. Birliğin kuruluş amacı; ayrı ayrı olarak düşünüldüğünde, Hansa Birliği karşısında ticari anlamda zayıf olan krallıklarını birleştirerek, Almanların ticarete oluşturdukları bu tekeli kırmak ve ticaretten daha fazla pay almak olmuştur. Hansa Birliği ise; 1280'li yıllardan itibaren ticarete etkili olmaya başlamış, Lübeck merkezli bir organizasyon ve etkililiğini ise yaklaşık 400 yıl sürdürmüştür. Organizasyonun son toplantısı ise, 1669 yılında yapılmıştır. Bergen, Stockholm ve Kopenhag'ta bulunan ofisleri aracılığıyla da buralarda faaliyette bulunan Hansa Birliği bir ticari federasyon şeklinde yönetilmiştir. İsveç'in Kalmar Birliğinden ayrılarak, Danimarka'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşı esnasında, Hansa Birliği İsveç Kralı 1. Gustav Vasa'ya ekonomik ve askeri destek göndermiştir (Tabii ki de ilerleyen süreçte, ekonomik olarak bunu telafi edeceği varsayımında bulunarak bu desteği sağlamıştır.). Hansa Birliği sadece ekonomik değil, aynı zamanda da siyasi ve askeri bir güç olarak 400 yıl

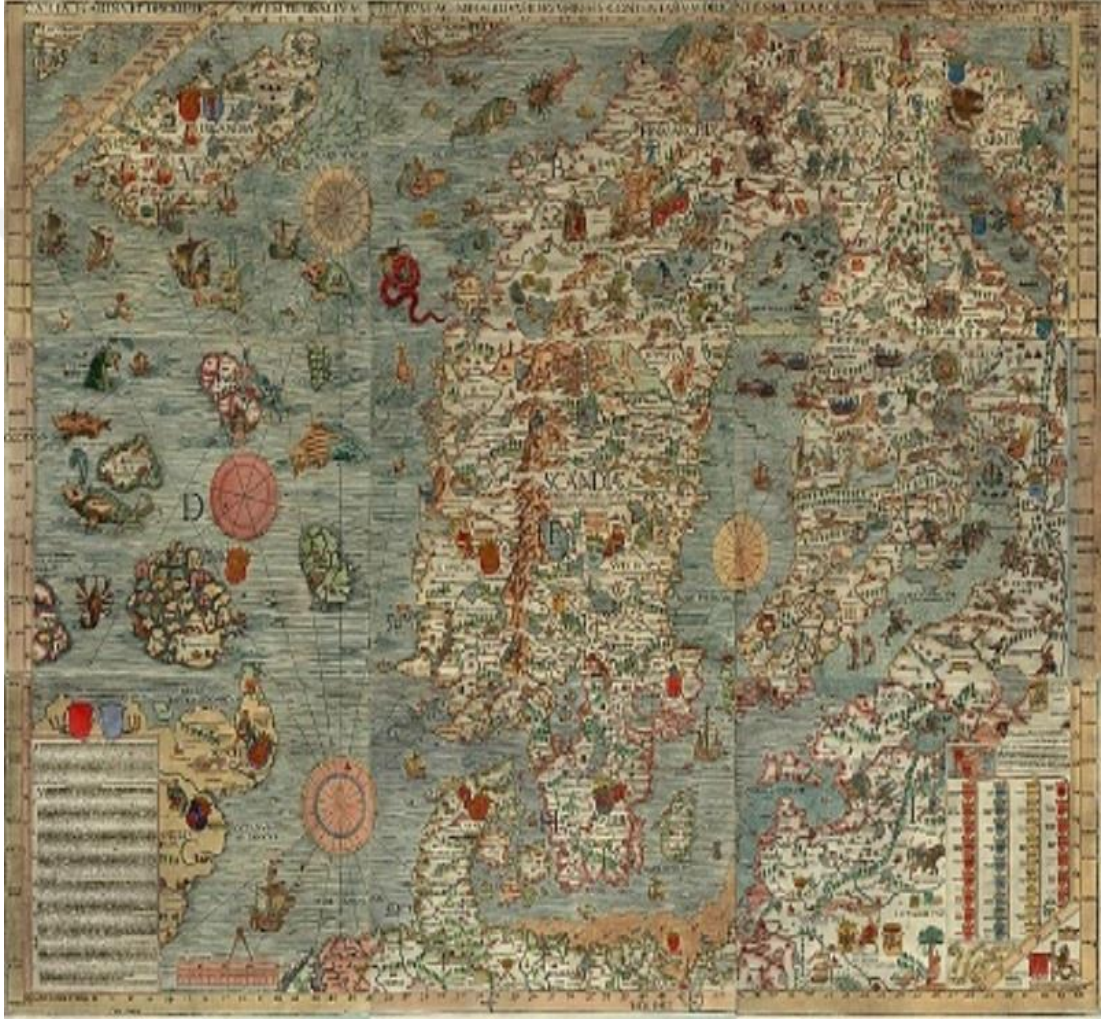
¹³¹T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 65.

boyunca, bir politik örgütlenme şeklinde devletlere alternatif bir oluşum olarak varlığını sürdürmüştür.¹³² Kalmar Birliği adı altında, İskandinav toplumunun tek bir devlet olarak hareket etmesine rağmen, 1426-1435 arasında Hansa Birliği ile yapılan savaşı kaybetmesi, birliğin temelini sarsmıştır. Zaten zor şartlar altında, ticari menfaatler üzerine kurulan birlik, Danimarka'dan atanan idarecilerin keyfi hareket etmesi, zaman zaman İsveç'te kopmalara neden olmuştur. Esasında Baltık ve Kuzey Denizinde rekabete girilen Hansa Birliğinin, İskandinav toplumuna kattığı faydalar da göz ardı edilmemelidir. Hansa Birliği 1400 yılı gibi bir dönemde, merkezi Lübeck'de olan, kilit noktalardaki 70 kasabanın üyeliğine sahip olup ve İskandinav toplumunun ihraç ürünlerini Hamburg üzerinden Avrupa iç pazarlarına iletmıştır. İsveç'teki demir cevherini Almanlar işlemiştir. 1347'den kalma bir madenci tüzüğüne sahip olmakla övünen İsveçlilerin, ilk bakır madeninin sermayesi, teknik bilgi ve örgüt yapısının mimarları yine Almanlar sayesinde olmuştur. Bergen'de bulunan antrepodaki ürünler ile Danimarka üzerinden geçen ticaret, Hansa Birliği üyelerince uygun bir şekilde pazarlanmıştır.¹³³ Aslında bu, ticari bir rekabetten başka bir şey değildir elbette. Danimarka Kralı 4. Valdemir'in kızı ve Norveç Kralı 6. Haakon'un eşi Margareta, ölen oğlu Olaf'ın yerine kardeşinin torunu, Pomeranyalı Eric'i halef seçip, bunu da İsveçli soylulara kabul ettirerek, üç krallığın kralı olarak taç giydirmiş ve Kalmar Birliğini kurmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, zaman zaman kopmalara sebep olan, Danimarka merkezli yönetilen birlik, özellikle 2. Christian tahta çıktığında, merkezi yönetimin gücünü artıran yasalar çıkartıp, İsveçli Soyluları "Stockholm Katliamı" denen olayda yok etmeye kalkışması, İsveç'in birlikten ayrılarak, bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. İsveç 1523 de birlikten ayrılarak, Danimarka'ya karşı bağımsızlık savaşı vermesine karşın, Norveç 1814 yılına dek Danimarka ile birlikteliğini sürdürmüştür. Bu üç krallığın toprakları içinde bulunan

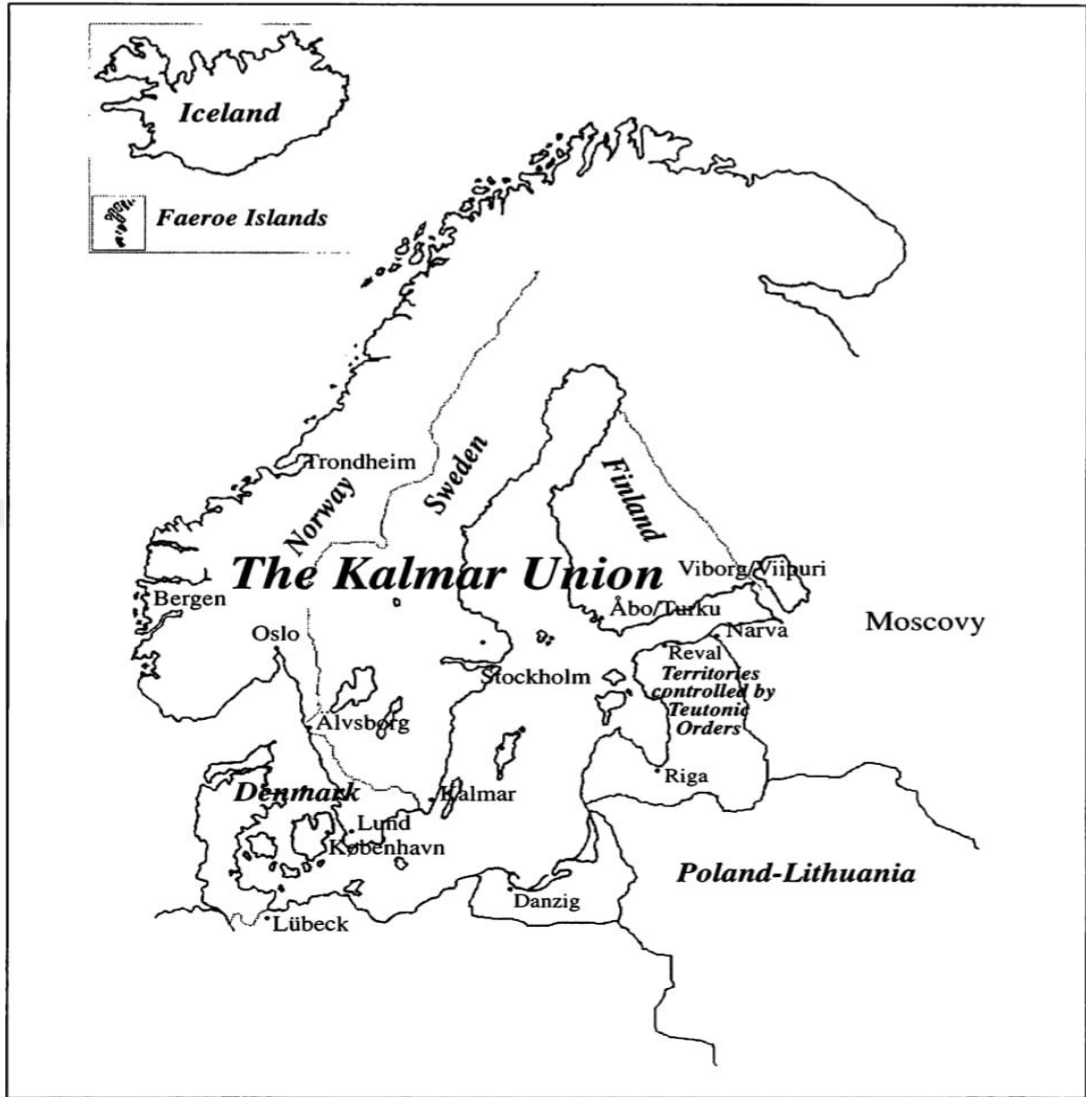
¹³² Byron J. Nordstrom, *Scandinavia since 1500*, University of Minnesota Press, Minneapolis; London 2000, s. 22.

¹³³ T. K. Derry, *a.g.e.*, s. 66.

Finlandiya, İzlanda, Grönland vd. de birliğin etki alanı içerisinde olmuştur.



Harita 6: Olaus Magnus'un Carta Marinası (1539) (Kaynak: Olaus Magnus, "File:Carta Marina.jpeg-Wikimedia Commons", https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Carta_Marina.jpeg#mw-jump-to-license, (23.12.2023).)



Harita 8: 1500 Yılında İskandinavya (Kaynak: Byron J. Nordstorm, *a.g.e.*, s. 23.)

Aslında Pomeranyalı Eric, Kraliçe Margareta öldükten sonra yüksek vergiler koymasından ötürü, İsveç'te soyluların da desteklediği “Köylü Ayaklanması” çıktığında (1435), ilk İsveç meclisinin (Riksdag) toplanmasına yol açmıştır. Kalmar Birliği, o zaman ki Danimarka sınırına çok yakın olan ve İsveç'te bulunan Kalmar kasabasında 67 kişinin; (piskopos, İsveç ve Norveç Kraliçesi Margaret, Pomeranyalı Eric ve İsveçli soylular tarafından) bir parşömeni imzalanması ile başladığında (Hansa

Birliğine karşı), Danimarka'nın gücü doruk noktasındaydı. İsveç'in ayrılmasıyla dağılan birlik, Danimarka'nın gücünün azalması ve İsveç'in yükselişinin başlangıcı olmuştur. Hansa Birliğinin desteğini alan Gustav Vasa, Kral 1. Gustav olarak İsveç Kralı (1527) olmuştur. Her ne kadar Kalmar Birliği dağılsada, o sırada başlayan reform hareketleri neticesinde, Protestanlık veya Luthercilik, İskandinav toplumunun biten siyasi birliğinin, manevi ve dindaş bir birliktelikle yollarına devam etmesini sağlamıştır. 30 yıl savaşlarından sonra İsveç, 1648 “*Westphalia Barışı*” kapsamında, Kuzey Alman topraklarından da bir kısmını alarak sınırlarını genişletmiştir. Napolyon savaşlarında kaybeden Danimarka, Norveç'i Fransa'nın müttefiki İsveç'e kaptırsa da; gün geçtikçe güçlenen Almanya (Prusya) ve Rusya karşısında, İsveç de İmparatorluk haline gelen çok milletli topraklarını, küçültmek zorunda bırakılmıştır. Aslında bir rekabet sahası olan Baltık Denizi, İskandinav toplumunu bazen İş Birliğine bazen de çekişmeye sürüklemiştir. İsveç; Fransa (Napolyon) ile Rusya (Alexander) arasında yapılan anlaşmaya etki edemese de (Finlandiya'nın Rusya'ya geçmesi, 1809), Norveç'i ve Napolyon'un mareşali olan Jean-Baptiste Bernadotte'u alarak, kendine kral yapmıştır. Avrupa'da yayılan milliyetçiliğin etkileri; 1905'te Norveç'te, 1917 de Finlandiya'da ve 1944'de ise İzlanda da ancak bağımsızlık talebi oluşturacak seviyeye yükselebilmektedir.¹³⁴

Yukarıda belirttiğimiz üzere, 1523'den sonra İsveç ve Danimarka arasındaki rekabet sürerken, özellikle 17. yüzyılda, İsveç'in Baltık ve Kuzey Denizinde ki sağladığı hâkimiyet, Danimarka'yı gölgede bırakmıştır. Tabii ki Alman tüccarlarla yaptığı İş Birliği sayesinde bu gücü elde etmesine karşın, 18. yüzyıl boyunca da Danimarka'nın Rusya ile yaptığı ittifak, 1721 yılında İsveç'in bu gücü kaybetmesine yol açarak, elinde sadece Pomeranya ve Finlandiya'nın kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde geline son noktada üç Krallığın içindeki sosyal gruplar karşılaştırıldığında ise, mesela köylü sınıfı; Norveç'dekilerin imkân ve şartları diğerlerine göre iyi, İsveç

¹³⁴David Arter, *Scandinavian Politics Today*, 2. Basım, Manchester University Press, Manchester New York 2008, s. 17-20.

orta ve Danimarka kısmen kötü durumda olmuştur. Norveç; Danimarka ve İsveç kadar gelişmiş olmamasına rağmen, 18. yüzyılda daha çok siyasi değil, kültürel bir uyanış içinde olduğundan, bu yöndeki ilk talepleri, bir üniversite ve merkez bankası olmuştur. 1760 da *Trondheim Bilim Topluluğu* ve 1771 de *Norveç Edebiyat Cemiyeti* kurulmuştur. Danimarkalı Henrik Sneedorf, 1792 de Londra’da, *Üç krallığın birliği* isimli konuşmasında, “tek vatan İskandinavya” vurgulu görüşleri, devletler arasındaki rekabete karşın, halkın içindeki bazı aydınların ve toplumun birbirlerine karşı bu düşmanlığın olmadığına bir kanıtı olarak, 1796 da Kopenhag’da *İskandinav Edebiyat Topluluğu*’nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Fransız İhtilali ve Amerikan Bağımsızlık Savaşının etkileri dünyayı, özellikle de Avrupa’yı sardığında, bundan İskandinav toplumu veya devletleri de etkilenmiştir elbet, ancak, Fransa gibi kanlı bir devrimle elde edilen hakların birçoğu zaten İskandinav toplumuna, krallıklarının himayesinde daha önceden verilmiştir. İşin ilginç tarafı, Fransız devrimine en çok sevinen Finliler ve İsveçliler olmasına karşın, bu gelişmeler neticesinde ilk olarak İsveç Kralı 3. Gustaf 1792’de suikastle öldürülmüştür. Danimarka’da ise reformist Velihaht Prens Frederick, 1808 de 4. Frederick olarak kral olmuştur. O günleri daha iyi anlamak için bir örnek vermek gerekir ise; Kopenhaglı bir yayımcı olan Knud Rahbek kendisini, “Fransa’da bir jakoben, Danimarka’da bir kralcı” olarak tanımlamıştır. 1792 de Fransız Devrim Savaşlarında, deniz ticaretinden daha fazla pay almak için, kendilerini silahlı ve tarafsız ilan eden devletlerden Danimarka, İsveç, Rusya ve Prusya, tarafsızlık sayesinde büyük kârlar elde etseler de daha sonra Britanya’nın ve Kıta ablukası uygulayan Fransa’nın baskılarına maruz kalmışlardır. Bu ablukayı kırmak isteyen Britanya, 1801 de Kopenhag’a bir donanma göndererek baskıyı kırmayı hedeflemiştir. 1805 de ise İsveç, 4. Gustaf Adolf’un önderliğinde 3. Koalisyonu girerek tarafsızlığını terk etmiştir. Ancak Rusya, İsveç, İngiltere ve Avusturya’nın oluşturduğu ittifak yenilince, İsveç Pomeranya’ya kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Fransa ile ittifak yaparak yer değiştiren Rusya, başkenti Petersburg’a yakın olduğundan dolayı Finlandiya’yı işgal ederek İsveç’e savaş açmıştır. Kendi güvenliğini sağlasa da İsveç hem Finlandiya’yı kaybetmiş hem de koalisyona girme sebebi olan hedefindeki Norveç’i alamamıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra toplanan İsveç meclisi (Riksdag), yeni yasa ve anayasayı kabul etmesi şartıyla, Kral 4. Gustaf Adolf’u tahttan indirip, yerine amcası olan Kral 13. Karl’ı tahta çıkarmıştır. Ancak yeni kral yaşlı ve çocuksuz

olduğundan halefinin seçilmesi gerekmiştir. Zaten Finlandiya'yı kaybetmekle, nüfusunun 1/3 ünü, topraklarının ise 1/4 ünü kaybeden İsveç, yeni kralı seçerken ise, Danimarka Kralı 6. Frederick gibi üç krallığı birleştirecek olanı seçmek yerine, kendi yolunu çizerek veliahdı olmayan, yaşlı ve çocuksuz amcasını başa getirmiştir. Fransa'nın gücünden yararlanmak isteyen İsveç, kralının veliahdı olarak da Napolyon'un mareşali Jean-Baptiste Bernadotte'yi seçerek, kaybettiği toprakları geri alma umudunu taşımıştır. Fransa-Rusya savaşı patlak verince de İsveç aradığı fırsatı yakalamıştır. Ancak İsveç'in hedefi Finlandiya değil, daha önceden de olduğu gibi Norveç olmuştur. Norveç'i savunmak, Finlandiya'yı savunmaktan daha kolay ve bir bütün olarak da İsveç'le daha uyumlu olacağı düşünülmüştür. İsveç'e gelen Bernadotte, Carl Johan ismini alarak, veliaht ilan edildikten sonra İsveç, Finlandiya'ya saldırmama karşılığında, eğer Norveç'e bir saldırı düzenler ise Rusya'dan tarafsız olma garantisini almıştır. 5 Nisan 1812 de yapılan gizli anlaşmada Rusya'da kendi topraklarını bu gizli ittifak sayesinde garantiye aldıktan sonra Fransızlara karşı daha güçlü olmayı hedeflemiştir. Çar 1. Alexander ile Finlandiya'da şahsen görüşen Carl Johan (Jean-Baptiste Bernadotte), Fransa'nın Rusya'yı işgal etmesine ve anlaşmanın askıda kalmasına rağmen, gizli ittifaklarının halen geçerli olduğunu, daha sonra 1813 de ise, Fransa'ya karşı savaşa girmesi karşılığında, Norveç'e karşı yapacağı bir saldırıda destek isteyen İsveç, İngiltere ile de anlaşma yaparak ittifak kurmuştur. Kuzey orduları komutanı olarak sahneye çıkan Veliaht Prens Carl Johan, Leipzeig muharebesinin kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Dağılan Fransız ordusunu, müttefikleri gibi kovalamak yerine, kendi hedeflerini gerçekleştirmek için İsveç ordusu Danimarka'ya yönelmiş, Danimarka Kralı 6. Frederick'i yenilgiye uğratmış ve 14 Ocak 1814 de Kiel Anlaşması imzalanmıştır. Savaş tazminatı olarak Pomeranya'yı Danimarka'ya veren İsveç, Norveç'i ise İsveç kontrolünde bir birlik oluşturacak şekilde, kendisine bağlamıştır. Bu olay sonrası Danimarka'nın durumu İsveç'ten daha da kötü bir duruma gelmiştir. Neticede topraklarının ve nüfusunun neredeyse yarısını kaybetmiştir. Oysa o dönemde Norveç ise hala Danimarka'nın etkisi altında bir tutum sergilemiştir. Danimarka Kralı 6. Frederick Norveç için, 1811 de bir üniversite, 1813 de ise ayrı bir banka kurdurtmuştur. 8 ve 9 Nisan'da toplanan 112 üyeli Norveç Meclisi (Storting), 17 Mayıs 1814 de önce yeni anayasayı, daha sonra ise kendilerine kral olarak Danimarka kralının kuzeni ve varisi olan Christian Frederick'i seçmişti. "Kiel

Anlaşması” uyarınca, İsveç ile birlik halinde bir yönetim oluşturması gereken Norveç’e orduları ile giren Carl Johan, Kral Christian Frederick’in Norveç tahtından feragat edeceğini açıklaması ve Norveç’i terk etmesi halinde, Norveç meclisinde kabul edilen anayasayı kabul edeceğini açıklamasıyla, Christian Frederick Norveç’i terk etmiştir. Christian Frederick daha sonra, Danimarka Kralı 8. Christian olarak taç giyip 1839-1848 arası krallık yapmıştır. Bu arada; 1809 da kabul edilen Norveç Anayasası, zamanının örnekleriyle karşılaştırıldığında (Amerikan Eyalet ve Federasyon Anayasaları, 1791 Fransız Anayasası, 1812 Cadiz İspanya Anayasası), daha demokratik, özgürlükçü ve liberal olduğu, birçok uzman tarafından kabul edilmektedir.¹³⁵

Kısacası Norveç; daha önce belirttiğimiz üzere 872 yılında kurulan Krallığın, 1397-1523 yılları arasında Danimarka ve İsveç ile birlik olarak Kalmar Birliğine bağlı kalmıştır. İsveç’in birliği dağıtıp ayrılmasına karşın, 1814’e kadar da Danimarka ile olan birliğine sadık kalarak hareket etmiştir. Kiel Anlaşmasının sonucu olarak, 1814 yılında, anayasasındaki birkaç maddeyi değiştirerek ve güncelleyerek başlayan İsveç-Norveç birlikteliği, 1905 yılında anlaşmanın fesh edilmesi ile Norveç bağımsızlığını kazanmıştır. 12 Kasım 1905 de yapılan referandum sonucunda %79 oy alan monarşi yanlıları, Danimarka Kralı 8. Frederick’in oğlu Carl, 7. Haakon olarak Norveç Kralı ilan edilmiştir. İki dünya savaşında da tarafsız olan Norveç, 2. Dünya Savaşında, Almanlar tarafından işgal edilmiştir. NATO üyesi olan Norveç, AB’ye üye değildir. 1972 ve 1994’te yapılan iki referandumda da halk, birliğe girmeye reddetmiştir.

İsveç ise; 1814 yılında Norveç’e karşı düzenlemiş olduğu askerî harekât, son savaşı olmuştur. Tarafsız bir dış politika izleyen İsveç, bu tarihten sonra hiçbir savaşa katılmayarak, özellikle de dünya savaşlarında ekonomik kazanımlar elde etmiştir. 1905 de Norveç’in ayrılması ve daha öncesinde de başlayan Amerika’ya göçler

¹³⁵ Hildor Arnold Barton, *Sweden and Vision of Norway (Politics and Culture, 1814-1905)*, Southern Illinois University Press, Carbondale; Edwardsville (USA) 2003, s. 6-17.

nedeniyle ekonomik durumunda ve nüfus oranında kayıplar yaşasa da gelişen Avrupa sanayiinden payını alarak güçlenen İsveç, günümüzde AB üyesi ve NATO'ya aday üyedir.

Danimarka ise; 1814 de Norveç'i kaybetmesine rağmen, Grönland, Faroe Adaları ve İzlanda üzerindeki hakimiyetini korumayı başarmıştır. 1849 yılında Anayasasını kabul eden ülke mutlak monarşiden, anayasal monarşiye geçmiştir. İki dünya savaşında da tarafsız olan ülke, 2. Dünya Savaşında, Almanlar tarafından işgal edilmiştir. Almanların Danimarka işgalini, İngilizlerin İzlanda ve Faroe Adaları işgali izlemiştir. Savaş sonrası Faroe Adaları geri verilse de İzlanda 1944 de bağımsızlığını ilan etmiştir. 2. Dünya Savaşından sonra Danimarka, tarafsızlığından vazgeçerek NATO kurucu üyesi olmuştur. Aynı zamanda AB üyesi olan ülke, kendi para birimini kullanmaya devam ederek, kısmen de olsa ekonomik kaygılarından ötürü, bazen birliğin ekonomi politikalarını uygulamada, birliğin dışında kalmaktadır.

İzlanda ise; adaya yerleşim olduğundan beri süregelen gelenekleri olan, toplanan meclis (Althing), diğer İskandinav ülkeleri gibi aristokrat ve monarşi kesimi ile iç içe olmaktan uzak olduğundan, modern anlamda parlamenter sistemin temeli olarak kabul görmüştür. Parlamento geleneği ile birçok ülkeye ilham olan İzlanda, Norveç'e bağlı olarak; önce Kalmar Birliği içinde, daha sonra ise Norveç-İsveç birlikteliği dışında kalarak Danimarka monarşisi altında yaşayarak, 1904 yılında özerk yönetim elde etmiştir. 1944 yılında ise cumhuriyeti ilan ederek, bağımsızlığını kazanmıştır.

Genel hatlarıyla en son olarak Finlandiya'ya değinecek olur isek; 1809 yılında Rus yönetimi altına girene kadar İsveç yönetimince idare edilmiş, adeta bir özerk yönetim gibi yaşayarak, çok fazla baskı görmeden yoluna devam etmiştir. 1809 yılında Rus yönetimi altına giren Finlandiya, Ruslar tarafından da özerk bir bölge olarak kabul görmüştür. Hatta Ruslar tarafından, İsveç döneminde hazırlanan ve yürürlükte olan anayasaya dokunulmayarak, aynı şekilde yönetilmeye devam edilmiştir. Rus devrimi sırasında 1917'de bağımsızlığını ilan eden Finlandiya, 1918'de Rusya tarafından da tanınarak, milletler camiasına katılmıştır.

C. Kurumları

Genel olarak İskandinav ülkelerinin bugünkü yönetim sistemlerinin temelleri 1814, 1831 ve 1848’de meydana gelen toplumsal dönüşüme dayanmaktadır. İlk etapta mevcut meclis sistemleri, 1848 olaylarından etkilenmese de (dört zümreli meclis sistemi kendini muhafaza etmeye devam etmiş) yapısı zamanla değişikliğe uğramış, ancak 1866’dan sonra yavaş yavaş Anayasal Monarşiye geçen ülkeler; önce çift meclisli parlamentoya geçmişler ve bu daha sonra ise, parlamentodan güvenoyu almak zorunda olan hükümetlerin, parlamentoya karşı sorumlu olmalarına dönüşmüştür. Bu kademeli geçiş, bir bakıma parlamenter demokrasinin başlangıcı kabul edilebilir. Norveç 1884, Danimarka 1901, İsveç 1918 ve Finlandiya 1919’da bu dönüşümü tamamlamıştır.¹³⁶ Son yüzyılda bağımsızlığını kazanan Finlandiya, daha önce İsveç ve Rus yönetimleri altında yaşamış olsa da 1362 yılından itibaren İsveç Kralının seçimi için temsilci göndermiştir. “1364 İsveç Anayasası” Finlandiya içinde geçerli olmuş ve meclise belirlenen oranda Fin temsilcilerini göndermişlerdir.¹³⁷ 1809 yılında İsveç’ten Rus yönetimine geçen Finlandiya, Ruslar tarafından da kendi anayasaları olan, sosyo-kültürel ve dini tercihleri garanti altına alınmış olarak, özerk bir yönetim statüsünde idare edilmiştir. 1917’den önce İsveç ve Rus yönetimleri altında yarı bağımsız bir şekilde yönetilmesi kabul gören Finlandiya, 1906 yılında, 200 sandalyeli tek meclisli bir sisteme geçmiştir. Aynı zamanda kadınlar da dahil, herkese seçme seçilme ve genel oy hakkı tanıyarak ve ilk seçim sonuçlarına göre ise, meclise 19 kadın vekil sokarak; cinsiyet eşitliği bağlamında tarihe not düşülen bir ülke ve Avrupa tarihinin de ilki olmuştur. 1919 da kabul edilen cumhuriyetçi anayasa, yeni kurulan devleti; “Finlandiya’da egemenlik, parlamento tarafından temsil edilen halka aittir.” şeklinde tanımlamıştır. İdari yönetim açısından 6 il ve toplamda 446 belediyeden oluşan devlet

¹³⁶ Laust Schouenborg, *The Scandinavian International Society Primary institutions and binding forces, 1815-2010*, Routledge Taylor&Francis Group, London New York 2013, s. 77.

¹³⁷ David Arter, *a.g.e.*, s. 17.

yapısı, parlamentoda seçilen ombudsman tarafından denetlenmektedir. Hukuki yapılanması ise, aslında birçok ülkede olduğu gibi, 3 katmanlı bir sisteme sahiptir. Hiyerarşi; istinaf mahkemeleri, yargıtay ve en son olarak anayasa mahkemesi şeklinde sıralanmaktadır. Kendi para birimini 1865 de çıkaran ülke, Finceyi ise 1863'te idari işlerde kullanılmaya başlanmış ve daha sonra 1892'de ise resmi dil statüsüne yükseltmiştir. 1905 de Rusların Japonlara yenilmesinden sonra, 1906 da kendi meclisini açarak bağımsızlık öncesi yapısal hazırlıklarını yaptığı ve anayasası ile yönetim şekli bakımından da Fransız sistemine benzediği söylenmektedir. Günümüzde AB ve NATO üyesi olup, Avro para birimini kullanmaktadır. Günümüzde siyasi, askeri ve ekonomik kurumları, bağlı oldukları bu bahse konu örgütlerle eşgüdümlü olarak şekillenmektedir.

İzlanda ise; ilk yerleşim tarihi olarak kabul edilen 874 yılından, 13. yüzyılda Norveç yönetimi altına girene kadar (1262), “Althing” ismi verilen ve ilk başlarda yılda bir defa toplanan, aynı zamanda yasama organı vazifesi gören bir meclis tarafından, bağımsız bir federasyon gibi yönetilmiştir. Tabii daha sonra nüfusun artmasıyla ada sakinleri, mahalleler şeklinde örgütlenerek, çok erken bir tarihten itibaren, idari yapılanmasını oturttuğunu görülmektedir. Ancak 1668'den sonra, Danimarka'dan atanan valilerin yönettiği İzlanda'da da Althing'in de eski işlevi kalmamıştır. Son yasasını 1700'de, yeni takvim yılını onaylayarak yapmıştır.¹³⁸ Tüm bunlara rağmen, İzlanda parlamentosu halen faaliyetlerini sürdüren en eski meclis olarak kabul edilmektedir. 1944 yılında Danimarka monarşisinden ayrılarak cumhuriyet yönetim şeklini benimseyen İzlanda ve bir diğer örnek Finlandiya, tarihlerinde aristokrasi ve monarşi etkilerini en az şekilde yaşayan İskandinav toplumları olarak; günümüzde demokrasi ve özgürlük içeren örnek devletler olarak dünyaya sunulmaktadırlar. Ülke; 23 bölge ve 14 şehir şeklinde bir idari yapılanmayla yönetilmektedir. Ülkede 40 ve 20 sandalyeli, çift meclisli bir parlamento sistemi uygulanmaktadır. Coğrafi konumu gereği Avrupa ve diğer yerleşim yerlerine biraz

¹³⁸ Byron J. Nordstrom, *a.g.e.*, s. 160.

uzakta bulunan ülke, bu uzaklığından dolayı, neredeyse dünyadaki bütün teşkilat ve uluslararası örgütlere üye olarak ve bu örgütlerde aktif bir şekilde, sesini duyurarak, bu yalnızlığını atmaya çalıştığını da söyleyebiliriz. Kuruluş ve sistem bakımından en eski ülkelerden biri olarak gösterilen İzlanda, aslında kuruluşundan (874) Norveç idaresine geçene kadar özgür kalabilmiş (1262) ve 1262-1380 Norveç döneminden sonra, 1380-1944 Danimarka yönetimi altında kalarak, ancak kademeli bir şekilde 1944 yılında bağımsızlığını kazanabilmiştir. Ordusu olmasa dahi, güvenlik ve savunma politikalarına, İngiltere ve ABD ile yaptığı ikili anlaşmalar ve uyguladığı bürokrasi sayesinde yön veren İzlanda, coğrafi konumu sabit olmasına karşın, ülkenin zaman içinde stratejik ve ekonomik değeri sürekli dalgalanmalar yaşamıştır. 1929 buhranında ekonomik kurumları yıpranmış, 2. Dünya Savaşında müttefiklere katılmış, önemi ve değeri artmış, son yüzyılda büyük bir gelişim göstermesine karşın, dış dünyaya bağımlı bir şekilde yaşamak zorunda olduğundan dolayı, 2008 ekonomik krizinden de yine çok etkilenmiştir.¹³⁹

Danimarka Krallığı resmi adından da anlaşılacağı üzere, anayasal monarşi şeklinde yönetilen ülke, 965 yılını krallığının kuruluşu kabul etmektedir. 1397-1523 yılları arasında “Kalmar Birliğinin” kurucusu ve yöneticisi olarak kabul edilen ülke, İsveç’in birlikten ayrılmasından sonra da Norveç ile bu birlikteliği 1814 yılına dek sürdürmüştür. Napolyon savaşları, dünya savaşları ve Avrupa da ortaya çıkan birçok değişimden günümüze kadar gelen bu köklü devlet, diplomasi ve uluslararası ilişkilerde sahip olduğu tecrübe ve birikim göz önüne alınırsa, bir uzman olduğunu kabul edilebilir. 1849 yılında kabul ettiği anayasa ile anayasal monarşiye geçen ülke, NATO, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD), AGİT, BM ve İskandinav Konseyinin kurucu üyelerindendir. 14 idari yönetim birimine ayrılarak yönetilen

¹³⁹ Einar Benediktsson-Róbert Trausti Árnason, “At Crossroads: Iceland’s Defense and Security Relations, 1940-2011”, *Strategic Studies Institute*, United States Army War College Press, (18.08.2011), s. 1-4, <https://archive.org/details/At-Crossroads-Iceland-Defense-and-Security-Relations-1940-2011-2011/mode/1up?q=%C4%B0celand> , (26.12.2023).

ülkede, meclis (“Folketing”) 179 üyelidir.

İsveç Krallığı, adından da anlaşılacağı üzere Danimarka gibi anayasal monarşi ile yönetilmektedir veya diğer bir adıyla da “Üniter Parlamenter Monarşi” de diyebiliriz. “Riksdag” isimli yasama meclisi 349 üyelidir. 21 il’e bölünmüş olan İsveç’de, 290 civari belediye ve toplamda 2512 mahalle bulunmaktadır. 1809 İsveç anayasası, bugünkü anayasasının temelini oluşturmaktadır. 1971 de tek meclisli sisteme geçene kadar, çift meclisli bir sistem uygulanmıştır (Halk tarafından seçilen ve aristokrat kesim tarafından oluşturulan, çift yapılı bir meclis organizasyonuna sahip idiler). 1814’ten itibaren hiçbir savaşa taraf olamayan ülke (Son savaş ve anlaşmaları, Moss Anlaşması Norveç-İsveç), “İsveç Tarafsızlık Doktrini” olarak da belirttiği ilkeleri, günümüze değin uygulamıştır.

Norveç Krallığı, anayasal monarşi ile idare olunmakta ve 169 sandalyeli tek yasama meclisi de “Storting” adıyla bilinmektedir. 11 idari bölüme ayrılıp yönetilen Norveç, 2. Dünya Savaşında Almanlar tarafından işgale uğramıştır. NATO üyesi olmasına karşın AB üyesi değildir.

Genelde İskandinav ülkelerinin diplomasi alanında başarılı görülmesinin temelleri, geçmişlerinde; antik kültürlerinde var olan dini festivaller veya “Viyana Kongresi” ile Avrupa’da başlayan seminer ve kongre kültürlerini benimsemiş olmaları veya ticari sebeplerle de pek çok toplumla iletişim kurup dünyayı gezmiş olmalarına bağlanabilir. Bölge ülkelerinin uluslararası organizasyonları benimseyip, pek çoğuna ev sahipliği yapmaları, aslında böyle bir kültürlerinin zamanla kurumsallaştığı anlamına gelebilmektedir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Laust Schouenborg, *a.g.e.*, s. 86-87.

D. Ekonomik Yapısı

Bölge ülkelerinin ekonomik açıdan durumlarının değerlendirileceği çalışmanın bu bölümünde, ilk etapta şu söylenebilir ki; az nüfuslu küçük ülkeler olmalarına rağmen, ekonomik anlamda dünyanın önde gelenlerindendirler. Üstelik tüm olumsuzluklara rağmen başarılı olmuşlardır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekir ise, öncelikle toplamda 1 milyon 322 bin km² alanı kapladıklarını ve 27 milyonun üzerinde bir toplam nüfusları olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nüfus olarak az olmalarına karşın, sahip oldukları geniş topraklar ise kış faktöründen etkilenmektedir. Kuzey kutbuna komşu bu ülkelerin, zorlu kış koşullarından dolayı, mesela İsveç'te topraklarının yalnızca %10 gibi çok az bir kısmı tarıma uygundur. Tüm bu zor şartlara rağmen, bölge ülkelerinin ekonomi anlamında refah ve gelir sınıfı yüksek ülkeler sıralamalarının üst kesimlerinde yer almaları, başarılı olduklarının kanıtıdır. Her ne kadar önceki bölümde belirttiğimiz üzere yönetimleri monarşi veya diğer şekillerde sınıflandırmalar yapmış olsak da uzun yüzyıllardan beri ticareti, kişisel hak ve hürriyetleri, liberal ve kapitalist ekonomiyi benimsemiş bir toplumdan ve dünyanın diğer ülkelerine örnek olmuş bir ülkeler topluluğundan bahsettiğimizi unutmamak gerek. İsveç; başta orman ürünleri, demir-çelik sanayii, telekomünikasyon, motorlu taşıt, endüstriyel ve elektrikli ürünlerde başarılı bir ihracat performansı sergilemektedir. Norveç ise sadece somon balığını bile 143 ülkeye ihraç etmektedir. İsveç ve özellikle Norveç'in enerji kaynakları bakımından dışarıya bağımlı olmamaları, ekonomik anlamda ellerini güçlendirmiştir. İsveç nükleer enerji ile Norveç ise hinterlandında yer alan petrol ve hidrokarbon kaynakları ile ihtiyaçlarını karşılamakta, enerji arzının ekonomilerine sağladığı destek ve bu gelirleri akılcıca kullanarak ülkelere sağladıkları faydalar herkesçe bilinmektedir. Şu anda eski seviyelerinde olmasa da denizci bir millet olan Norveçliler, son yüzyılın başında en büyük deniz ticaret filolarından birinin sahibiydiler. Ve Danimarka, gelişen sanayii ve teknolojiyi kullanarak tarım da yaptıkları reformlarla, küçük bir ülke olmalarına karşın, tarımsal ürünlerde ve tıbbi ilaç ile sağlık malzemeleri ihracatıyla ekonomisini güçlendirmiştir. Finlandiya da sahip olduğu ormanlar sayesinde, orman ürünlerini dünyaya ihraç ederek ekonomik olarak ayakta durabilmiştir. İzlanda, okyanusun ortasında ki bir ada olarak, deniz ürünleri

ihracından sağladığı ekonomik fayda, az nüfuslu küçük bir ada ülkesi için fazlasıyla yeterlidir. Ayrıca Alüminyum, petrol yağları ve hidroksit diğer ihraç ürünleridir.¹⁴¹

İsveç ekonomisinin başlıca ihracat ürünleri; kara taşıtları, demir-çelik ve plastik ürünleri, kâğıt ve ormancılık sanayii ürünleri, sanayii makineleri, petrol yağları, ilaç, elektronik ve telekomünikasyon ürünleridir. Bu ürünlerin ihracını başlıca olarak Danimarka, ABD, Almanya ve Norveç'e gerçekleştirmektedir. İsveç ekonomisinin başlıca ithalat ürünleri ise; ham petrol, sanayii makineleri, kara taşıtları, madenler, gıda, elektronik ve telekomünikasyon cihazları olmak üzere, bu ürünlerin ithalatını ise başlıca olarak Almanya, Norveç, Hollanda ve Danimarka'dan gerçekleştirmektedir. Para birimi İsveç Kronudur.¹⁴²

GSYİH (Nominal, Milyar\$)	Reel GSYİH büyüme oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus artış hızı (%)	Kişi başına GSYİH (\$)	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı	İhracat (Milyar\$)	İthalat (Milyar\$)
684	2,6	10,5	0,6	56.361	7,2	7,6	183,7	189,1

Tablo 5: İsveç Ekonomisi 2022 (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *İsveç Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/isvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06.12.2023). Kaynağından alınan verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Norveç ekonomisinin ise, başlıca ihraç ürünleri; ham petrol, petrol gazları ve diğer hidrokarbonlar, balık, işlenmemiş alüminyum, makineler ile elektronik ürünleri

¹⁴¹ Remzi Bulut, “İskandinavya Ülkeleri ve Ekonomileri”, *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, Cilt 9, Sayı 101, Ağustos 2021, s. 47-51.

¹⁴² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *İsveç Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/isvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06.12.2023).

kapsamakta iken başlıca ihraç ettiği ülkeler ise Almanya, İngiltere, Hollanda ve İsveç'tir. Norveç ekonomisinin başlıca ithal ürünlerini ise; gemiler (yolcu, yük, gezinti), mavnalar, kara taşıtları, petrol yağları, bilgisayar ve elektronik cihazlar oluşturmaktadır. Bu ürünlerin ithalini yaptığı başlıca ülkeler ise; Çin, İsveç, Almanya ve ABD'den oluşmaktadır. Para birimi Norveç Kronudur.¹⁴³

GSYİH (Nominal, Milyar\$)	Reel GSYİH büyüme oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus artış hızı (%)	Kişi başına GSYİH (\$)	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı	İhracat (Milyar\$)	İthalat (Milyar\$)
531,9	2,8	5,44	0,8	89.000	5,9	3,4	247	97,5

Tablo 6: Norveç Ekonomisi 2022 (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Norveç Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/norvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06.12.2023). Kaynağındaki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Danimarka'nın başlıca ihraç ürünleri; eczacılık ürünleri, makine sanayii, mineral yağlar, elektrikli makine ve cihazlar ile optik alet ve teçhizatları oluşturmaktadır. Danimarka'nın başlıca ithalat ürünleri ise; makine ve aksamaları, mineral yağlar, kara taşıtları, eczacılık ürünleri ve elektrikli makine ile cihazlar oluşturmaktadır. Danimarka'nın ihracat ve ithalatta çalıştığı başlıca ülkeler ise; ABD, Almanya, İsveç, Norveç, Hollanda, Çin ve Polonya'dır. Para birimi Danimarka Kronudur.¹⁴⁴

¹⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Norveç Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/norvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06.12.2023).

¹⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Danimarka Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/danimarka-ekonomisi.tr.mfa>, (06.12.2023).

GSYİH (Nominal, Milyar\$)	Reel GSYİH büyüme oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus artış hızı (%)	Kişi başına GSYİH (\$)	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı	İhracat (milyar\$)	İthalat (milyar\$)
398	3,6	5,9	0,35	67.071	8,7	4,5	129,8	126,1

Tablo 7: Danimarka Ekonomisi 2022 (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Danimarka Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/danimarka-ekonomisi.tr.mfa> , (06.12.2023). Kaynağından alınan verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Finlandiya ekonomisinin başlıca ihraç ürünleri; kimyasal ürünler, kâğıt ve orman sanayii ürünleri, demir-çelik ve metalürji ürünleri, elektrik ve elektronik ürünler ile bazı sanayiler için özelliği olan makine ve cihazlar oluşturmaktadır. Başlıca ihraç ettiği ülkeler ise Almanya, İsveç, Hollanda ve ABD'dir. Ülkenin ithal ettiği ürünlerin başlıca olanları ise; kimyasal ve elektrik ile elektronik ürünler, taşıt ve ulaştırma ekipmanları, madenler ve makine ile cihazlarıdır. İthalat yaptığı başlıca ülkeler ise; Almanya, İsveç, Rusya, Hollanda ve Çin'dir. Finlandiya Avro para birimini kullanmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Finlandiya Ekonomisi (2021)*, <https://www.mfa.gov.tr/finlandiya-ekonomisi.tr.mfa> , (07.12.2023).

GSYİH (Nominal, Milyar\$)	Reel GSYİH büyüme oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus artış hızı (%)	Kişi başına GSYİH (\$)	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı	İhracat (milyar\$)	İthalat (milyar\$)
279,45	3,5	5,5	0,15	50.430	2,2	7,7	72,5	76,7

Tablo 8: Finlandiya Ekonomisi 2021 (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Finlandiya Ekonomisi (2021)*, <https://www.mfa.gov.tr/finlandiya-ekonomisi.tr.mfa> , (07.12.2023). Kaynağındaki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Bölge ülkelerinden son olarak İzlanda'ya değinecek olur isek, başlıca ihrac kalemleri; kabuklu deniz ürünleri, işlenmemiş alüminyum, makine ve sıcak su kazanları olup, ABD, Almanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere bu ürünleri en çok talep eden ülkelerdir. Başlıca ithal ürünleri ise; alüminyum oksit, ulaşım araçları, ilaç ve elektronik cihazlar ile alçı gibi yapı malzemeleridir. İthalatında en çok paya sahip ülkeler ise; Norveç, Çin, Almanya, ABD ve Hollanda'dır. Ülkenin para birimi ise İzlanda Kronudur.¹⁴⁶

GSYİH (Nominal, Milyar\$)	Reel GSYİH büyüme oranı (%)	Nüfus (Milyon)	Nüfus artış hızı (%)	Kişi başına GSYİH (\$)	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı	İhracat (milyar\$)	İthalat (milyar\$)
27	6,4	0,37	2	69.371	8,43	3,7	7,21	9,52

Tablo 9: İzlanda Ekonomisi 2022 (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *İzlanda Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/izlandanin-ekonomisi.tr.mfa> , (07.12.2023). Kaynağından alınan verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.)

¹⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *İzlanda Ekonomisi (2022)*, <https://www.mfa.gov.tr/izlandanin-ekonomisi.tr.mfa> , (07.12.2023).

E. Sosyolojik- Kültürel Değerleri

Tarih sahnesine hep birlikte “Vikingler” olarak çıkan bölge ülkelerine, birçok toplum tarafından, tek bir devlet veya tek bir topluluk gözüyle bakılmıştır. Ancak daha sonra, her biri kendi krallıklarını veya devletlerini kurarak yollarına devam etmişlerdir. Zaman zaman birleşerek ya da birbirlerine rakip olarak rekabet etmelerine rağmen, aynı düşünce tarzına sahip, aynı örf ve âdetleri benimsemiş ve dini olarak da “Protestan Hristiyan” inancında birleşen bölge ülkeleri, birbirlerini etkilemiş ve birbirlerinden etkilenmişlerdir. Fince dışında neredeyse, aynı dilin lehçelerini konuşan bölge ülkeleri; nüfuslarının kökenine bakıldığında ise, %75 oranında Kuzey Germen ırkına mensup oluşları da bir diğer ortak noktaları diyebiliriz. “Thing” isimli meclisleri ise (Althing, Storting, Folketing...) ¹⁴⁷ önceki bölümde bahsedildiği üzere, kurumsal yapılanmalarının da bir benzerlik gösterdiğinin kanıtıdır. ¹⁴⁸ Meclislerinin; yasama kurumunu temsil ettiği, ilk zamanlarda yargı kurumu olarak da görev yaptığı, yürütme kararlarının veya yürütmede bulunacak kişilerin de bu meclislerde kabul gördükten sonra görev yapabildiği, kısacası devletin ve kurumlarının temeli olduğundan hareketle, benzer bir geçmişten geldiklerini rahatça söyleyebiliriz. Toplumsal katmanları da son yüzyıla kadar, en azından meclislerinde ve yönetimlerinde dörtlü bir yapı sergilemiştir. 1)Din adamları, 2) Aristokrat kesim (Soylular), 3) Köylüler (Çiftçiler) ve 4) Kentliler (tüccarlar) olarak sınıflandırılmıştır. ¹⁴⁹ Gerçi; Finlandiya ve İzlanda diğer ülkelere nazaran, aristokrat bir kesim fazla barındırmadığından, parlamentolarının diğerlerine göre daha demokrat olduğu görüşü ise ileri sürülen tezler arasındadır. Cinsel eşitliğe ve işçi hakları ile sendikalaşmaya verdikleri önemin

¹⁴⁷ İsveç meclisinin adı “Riksdag” olarak geçse de ilk krallık ve kuruluş öncesi dönemlerinde, toplanan meclislere “Thing” adlandırması yapılırdı.

¹⁴⁸ Pınar Ülgen-Halil Yavaş, “Geç Ortaçağ İskandinav Toplumunda Eyalet Kanunlarına Göre Suç ve Ceza”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 11, Sayı XXXIII, s. 122.

¹⁴⁹ Laust Schouenborg, *a.g.e.*, s. 77.

yanında liberal bir ekonomi benimsemiş olmaları da diğer ortak paydaları arasında gösterilebilir.

F. Güvenlik Savunma ve Dış Politika Enstrümanları

Öncelikle bölge ülkeleri, her biri ayrı birer müstakil devlet olarak, kendi ulusal ordularına sahiptirler (İzlanda dışında). İzlanda'nın kendi güvenlik ihtiyacının karşılanması için küçük bir kolluk kuvveti ile sahil güvenliği ve acil durumlar için kriz müdahale birimi mevcuttur. ABD ile yapmış olduğu güvenlik anlaşması kapsamında ve NATO üyeliği aracılığıyla, savunması garanti edilmiştir. Ayrıca; her birinin içinde bulunduğu farklı politik koşulları gereği, farklı örgütlerde de yer aldıkları olmuştur ya da ulusal politikaları gereği bazı ortak bölgesel organizasyonlara da katılmışlardır. En nihayetinde, milli politikaları ve ulusal çıkarları istikametinde hareket ettikleri ortadadır. Ulusal ordularının ve birbirleriyle ikili askeri anlaşmalarının dışında, kolektif olarak bölge ülkelerinin, savunma ve güvenlik politikaları enstrümanları; 1) Hepsinin üyesi olduğu, İsveç'in ise adaylık sürecinin devam ettiği, küresel güvenlik örgütü "NATO", 2) Hepsinin üyesi olduğu, bölgesel savunma ve güvenlik örgütleri olan, "İskandinav Savunma İş Birliği Örgütü (NORDEFKO)", 3) AB'nin savunma ve güvenlik politikaları ekseninde oluşturulan, kıtasal bir savunma örgütü olarak yapılandırılan, "Daimî Yapılandırılmış İş Birliği (PESCO)" ve 4) Kültürel bir entegrasyonu sağlamak amacıyla oluşturulmuş olsa da, örgüt içinde savunma ve güvenlik politikalarının da değerlendirildiğinden kabul ile "Nordik-Baltık Sekizlisi (NB8)" ve 5) "AGİT" ilk akla gelenlerdir.

Bölge Ülkelerinin "Dış Politika" bağlamında, ilk olarak faydalandıkları kurum ve kuruluşlar, tabii ki de kendi dışişleri bakanlıkları ile diplomatik temsilcilikleri olmakla birlikte, BM ve organlarında da aktif olarak siyaset yürütmektedirler. Daha spesifik olarak faaliyet gösterdikleri örgütlerden ise ilk akla gelenler; "İskandinav Konseyi (Nordic Council)", "AB", "NB8" gibi kurumlar, bölge ülkelerinin dış politika yapım süreçlerine destek olmaktadır.

NATO kurucu üyelerinden olan; Danimarka, Norveç ve İzlanda, 2. Dünya Savaşında işgale uğrayan ve geçmişteki tarafsızlık politikalarından vazgeçen ülkelerdir. Danimarka ve Norveç ile ordusu bile olmadığı halde, stratejik konumu sayesinde İzlanda'nın, NATO'ya girmelerinin tek açıklaması, muhtemelen “jeopolitik” kaygılarıdır. Henüz bağımsızlığını yeni ilan ettiğinde ve SSCB tarafından hemen tanınmış bir Finlandiya'da, 2. Dünya Savaşında harp ettiği ve barıştığı Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler kurup tekrar eski günlere dönmek istemediği için, muhtemelen aynı “jeopolitik” kaygılardan ötürü NATO'ya girmemiştir. Bölge ülkelerinin aynı jeopolitik kaygıları taşıyarak farklı hareket etmeleri, içinde bulundukları farklı politik koşullar olarak açıklanabilir. Ancak Kırım'ın ilhakından sonra, Ukrayna Savaşının başlaması, Bölge ülkeleri tarafından “Durumun artık değiştiği ve hatta RF'nin derinden değiştiği” görüşleri dile getirilmiş ve RF'nin hâkim güç olmak istediği alanlarla Uluslararası İlkelerin çelişmekte olduğu beyan edilmiştir.¹⁵⁰ Ancak “Ukrayna Savaşı” başladıktan sonra, Finlandiya'nın elini İsveç'ten daha çabuk tuttuğu da bir gerçek. İsveç ise; “1812 Tarafsızlık Politikasını” hâlen sürdürmektedir (En azından resmi olarak öyle olduğunu kabul edebiliriz. Adaylık süreci devam etse de henüz NATO üyesi değildir). Ayrıca NATO'nun bölge ülkelere verdiği önemi anlamak için, iyi olan ikili ilişkilerine ve NATO'nun gerçekleştirdiği ilk büyük tatbikatına bakmak yeterlidir. NATO'nun ilk büyük deniz tatbikatı olan “Mainbrace Tatbikatı” 1952 yılında, konusu Norveç ve Danimarka'nın savunulması olan, 200 gemi ve 50 binden fazla personelin katıldığı ilk önemli deniz tatbikatıdır. Az önce de belirttiğimiz üzere İsveç, NATO'ya üye olmamış olsa da NATO ile pek çok ortak tatbikata ve misyona katılmış, NATO'ya üye pek çok ülke ile ikili “Savunma ve Güvenlik İş Birliği Anlaşması” imza sahibidir. Ayrıca bölge ülkeleri, sadece uluslararası savunma örgütlerine üye olarak değil, aynı zamanda daha farklı amaçlarla kurulmuş olan uluslararası örgüt ve organizasyonlara da üye olarak ve buralarda aktif diplomasi yürüterek kendi savunma, güvenlik ve dış politikalarına destek olmaktadır. Genelde

¹⁵⁰ Michele Testoni, *NATO and Transatlantic Relations in the 21st century*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York 2021, s. 69.

küçük ülkeler savunma, güvenlik ve dış politikalarını belirlerken, ister istemez başat aktörlerin etkilerine maruz kalırlar ve bu etkiden en az zararlı çıkabilmek için ise; “vagon” veya “denge diplomasisi” uygulayarak, uluslararası örgütler vasıtasıyla hareket alanlarını genişletebilmektedirler. Bölge ülkeleri de, dünyadaki ülkelerin sayıca çoğunun içinde olduğu küçük ülkeler gibi, uluslararası örgütlerde seslerini duyurabilmekte ve sorunlarının çözümünü için destek bulabilmektedirler. MC ya da BM gibi örgütlerde, kendi aralarındaki sorunların çözümü için, uluslararası hukuka başvurarak ve çözüme kavuşturarak, aynı zamanda diğer ülkelere de savaşa başvurmadan, kendi aralarındaki meseleleri çözüme kavuşturmaları gerektiği konusunda, iyi örnek oluşturmaktadırlar. İskandinav veya Baltık Coğrafyası kapsamında değerlendirecek olur isek; bölge ülkelerinin birbirleriyle ortaklaşa oluşturdukları, bölgesel örgütler bağlamında, İskandinav-Baltık İş Birliği (NB8, Nordic-Baltic Eight) veya yine bölgesel güvenlik veya kültürel bir birlik oluşturmak amacıyla kurulan, “İskandinav Birliği” ya da “İskandinav Savunma İş Birliği (NORDEFECO)” gibi oluşumlar örnek gösterilebilir. Zaten ilerleyen bölümlerde, ilgili organizasyonlarla ilgili konulara ayrıntılı olarak değinilecektir. Bölge ülkelerinin NATO’ya bakışları aynı olmakla birlikte, üye olmaları ve verdikleri tepkiler farklı zamanlarda farklı şekilde olmuştur. Bölge ülkelerinin NATO’ya yaklaşımlarında olduğu gibi, aynı şekilde, farklı politik koşullarından dolayı bir yaklaşımı AB için de söyleyebiliriz.¹⁵¹ Tüm bölge ülkelerinin AB ile olan bağları kuvvetlidir. Ancak, ulusal ve ekonomik kaygıları dolayısıyla, Norveç ve İzlanda gibi birliğe üye olmayarak ticari ilişkilerini “Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)” üzerinden yürütenlerde mevcuttur veya birlik üyesi olduğu halde, kendi para birimini kullanmaya devam eden bölge ülkeleri de mevcuttur (Danimarka, İsveç).

¹⁵¹ Teija Tiilikainen, “The Nordic countries and the EU-NATO relationship”, *Stockholm International Peace Research Institute*, <https://sipri.org/sites/default/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu02.pdf>, (26.12.2023).

G. İskandinav Jeopolitiğinin Önemi

İskandinavya bölge ülkelerinin bulunduğu konum gereği, özellikle 2. Dünya savaşıdan sonra, önemleri artmıştır. Rusya'ya yakın ve sınır vazifesi görmeleri ve her birinin sahip oldukları özel konumları, jeopolitik anlamda göz ardı edilemez.

1. Norveç

Arktik bölgede, Rusya ile sınır olması ve sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ile güçlü ekonomik yapısı, jeopolitik gücünün açıklamasıdır. Ancak Norveç bugünlere gelene kadar çok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Fakir verimsiz topraklarda, balıkçılık ve deniz ticareti sayesinde ayakta kalabilmiş, başka ülkelerin hanedanları tarafından yüzyıllarca yönetildikten sonra ise, 1905 yılında ancak bağımsızlığını kazanabilmiştir. Norveç 1907 yılına geldiğinde, iyi ilişkileri sayesinde Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya ile bir anlaşma imzalayarak sınırlarını güvence altına almıştır. Son yüzyılda bulunan petrol ve enerji kaynakları sayesinde, eline geçen gelirleri de akıllıca değerlendirerek toplumunun refahını yükseltmiştir. Cinsel eşitliğe önem veren ülke, henüz 1913 yılında kadınların oy hakkını tanımıştır. 2. Dünya Savaşında Alman işgaline uğrayan ülke, NATO'nun kurucu üyeleri arasında yerini almıştır. Norveç 2001-2006 yılları arasında, üst üste 6 kez, BM tarafından dünyanın "En Yaşanabilir Ülkesi" seçilmiştir. Daha 1814 yılı gibi erken bir tarihte, dünyanın en liberal anayasasına sahip küçük bir ülke olmasına rağmen, örnek alınan bir toplum olmuştur. Mücadele dolu bir yaşam sürecinin sonucu olacak ki, her zaman ihtiyatlı olma gereği duymuşlardır. İskandinav Yarımadasının kuzey ve batı kıyısında yer alan ülke, 385.155 km² alanı kaplamaktadır. Fiyortları ile ünlü ülkede ortalama yaşam ömrü 82,5 senedir. Azınlık olarak "Sami" ve "Fin" kökenlilerin dışında, 1970'ten günümüze değin Afrika ve Asya kökenli 300 bin göçmene ev sahipliği yapmaktadır. 1950'de %96 olan "Evanjelik-Lüteriye" nüfus oranı, 2006'da ise %87'ye gerilemiştir. Denizci bir toplum olan Norveçliler, Hristiyanlıkla geç tanışmalarına rağmen, dünyayı çok önceden tanıma fırsatları olmuştur. Bu seyahatleri vasıtasıyla tarihte; İngiltere'ye,

Atlas Okyanusundaki adalara ve İzlanda'ya derin izler bırakmışlardır.¹⁵²



Harita 7: Norveç Siyasi Haritası (Kaynak: E. Pluribus Anthony, “File:Map Norway political-geo.png-Wikimedia Commons.”, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Map_Norway_political-geo.png#mw-jump-to-license , (21.12.2023).)

¹⁵² Jan Sjøvik, *Historical Dictionary of Norway*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham Maryland Toronto Plymouth UK 2008, s. 1-20.

2. İsveç

İskandinav Yarımadasının doğu tarafında yer alan İsveç, 450.964 km² bir alanı kaplamaktadır. Kuzey Denizi, Baltık Denizi, Finlandiya ve Norveç ile çevrelenmiştir. Aynı zamanda Avrupa'nın 4. Büyük ülkesi olan İsveç, ortalama olarak doğu-batı yönünde 400km, kuzey-güney yönünde ise 1610 km genişliktedir. İklim koşullarından dolayı nüfusunun %85'i güney bölgelerinde yaşamaktadır. Zor kış koşullarının olduğu kuzeyde, zengin maden rezervleri (Demir, bakır, kurşun, altın) bulunan İsveç'in, orta kesimlerinde ovalar ve göller, güneyinde ise uygun tarım alanları bulunmaktadır. Tüm bu farklılıklara rağmen, bütün bölgelerinin ortak özelliği ise, tüm ülkenin ormanlarla kaplı olmasıdır. Başkent Stockholm'ün yaklaşık 1 milyon 600 bin üzeri, Göteborg'un 1 milyon üzeri ve Malmö'nün de 750 bin civarı olan nüfusları düşünüldüğünde, ülke nüfusunun üçte birinin, sadece bu üç şehirde toplandığını söyleyebiliriz.¹⁵³ Nüfus yönünden homojen bir toplum olan ülkenin %90'ı İsveçlilerden oluşmaktadır. Azınlık olarak, bölgenin yerli halklarından olan Laponlar ve orta çağ zamanı madenleri işletmek ve çalışmak için buraya gelip yerleşen Alman kökenlilerin, günümüzdeki torunlarını sayabiliriz (Valonlar). 1960 ve 1970'lerde göçmen işçi akınına uğrayan İsveç'te, 70 bini bulan yıllık göçmen sayısı, daha sonra düşüş göstermiş ve günümüzde ise bu rakam yıllık 20-30 bin civarında seyretmektedir. Halkın %90'ı "Evanjelik-Lüteriyen" Hristiyanıdır. Ortalama yaşam ömrü; kadınlarda 82,68 erkeklerde ise 78,35 olarak hesaplanmaktadır. İskandinavya'nın kalbinde yer alan İsveç, nüfus bakımından da İskandinav toplumunun çekirdeğini oluşturmaktadır. Danimarka, Norveç ve Finlandiya'nın 5 milyonun biraz üzeri nüfuslarına karşılık, İsveç'inki ise yaklaşık olarak bunların iki katı, 10 milyon üzeri nüfusu, İskandinav toplumunun temelini oluşturmaktadır. İsveçlilerin ataları Viking çağında, batıya giden Danimarka ve Norveç'in aksine, yoğunluklu olarak doğuya ve güneye doğru seyahat etmişlerdir

¹⁵³ Statistikdatabasen.scb.se (İsveç İstatistik Ofisi), *Population per month by region, age and sex. Year 2000M01-2023M10*, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START_BE_BE0101_BE0101A/BefolkMana/table/tableViewLayout1/, (26.12.2023).

(Rusya içlerine, Karadeniz ve Hazar Denizine). İsveçliler için erken dönem sayılan 1080'lerde, Uppsala'daki pagan tapınağının üzerine inşa edilen kilise, İsveç'in Hristiyan dünyasına adım atmasının ilk işareti sayılmaktadır. Kalmar Birliğinden ayrılan İsveç'in ilk hükümdarı Gustav Vasa (1. Gustav), 37 yıl hüküm sürmüştür (1523-1560) ve hükümdarlığının ilk yıllarında Katolik kilisesinin mülklerini krallığa devrederek, Lutherçiliği halka tanıtıp, ilk İsveççe incili yayımlatmıştır. Genişleyip imparatorluk haline gelen İsveç, daha sonra Prusya ve Rusya'nın güçlenmesiyle tekrar küçülmüştür. Monarşi ile yönetilen İsveç'te, aslında 1719'dan itibaren monarşinin yetkileri sembolik bir hale gelmiştir. Bu dönemden sonra, aslında güç sahibi olan, meclise (Riksdag) karşı sorumlu, 24 üyeli konsey yönetimi olmuştur. Ancak 1809 Anayasası, Meclis ve Monarşi arası bu gücü tekrar dengelemiştir. İsveç'te 1842 gibi erken bir tarihte, ilköğrenim zorunlu hale getirilmiştir. Tarım ve ticaret ile geçinen İsveç, bu yüzyılda birçok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. 1850'de nüfusunun %90'ı toprakla geçinen ülke, geçte olsa endüstri devriminin etkilerinden faydalanarak, sanayii üretimine yönelerek 1900'de, topraktan geçinenlerin oranını %50'ye geriletmiştir. Diğer İskandinav ülkelerinde olduğu gibi (Norveç), ekonomik buhran dönemlerinde ABD'ye göç vermiştir. Dinamiti icat eden *Alfred Nobel*, 1896'da vefat ettiğinde, bıraktığı mirasıyla *Nobel ödülleri* verilmesi vasiyetinde bulunmuştur. Günümüzde, verilen Nobel Ödülleri, ülkenin prestijini arttırmıştır. Son yüzyılda ise İsveç'i ve İsveç'te dünyayı etkilediği olaylardan biriside, 1889'da kurulan Sosyal Demokrat Parti olmuştur. Sosyal Demokrat Parti, önce 1897'de Meclise (Riksdag), daha sonra 1917'de ise hükümete girmiştir. Sosyal Demokrat Partinin kurucusu Hjalmar Branting, topluma liderlik ederek, 1898'de *İsveç Sendikalar Konfederasyonu*'nun kurulmasına ve konfederasyonun kurulması ise, 1902'de *İsveç İşverenler Federasyonu*'nun kurulmasına vesile olarak, toplumun dönüşümüne katkıda bulunmuştur. 1918-1921 yılları arasında çıkan yasalar ile İsveç'e *Genel oy hakkı* ve *Demokratik Parlamenter Sistem* getirilmiştir. 2. Dünya Savaşı esnasında tarafsız olan İsveç, *Finlandiya Kış Savaşına* katılmayarak, bu ilkesinden vazgeçmemiştir. Ancak, Almanların Finlandiya'ya yardım için gönderdikleri ordunun geçişine izin vermiştir. Danimarka ve Norveç işgale uğrayınca ise; gelen mülteciler için eğitim kampları kurup, Almanların topraklarını kullanmalarına bir daha izin

vermemiştir.¹⁵⁴



Harita 8: İsveç Siyasi Haritası (Kaynak: Orangesmile, sweden-map-2.jpg (1218*2000), https://www.orangesmile.com/common/img_country_maps/sweden-map-2.jpg , (10.12.2023).)

¹⁵⁴ Irene Scobbie, *Historical Dictionary of Sweden*, 2. Basım, The Scarecrow Press, Inc., Lanham Maryland Toronto Oxford 2006, s. xxvii-xl.

3. Danimarka

Danimarka; Baltık Denizi girişinde bulunan coğrafi konumu ve Kuzey Denizine olan hakimiyeti sayesinde her zaman ticari olarak bir avantaj yakalamış, bu avantajın sadece ticari olmadığı, jeopolitik çerçeveden değerlendirmeye alındığında ise; askeri anlamda da geçerli olduğu kabul edilebilir. Ayrıca köklü bir geçmişe sahip tarihi ve diplomasi alanında da tecrübesi sayesinde, Avrupa'nın en eski monarşisi olarak, jeopolitik avantajlarını uluslararası politika uygulamalarına yansıttıklarını da söyleyebiliriz. Viking Çağından günümüze değin geçen 1000 yıllık süreçte, Batı ve Güney Avrupa'ya erişim sağlamada ve "Kalmar Birliği" adı altında İsveç, İzlanda ve Norveç'i kendi yönetimi altında birleştirmeyi başarmıştır. Bahse konu bölgelerin dışında (Grönland, İzlanda), Batı Afrika ve Hindistan'da ticari merkezleri olmuştur ve Batı Hint Adaları olarak geçen "Virgin Adalarını" 1917'de ABD'ye devretmiştir. Zamanla toprak kayıpları yaşasa dahi, İskandinav Ülkeleriyle olan kültürel ve komşuluk bağlarından ötürü, bazen birleştirici bir güç, bazen de örnek alınan bir lider olmayı başarmıştır. İsveç ve Norveç'e adalar üzerinden yaptığı köprü ve tünellerle kara ulaşımı sağlamakta ve zaten denizci bir toplumdan geldiklerinden ötürü deniz ulaşımı ise her zaman önemini taşımaktadır. Danimarka'nın 43.093 km² olan yüzölçümünü; Baltık Denizinin girişine uzanan Jutland Yarımadası ve devamında bulunan 405 ada oluşturmaktadır. Ancak adaların sadece 82 tanesinde yerleşim vardır ve en büyük olanı ise Zelanda Adasıdır. Faroe Adaları (En büyüğü Stremoy Adası olan ana ada ile toplamda 18 adadan oluşan ve yüzölçümü 1.399 km²) ile Grönland (Yüzölçümü 2.175.500 km², dünyanın en büyük adası), Danimarka'ya ait Atlantik ötesi topraklarıdır. Daha önce büyük toprak kayıpları yaşamış olmasına rağmen, Danimarka'nın bugünde mevcut toprakları için de verdiği başka mücadeleler vardır. İlk kez 1950'lerin sonlarında Kuzey Kutbunu talep eden Kanada'ya, Uluslararası Mahkeme'nin cevabı; 100 yıl içinde eğer bir anlaşmazlık çıkmaz veya bu talebe karşılık, ihtilafli duruma düşürecek bir tez ileri sürülmez ise, buranın Kanada toprağı sayılabileceğı olmuştur. Ancak 2004 yılında Danimarka, Grönland'ın kuzey ucundaki

dağ silsilesinin devamının, sualtından giden kısmını oluşturan (“Lomonosov Sırtı” diye kaynaklarda geçer) bölüm, eğer Kuzey Kutbuna bağlanıyor ise; Kuzey Kutbundaki madenleri çıkarma hakkını talep ettiğini açıklamıştır. Danimarka elde ettiği son teknolojik verilere istinaden 2004 yılında yaptığı açıklama ile, Kuzey Kutbu ile ilgili niyet ve talebini belirtmiş olmuştur. Ancak günümüz koşullarında Faroe Adaları ve Grönland’da, zaten var olan madenler dahi iklim şartlarından dolayı işlenememekte ve halk balıkçılık ile geçimini sağlamaktadır. Ancak iklim değişikliğinden ötürü, bu bölgelerin önümüzdeki 50-100 yıl gibi bir süreç içerisinde ulaşılabilir olacağı görüşü ise, gittikçe güçlenen bir tezdır. Danimarka Krallığının merkezi konumundaki ana ülke Danimarka; son yüzyılın başında yaşadığı büyük toprak kayıpları sebebiyle, tek çıkar yolu olarak, bilim ve teknolojiye yapılan yatırımlar sayesinde, kendi kendine yetebilen bir ülke haline gelme dönüşümünü tamamlamayı başarmıştır. Önce; verimli topraklarını kaybettiği için, tarımsal reforma ağırlık vermiş ve başarılı olmuş, daha sonra ise endüstriyel anlamdaki mühendislik, eczacılık gibi sektörlere yaptığı başarılı girişimlerin sonuçlarını, sosyal refah devletine yansıtabilmiştir. Danimarka’nın mevcutta 6 milyona yaklaşan nüfusu, toprak kayıpları yaşanmadan önceki dönemine göre daha homojendir (Almanya’ya kaybedilen Schleswig-Holstein bölgesi sebebiyle). Ancak yine de Güney Jutland’da anadili Almanca olan 15-20 bin kişilik bir azınlık vardır. Nüfusu 60 bin civarı olan Grönland’da ise nüfusun çoğunluğunu İnuit’ler oluşturmaktadır. Faroe Adalarının nüfusu ise 55 bin civarındadır. Ülkenin tarihi ve siyasal gelişimine önceki bölümlerde değinilmiştir, ancak ekonomik anlamda sosyal devlet anlayışıyla, kamu harcamalarına ayırdığı yüksek pay dolayısıyla, tam da bir refah devleti olduğunu, herkesin yaşamak istediği bir ülke ve milli marşında da geçen “Burası güzel bir ülke” sözlerinin, aslında tam da bu gerçeği yansıttığı söylenebilir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Alastair H. Thomas, *The A to Z of Denmark*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham; Toronto; Plymouth, UK 2010, s. 47-77.



Harita 9: Danimarka Fiziki Haritası (Kaynak: Encyclopædia Britannica, *Denmark-map-features-locator.jpg*, <https://www.britannica.com/place/denmark#/media/1/157748/62456>, (11.12.2023).)



Harita 10: Danimarka Krallığının kapsadığı topraklar (Kaynak: Wikimedia Commons, *File:The Danish Commonwealth.gif*, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/The_Danish_Commonwealth.gif , (11.12.2023).)

4. Finlandiya

Finlandiya bölgesi daha önceden bilindiği halde, pek merak uyandırmayan coğrafyasından ötürü, rağbet görmemiştir. Finlandiya yerli halkı ilk temaslarını, İsveçlilerle gerçekleştirmiştir. İsveçlilerin; yeni alanların tarıma açılması, toprakların ıslah edilmesi ve daha ilerleyen zamanda da Hristiyanlığın yayılması maksadıyla, kuzeylilerin Hristiyanlaştırılması misyonu sayesinde, İsveçlilerin yönetimi altında uzun yıllar kalmış, ayrı bir topluluk veya ayrı bir millet olarak saygı görmüş, krallığa ve anayasaya bağlı kalmak şartıyla özerk bir alan olma özelliğini korumuştur. 1809'da İsveç'ten Rus yönetimine geçen Finlandiya, Ruslar tarafından da özerk bir bölge olarak kabul edilmiş ve Rus İmparatoruna bağlı olmaları kaydıyla, anayasalarında ki birkaç maddenin değiştirilmesinden sonra, İsveç döneminden kalan anayasayı kullanıma devam etmiştir. Bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde ise, kısa bir süre içinde Rusya tarafından tanınmış olmaları, tarihteki diğer örnekler göz önüne alındığında, şanslı olduklarına kanaat getirilebilir.



Harita 13: Finlandiya- RF Sınırı (Kaynak: BBC News Türkçe, *Rusya, Finlandiya'ya NATO misillemesi uyarısı yaptı*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61420649>, (11.12.2023).)

Günümüze kadar hem İsveç hem de Rusya ile iyi ilişkiler içinde olan Finlandiya, pek çok uluslararası organizasyonda komşularıyla ortak üyelikleri bulunmaktadır ve bu vesileyle de ilişkilerini pekiştirmektedir (NATO'nun *Barış için Ortaklık programı*, AGİT...). İskandinav kültürünün bir parçası olan, ancak aynı ırktan olmayan Finlandiya; bölgesel veya küresel açıdan konular değerlendirildiğinde, İskandinav ülkeleriyle tam bir uyum içindedir. Özellikle Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle, NATO güvenlik şemsiyesi altına girerek, NATO'nun RF ile en uzun sınırına ev sahipliği yapmaktadır.

Finlandiya, İsveççe ve Fince olmak üzere iki resmi dilli bir ülkedir. Önceki paragrafta da belirtildiği üzere 1157 yılında İsveç Prensi Erik ve Piskopos Henry'nin bu bölgeye Haçlı Seferi düzenlemesi ile resmi olarak, ilk temasını gerçekleştirmiştir. Hristiyan rekabeti Finlandiya'ya da yansımıştır. Bu Haçlı Seferinden sonra, Ortodoks rahiplerde sık sık Karelya'yı ziyaret etmiştir. Ancak İsveç yönetimi altında olan Finlandiya, İsveç'te olduğu gibi İncilin ana dillerine (Finceye) çevrilmesi ve Protestan inancının devlet politikası olması nedeniyle bu yönde bir eğilim göstermiştir. Topraklarında, İsveç'in Ruslarla yaptığı savaşları bazen kazanması bazen de kaybetmesi sebebiyle bölünmeler olmuştur ki 1809'da Rus İmparatorluğuna geçmiştir. Finlandiya bu tarihten sonra ulus inşa sürecini başlatmış ve bir asır sonra da bağımsızlığına kavuşmuştur. 1917'nin 7 Kasım'ında gerçekleşen Bolşevik Devrimi, 6 Aralık 1917'de Finlandiya'nın bağımsızlığını tanımıştır. İki savaş arası dönemde iç savaş yaşayan Finlandiya, 2. Dünya Savaşında ise hem SSCB hem de Almanya ile savaşmıştır. Maddi ve manevi büyük zorluklar yaşayan Finlandiya, 1952 yılında savaş borçlarını bitirebilmiştir. Soğuk Savaş döneminde, SSCB ile iyi ilişkiler kuran ülke, Doğu ve Batı dünyasını ortak bir noktada birleştirmek adına aktif bir politika yürütmüştür. AGİK toplantılarını koordine ederek, dünya ülkelerinin gözünde ve diğer üyesi oldukları örgütlerde de prestijlerini arttırmıştır.

Avrupa'nın kuzey-doğusunda yer alan ve 7. büyüklükteki ülkesi olan Finlandiya'nın 338.000 km² yüzölçümünü, batıda İsveç, kuzeyde Norveç, doğuda Rusya ve diğer yönlerinden ise Baltık Denizi ile çevrelemektedir. 60. ve 70. Kuzey

Enlemleri arasında bulunan ülkenin, üçte biri Kuzey Kutup Dairesinin içerisinde yer almaktadır. Dünya haritası göz önüne getirilir ise Alaska ile aynı hizada olduğu fark edilebilir. Ülkenin kuzeyinde çetin kış koşulları, Baltık kıyılarında binlerce adası, orta ve güney bölümlerinde 190 bin civarı gölleri, batı bölgesinde verimli kumlu ovaları, ancak ülkenin her yerinde ise bolca ormanları mevcuttur. Göller Bölgesi ve çevresi ise bataklık alanlarla kaplıdır. Ülkenin 5,5-6 milyon civarında nüfusu vardır. 1922'den itibaren çift ana dilli ülkede; %93 Finceyi anadil olarak, %6 gibi bir oranda İsveççeyi anadili olarak tercih etmektedir. İsveççeyi konuşanların, ülkenin batı ve güney kesimlerinde yaşadığını ve özerk bir ada olan “Åland Adaları” yönetiminin ise sadece İsveççeyi resmi dil olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Fince “Ural Dil Grubu” ailesinden olduğundan, Hint-Avrupa Dillerinden farklılık göstermektedir. Finlandiya, diğer İskandinav komşuları gibi çok fazla göçmen barındırmamaktadır. SSCB dağıldıktan sonra bir miktar oradan gelenler, AB'ye girildikten sonra ise bir miktarda AB'den gelen-giden nüfus olmuştur. Ancak bu göçler, kısacası dikkate değer bir rakam seviyelerine çıkmamıştır. Dini anlamda da İsveç döneminden devam eden Protestan-Lütheriyen inanç %84 gibi baskın bir orandadır. Eğitime verdiği önem ile dünyaca ün salmış olan ülke, kadınlarda Avrupa ülkeleri arasında, yükseköğrenim görme oranı açısından 1. sıradadır. Erkeklerde ise; İngiltere ve İrlanda'nın arkasında ve onlardan sadece %1 gibi farkla geride kalarak, 3. sıradadır. Finlandiya eğitime yaptığı yatırımın karşılığını, ekonomik başarı olarak geri almıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı zamanında, metal ve mühendislik teknolojileri, makine veya ihracata yönelik olarak ürettiği traktör ve asansör gibi ürünler ihraç toplamının %30'u civarlarında seyretnmekte idi. Son yıllarda ise dönüşen dünyayı takiple, elektronik ve bilgi teknolojilerine yaptığı yatırımlar, dünyanın tanıdığı iletişim devi “Nokia” ve her zaman elinin altında olan orman ürünleri, bu küçük ülkenin ihracatına büyük katkılar yapmıştır. Dünya Ekonomi Forumunun 2004-2005 yıllarında yaptığı bir araştırmada, iletişim teknolojilerini en etkin kullanan dünyadaki 3. Ülkedir. Ülkenin hedefine koyduğu, üç -e'de de başarılı olması, günümüzdeki durumunun açıklamasıdır (-Education, -Export, -Equality, “Kadın-Erkek Eşitliği”). Ülkenin siyasi gelişimine ve tarihine veya kurumlarına önceki bölümlerde değinilmiştir. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır; Kış Savaşında SSCB ile yalnız savaşan ülke, Almanya'nın SSCB'yi işgali sırasında Almanya'ya destek olmuştur. Daha sonra yenilen Almanya ile de

savaşmak zorunda kalan ülke, SSCB'ye karşı *Denge Politikası* yürüterek, ayakta kalabilmiştir. Ulus olarak çok zorlu tarihi sınavlardan geçen ülke, bu zorluklar yüzünden çok çalışarak ve hak ederek bu günlere gelmiştir.¹⁵⁶



Harita 14: Finlandiya'nın Topoğrafik Haritası (Kaynak: Oona Räisänen, "File: Map of Finland-en.svg", https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1f/Map_of_Finland-en.svg, (11.12.2023).)

¹⁵⁶ Jason Edward Lavery, *a.g.e.*, s. 1-16.

5. İzlanda

2. Dünya Savaşı sonunda bağımsızlığını ilan eden İzlanda, düzenli bir ordusu olmadığı halde, NATO üyesi olan tek ülkedir. Sahip olduğu jeopolitik konumunun önemi sayesinde, özellikle Soğuk Savaş esnasında, nükleer Rus tehdidine karşılık, ABD açısından bir erken uyarı noktası görevi görmüştür. Bu sebepten ötürü ülke, ABD tarafından, ekonomik olarak sürekli desteklenmiştir. Az nüfuslu, küçük bir ada ülkesi olmasına karşın, Vikingler Döneminde bir kaçış noktası, Orta Çağ Avrupa'sında ise edebi metinleri ile dikkat çekip merak uyandıran bir yer olmuştur. Önce Norveçlilerin daha sonra ise Danimarkalıların Atlantik adası ve Grönland'a giderken hem onlar hem de yeni kıta Amerika'ya giderken de herkesin, rota üzerinde bir mola yeri olarak hep akıllarda not edilmiştir. Uzak bir konumda olduklarından, veba salgını ve Dünya Savaşlarının olumsuz etkilerinden uzak kalabilmeyi başarmış olsalar da, 1783'te patlayan ve aktivitesi on ay süren Laki Yanardağının etkileri gibi doğa olaylarından kaçamamışlardır. Hayvanların %75'i, insan nüfusunun ise %20'si bu faciada yok olmuştur. Yaşanan depremler ise, yaşadıkları ilave zorluklardır (Zaten az olan ve etkilenen tarım alanları da felaketin cabası olmuştur). Arap, İspanyol ve İngiliz korsanların; ticaret filolarına saldırımları ve tabiat ile mücadele vermeleri karşılaştıkları zorlukların sadece bir kısmıdır. Birçok kişi için klişe haline gelen *Ateş ve Buz Diyarı* yakıştırması ise, gerçekten de çok soğuk bir iklimde, volkanik faaliyetleri sebebiyle günümüzde de sık sık dünyanın gündemine gelmektedirler. Belki de bu yalnız ve uzak konumu sebebiyle İzlandalılar, iletişim teknolojilerini en etkin kullanan ülkelerdendir. Adaya ilk olarak İrlandalı keşişler, daha sonra ise yerleşimci olarak Norveçlilerin geldiği kabul edilmektedir. Hatta ilk Norveçli yerleşimci 874 yılında gelen "Ingólfr Arnarson" kabul edilmektedir. İzlanda'ya göçün olduğu dönemlerde (870-930), İskandinav bölgesindeki siyasi çekişmelerin de etkisinin olduğu ve buradan kaçışların adaya yerleşimi teşvik ettiği de ileri sürülen tezlerdendir. Ülkenin yerleşimden itibaren kayıt altına alınan bilgileri, daha sonra 13. yüzyılda Ari Porgilsson tarafından derlenerek *Landnámabók (Yerleşimciler Kitabı)* adıyla yayımlanmıştır. Her ne kadar uzak bir bölge de olsa ülke, her zaman bir krallığın yönetiminde veya yardım alabilmek için himayesinde kalmıştır. Önce Norveç'e bağlı

kalan İzlanda, daha sonra Kalmar Birliği döneminde ise diğer İskandinav Ülkeleri gibi Danimarka Krallığı yönetiminde olmuştur. 1814 Kiel Anlaşması ile Danimarka Krallığı elinden Norveç'i çıkarsa da İzlanda Danimarka Krallığının elinde kalmıştır. 19. yüzyılda yayılan milliyetçi akımlardan İzlanda da etkilenmiştir. Adım adım Danimarka'nın etkilerinden kurtulmaya çalışan İzlanda, önce ticari özgürlüğünü (1855), daha sonra ise 1874'te kendi anayasasını kabul ettirerek, Savunma ve Dış İlişkiler dışında, kendi özerk yönetimini Danimarka'dan talep edip alabilmiştir (1918). Yine de Danimarka'ya bağlı olan İzlanda, 2. Dünya Savaşı esnasında Danimarka'nın Almanlar tarafından işgale uğramasından sonra, İngiltere tarafından işgal edilmiştir. Aslında Almanların burayı da işgal etmesini önlemek için bunu gerçekleştiren İngiltere, ekonomik yardımlar yapıp, savaş sonrası dönemde İzlanda'nın bağımsızlığını ilan etmesine vesile olmuştur. Savaş sonrası dönemde ise, çıkan İngiliz askerlerinin yerine bir miktar ABD askeri girmiştir. ABD ile çeşitli ikili yardım anlaşmaları imzalayan İzlanda, daha sonra 1949'da NATO üyesi olmuştur. Ayrıca İzlanda, *Keflavik Uluslararası Havaalanını* ABD'ye tahsis etmiştir. İzlanda bugüne kadar hiçbir savaşa taraf olmamış barışçıl bir ülkedir. Ancak ticari sebeplerden ötürü sorunlar yaşadığı durumlar olmuştur. Henüz Danimarka'ya bağlı olduğu dönemde, İngiltere ve Danimarka arasında 1901 tarihinde imzalanan anlaşma gereği, taraflar açık denizlerdeki karasularını 4 milin aşağısına çekmeyi taahhüt etmişlerdir. Ancak İzlanda karasularını, 1952 yılında 4 mile, 1958'de 12 mile, 1972'de 50 mile ve 1975'te ise 200 mile çıkarmıştır. İngiltere ile bu anlaşmazlığını çözse de daha sonra balina avcılığından ötürü *Greenpeace* ve diğer çevre örgütleri ile sorunlar yaşamıştır. 103.000 km² yüzölçümüne sahip adanın, yalnızca güney batı tarafında yer alan başkent Reykjavik'in bulunduğu bölge, adanın %21'lik bir alanına tekabül eden yer, yaşama elverişli ve tarıma uygundur. Adanın; %52'si çöl, %12'si buzul, %11'i volkanik alan ve %4'ü ise kumul alan olarak hesaplandığında geriye pek bir şey kalmamaktadır. Başlıca geçim kaynağının balıkçılık olduğu ülkede, yaklaşık 900 civarı olan balık filosu toplam istihdamın %5'ini, balık işleme tesisleri ise %8'ini; elde edilen gelir ise

GSMH'nin %70'inden fazlasına karşılamaktadır.¹⁵⁷ Homojen bir toplum olan İzlandalıların neredeyse yarıya yakını en uygun yaşam alanı olan başkentlerinde yaşamaktadır. 1 Ocak 2023 günü verilerine göre; İzlanda toplam nüfusu 387.758, başkent Reykjavik'in nüfusu ise 139.875 kişidir.¹⁵⁸



Harita 15: İzlanda Fiziki Haritası (Kaynak: Worldatlas, *Maps of Iceland*, <https://www.worldatlas.com/upload/e4/76/4f/is-01.jpg> , (12.12.2023).)

¹⁵⁷ Deanna Swaney, *a.g.e.*, s. 41-52.

¹⁵⁸ İzlanda İstatistik Ofisi, *Statistics Iceland: Overview*, <https://statice.is/statistics/population/inhabitants/overview/>, (12.12.2023).



Harita 16: İzlanda'nın Bölgeleri (Kaynak: Worldatlas, *Regions Of Iceland Map*, <https://www.worldatlas.com/upload/00/49/3e/regions-of-iceland-map.png>, (12.12.2023).)

II. BÖLÜM

İSKANDİNAV ÜLKELERİNİN İLİŞKİLERİ

A. İskandinav Ülkelerinin Birbirleriyle İlişkileri

İskandinav ülkeleri diğer devletlerle veya birbirleriyle geliştirdikleri ikili ilişkilerinin yanında, politikalarına bölgesel veya küresel örgütler üzerinden de yön vermektedirler. Çalışmanın bu kısmında bölge ülkelerinin; siyaset, ekonomi ve kültürel alanda İş Birliğini teşvik etmek amacıyla oluşturdukları “İskandinav Birliği” (Nordic Council) ile savunma, güvenlik ve dış politikalarını koordine etmek amacıyla oluşturdukları “İskandinav Savunma İş Birliği” (NORDEFECO) örgütü konu edinilecektir.

1. İskandinav Birliği

Resmi adı “Nordic Council” olan kuruluşun, yerli literatürde *Kuzey Konseyi*, *Kuzey Avrupa Kurulu*, *İskandinav Konseyi* veya *İskandinav Kurulu* olarak da adlandırıldığı görülmektedir. 2. Dünya Savaşından sonra bölge ülkelerinin, kendi aralarında serbest bir pazar bölgesi oluşturmak ve vatandaşlarının pasaporta gerek duymaksızın, serbest dolaşım sağlamaları amacıyla 1952 yılında kurulmuştur. Parlamentolar arası İş Birliğini teşvik amaçlı olan örgütün kurucu üyeleri; İsveç, Danimarka, Norveç ve İzlanda’dır. 1955 yılında Finlandiya, 1970 yılında Faroe Adaları ve Åland Özerk Bölgesi, 1984 yılında ise Grönland, bu organizasyona dahil olmuştur. Genel Sekreterlik merkezi Kopenhag’da bulunan kuruluşun amacı; ekonomik ve kültürel alanda birbirlerine daha yakın olmaları sağlamaktır. 12 Şubat 1953’ta İskandinav Konseyinin açılışı yapılmış, 1954 yılında ise “Nordik Pasaport Birliği” olarak da bilinen anlaşma; Danimarka, İsveç, Norveç, Finlandiya ve İzlanda arasında imzalanmıştır. Parlamentolar arası İş Birliği yanında, üye ülkelerin icra organı olan hükümetleri arasında da İş Birliğini teşvik etme amaçlı olarak, 1 Temmuz 1962 yılında

“Helsinki Anlaşması” imzalanmış ve Temmuz 1971’de İskandinav Bakanlar Konseyi açılmıştır. Sürekli olarak, ortak İş Birliği alanlarını geliştiren kuruluşun son güncellemesi, “Åland Belgesi” olarak da bilinen anlaşma ile¹⁵⁹, 5 Eylül 2007’de Mariehamn’da (Åland Adalarının başkenti) imzalanmıştır.¹⁶⁰

Resmi internet sitesinde; İskandinav ülkeleri arasındaki İş Birliğinin, dünyanın en eski bölgesel ortaklığı olduğu belirtilmiştir. Tarihsel olarak ise; siyasi, ekonomik ve kültürel ortak köklerinin olduğuna vurgu yapılmıştır. Kuruluşun, 20 Ağustos 2019’da açıklanan 2030 vizyonuna göre; amaçlarının, bölgeyi dünyanın en rekabetçi yeri yapmak ve aynı zamanda inovasyon kapasitesi yüksek, dijitalleşen dünyaya uyumlu bir şekilde, ekonomik sistemin dönüşümünü sağlamak olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan bir diğer hedef ise; bölgenin ekonomik açıdan dünyanın en sürdürülebilir ve entegre bölgesi haline getirilmesi olarak açıklanmıştır.¹⁶¹

Daha önceden de belirtildiği üzere, İskandinav Konseyinin amacı, parlamentolar arasında da İş Birliği sağlayarak, İskandinavya bölgesini, dünyanın en yaşanılabilir ve çalışılabilir yeri haline getirmek amaçlanmıştır. 87 üyeden oluşan konseye; Danimarka 20 (2 üyesi Faroe Adalarından olmak kaydıyla), Finlandiya 20 (2 üyesi Åland Özerk Bölgesinde olmak kaydıyla), Norveç 20, İsveç 20 ve İzlanda 7 üye göndermektedir. Gönderilen üyeler için ayrıca bir seçim yapılmazken, her ülkenin kendi meclislerinden; siyasi parti grupları için ayrılan kontenjan kadar, parti gruplarının gösterdikleri adaylar gönderilmektedir. Üyeler yılda 1 kez İskandinav Konseyi

¹⁵⁹ Nordic Co-operation, About the Nordic Council, <https://www.norden.org/en/information/about-nordic-council>, (26.12.2023).

¹⁶⁰ Nordic Co-operation, Nordic agreements and legislation, <https://www.norden.org/en/information/nordic-agreements-and-legislation>, (26.12.2023).

¹⁶¹ Nordic Co-operation, *Our Vision 2030*, <https://www.norden.org/en/our-vision-2030>, (26.12.2023).

oturumu sırasında, güncel konular ve İş Birliği hakkında, ülkelerin Başbakanları ile fikir alışverişinde bulunmaktadır. Konsey, yürütme organı olan “İskandinav Konseyi Başkanlığı (Başkanlık Divanı)” tarafından yönetilmektedir. İskandinav ülkelerinin seçilmiş parlamenterlerinden oluşan başkanlık divanı; siyasi konular, plan ve bütçe, dış politika ve güvenlik gibi hangi konularda İş Birliği teşvik edilecek ise, oturumlarda onaylanan kararları, “Beyaz Kitap” (White Paper) isimli belgeye not almakta ve İskandinav Hükümetleri ile İskandinav Bakanlar Konseyine, tavsiye olarak göndermektedir. Başkanlık Divanı, örgütün koordinasyonunu sağlama işlevini yerine getirmektedir. 11 Üye, 1 Başkan ve 1 Başkan Yardımcısından oluşan başkanlık divanında; başkanlık her yıl dönüşümlü olarak Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İzlanda şeklindeki sıra ile değişmektedir. Yılda 2 toplantı yapan Başkanlık Divanı sonbahardaki toplantısında, bir sonraki sene için (1 Ocaktan itibaren geçerli olacak olan) başkan ve üyelerin seçildiği *olağan toplantı*, ilkbahardaki toplantısında ise seçilen başkanın liderliğinde *temalı toplantı* gerçekleştirmektedir.¹⁶²

İskandinav Bakanlar Konseyi ise, yine daha önce belirtildiği üzere, hükümetler arası İş Birliğini teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Yılda 2 defa toplanıp görüşen Devlet Başbakanların genel sorumluluğunda olan bu yetkiler; 1. *İskandinav İş Birliği Bakanları* ve 2. *İskandinav İş Birliği Komitesi* tarafından kullanılmakta ve işleyiş bu şekilde yürütülmektedir. Tüm kararlar oybirliğiyle alınmaktadır. Yine Konsey Başkanlığında olduğu gibi, Bakanlar Konseyi Başkanlığı’nda da üye ülkeler aynı sıralama ile birer yıl dönüşümlü olarak başkanlık yaparlar ve aynı yıl için bir ülkeye hem Konsey Başkanlığı hem de Bakanlar Konseyi Başkanlığı verilmemektedir. Bakanlar Konseyi Başkanlığı bünyesinde, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları ve Savunma Bakanları da düzenli olarak toplantılar yapsa dahi, bu toplantılar resmi olarak örgütün bünyesinden bağımsız olarak gerçekleşmektedir.

¹⁶² Nordic Co-operation, *About the Nordic Council President*, <https://www.norden.org/en/information/about-nordic-council-president>, (26.12.2023).

İskandinav İş Birliğinin ortak politika alanları olarak; mevzuat ve adalet, iş hayatı, dijitalleşme ve inovasyon, çevre ve iklim, engelli bireylerin sosyal hakları, sürdürülebilir kalkınma, enerji, kültür, eğitim ve araştırma, cinsiyet eşitliği, dil gibi konular olduğu belirtilmiştir. Herkes için refah, hareket özgürlüğü ve entegrasyonun ortak hedefleri olduğunu belirten bölge ülkeleri, bölge halklarının yakınlık duygularının arttırmak amacıyla bu politikaları uygulamaya soktuklarını açıklamışlardır.

Bölge ülkelerinin, Kültürel alanda da birbirlerine yakınlaşmalarını teşvik etmek amacıyla; edebiyat, müzik ve sinema gibi sanatsal alanlarda ödüller vererek, sosyal bağlarını güçlendirmeyi amaçlamışlardır. Örgüt, kültürel anlamda birlikteliği teşvik edip geliştirmek için, bu alanı koordine edebilmek adına 4 adet Sanat Komitesi oluşturmuştur; 1. İskandinav Edebiyat Komitesi (NORDBOK), 2. İskandinav Müzik Komitesi (NOMUS), 3. İskandinav Gösteri Sanatları Merkezi (NordScen), 4. İskandinav Sanat Enstitüsü (NIFCA). Konseyin sonbahar oturumunda törenle verilen ödüllerden; *Edebiyat Ödülü*; ilk olarak 1962’de verilmiş olup, 1962’den beri her yıl verilmektedir. *Müzik Ödülü*; 1965-1990 arası her 3 yılda bir, 1990’dan sonra ise her yıl verilmektedir. *Film Ödülü* ise; ilk olarak örgütün kuruluşunun 50. yılı anısına 2002’de verilmiş olup, 2005’ten sonra ise her yıl verilmeye başlanmıştır. İskandinav Konseyi; ortak kültürel bağlara vurgu yapan, özgün sanat eserlerini ödüllendirerek, dil ve kültürel alandaki birlikteliği de teşvik etmektedir.¹⁶³

Son olarak, İskandinav Konseyinin resmi internet sayfasında (www.norden.org) belirtildiği üzere; İskandinav Ülkelerinin, büyükelçilik ve diplomatik temsilciliklerde de İş Birliği yaparak, kendi aralarında bilgi paylaşımı yapmak, Arktik Bölge ile ilgili ortak politikalar geliştirmek, Baltık Bölgesi ülkeleri ile daha yakın İş Birliği kurmak, Batı komşuları olan ABD, İngiltere, Kanada ve İrlanda ile de daha yakın ilişkiler

¹⁶³ Nordic Co-operation, *Nordic cooperation*, <https://www.norden.org/en/nordic-council-prizes>, (26.12.2023).

kurmak, belirledikleri hedeflerin arasındadır.

2. İskandinav Savunma İş Birliği (NORDEFÇO)

Benzer tarihi ve kültürel değerleri paylaşmanın yanında, siyasi ve askeri alanlarda da ortak bir geçmişe sahip olan bölge ülkeleri için, aralarında İş Birliği yapmaları yeni değildir. 2. Dünya Savaşından sonra, her birisinin farklı politik koşullara sahip olmasına rağmen, bu iş birliklerini farklı alan ve seviyelerde olsa da geliştirdikleri gözlemlenmiştir (İskandinav Konseyi, İskandinav Bakanlar Konseyi, İskandinav Pasaport Birliği, İskandinav Savunma İş Birliği). Ayrıca BM Barış Gücü misyonlarında; görev aldıkları ülkelerin kendilerinden farklı bir güvenlik ve dış politika benimsemiş olmalarına veya farklı ulusal çıkarlarına bakılmaksızın, destek verdikleri de gözlemlenmiştir. Verdikleri destekler arasında; 1956 Süveyş/Sina (İlk BM acil gücü), Lübnan Barışı Destekleme Operasyonu ve Balkanlardaki misyonları ilk akla gelenlerdir. Bölge ülkelerinin katıldıkları misyon ve operasyonlar, 1960'lı yıllardan itibaren, NORDSAMFN (Nordic-United Nations Stand-by Forces) tarafından koordine edilmiştir. 1997'den itibaren ise, *NORDCAPS* (Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support) Askeri Barış Desteği için İskandinav Koordineli Askeri Düzenlemesi kapsamında bu faaliyetler yürütülmüştür. Bölge ülkeleri, *NORDCAPS* (Barışı Destekleme Operasyonları Eğitim ve Öğretim Programı) ile verilecek kurs türlerini kendi aralarında paylaştırarak ve iş bölümü yaparak, kısa sürede her ülkenin belli bir alanda uzmanlaşması sağlamıştır. 1990'ların başlarından itibaren bu İş Birliği, sadece ortak eğitim ve misyonlar olarak değil de aynı zamanda savunma malzemelerinin geliştirilmesi (Ar-Ge), tedariki ve bakımını da kapsayan bir sürece evrilmiştir. Üye ülkeler ulusal satın alma planlarını birbirleriyle paylaşarak, ortak malzeme alımı yaparak, son 15 yılda 100 milyon Avro tasarruf sağladıklarını belirtmişlerdir. Bölge ülkeleri bu faaliyetlerini, İskandinav Silahlanma İş Birliği *NORDAC* (Nordic Armaments Cooperation) kapsamında gerçekleştirmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise; Finlandiya Norveç ve İsveç savunma şefleri, belirledikleri bazı alanlarda daha fazla İş Birliğinin mümkün olabileceği veya gerekli olabileceği kanısına vardıkları 140 çeşit İş Birliğinin konu başlıklarını belirleyip,

fizibilite çalışması yapmışlardır. Geliştirilmiş İş Birliği, İskandinav Destekleyici Savunma Yapıları *NORDSUP* (Nordic Supportive Defence Structures) çerçevesinde değerlendirilmiştir. *NORDSUP* aracılığıyla sadece eğitim, satın alma veya ekonomik merkezli değil de tüm askeri alanlarda bu İş Birliğinin geliştirilmesi amaç edinilmiştir. 2009 yılında gerçekleşen bakanlar toplantısında, bu 3 paralel İş Birliği yapısının, tek bir çatı altında birleştirilmesi kararı alınmıştır. *NORDCAPS* (Ortak barış gücü veya misyonları), *NORDAC* (Ortak askeri satın alımlar) ve *NORDSUP* (Ortak askeri entegrasyon); *NORDEFECO* (İskandinav Savunma İş Birliği - Nordic Defence Cooperation) başlığı altında, tek bir kurum olarak birleştirilmiştir. *NORDEFECO*'nun kuruluşu, 5 İskandinav ülkesinin tamamının, 4 Kasım 2009 tarihinde, Helsinki'de imzaladıkları mutabakat zaptı ile gerçekleşmiş ve bu mutabakata göre (Bölüm 7); “İskandinav ülkeleri dışında bu İş Birliğine katılmak isteyen, bu taleplerini *NORDEFECO* Başkanlığına iletebilir veya duruma göre yeni bir üçüncü taraf davet edilebilir” maddesini de ekleyerek, şartlara ve duruma göre örgütün yapılanmasının ucu açık bir şekilde bırakılmıştır.¹⁶⁴

İskandinav Savunma İş Birliği; üye ülkelerin savunma kabiliyetlerini ve kapasitelerini geliştirerek, gerçekleşebilecek sorunlara karşın, etkili çözümler üretmek amacıyla inşa edilmiş bir örgüt olarak tanımlanmıştır. *NORDEFECO* da katılım isteğe bağlı olup, üye devletlerin hangi alanda ne ölçüde katkı vereceği kendileri tarafından belirlendiğinden, her ne kadar bir savunma ve güvenlik İş Birliği örgütü olarak lanse edilse de NATO kadar yoğun bir bağlılık söz konusu olmamıştır. Ancak, savunma kapasitelerinin artırılması ve ekonomik kazanımlar elde etmek için kurulan örgüt, gün geçtikçe İş Birliği kapsamlarını genişletmiştir. Kendileri için eğer katma değer yaratacak ise, ilgili alanlarda 3. taraflarla da çalışılabileceği belirtilmiştir. Üye ülkelerin bir kısmı aynı zamanda NATO üyesidir. Uluslararası arenada, savunma ve güvenlik örgütleri arasında başat aktör olan NATO'nun, daha gevşek bir yapılanmaya

¹⁶⁴ *NORDEFECO, About NORDEFECO-Nordefco*, <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, (13.12.2023).

sahip olan NORDEFECO'ya göre daha baskın olduğu görüşü dillendirilse de her örgütün amacı misyonu ve vizyonu farklı olduğu için, üyelerine sağladığı yararlar da farklıdır.

NORDEFECO, her üye ülkenin Savunma Bakanlarının sorumluluğunda olup, örgütün resmi Başkanlığı (Dönem Başkanlığı), üyeler arasında dönüşümlü olarak yapılmaktadır. Savunma Bakanları yılda 2 kez bir araya gelerek toplantılar düzenlemektedirler. Askeri Koordinasyon Komitesi ile İskandinav Ulusal Silahlanma Direktörleri ise yılda bir kez toplanmaktadır. Üst düzey bakanlık yetkililerinden oluşan “İskandinav Savunma Politikası Yönlendirme Komitesi” ile üye ülkeleri temsil eden Savunma Şeflerinin oluşturduğu “İskandinav Askeri Koordinasyon Komitesi”, örgütün faaliyetlerini icra etmektedir. İskandinav Askeri Koordinasyon Komitesi, yürüttükleri iş birliklerini (Cooperation AreaS-COPA) beş alanda tasnif etmiştir. 1- Stratejik Gelişim (Strategic Development-COPA SD), 2- Yetenekler (Capabilities-COPA CAPA), 3- İnsan Kaynakları ve Eğitim (Human Resources&Education-COPA HR&E), 4- Eğitim ve Tatbikatlar (Training&Exercises-COPA TR&EX) ve 5- Operasyonlar (Operations-COPA OPS). Üye ülkelerden gelen askeri uzmanların önerileri ile COPA'lardan bildirilen tavsiyeler aslında, komitelerin aldığı kararların temelini teşkil etmektedir.¹⁶⁵

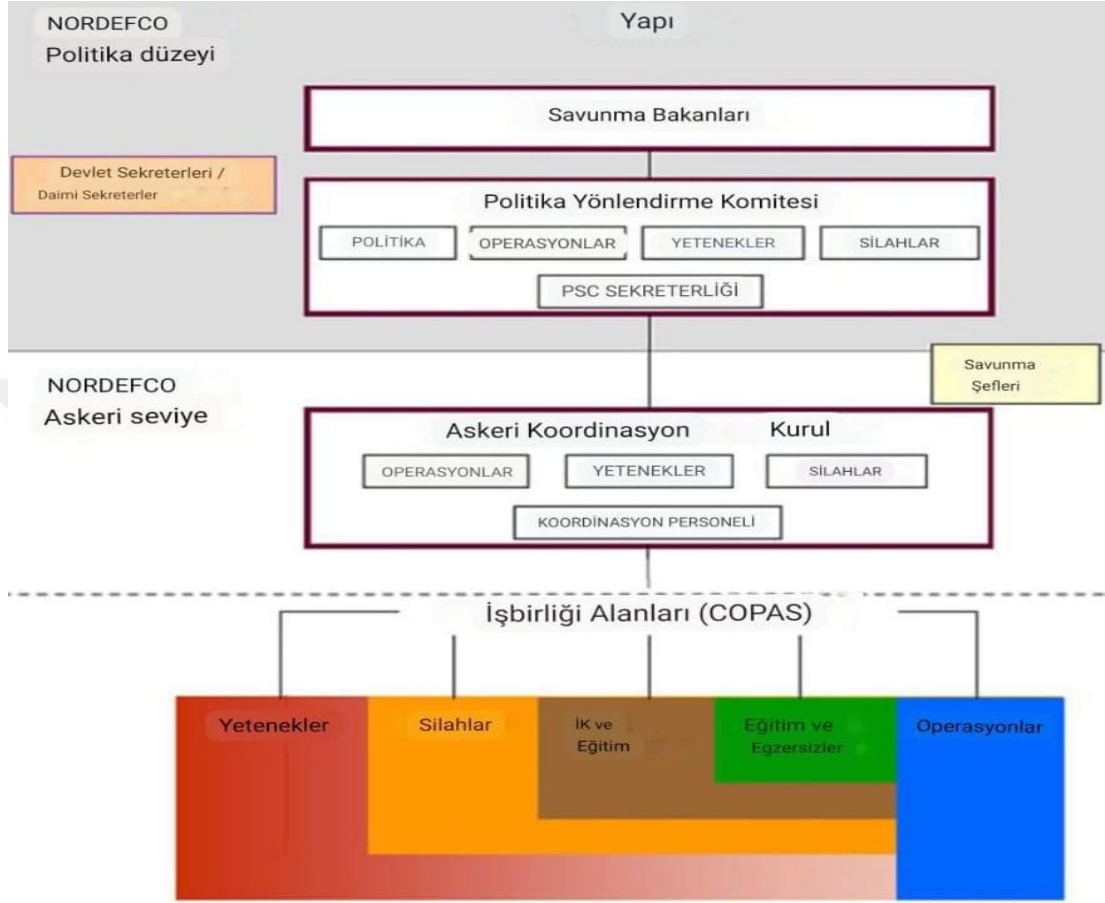
Üye ülkeler herhangi bir konuda İş Birliğinin faydalı olacağı kanısına vardıklarında, askeri uzmanlarından oluşan bir alt grup oluşturup, ne şekilde gerçekleştirilebileceğinin çalışmasını yapmaktadırlar. Mesela 2021 yılında Danimarka İsveç ve Norveç Savunma Bakanları kriz anında, çatışmada ve barışta daha koordineli hareket edebilmek için aldıkları kararlar neticesinde; 2022'de birbirlerinin hava sahaları ile askeri altyapılarına erişim izni verilmesini sağlamış ve ilk ortak askeri kıyafet siparişi (Tek Ordu) verilmiştir. İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği talebi

¹⁶⁵ NORDEFECO, *The Cooperation Areas-Nordefco*, <https://www.nordefco.org/The-Cooperation-Areas>, (26.12.2023).

geldiğinde ise, eğer bu ülkeler üye olmadan önce bir saldırıya uğrar ise, her türlü desteğin verileceği açıklanmıştır. Ayrıca NATO üyesi olup, AB savunma politikalarına destek vermeyen Danimarka'nın ise, AB'nin güvenlik ve savunma politikalarında, İş Birliği içerisinde olmasını kararlaştırmışlardır. Nitekim Danimarka, 1 Haziran 2022'de yapılan referandum ile %67 oranında kabul oyu alarak, AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katılma kararı almıştır.¹⁶⁶ Ulusal savunmalarını güçlendirerek, ortak sinerji yaratarak, etkili ortak çözümler geliştirmek amacıyla kurulan örgüt, önceki paragrafta da belirtildiği gibi; aslında siyasi ve askeri olan iki komitenin yürüttüğü çalışmalarla görevini icra etmektedir. Kasım 2018'de, İskandinav Savunma Bakanlarının imzaladığı "Vizyon 2025" belgesinde 16 özel hedef belirlenmiştir. Yalnızca barış döneminde değil, olası kriz ve savaş durumunda da koordineli hareket etmek, yakın siyasi diyalog ve bilgi paylaşımı tümünün özeti niteliğindedir. Böylece daha caydırıcı olmak hedeflenmiştir. İskandinav-Trans Atlantik Ortaklığı ile İskandinav-Baltık Ortaklıklarını güçlendirmek, İş Birliği ve diyalogu geliştirmek, Gürcistan ile de özel olarak İş Birliği ve diyalogu arttırmak gibi konular, vizyon 2025 kapsamındaki başlıklardan bazılarıdır. Eylül 2023 de bir araya gelen Savunma Bakanları, 3 gün süren toplantının ardından yaptıkları açıklamalarda; Ukrayna'ya sürekli destek vermek, Finlandiya'dan sonra İsveç'in de NATO üyeliği için her türlü çalışmanın yapılması ve AB çatısı altında, yeni savunma ve güvenlik politikalarının oluşturulması (Danimarka'nın da dahil olacağı) konusunda da birtakım planlarının olduklarını açıklamışlardır. Zaten 2023 yılı dönem başkanı olan İsveç, 23 Şubat tarihli "İsveç Savunma Bakanlığı" web sayfasından yayımlanan bir makalede, öncelikli konularının "Ukrayna'ya Sürekli Destek Vermek", "İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya Üye Olmasını Sağlamak" ve "Danimarka'nın da AB Savunma İş Birliğinde

¹⁶⁶ BBC News Türkçe, "Danimarka AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katılma kararı aldı" (2 Haziran 2022), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61671318>, (13.12.2023).

Yer Alması” başlıklarını içerdiğini bildirmiştir.¹⁶⁷



Şekil 7: NORDEFCO'nun Organizasyon Şeması (Kaynak: Nordefco, “About NORDEFCO-Nordefco (NORDEFCO’nun yapısı; siyasi ve askeri düzeyde iş birliklerini içermektedir)”, <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco> , (14.12.2023).)

¹⁶⁷ Government Offices of Sweden Ministry of Defence, *New vision for Nordic defence cooperation a priority during Sweden’s 2023 chairmanship of NORDEFCO*, <https://www.government.se/articles/2023/02/new-vision-for-nordic-defence-cooperation-a-priority-during-swedens-2023-chairmanship-of-nordefco/> , (13.12.2023).

B. İskandinav Ülkelerinin Komşularıyla İlişkileri

İskandinav ülkelerinin, komşuları ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde, mesela AB üzerinden bir tespit yapmak gerekir ise; bazılarının AB üyeliği sayesinde birlik ülkeleriyle ilişkilerini geliştirdiği (Danimarka, İsveç ve Finlandiya), bazı ülkelerinin ise AB'ye üye olmadan (Norveç ve İzlanda) üyesi oldukları farklı örgüt ve taraf oldukları anlaşmalar aracılığıyla bu yakın ilişkilerini şekillendirdikleri söylenebilir (NATO, EFTA ve Schengen Anlaşması). Aynı şekilde, bölge ülkelerinin komşuları olan ve ortak bir “Baltık Kültürünün” paydaşlarından Letonya Estonya ve Litvanya ile ilgili bir tespit daha yapmak gerekir ise gerek ülkeler arası ikili ilişkiler ile yada AB ve NATO üyeliği kapsamında verdikleri desteklerle, bu ülkelere yakınlık göstermişlerdir. “Nordik-Baltık 8’lisi” adını verdikleri örgüt aracılığı ile, İskandinav Konseyi ve İskandinav Bakanlar Konseyi de bu ülkelerle örgütsel düzeyde temasta bulunarak, ilişkilerin gelişmesine katkı sunmuştur. Bölge ülkeleri hem AB hem de Baltık ülkeleriyle münasebetlerini, ülkeler arası ikili ilişkilerle ve üyesi oldukları örgütler aracılığıyla çok yönlü olarak geliştirmiştir. “Kuzey Bölgesi” gerçekten de Uluslararası İş Birliğinin bir semboli haline gelmiştir. Zaten bölge ülkeleri ekonomik anlamda en fazla Batı Avrupa’ya bağlı olduğundan hareketle; bu ilişkileri geliştirirken gerek kendi bölgesini, gerekse de komşu bölgeleri örgütler ve ikili anlaşmalar aracılığıyla koordine etmiş ve tüm dünyanın dikkatini çekmiştir.¹⁶⁸

Sovyet Rusya’nın ardılı olan RF ile olan ilişkiler göz önüne alındığında ise, diğer komşulardaki gibi örgütler aracılığıyla gelişen ikili ilişkilerin, RF için söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Gerçi RF ile de bazı ortak örgütlere olan üyelikler (AGİT, BM, Arktik Konsey, NATO’nun “Barış için Ortaklık programı” vb.), konjonktür gereği bir ilerleme sağlasa da sadece ortak bir platformda fikir alışverişi yapılmasına ve sınırlı bir ilerleme kaydetmesine vesile olmuştur. Daha çok, ülkeler arası ikili

¹⁶⁸ Lee Miles, *The European Union and the Nordic Countries*, Taylor&Francis e-Library, London and New York 2005, 28-29.

ilişkilerin şekillendirdiği gözlemlenen münasebetler, bölge ülkelerinin güvenlik kaygıları nedeniyle karşıt örgütlere üye olmalarına ve bu sebepten ötürü de RF ile olan ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır.

1. Avrupa Birliği

İskandinav ülkelerinin AB ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde; birçoğunun üyesi olduğu birlik, komşularıyla ilişkilerinin geliştirilmesinde ve ortak politikalar üretmelerinde fayda sağlamıştır. Netice itibarı ile AB veya AB'nin bünyesinde barındırdığı kurumlar, İskandinav bölgesi ülkelerinin savunma, güvenlik ve dış politikalarına katkı sağlayan bir araç görevi üstlenmiştir.

Danimarka 1 Ocak 1973'den beri AB üyesidir. Aynı zamanda 25 Mart 2001'den beri de "Schengen Bölgesi" üyesidir. Ancak ülke, AB'nin ortak para birimi Avroyu kullanmamaktadır. Ayrıca AB'nin "Ortak Adalet ve İçişleri Politikalarına" da katılmamıştır. 1992'de düzenlenen referandumda, *Maastricht Anlaşması* halkoylamasında reddedilmiştir. Kısacası Danimarka politik olarak AB ile daha fazla entegrasyona sıcak bakmamaktadır. Aynı zamanda NATO üyesi olan ülke, güvenliği için bunu yeterli görüp, AB'nin "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikalarına" da sıcak bakmamaktadır. Ancak Ukrayna Savaşının başlamasından sonra fikir değiştirip, yapılan referandum ile AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katılma kararı almıştır. 1 Haziran 2022'de yapılan referandumda, %67 oranında halktan destek almıştır.¹⁶⁹ Zaten, daha önceden NORDEFCO bünyesinde, Danimarka'nın AB güvenlik politikalarına katılımı ve İsveç ile Finlandiya'nın da NATO'ya katılımı yönünde kararlar alınmıştır. 705 sandalyeli Avrupa Parlamentosunda 14 üyesi vardır (2019 Seçimlerine göre). Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesinde 9, Avrupa

¹⁶⁹ BBC News Türkçe, "Danimarka AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katılma kararı aldı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61671318>, (11.11.2023).

Bölgeler Komitesinde de 9 temsilcisi vardır.¹⁷⁰

Finlandiya; 1 Ocak 1995'te AB üyesi olup, 1 Ocak 1999'dan beri de Avro para birimini kullanmaktadır. 25 Mart 2001'den beri ise "Schengen Bölgesi" üyesidir. Finlandiya'nın Avrupa Parlamentosunda 14 temsilcisi bulunmaktadır. Ve yine Danimarka gibi; Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesinde 9, Avrupa Bölgeler Komitesinde de 9 temsilcisi vardır.¹⁷¹ İsveç ise Finlandiya gibi Avro para birimini kullanmamakla birlikte, Finlandiya gibi 1 Ocak 1995'ten beri AB üyesi ve 25 Mart 2001'den beri de "Schengen Bölgesi" üyesidir. Avrupa Parlamentosunda 21 üyesi vardır. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ile Avrupa Bölgeler Komitesinde 12'şer temsilcisi vardır.¹⁷²

Norveç daha önce 2 defa referandum yapmış olmasına rağmen, halktan AB'ye katılım onayı alamamıştır. İleri sürülen başlıca nedenler, ekonomisinin en büyük kalemini oluşturan balık ihracatının zarar görmesine yönelik çekinceleri ve zaten sahip olduğu ekonomik refah seviyesinin AB ortalamasının üzerinde oluşu söylenebilir. AB ile ticaretini EFTA üzerinden gerçekleştirmektedir. AB üyesi olmamasına karşın, İzlanda ile 19 Aralık 1996 da imzalayıp, 25 Mart 2001 tarihinden itibaren yürürlüğe giren anlaşma ile "Schengen Bölgesi" üyesi olmuşlardır. İzlanda da Norveç gibi AB üyesi olmamasına karşın, ticari ilişkilerini EFTA üzerinden, daha sonra ise Norveç beraber AB ile imzalanan "Avrupa Ekonomik Alan Anlaşması" (EEA-European

¹⁷⁰ European-union.europa.eu, *Denmark-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/denmark_en, (26.12.2023).

¹⁷¹ European-union.europa.eu, *Finland-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/finland_en, (26.12.2023).

¹⁷² European-union.europa.eu, *Sweden-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/sweden_en, (26.12.2023).

Economic Area)¹⁷³ üzerinden gerçekleştirmektedirler. İzlanda 2009 yılında, AB üyeliği için başvuruda bulunmuş olmasına rağmen, daha sonra siyasi nedenlerle ve Norveç gibi ekonomik kaygılarla (Balıkçılık sektörü...), bu başvurusunu askıya almıştır.

AB, İskandinav ülkeleri için kıtasal bir birlik, ticari bir ortak, politika yapımında ve dünyaya erişimde ise daha güçlü bir ses olmaları için üyesi olmaları ya da olmamaları fark etmeksizin faydalandıkları bir örgüt olmuştur. AB örgütü kapsamı içinde ise, kendi politikalarına destek sağlamak için, çalıştıkları bir arena olmuştur. Konumuz bölge ülkelerinin savunma, güvenlik ve dış politikaları olduğundan, AB kurumları içerisinde ilgili konulardan sorumlu oluşumları da incelemekte fayda vardır. Bölge ülkelerinin kendi aralarında oluşturdukları, askeri İş Birliğini geliştirdikleri NORDEFECO'dan daha önce bahsedilmiştir. Baltık ülkeleri ile geliştirdikleri NB8 formatının da ileride NORDEFECO bünyesine katılacağı öngörüsünde bulunmak, tutarlı bir tespit olacaktır. İzlanda, Norveç, Danimarka, Finlandiya'nın NATO üyesi olduğu ve İsveç'in de aday üye sürecinin devam ettiği düşünüldüğünde, bu politikaların da NORDEFECO tarafından yönlendirildiği bilinmektedir. Yine NORDEFECO'nun, bakanlar seviyesi bir toplantısından sonra yapılan bir açıklamada, Danimarka'nın da artık AB'nin ortak savunma ve güvenlik politikalarına destek vereceği açıklanmış ve yapılan referandumdan sonra, bu açıklamalar resmiyete kavuşmuştur. Ancak yapılan açıklamaların satır aralarında, yeni bir AB ortak savunma ve güvenlik kurumunun oluşturulacağı veya yeni bir yapılanmadan bahsedilmiştir. Bilindiği üzere, daha önceleri başarısızlığa uğrayan pek çok ortak savunma ve güvenlik konulu AB girişimleri olmuştur. Ortak bir Avrupa ordusu oluşturma fikri ile ortaya çıkan PESCO (Permanent Structured Cooperation-Daimî Yapılandırılmış İş Birliği), AB'nin üç temel sütunundan biri olan "Ortak Dış ve Güvenlik Politikalarının" (ODGP) koordinasyonu kapsamında oluşturulmuştur. Ancak ulus üstü bir yapılanma

¹⁷³ 1 Ocak 1994 de imzalanan, AB üyesi olmayan EFTA ülkelerinin, Avrupa tek Pazarına katılmalarına olanak sağlayan anlaşma.

olduğundan, NATO'nun gölgesinde kalmıştır. NATO ise hükümetler arası bir yapılanmadır). Bölge ülkelerinin yaptığı açıklama ile; AB üyesi diğer ülkelerde de artan RF'ye karşı tehdit algısı, yeni bir oluşumu mu, ya da PESCO'nun yeniden yapılandırılmasını mı getireceği sorusunun cevabı, muhtemelen ilerleyen zaman içinde görülecektir. Bölge ülkeleri; NATO, NORDEFCO ve AB şemsiyesi altındaki ortak savunma ve güvenlik oluşumlarına verdiği destek, bölgesel kıtasal ve küresel olarak, çok yönlü ve çok boyutlu ölçüdedir. Daha önceden, güvenlik bağlamında başarısız AB projelerinin olduğu belirtilmişti. 1951 Paris ve 1958 Roma Anlaşmaları ile şekillenen ve ekonomik olarak başarılı olan AB, ortak savunma ve güvenlik alanlarında ise “Pleven ve Fouchet planları” gibi girişimlerde başarılı olamamıştır. Sovyet Rusya'nın dağıldığı 1990 sonrası dönemde ise, ODGP yüksek temsilciliğini kurup, 2017 de imzalanan anlaşma ile PESCO'nun oluşumu sağlanmıştır. RF'nin Kırım'ı ilhakı, Ukrayna Savaşı gibi nedenler sebebiyle, AB'nin Mart 2022'de yayınladığı “Stratejik Pusula”; farklı AB ülkelerinin katılımıyla oluşturulacak bir askeri birliğin, kriz durumlarına müdahale, savunma kabiliyetlerini güçlendirmek, kriz yönetimini güçlendirmek ve üçüncü taraflarla ortaklıklar yapabilmeyi sağlamak amaçlarında olduklarını belirtmişlerdir.¹⁷⁴ AB'nin, ODGP sorumlu kurumu adından da anlaşılacağı üzere sadece güvenlik değil, aynı zamanda ortak dış politikalarının da oluşturulması için vücut bulmuştur. Bölge ülkeleri, üyesi olduğu AB'nin, aynı zamanda dış politikalarının oluşturulmasına katkı vermektedirler veya alınan dış politikayla ilgili kararlara uymakla yükümlüdürler. AB'nin, dünyanın çeşitli ülkelerinde ve bölgelerinde özel temsilcileri ve temsilcilikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, Avrupa Birliği Diplomatik Servisi (European External Action Service-EEAS) dış politikanın koordinasyonunu sağlamakla görevlidir. İskandinav bölge ülkeleri bu misyonlardan, üyesi oldukları örgüt ve kurumları vasıtasıyla faydalanmaktadırlar. Kısacası, bölge ülkelerinin oluşturdukları dış politika ile AB'nin kurumsal dış politikası örtüşmektedir. Kendi dış ilişkilerini geliştirirken, bu imkanlardan faydalanmaktadırlar.

¹⁷⁴ Filiz Cicioğlu, “Avrupa Birliği kendi NATO'sunu mu kuruyor?”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-kendi-natosunu-mu-kuruyor/2633107>, (13.11.2023).

Zaten örgüt, üyelerinin menfaatleri doğrultusunda bu ilişkileri şekillendirdiğinden, bölge ülkelerinin dış politika talepleri, örgüt üzerinden politika çıktıları olarak karşılık bulmaktadır.

2. Rusya Federasyonu

Bölge ülkelerinin, RF ile olan komşuluk ilişkileri, çok eskilere dayanmaktadır. Rus İmparatorluğu zamanında, Danimarka-İsveç rekabeti, Ruslarla ittifak ve savaş halinde oldukları dönemleri meydana getirmiştir. İsveç-Rus ilişkileri, Finlandiya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının, temelini oluşturmuştur. Son yüzyılda, bölge ülkeleri ile Sovyet Rusya arasındaki farklı dünya görüşü ve birbirlerinde meydana gelen gelişmeleri ilgiyle takip etmelerinin sonuçları, dış ve güvenlik politikası çıktıları olarak karşımızda durmaktadır. Baltık rekabeti eskiden beri var ola gelmiştir. Rusya Baltık Denizine ulaştığında imparatorluk çağına girmiştir. Mevcut koşullarda Rusya'nın, bu yönde bir hamlesi olmamakla birlikte, NATO'nun genişlemesinden dolayı duyduğu rahatsızlık, Gürcistan, Kırım ve Ukrayna olaylarına vesile olmuştur. İskandinav ülkeleri ise gittikçe kendi bölgelerine yaklaşan tehlikeden ötürü bölgesel güvenlik bağlamında; Avrupa'da, Baltık'ta ve Küresel ölçekli olarak ise NATO bağlamında girişimlerde bulunmaktadırlar. RF'nin, tekrar baskın bir aktör olarak önlerine çıkmaması için, küresel-kıtasal-bölgesel güvenlik enstrümanlarını devreye sokarak, daha aktif bir politika yürütmektedirler.¹⁷⁵

Bölge ülkeleri ile RF arasındaki ilişkiler, her ne kadar diğer ülke ve örgütler kadar yüksek seviyede seyretmese de komşu olmanın verdiği yakınlıktan dolayı, belirli bir seviyenin altına da inmemiştir. Askeri anlamda bir İş Birliği olmasa da etki-tepki bağlamında, birbirlerini etkilemişlerdir. Ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda ise

¹⁷⁵ Uğur Yasin Asal-Furkan Terzi, "Rus Dış Politikasında Değişimin Felsefi Temelleri: NATO Genişlemesine Yönelik Baltıklar'da Bir İmparatorluk Tepkisi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 19, Sayı 37, Bahar 2020/1, s. 619-633.

birbirlerine tesirleri, görece daha yüksek seviyede olmuştur. Bölge ülkeleri arasında en uzun sınırı bulunan Finlandiya, göçmenler karşısında hassas olmasına rağmen, Sovyet Rusya dağıldıktan sonra, Estonya ve özellikle de Rusya'dan çok sayıda göç almıştır.¹⁷⁶

Bölge ülkeleriyle RF arasında ki ilişkilere değinirken, ilk önce komşusu Finlandiya'dan başlamakta fayda vardır. Keza Finlandiya-RF ilişkileri, dolaylı olarak RF ile İskandinav Bölgesi Ülkelerinin ve üyesi oldukları örgütlerin de ilişkilerini açıklamada, bir giriş niteliği taşımaktadır. Finlandiya, önce İsveç'in kurucu bir parçası, İsveç-Rus savaşı sonrasında "Fredrikshamn Anlaşması" ile 1809'dan sonra ise Rus İmparatorluğunun "Grand Dükalık Statüsü" verdiği bir prensliği olduğunda; Çar 1. Alexander (İskender) Porvoo Meclisini (bazı kaynaklarda Porvoo diyeti olarak da geçer) toplayarak, kendi otoritesini kabul edip bağılılık gösterirlerse, atadığı vali dışında, Finlandiya'daki düzene karışmayacağını belirtmiştir. Finlandiya'daki aynı anayasa ile kurumların işleyişinin devam edeceğini, dini ve kültürel değerlerine hiçbir müdahalede bulunmayacağını garantisini vermiştir. Gerçekten de Fince'nin resmi dil olması, bölgede toplanan vergilerin ve harcanmasının Fin Meclisinin denetiminde olması gibi, aslında modern Finlandiya'nın temellerinin atılmasında katkısının olduğu bir gerçektir. Rus ihtilali olduğunda, bunu fırsat bilen Finlandiya bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde, iktidar mücadelesi için, Beyaz ve Kızıl Ordunun savaşı (Fin İç Savaşı), zaten az olan nüfusunda ağır kayıplar vermesine sebep olmuştur.¹⁷⁷ Almanların ve Monarşi yanlılarının desteklediği Beyaz ordu, Rusların desteklediği Kızıl orduya karşı galip gelse de Almanya 1. Dünya savaşını kaybedince, Finlandiya Meclisi cumhuriyeti ilan etmiştir. Hatta monarşi yanlıları, yeni kral olarak Friedrich Karl'ı önceden belirlemiş olsalar da bu emellerine ulaşamamışlardır. Rusya'da ise Komünizm ilan edilmiş ve iç savaşta büyük kayıplar veren Finliler,

¹⁷⁶ Jason Lavery, *a.g.e.*, s. 164.

¹⁷⁷ Jason Lavery, *a.g.e.*, s. 85-88.

lkelerinin kuruluşlarının temellerinde dolaylı da olsa faydası olan Ruslara, düşman gözüyle bakmaya başlamışlardır. İki savaş arası dönemde, Rusları ve dolayısıyla komünizmi, düşman ve tehdit gören Finlandiya'nın, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda toparlanması da zaman almıştır. 1921 ve 1922 de iki defa Milletler Cemiyetine başvuran Finlandiya, iç savaş sırasında, Åland'ı ele geçiren İsveç'ten adasını geri almayı başarıırken, Doğu Karelya sınırı için, "Rusların i meselesi" yanıtını alarak sorununu çözememiştir. 1932 yılında Fin-Rus Saldırmazlık Paktı imzalanırsa da daha önceden de belirtildiği üzere, iki savaş arası dönemde, Fin-Rus ilişkileri gergin olmuştur. 1939 da Almanlar ve Ruslar arasında imzalanan ve *Molotov-Ribbentrop Paktı* olarak da bilinen anlaşmanın gizli protokolünde, Fin toprakları Sovyet etki alanında tanımlanmıştır. 2. Dünya Savaşı esnasında ise Finlandiya, 3 kez savaşmıştır. Topraklarını korumak için "Kış" ve "Devam Savaşı" Ruslarla, "Laponya Savaşı" ise Almanlarla, yapılmıştır. Sovyetler Finlandiya'ya saldırınca, 14 Aralık 1939'da Milletler Cemiyetinden kovulmuştur. Savaş sonunda Finlandiya, topraklarının yaklaşık %10'u gibi bir kısmını kaybetmiş olsa da Ruslara çok büyük zayıatlar verdirmiştir. Kaybettiği toprakların yanında, 1947 Paris Anlaşması uyarınca da 300 milyon \$ tazminat ödemek zorunda kalmıştır.¹⁷⁸ Finlandiya, Sovyetlere ödediği tazminatı ancak 1952 yılında bitirebilmiştir. Finlandiya 1948'de SSCB ile "Dostluk İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalayıp, daha sonra kendisini tarafsız ilan etmiştir. 1955-70 ve 1983 de anlaşmayı uzatarak, Soğuk Savaş döneminde, herhangi bir tarafı semeyerek, denge politikası uygulamıştır.¹⁷⁹ Bu dönemde ekonomik anlamda SSCB'den faydalanmış, özellikle 1980'lerde dış ticaretinin %25'ini bu ülke ile gerçekleştirmiştir. Nükleer enerji teknolojisi ve yatırımlarını Ruslardan sağlamıştır. Sovyet Rusya dağılınca sınırlarını açmış ve iş dünyasına yetişmiş işgücü sağlamıştır. Ayrıca Finlandiya, tarafsız bir ülke olarak, tüm dünyada kabul görmüş, 1973 de bir forum oluşturarak Doğu ve Batı Bloğu ülkelerini bir araya getirerek, 1975 de Helsinki

¹⁷⁸ Jason Lavery, *a.g.e.*, s. 135.

¹⁷⁹ Lee Miles, *a.g.e.*, s. 18-19.

Konferansında, AGİT'in temellerini atmıştır. Aslında Finlandiya ile SSCB ilişkilerinin dış dünyaya bir diğer yansıması da örgütsel bağlamda AGİT olmuştur. Sovyet Rusya'nın ardılı RF ile ilişkilerinin dönüm noktası ise, Ukrayna Savaşı olmuştur. RF'nin Kırım'ı ilhakı, İskandinav Ülkelerinin ayrı bir önem atfettiği Gürcistan ile RF arasında olan savaştan sonra Ukrayna Savaşının başlaması, bölge ülkelerinde politika değişikliğine gidilmesine yol açmıştır. İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğini gündemlerine almaları, RF tarafından tehdit edilmelerine yol açmıştır. RF Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö yaptıkları ikili görüşmenin ardından Finli Cumhurbaşkanı, NATO'ya katılma haklarının ellerinde saklı durduğunu, Rus Devlet Başkanı ise; Finlandiya'nın güvenliğine bir tehdit olmadığını ve yıllar süren tarafsızlık politikasının devamının, karşılıklı iyi komşuluk, iş birliği ve yarar sağlayan bu ilişkiler için çok önemli olduğunun altını çizmiştir. Ancak, Finlandiya NATO üyesi olmuştur ve İsveç ise adaylık sürecindedir.

RF ile İsveç ilişkilerine değinecek olur isek; tarihsel geçmişlerine bakıldığında İsveçliler, çok eski zamanlardan beri, Rus topraklarında bulunmuş, ticaret yapmış ve etkileşim halinde olmuşlardır. 1700'ün Avrupa'sında, "Kuzey Savaşları" olarak da geçen, Baltık hakimiyeti için verilen mücadelede, artık yeni imparatorluğun Ruslar, imparatorluktan devlet seviyesine inen gücün ise İsveçliler olduğunu göstermiştir. İlerleyen zamanda, 1809 senesinde Finlandiya'yı da Rus hakimiyetine bırakan İsveç'in tek tesellisi, "Napolyon Savaşları" esnasında Norveç'i kendi topraklarına katması olmuştur. Bu olaydan sonra İsveç, tarafsızlık politikası uygulayıp hiçbir savaşa taraf olmamıştır. 1. ve 2. Dünya Savaşlarında, her ne kadar tarafsız olduğunu ilan etmiş olsa da Almanya ile olan ekonomik ilişkileri, tarafsızlığının sorgulanmasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ise, tarafsız olmasına rağmen belki de çok önceden ABD'ye vermiş olduğu yoğun göçlerin de etkisiyle, SSCB'ye uzak ABD'ye ise daha yakın durmuştur. Ancak neredeyse tüm Soğuk Savaş zamanında da yaklaşık 40 yıl boyunca, ülke Sosyal Demokrat Parti tarafından yönetilmiştir. Fin-Rus Kış Savaşında, Ruslara karşı, gayri resmi olarak Finlandiya'ya destek vermiştir. Norveç ise, bağımsızlığını kazandığı 1905'te Rusya tarafından tanınmış ve karşılıklı diplomatik temsilciliklerini açmışlardır. Ancak 2. Dünya savaşından sonra farklı

kutuplarda yer almaları, iki ülke arasındaki sınırların stratejik önem kazanmasını sağlamıştır. Aralarında, münhasır ekonomik bölge ve sınırlar konusundaki anlaşmazlık bulunan hususlar, 2010 yılında imzalanan bir anlaşma ile çözüme kavuşmuştur. Danimarka'da, Norveç gibi NATO'nun şemsiyesinde Sovyet Rusya karşısı bir politika sergilemiştir. Ancak bu politika, özellikle Sovyetlerin Baltık devletlerini ilhakından sonra olmuştur. Ancak RF'nin politikaları sonrası ve RF'nin toprağı olan Kaliningrad Bölgesi, bölge ülkelerinin gözlerini tekrardan Baltık Denizine çevirmelerine, yeni savunma ve güvenlik politikaları bağlamında girişimlerde bulunmaya ve Gotland Adasında tedbirler almaya yöneltmiştir.

3. İskandinav-Baltık İş Birliği (NB8 Nordic-Baltic Eight)

Nordik - Baltık 8'lisi olarak adlandırılan birlik, İskandinav ülkeleri ile üç Baltık devletinin hükümetleri arasındaki İş Birliğine verilen isimdir. Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından, bağımsızlığını kazanan Baltık devletleri, 10 yıllık bir geçiş sürecinin ardından, 1 Mayıs 2004 tarihinde, AB'ye girmişlerdir. Estonya, Letonya ve Litvanya'yı kapsayan Baltık Cumhuriyetleri ile İskandinav Konseyi Parlamenterleri ve İskandinav Bakanlar Konseyinin Bakanları, Baltık Denizi Bölgesini Avrupa'nın en güçlü büyüme bölgesi haline getirmek için İş Birliğinin geliştirilmesine katkı sunmuşlardır. İskandinav Konseyi, Baltık parlamenterleriyle ilk olarak 1989 da temasa geçmiş ve Kasım 1991 de Baltık Meclisinin açılış toplantısının gerçekleştiği Talinn'deki zirveye katılarak, resmi olarak bu İş Birliğinin temellerini atmışlardır. Daha sonra ise, İskandinav Konseyi ile Baltık Cumhuriyetleri arasında bir İş Birliği anlaşması 1992 senesinde imzalanmıştır. Baltık Denizi Bölgesi ve Kuzey Avrupa'nın demokratik, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak kalkınmasına bir fayda sunması maksadıyla oluşturulan İş Birliği, aslında 3 amaca hizmet etmektedir. 1. Baltık Denizi Bölgesinde, bölge ülkelerinin birbirine entegrasyonunu sağlamak. 2. AB'nin doğu komşularıyla iyi ilişkiler kurmasına yardımcı olmak ve 3. Kuzey Avrupa'da bölge ülkelerinin ortak sorunlarına, ortak çözümler geliştirmek (Baltık Denizi, Çevre, Kültür, Eğitim-Öğretim, Deniz taşımacılığı, İş piyasası...). 2006'dan itibaren parlamenterler her yıl düzenli olarak yılda bir defa toplanmaktadır. Ana amacı ise

Baltık Denizi Bölgesini bir bütün olarak değerlendirip, güçlendirerek, küreselleşmenin getirdiği fırsat ve tehditlere ortak çözümler üretmektir. İskandinav Bakanlar Konseyi'nin Baltık Cumhuriyetleriyle olan ilişkileri ise 2008 de kabul edilen, 2009-2013 İş Birliği rehberine göre hareket etmektedir. Belirledikleri öncelikli İş Birliği alanları; 1. Eğitim, araştırma ve yenilik (İnovasyon) 2. İş dünyası, küme İş Birliği ve yaratıcı endüstriler 3. Baltık denizindeki çevre koşulları da dahil olmak üzere çevre, iklim ve enerji ile yenilenebilir enerji kaynakları ile bunların geliştirilmesi ve teşviki. 4. Refah Toplamlarının karşılaştıkları uluslararası sorunlarına çözüm üretmek (İnsan ticaretinin önlenmesi, polis ve savcılık hizmetlerinde İş Birliği, demografik zorlukların ele alınması...). 5. İskandinav – Baltık İş Birliği önderliğinde, Belarus da dahil olmak üzere, doğu komşuları ile ilişkilerde; demokrasi, iyi yönetim, ifade özgürlüğü, hoşgörünün teşviki için çalışmalar yapmaktır. İskandinav Bakanlar Konseyi, 1991'de üç Baltık Cumhuriyetinin başkentlerinde ofisler açarak (Talinn, Riga ve Vilnius), tüm bu ilişkilerin gelişimini koordine etmiştir ve bu ofisler günümüzde de kilit bir rol oynamaktadır. İş Birliği alanlarından biri olan, Eğitim ve Öğretimde de İş Birliği kapsamında, her yıl ortalama 10 bin kişinin faydalandığı ve İskandinav Bakanlar Konseyinin desteklediği, 8 ülke arasında, “NORDPLUS” sayesinde, her yaş ve eğitim grubundan insanların, değişim programları veya eğitim seçenekleriyle, İskandinav – Baltık bölgesinde ki bir bütünleşmeye, katkı sunduğu kabul edilmektedir. Kültür, iş dünyası ve kamu hizmetlerinde de gerçekleştirilen İş Birliğinin, bölge ülkelerine bütüncül yaklaşımı, olumlu şekilde entegrasyonu sağlamaya katkı sunduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda STK'lar arası İş Birliği de toplumların birbirlerine yakınlaşmasını sağlamıştır.¹⁸⁰

Aslında tarihsel perspektiften bakıldığında, İskandinav toplumu ile Baltık cumhuriyetleri, Baltık denizi ticareti vasıtasıyla yüzyıllardan beri birbirleriyle bir

¹⁸⁰Nordic Co-operation, *Nordic co-operation with Estonia, Latvia and Lithuania*, <https://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/estonia-latvia-and-lithuania/nordic-co-operation-with-estonia-latvia-and-lithuania>, (10.11.2023).

etkileşim halinde olmuşlardır. İskandinav ülkeleri, Baltık cumhuriyetlerine AB ve NATO üyelikleri esnasında da desteklerini esirgememiş ve belli bir seviyeye ulaşmalarını sağladıktan sonra da kendileriyle bölgesel anlamda bir bütünleşme ve entegrasyon sürecine girmiştir. Baltık cumhuriyetlerine vizesiz olarak ilk sınırlarını açan devletler yine İskandinav ülkeleri olmuştur. Baltık devletleri ile İskandinav devletlerinin Dışişleri Bakanlarının Danimarka’da yaptıkları toplantıda, bu İş Birliğinin adının NB8 olması kararını, 30 Ağustos 2000 tarihinde almışlardır. 2008’e kadar, İskandinav Bakanlar Konseyinin başkanlığını yürüten ülke tarafından koordine edilen toplantılar, bu tarihten sonra, Baltık devletlerinin de bu sürece dahil olarak, her sene başka bir üye ülkenin önderliğinde, ilerleme raporu sunularak, koordinatörlük görevi üstlenilmiştir. İskandinav ve Baltık İş Birliğinin emek harcanılarak hazırlanan, bir kısmı gerçekleştirilmiş ve bir kısmı da halen uygulama aşamasında olan, en somut örneği, “NB8 Akil Adamlar Raporu” dur. 28 sayfadan oluşan rapor, İskandinav ülkelerini temsilen Danimarka Savunma Bakanı Søren Gade ile Baltık ülkelerini temsilen Letonya eski Dışişleri ve o anda Başbakan olan Valdis Birkavs tarafından hazırlanmış, 38 adet tavsiye içeren, hangi alanlarda hangi ölçüde İş Birliğine gidilebileceği, organizasyon şemaları dahi verilerek, amaçlanan hedeflere nasıl ulaşılabilirliğinin içeriği kapsayan rapor, 2010 yılında NB8’in başkanlığını yürüten Letonya ile 2010’da İskandinav Bakanlar Konseyi başkanlığını yürüten Danimarka liderliğinde hazırlanıp oluşturulmuş ve 26-27 Ağustos 2011 de, Helsinki’de düzenlenen Bakanlar toplantısında sunulmuştur. Birçok kaynakta “Birkavs-Gade Raporu” olarak da geçen tavsiyeler; Savunma İş Birliği, Enerji, Dış siyasi diyalog, Siber güvenlik de dahil olmak üzere sivil savunma, Diplomatik temsiller konusunda İş Birliği gibi konuları kapsamı içine almaktadır.¹⁸¹

Baltık denizine komşu 6 ülke (Danimarka, İsveç, Finlandiya, Estonya, Litvanya ve

¹⁸¹ İzlanda Cumhurbaşkanlığı, NB8 wise men report, <https://www.stjornarradid.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/skyrslur/nb8-wise-men-report.pdf>, (10.11.2023).

Letonya), aynı zamanda NB6 olarak da adlandırılan bu ülkeler, AB üyesi ve her AB toplantısından önce gayri resmi olarak Başbakanlar nezdinde toplanarak, AB konularını istişare ederek atabilecekleri ortak adımlar hakkında fikir alışverişinde bulunmaktadır. Aynı şekilde Dışişleri bakanları ise, her AB Dışişleri Bakanları toplantısından önce toplanarak, benzer şekilde fikir alışverişinde bulundukları bilinmektedir ve bu görüşmeleri 2004'ten itibaren düzenli olarak gerçekleştirmektedirler (1 Mayıs 2004 den itibaren, yani Baltık cumhuriyetlerinin AB üyesi oldukları tarihten itibaren). Aynı zamanda Kuzey Avrupa'da Geliştirilmiş Ortaklık, bağlamında NB8 ülkeleri, ABD ile de 2003 yılından itibaren, e-PINE olarak adlandırılan, Dışişleri bakanlıklarının siyasi direktörlükleri ile de “İşbirlikçi Güvenlik”, “Canlı Ekonomiler” ile “Sağlıklı Toplum” başlıkları altında düzenli toplantılar gerçekleştirmektedirler. Nordik-Baltık ülkeleri, aynı zamanda İngiltere ile de toplantılar yaparak ilişkilerini geliştirmişlerdir. Başbakanların, politika yapıcıların, girişimci ve iş dünyası insanların iştirak ettiği toplantılar 2011 yılında Londra'da, daha sonra ise diğer üye ülkelerin ev sahipliğinde gayri resmi olarak düzenlenmektedir. NB8 ülkeleri ile doğu Avrupa ülkeleri arasında (Macaristan, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti), dışişleri bakanları seviyesinde ki toplantılar, “NB8 ve Visegrad” başlığı altında düzenlenmektedir.

NB8 organizasyonu kapsamında, “Akil Adamlar Raporu” verilerini merkeze koyarak söyleyebiliriz ki; İskandinav Bakanlar Konseyi ile Baltık Bakanlar Konseyi, Başbakanları nezdinde yılda bir kez, Savunma Bakanları ile Adalet Bakanları ve Fırsat Eşitliğinden Sorumlu Bakanlar yılda bir kez, Kültür bakanlıkları 2 yılda bir, Ar-Ge Bakanları veya konu temsilcileri 3 yılda bir, Balıkçılık ve Enerji ile ilgili olan Bakanlıklar ise sabit bir aralık olmamakla birlikte gerektiğinde toplantılar gerçekleştirmektedirler. Aynı zamanda Devlet Sekreterlikleri, İdari Direktörler, Sivil Kriz Yönetimi, Enformasyon Başkanlıkları, AB Konseyi ile BM Direktörleri ve Protokol Şefleri yıllık, Siyasi Direktörler, Güvenlik Politikası İstişareleri, İhracat Kontrol Rejimlerinden sorumlu olan kurumlar yılda 2 kez, gerektiğinde ise Ar-Ge ve Yasal İletişim Grubu yılda 2-3 kez bir araya gelmektedir. Üye ülkeler farklı konularda ve farklı seviyelerde, gerektiğinde bir araya gelerek, entegrasyon ve uyum içinde iş

birliklerini güçlendirdikleri görülmektedir.

C. İskandinav Ülkelerinin Küresel İlişkileri

1. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)

4 Nisan 1949 tarihinde, İskandinav ülkelerinden¹⁸² Norveç, İzlanda ve Danimarka'nın da olduğu 12 kurucu üye devletin imzasıyla, ABD'nin önderliğinde NATO kurulmuştur. Sovyet yayılcılığına karşı caydırıcı olmak amacıyla kurulmuş olsa dahi, kuruluşunun diğer nedenleri ise; 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da tekrardan faşist ve askeri yönetimlerin iktidara gelmesini önlemek ve yıkılan Avrupa'nın tekrar ayağa kaldırarak, bütünleşmesini sağlamaktır. Avrupa'daki siyasi bütünleşmeyi teşvik etmek amacıyla ve Avrupa ekonomilerini ayağa kaldırmak için "Marshall Planı" çerçevesinde, ABD tarafından ekonomik yardımlar yapılmıştır. 1949 yılında SSCB'nin atom bombasını bulması ve 1950'de ise Kore Savaşının patlak vermesi, NATO'nun Avrupa'da ilk askeri birliğini konuşlandırmasıyla sonuçlanmıştır. İlk askeri yerleşkenin Paris'te konuşlanıp, 1952 de Yunanistan ve Türkiye'nin de NATO'ya alınması, 1955 de ise Batı Almanya'nın dahil olması, SSCB önderliğinde Varşova Paketi'nin kurulmasına sebebiyet vermiştir. SSCB'nin "Sputnik" uydusunu uzaya fırlatması üzerine ise, Norveç-İtalya-Kanada Dışişleri Bakanlarının tavsiyesi üzerine, NATO Bilim Programı kurulmuştur. 1966 yılında ise, daha önce NATO kanadında yer alan Fransa'nın, ayrılma kararı alması nedeniyle, NATO yeni karargahını 1967'de Belçika'nın Brüksel şehrine taşımaya karar vermiştir. Soğuk Savaş döneminin yumuşama evresinde, Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel (Harmel Raporu), 1967 yılında NATO Konseyine, Varşova Paketi ile diyalogu ve siyasi yollarla yumuşamayı tavsiye etmesi, 1973'teki Avrupa Güvenlik ve İş Birliği

¹⁸² Diğer İskandinav bölge ülkelerinden İsveç, 1814'den beri "tarafsızlık politikası" uygulayıp iki dünya savaşına da katılmamıştır. Finlandiya ise, 2. Dünya savaşından sonra, tarafsız olduğunu belirtip, SSCB ve Batı arasında, aslında "denge politikası" uygulamıştır.

Konferansının toplanmasına ve 1975'deki Helsinki toplantısı ile AGİT'in temellerinin atılmasına katkı sunmuştur. Berlin duvarının yıkılması, Sovyet Rusya'nın dağılması ve İdeoloji Savaşının sona ermesi, uluslararası sistemde yapısal değişikliklere neden olmuştur. Yeni dünya düzeni ise; farklı risk ve tehditlere yol açmıştır. NATO yeni dünya düzenine göre, yapılanmasını, faaliyet alanını ve konseptini güncellemiştir.¹⁸³ İskandinav Ülkeleri açısından; yeni dünya düzeninde ortaya çıkan tehditlerin yanında (terörizm, göç, insan kaçakçılığı...) bir de Sovyet Rusya'nın ardılı RF'nin, Kırım Gürcistan ve son olarak da Ukrayna politikaları ile tekrardan, eski dünya düzeni sorunlarıyla da yüzleşmelerine yol açmıştır. NATO'ya katılmamış olan son iki İskandinav ülkesinden; Finlandiya üye olmuş, adaylık sürecinde olan İsveç'in ise, katılmasının pek de uzun sürmeyeceği tahmin edilmektedir. Muhtemelen NATO'da, İskandinav Ülkeleri açısından, tümünün üye olduğu, aktif olarak politika ürettikleri, menfaatlerini korumak için kullandıkları bir örgüt olacaktır. Tarihinde İlk büyük tatbikatını (Mainbrace) Norveç ve Danimarka'nın savunulması üzerine yapan NATO'nun, son Genel Sekreteri ise eski Norveç Başbakanı Jens Stoltenberg'tir.

2. Arktik Konseyi

1991 yılının Haziran ayında, açıklanan bazı kaynaklarda “Finlandiya Girişimi” olarak da adlandırılan “Arktik Çevre Koruma Stratejisi” bildirisi, Arktik Konseyin ön hazırlayıcısı kabul edilmektedir. Daha sonra, aynı devletler tarafından imza edilen ve 19 Eylül 1996 da yayımlanan “Ottawa Deklarasyonu” ise Arktik Konseyin (Arctic Council) kurucu belgesidir. Kuzey kutup dairesi içinde yer alan topraklarda egemen olan devletler ile bu topraklarda yaşayan yerli halkların, karşılaştığı sorunlara çözüm bulunması için, hükûmetler arası bir forum niteliği taşıyan örgüt olarak görevini icra etmektedir. İskandinav Bölgesi ülkelerinin hepsi, coğrafi konumları gereği, konsey üyesidir. İsveç, Norveç, Finlandiya, İzlanda ve Danimarka dışındaki diğer üç üye ise,

¹⁸³ NATO, *A short history of NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm, (16.11.2023).

ABD, Kanada ve RF'dir. Çin, Hindistan, G. Kore, Singapur gibi bazı Asya ülkelerinin dışında, pek çok Avrupa ülkesi ile Uluslararası Örgüt ve STK'lar da konseyde gözlemci üye sıfatıyla toplantılara katılmakta ve alınan kararları yakından takip etmektedir. 8 Üyeli konseyin merkezi, Norveç'in Tromsø şehrinde'dir. 1 Haziran 2013 de faaliyete geçen daimî sekreterlik, Mayıs 2011 de Grönland'ın başkentinde yapılan "Nuuk Bakanlar Toplantısı" kararlarına istinaden kurulmuştur. Kurulduğu andan günümüze, Konseye üye 8 devletin imzalayarak kabul ettiği üç anlaşma, konseyin çalışmalarını başarılı bir şekilde yürüttüğünün ispatıdır. Bu anlaşmalar şunlardır; "Kuzey Kutbu'nda, Havacılık ve Denizcilikte, Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması" (2011), "Kuzey Kutbu'nda, Denizlerde Petrol Kirliliğine Karşı, Hazırlık ve Müdahale Konusunda, İş Birliği Anlaşması" (2013), "Uluslararası Arktik Bilimsel İş Birliğinin, Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma" (2017).

Arktik Konseyinin; Kuzey Kutbu Devletleri, Kuzey Kutbu Yerli Halkları ve diğer Kuzey Kutbu sakinleri arasında, ortak arktik konularda (çevrenin korunması vb.), İş Birliğini ve koordinasyonu sağlamak amacıyla kurulduğunu belirtmiştik. Burada alınan kararlar ve uygulamalar, aslında en çok da bu bölgede yaşayan yaklaşık 4 milyon nüfusu ilgilendirmektedir. 8 Üye devletin dışında da "Yerli Halklar Sekreterliği" koordinasyonluğunda, yerli halkları temsilen 6 kuruluş¹⁸⁴ daimî katılımcı statüsündedir. Konseyin çalışmalarını yürüttüğü 6 adet çalışma grubu¹⁸⁵ vardır. Arktik konsey, çalışma grupları aracılığıyla, Arktik konularda, üye ve gözlemci statüsündeki devlet ve kuruluşlardan destek alarak, faaliyetlerinin gerçekleştirmektedir. Arktik Konsey Başkanlığı, üye devletler arasında 2'şer yıl sıra ile görevini yürütmektedir. Arktik Konseyin "2021-2030 Stratejik Planında" amaç ve vizyonlarını; bölge halkları

¹⁸⁴ "Uluslararası Aleut Derneği", "Arktik Atabaskan Konseyi", "Uluslararası Gwich'in Konseyi", "Inuit Çevresel Konseyi", "Rusya Kuzeyin Yerli Halkları Derneği", "Saami Konseyi".

¹⁸⁵ "Arktik Kirleticiler Eylem Programı", "Arktik İzleme ve Değerlendirme Programı", "Arktik Flora ve Faunanın Korunması", "Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale", "Arktik Deniz Ortamının Korunması", "Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu".

ve tüm canlılar dahil, bölgenin daha müreffeh, huzurlu, sürdürülebilir, güvenli, istikrarlı ve yapıcı İş Birliğinin olduğu bir bölge haline getirmek için rehberlik etmek olduğunu belirtmişlerdir. Arktik Konsey Başkanlığı tarafından yürütülen çalışmalara, her üye devlet kendisini temsilen ve muhtemel olarak da Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilen, “Kıdemli Arktik Yetkili” sıfatını taşıyan birer temsilci ile toplantılara iştirak eder. Arktik Konsey Başkanlığını yürüten devletin koordinatörlüğünde gerçekleştirilen bu toplantılara, daimî temsilciler ve Kıdemli Arktik Yetkililer genelde; yılda en az iki kez ve tüm üyelerin katıldığı “Bakanlar Toplantısı” ise, 2 yılda bir kez yapılmaktadır. Tromsø’de bulunan, Arktik Konsey Sekreterliği ise; Arktik Konsey Başkanlığının yönetiminde çalışan idari personel ve Kıdemli Arktik Yetkililerden oluşan, bir idari merkez ofisi, görevini yerine getirmektedir. 2023-2025 Dönem Başkanlığı görevini Norveç yürütmektedir ve daimî temsilcilerin dışında, şu anda 38 adet gözlemci üye (Devlet, Örgüt ve STK) gerçekleştirilen faaliyetlere katkı sunmaktadır. Daimî temsilciler dışındaki gözlemci üyeler, genelde çalışmalara katkı sunabilecek ya da yapılan faaliyetlerden etkilenebilecek devlet, hükümetler arası kuruluş ya da STK’lardan oluşmaktadır.¹⁸⁶

3. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT)

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı’nın kuruluşu, doğu ve batı bloğu ülkeleri arasında bir forum oluşturarak, Avrupa’nın güvenliğini ve istikrarını sağlamak için, daha da fazla bölünmüşlüğe engel olması maksadıyla, soğuk savaş zamanının yumuşama döneminde, 1973 de tarafsız Finlandiya tarafından, SSCB’nin teşvikleri ile organize edilerek başlamıştır. 1975 de Helsinki’de düzenlenen konferansa, 2 yıl süren görüşmelerin ve hazırlıkların ardından, taraf ülkelerin üzerinde mutabık oldukları bir anlaşmayı kabul ederek, imza etmesiyle sonuçlanmıştır. AGİT (Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE), taraflar arasında sürekli görüşmeler

¹⁸⁶ Arktik Konseyi, *The Arctic Council*, <https://arctic-council.org/>, (16.11.2023).

yapılmasını sağlayarak, sürekli diyalog halinde bulunularak, sorunlarının çözümlerine ve karşılıklı İş Birliğini teşvik ederek; daha güvenli bir ortam yaratmak maksadını gütmüştür. Ancak şurası bir gerçek; doğu bloğu tarafı ülkelerinin önerisiyle harekete geçirilen organizasyon, 2. Dünya Savaşından sonra, doğu bloğu ülkeleri tarafından çok kere gündeme getirilmiş olsa da konjonktür gereği, ABD ve SSCB arasında SALT 1¹⁸⁷ anlaşmasının imzalanmasından sonra ve yine Batı Almanya'nın; Doğu Almanya, Polonya ve Çekoslovakya'nın sınırlarını kabul edip, Doğu Almanya ile diyaloga geçtiği yumuşama döneminden sonra meydana gelmiştir. Ve yine SALT 1 görüşmeleri de Finlandiya Helsinki'de yapılmıştır. Kendini tarafsız ilan eden İsveç ve Finlandiya ile NATO üyesi olan İzlanda, Norveç ve Danimarka dahil, tüm İskandinav Bölgesi Ülkeleri bu konferanslarda aktif bir şekilde yer alıp imza eden taraflardan olmuşlardır. 1 Ağustos 1975 de imzalanan Helsinki Nihai Senedi, teşkilatın kuruluş belgesi niteliğini taşımaktadır. Genel bir değerlendirmede bulunmak gerekir ise; Avrupa'nın güvenliği, İnsan haklarının geliştirilmesi ve bazı alanlarda İş Birliği (Ekonomi, teknoloji, çevre...) gibi bölümlerin kapsamı, Helsinki anlaşmasının özetidir.

Daha önceleri, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı olarak adlandırılan örgüt, 1995 de AGİT ismini almıştır. 1990 yılında gerçekleştirilen Paris görüşmelerinde, ana gündem, soğuk savaş sonrası döneminin, potansiyel güvenlik tehditleri ve riskleri olmuştur. Ana merkezi Viyana'da bulunan örgüt, BM'de ise gözlemci üye statüsündedir. Örgütün faaliyetleri arasında; üye ülkelerde yapılan seçimlerde gözlemci olmak, STK'ların gelişimini desteklemek, bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerde demokratik kurumların inşasına yardımcı olmak gibi girişimlerde bulunmaktadır. Aslında, İskandinav Bölge Ülkeleri açısından önemi, kendilerini de çok yakından ilgilendiren konular hakkında, girişimde bulunabilmeleri ile dünyadaki ve Avrupa'daki konulara müdahil olabilmelerini sağlamasıdır.

¹⁸⁷ SALT 1 (*The Strategic Arms Limitation Talks*- Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri)

AGİT kendisini, dünyada 57 devletin üye olduğu, en büyük bölgesel güvenlik örgütü olarak tanımlamaktadır (Zaten, kendisini bölgesel bir örgüt olarak tanıtır, BM'deki gözlemci üye sıfatını bu bağlamda gerçekleştirmektedir). Güvenliğin sağlanabilmesi için Askeri- Siyasi, Çevresel ve Ekonomik, İnsani boyutlardan konulara yaklaşarak; “silahların kontrolü”, “terörizm”, “enerji güvenliği”, “insan kaçakçılığı”, “demokratikleşme”, “medya özgürlüğü” ve “ulusal azınlıklar” gibi başlıklarda faaliyetler yürütmektedir. Gerçekleştirdikleri faaliyetlerle, çatışmaların önlenmesi, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması, insan hak ve özgürlüklerine saygının desteklenmesi gibi konuların, örgütün kapsama alanı içerisinde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁸

AGİT zaman zaman bazı devlet başkanları tarafından eleştirilere ve giriştiği misyonlarda başarısızlık veya misyonunun sonlandırılması sonrasında çatışmaların çıkmasından dolayı, tepkilere maruz kalmıştır. 2007 Münih Güvenlik zirvesinde, Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin, üstü kapalı bir şekilde, kurumu bazı ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmekle suçlamıştır. 2010 yılında ise, Letonya heyetinden Artis Pabriks, AGİK parlamenter meclisinin işleyişine yönelik eleştirileri, gündemi meşgul etmiştir. Örgütün gerçekleştirdiği; Sırbistan, Bosna Hersek, Gürcistan, Ermenistan, Kosova, Moldova, Ukrayna, Stopje (Kuzey Makedonya), Karadağ vb. misyonlarındaki görevlerine yönelik, pek çok eleştirel görüş dillendirilmiştir.

4. Birleşmiş Milletler (BM)

BM; San Francisco, Kaliforniya’da düzenlenen bir konferansta toplanan, küresel ölçekteki 50 ülkenin delegelerinin, 25 Nisan ile 25 Haziran arasında, iki ay süren bir hazırlık aşamasından sonra, taslak çalışmalarını bitirdikleri BM Şartı’nı, 26 Haziran’da imzalayarak, resmi olarak kuruluşunu ilan etmiş ve imza edilen “BM

¹⁸⁸ OSCE, *Organization for Security and Co-operation in Europe*, <https://www.osce.org/>, (15.11.2023).

Şartı”da 24 Ekim 1945’te de yürürlüğe girmiştir. Uluslar arasında barışı korumak, güvenliği sağlamak, uluslararası sosyo-kültürel ve ekonomik iş birliğini arttırmak, insan haklarını korumak, uluslararası hukuku desteklemek ve uluslar arasında dostane ilişkilerin gelişmesini teşvik etmek, BM’nin belirlediği hedeflerinin arasındadır. Asıl kuruluş sebebi ise; 2. Dünya Savaşında, büyük acılar ve yıkımlar yaşayan milletlerin, tekrar aynı acıları yaşamamaları için, galip devletlerin önderliğinde, pasif ve başarısız buldukları MC’nin yerini alması maksadıyla kurulmuştur. Kuruluşunda; 51 üye devlet vardır ve ilk etapta 50 ülke imza atmıştır. 51. üye olan Polonya, yeni hükümetinin oluşumunun tamamlanması ve imzaya göndereceği delegelerin belirlenmesinin gecikmesinden dolayı, Polonya temsilcisi için, imza atılacak yer boş bırakılmıştır (28 Haziran’da Hükümeti belli olan Polonya, 15 Ekim 1945 de BM Şartı’nı imzalamıştır). 75 yıldan fazla bir süredir devamını sağlayan örgütün merkezi, aynı zamanda BM Genel Sekreterliğinin ve BM Genel Kurulunun ikametgâhı, ABD, New York, Manhattan’da bulunmaktadır. Ayrıca; Uluslararası Adalet Divanı merkezinin bulunduğu Lahey ile MC’den devraldığı Cenevre ofisinin dışında, Nairobi ve Viyana’da da BM Ofisleri vardır. Şu anda 193 üyesi, 2 gözlemci üyesi (Vatikan, Filistin) ve oy verme dışında adeta bir üye gibi, yetkilerle donatılmış, bir diğer gözlemci üye statüsünde olan, bölgesel örgüt “AB” de, yapılan toplantılara davet edilmekte ve yapılan çalışmaları takip etmektedir.¹⁸⁹ Bölge ülkelerinden Norveç ve savaşta kurtarılan Danimarka da kurucu üyeler arasındadır. İzlanda bağımsızlığını kazandıktan 2 sene sonra, İsveç ile aynı tarihte, 19 Kasım 1946 da BM’ye üye olmuşlardır. Finlandiya ise 14 Aralık 1955 de üye olmuştur.

BM organizasyonun 6 temel organı mevcuttur. 1945 BM Şartı kapsamında kurulan bu organlar; 1. Genel Kurul, 2. Güvenlik Konseyi, 3. Ekonomik ve Sosyal Konsey, 4. Uluslararası Adalet Divanı, 5. BM Sekreterliği ve 6. Vesayet Konseyi vasıtalılarıyla, faaliyetlerini yürütmektedir. New York’ta, 193 üye devletin ve gözlemci statüsündeki

¹⁸⁹ United Nations, *History of the United Nations/preparatory years*, <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years>, (26.12.2023).

üyelerin katılımıyla, her eylül ayında toplanan genel kurul, 1 yıllığına seçilen “Genel Kurul” Başkanının yönetiminde, “barış, güvenlik, yeni üye kabulü ve bütçe” gibi önemli konuları üçte iki çoğunlukla, diğer konulara dair kararları ise basit çoğunlukla almaktadır. Uluslararası barışın ve güvenliğinin korunmasından birincil derecede sorumlu olan “Güvenlik Konseyi” ise; 5’i daimî (ABD, İngiltere, Fransa, RF ve Çin) ve 10’u coğrafi olarak eşit dağılım gözetilerek dönüşümlü seçilen, toplam 15 üyeden oluşmaktadır. Alınan kararlara BM Şartı gereği, tüm üye devletler, uymakla yükümlüdür ve en az 9 üyenin kabul ettiği ve daimî üyelerden birinin veto etmediği kararlar geçerlidir. “Ekonomik ve Sosyal Konsey” ise, 3 yıllığına seçilen 54 üyenin, BM’nin ekonomik-sosyal ve çevresel faaliyetlerini koordine ederek, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmekle görevlidir. 1 Kasım 1994’te faaliyetlerini durduran “Vesayet Konseyi” ise, 1945’ten 1994’e kadar belirlediği hedefleri yerine getirmiş, Vasilik yaptığı bölgeler özerkliğe, kendi öz yönetimine veya özgürlüğüne kavuşmuş ya da hedeflenen insani gelişmişlik seviyesine ulaşmıştır. Bu sebepten ötürü, Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul’dan herhangi bir talep gelene kadar, faaliyetlerini askıya almıştır. BM’nin New York’ta bulunmayan tek organı olan “Uluslararası Adalet Divanı” ise, talep gelmesi halinde, uluslararası hukuk çerçevesinde, devletler arasındaki hukuki uyuşmazlıklara” çözüm bulmak amacıyla görevlendirilmiştir. “BM Genel Sekreterliği” ise, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi ile Genel Kurulda 5 yıllığına seçilen BM Genel Sekreteri yönetiminde, BM’nin icra organı olarak, BM’nin organları ve faaliyetleri arasında koordinasyonu sağlayarak, diğer organların yetkilendirdiği günlük işleri ve BM idari personelinin yönetimini sağlamakla görevlidir.¹⁹⁰ İlk kez seçilen BM Genel Sekreteri, aynı zamanda bölge ülkelerinden Norveç’in Dışişleri Bakanı olan “Trygve Lie” olmuştur. BM Güvenlik Konseyinin tavsiyesi ve BM Genel Kurulunun oylarıyla seçilen, 2. BM Genel Sekreteri ise yine bir İskandinav ülkesi İsveç’ten “Dag Hjalmar Carl Hammarskjöld” olmuştur. Aynı zamanda eski İsveç Başbakanı Hjalmar Hammarskjöld’ün oğlu olan Dag Hammarskjöld, başarılı bir ekonomist ve diplomat olarak bu göreve geldiği Nisan 1953’ten, Eylül 1961’de bir

¹⁹⁰ United Nations, *About Us-Main Bodies*, <https://www.un.org/en/about-us/main-bodies>, (26.12.2023).

uçak kazasında ölene kadar, bu görevi yürütmüştür. Ölümünden sonra “Nobel Barış Ödülü” ne layık görülmüştür. İskandinav politikacılar, BM’nin kuruluşunda ve yönetiminde aktif olarak rol oynamışlardır.

BM etki alanı; bünyesinde her biri kendi alanında uzman birçok kuruluşu ve desteklediği fonlar ile uyguladığı programlar aracılığı ile çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Bazı STK’ları desteklemekte, bazı faaliyetleri bünyesinde barındırdığı kuruluşlar ile gerçekleştirmekte, bazı sorunların çözümü için ise; oluşturduğu fonlar ve programlar aracılığıyla destek vermektedir.¹⁹¹Tüm bu faaliyetleri neticesinde, bünyesinde barındığı kişi veya kuruluşlar tam 12 kez “Nobel Barış Ödülü” almaya layık görülmüştür.¹⁹²

¹⁹¹ United Nations, *United Nations and UN System*, <https://www.un.org/en/about-us/un-system>, (24.12.2023).

¹⁹² United Nations, *United Nations and History of the United Nations*, <https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize>, (24.12.2023).

III. BÖLÜM

İSKANDİNAV JEOPOLİTİĞİNİN ÇOK YÖNLÜ ETKİLERİ; DIŞ POLİTİKA, GÜVENLİK VE SAVUNMA

A. İskandinav Dış Politikası

1. I. Dünya Savaşı ve Tarafsız İskandinav Ülkeleri (İsveç)

1. Dünya Savaşı, Avrupa merkezli küresel bir savaşa dönüştüğünde, Finlandiya'nın kısmi Alman desteği dışında, bölge ülkelerinin bu savaşta tarafsız olduğunu söyleyebiliriz. Örnek olarak İsveç'in seçilme sebebi ise savaş esnasında diğer bölge ülkelerine nazaran, en fazla baskıyı İsveç'in hissetmesidir. Dünya hegemonyasında zamanın lideri İngiltere bir taraftan, İmparatorluk Rusya'sı diğer taraftan ve yeni baskın aktör adayı Almanlar bir taraftan; İsveç'i kendi istekleri doğrultusunda baskılamıştır. Tarafsızlığını korumak adına vermek zorunda olduğu tavizler olsa da deniz ticaretine bağımlı olan İsveç'in İngilizlerle, maden ihracatı yaptığı Almanlarla, daha sonra devrim olan Ruslarla; çeşitli anlaşmaları, çekişmeleri ve mücadeleleri olmuştur. İskandinav tarafsızlığıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır ve özellikle 2. Dünya Savaşı üzerinden de yapılan çalışmalar ekseninde konu defalarca gündeme gelmiştir. Burada vurgu yapılmak istenen, bir adım geriye gelinerek, İskandinav tarafsızlığının temelleri ve bu tecrübelerin, son yüzyıl politikalarında uygulanma sebebinin, daha iyi anlaşılması açısından örnek niteliği taşımasıdır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki 1812 politikası gereği, İsveç 1814 yılından beri tarafsız bir ülke olmuştur. 28 Temmuz 1914'te başlayan 1. Dünya Savaşı, 11 Kasım 1918'de bitmiştir. Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle başlayan süreçte, İsveç üç gün sonra 31 Temmuz'da tarafsızlığını deklare etmiştir. Hatta birçok kere savaşa başka bir ülke dahil olduğunda, her seferinde tarafsız olduğunu ilan etmektense, Almanya'nın Rusya'ya ve Fransa'ya savaş ilan etmesinden sonra, ikinci ve son kez 3

Ağustos günü “*Sürmekte Olan Savaşta Tarafsız Kalacağını*” dünyaya deklare etmiştir. 1 Ağustos’ta Almanya’nın Rusya’ya savaş ilan etmesinden sonra, İsveç 2 Ağustos’ta tedbir amaçlı seferberlik ilan etmiştir. İsveç’te bir süredir devam eden; toplum ve bürokrasideki Alman hayranlığı, sınır olması bakımından Rus çekinceleri ve ticari çıkarları gereği İngiltere ile olan ilişkileri, İsveç’in en büyük çıkmazlarını oluşturmuştur. Mevcut koşullara nazaran ülkelerle yeni ticaret anlaşmaları yapılmasına karşın, İngiltere’nin Rusya’ya gönderdiği malzemenin İsveç üzerinden geçmesi ve Baltık Denizinde Belt Boğazının İngilizlerin girişine engel olması için İsveç tarafından mayınlanmaması; Almanya’dan tepkilere ve yaptırımlara sebebiyet vermiştir. Aynı şekilde İsveç’in başka ülkelerden aldığı ürünleri ve madenlerini Almanlara ihraç etmesi, iletişim hatları İngilizler tarafından kesilen Almanların, İsveç haberleşme hatlarını kullanmaları ise, İngiltere tarafından tepkilere sebep olmuştur. Aslında İngilizlere bu bilgiyi veren ABD’nin kendisi dahi o dönemde, Osmanlı İmparatorluğunun sınırlarına yakın bölgelerle haberleşmelerinde, İsveç haberleşme hatlarını kullanmakta idi. Yaptırım ve baskılara maruz kalınması, dış ticarete bağımlı olan İsveç’te, yokluk ve sınırlı imkanlar yüzünden ekmeğin dahi karneye bağlanması, savaşan ülkelere el konulan gemileri ve malları, ülkeyi sıkıntıya sokmuştur. Bölge ülkeleri kendi aralarında (Danimarka önderliğinde, İsveç ve Norveç), ticarete takas yöntemine geçmiş ve ticaretlerini arttırmışlardır. Bu tabii ki koşullar gereği sadece savaş esnasında başvurulmuş, savaş sonrası terkedilen bir yöntem olmuştur. Gerçi İsveç-Alman ticareti de normalde takas üzerinden yürütülmüştür ve İsveç bu yönteme yabancı olmamıştır. 1. Dünya Savaşı esnasında İsveç’i, daha sonra oğlu BM’nin Genel Sekreterliği yapmış olan, Hjalmar Hammarskjöld hükümeti yönetmiştir (1914-1917). Yukarıda değinilen ekonomik sebeplerden ötürü, meclise sunulan ek bütçe talebi onaylanmayınca hükümet istifa etmiş, yerine seçimlere kadar atanan geçici hükümetinde mücadelesi; açlıkla ve Rusya’dan ihraç edilme ihtimali olan devrimle olmuştur. Yine de Almanların isteği üzerine, Lenin ve arkadaşlarının İsveç üzerinden Rusya’ya geçişine izin vermişlerdir. Geçiş dönemi hükümetinden sonra yapılan seçimlerde, iktidara gelen Sosyal Demokrat-Liberal Koalisyon Hükümetinin ilk açıklaması, kendinden öncekiler gibi değişmeyen bir “İsveç Politikası” olan değerlere yaptığı atıfla, “İsveç’in, tüm toplumca ve yasalarınca kabul gören tarafsızlık ilkesi ve bu tarafsızlıktan ötürü de ticarete, herkes ile eşit mesafede olduklarına ve tarafsız bir

ticaret politikası uygulayacaklarına” yönelik açıklamaları olmuştur. Kısacası İsveç’in tarafsız olduğunu ve özellikle de ticarete, taraf tutmadıklarını beyan etmişlerdir. İsveç tarafsız olsa da deniz ticaretine bağlı ekonomisi nedeniyle, savaş esnasında aktif olan gemilerinin bir kısmı savaştan zarar görmüştür. 1. Dünya Savaşı esnasında; 115 gemisi denizaltılar tarafından batırılarak, 35 gemisi mayınlara çarparak, 8 gemisi Uluslararası mahkeme kararları gereği el konularak ve 12 gemisi ise kaybolarak toplamda 170 adet zayıt vermiştir. Tarafsızlık ilkesi doğrultusunda İsveç; savaş sırasında ABD Başkanı Wilson’un barış çağrılarına ve savaş sonrası dönemde ise, “Esir Takası” gibi tarafsızlığa ihtiyaç duyulan alanlarda, uluslararası topluma destek vermiştir.¹⁹³

1. Dünya Savaşı sırasında İsveç, ekonomik olarak; savaşa katılanlar kadar olmasa da sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Savaş esnasında, Danimarka önderliğinde İskandinav ülkeleriyle, ticarete takas sistemini uygulayarak, bölge ülkeleriyle ticaret hacmini arttırmıştır. Geçimini ve gelişimini deniz ticaretine borçlu olan İsveç, savaş ticaretinden de gelir elde etmesini bilmiştir. Zaten fenomenolojik olarak, geçmiş tecrübelerine yönelik atıf yapmak gerekir ise, İngiltere-Fransa çekişmesinde “Silahlı Tarafsızlık” ilan edip Britanya’nın deniz ticaretini baltaladığında, elde ettiği kazançlar bilinmektedir. Sosyo-kültürel olarak ise; liberal değerlere ve ticarete olan bağlılığı devam etmekle birlikte, Rusya’daki devrim ve Finlandiya’daki olaylardan etkilenmiştir. Åland Adalarını ele geçirme girişimi Finlandiya’da tepkilere ve dünyadaki tarafsızlığına gölge düşürmüştür. Ancak yine de Finlandiya’ya olan hassasiyeti ve olaylarına müdahalesi, geçmişten gelen tarihsel bağlarıyla ve ortak sosyo-kültürel değerleriyle açıklanabilmektedir (İsveç’in müdahalede bulunduğu Åland Adaları, Finlandiya topraklarında olmasına karşın, tek resmi dili İsveççedir ve halkın %90’dan fazlası İsveç kökenlidir). Dünyadaki etkisi üzerinden, İsveç devletinde yaptığı kurumsal değişim ise; İsveç’in tarafsızlık politikasının bilinilirliği artmıştır.

¹⁹³ Asiye Tülin Sonatılğan Uygur, *İsveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya’daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İsveç Kızılhaçı yardımıyla İsveç Üzerinden Mübadelesi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013, s. 16-31.

Ticari bağları sebebiyle, savaşı kazanan devletler tarafından, savaş sonrası dönemde pek hoş karşılanmasa da MC kurulmasında, Wilson'un barış çağrılarına destek vermesinde ve Finlandiya ile meselelerini Uluslararası Hukuk çerçevesinde çözmesinden ötürü, uluslararası topluma örnek teşkil etmiştir ve İsveç'e yönelik farkındalığın artmasına katkı sunmuştur.

2. Fin-Rus Savaşı

Finlandiya 2. Dünya Savaşının başında, hiçbir ülkenin olmak istemediği bir yerde, Alman ve Sovyet güçlerinin hegemonya rekabetinin tam ortasında bulunmaktaydı. Ve yine pek çok kişi Sovyetlerin Alman ilerleyişine karşın, Finlilere sunduğu İş Birliği teklifinin geri çevrilmesinin, Fin-Rus Savaşının asıl dönüm noktası olduğunu söylemektedir. Sadece Finlandiya değil, diğer ülkelerde Alman ilerleyişine karşın Sovyetleri yalnız bırakmıştır. Bunun üzerine Sovyetler, Almanlarla savaşmak yerine anlaşma yaparak, ülkelerin etki alanlarını kendi aralarında pay ederek, tüm dünyada soğuk bir düş etkisi yaratmıştır (Molotov-Ribbentrop Paktı). Almanların 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması, Sovyetlerin Baltık devletlerinden üsler talep etmesiyle devam etmiştir. Sovyetler 5 Ekim'de yüzünü Finlandiya'ya dönünce, Finli Müzakereci J. K. Paasikivi 12 Ekim'de soluğu Moskova'da almıştır. Finlandiya tehlikenin farkında olduğundan seferberlik ilan etmiş ve Paasakivi 21 Ekim'deki 2. görüşmeye, belki bir faydası olur diye Sosyal Demokrat Maliye Bakanı Väinö Tanner ile gitmiştir. Kısacası Sovyetler; Karelya Kıstağı'ndan toprak, Baltık Denizinden de Adalar ve liman istemiştir ancak görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Ulusal Savunma Konseyi Başkanı Mareşal Carl Gustaf Emil Mannerheim, hükümete Sovyetlerin blöf yapmadığını ve istenilen taleplerden küçük bir kısmının karşılanarak, tehlikenin geçirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. Finli siyasetçiler; Sovyetlerle ilişkilerin bürokratik şekilde çözülebileceğine olan inançlarından, kışın gelmesinden, Batıdan ve İsveç'ten destek geleceği beklentisi içinde olduklarından, anlaşmaya karşı isteksiz bir tutum sergilemişlerdir. Ancak Sovyetlerin blöf yapmadığı daha sonra anlaşılmıştır. 26 Kasım'da, Karelya Kıstağı'ndaki Mainila köyü yakınlarında, Sovyet birliklerinin saldırıya uğradığı ileri sürülmüştür. Sovyet birlikleri, 30 Kasım sabahı 6:30'da Karelya

sınırını geçmiş, uçakları ise 9:20’de Helsinki’yi bombalayarak “Kış Savaşını” başlatmıştır.¹⁹⁴Savaş başladığında, Finlandiya’nın askeri liderliğini, o sırada 72 yaşında olan, Mareşal Carl Gustaf Mannerheim yapmıştır. Mareşal Mannerheim; Finlandiya’da dört ve öncesinde de iki olmak üzere toplam 6 savaş görmüştür ve Finlandiya’nın babası olarak anılmaktadır. Rus İmparatorluğu zamanında, Rus-Japon Savaşına ve 1. Dünya Savaşına katılmış ve aynı zamanda Rus-Çin sınırında görev yapmıştır. 1917 Rus Devrimi patlak verince de ata toprağı Finlandiya’ya dönmüştür. Ülkesine dönünce de yeni kurulan devletinde ve ordusunun başında Bolşeviklere karşı savaşmıştır. Mareşal Mannerheim; Kış Savaşı (1939-1940), Devam Savaşı (1941-1944) ve Laponya (Lapland) Savaşlarında (1944-1945) ordusunun başında olmuştur.¹⁹⁵

Sovyetler ve Finliler arasındaki kuvvet farkı, savaşa yansımamıştır. Fin Körfezinden Ladoga Gölüne kadar konuşlanan Fin birliklerinin oluşturduğu “Mannerheim Hattı”, kış şartlarının da yardımıyla direnç göstermiştir. Hatta kayaklı Fin birliklerinin ani saldırıları, Kızıl Ordunun hantal yapısı ve kadın sivil direnişçileriyle Finli milisler; Sovyetlerin ilerlemesine manî olup dünyada şaşkınlık yaratmıştır. Hatta Mareşal Mannerheim bile, bir İngiliz gazeteciye verdiği röportajda, “*Adamlarımın bu kadar iyi ya da düşman komutanlarının bu kadar kötü olabileceğine inanmazdım*” şeklindeki sözleriyle şaşkınlığını O bile gizleyememiştir.¹⁹⁶Sovyetlerin ağır kayıplar vermesi, Finlandiya’nın daha sonra toprak kayıpları yaşaması, savaşı fazla uzatmadan bitirmek istemelerine neden olmuştur. Mareşal savaş bittiğinde askerlerine yaptığı veda konuşmasında, 16 hafta süren savaştan sonra, toprak kayıplarına rağmen ordusunun ayakta ve ülkesinin özgür olduğunu belirtmiştir.

¹⁹⁴ Jason Lavery, *a.g.e.*, s. 113-117.

¹⁹⁵ Steven J. Zaloga, *Gustaf Mannerheim*, Osprey Publishing, Oxford New York 2015, s. 4.

¹⁹⁶ William R. Trotter, *A Frozen Hell The Russo-Finnish War of 1939-40*, A military/political overview, William R. Trotter, 2008, s. 90.

Savaştan sonra Finlandiya, müttefik ve silah arayışlarına yönelmiş, İngiltere reddedince de Almanlarla ittifak kurup, Leningrad Kuşatmasında Almanlara destek olmuştur. Bu sefer Finliler Sovyetlere saldırıp Devam Savaşını başlatmıştır. Sonuç itibarıyla, Sovyetler istedikleri toprakları almış, büyük kayıplar vermiş, Finliler ise yaklaşık olarak topraklarının %10'unu kaybetmiş ve yüklü bir savaş tazminatı ödemelerine karşın, özgürlüklerini savaşıarak koruyabilmişlerdir. Fin-Rus Savaşlarının bir diğer sonucu ise Laponya Savaşı olmuştur. Finliler Laponya Savaşını, Stalin'in dayattığı gereksiz bir çatışma olarak algılamaktadırlar.¹⁹⁷

Fin-Rus Savaşı ve sonuçları değerlendirildiğinde, öncelikle belirtmek gerekir ki Ruslar için, etkileri daha önemli gelişmeleri meydana getirmiştir. Finlandiya'nın uzak kuzeyindeki nikel madenlerinden başka, ekonomik bir fayda sağlayamayacağı bilinmesine karşın bir de düşman bir komşu edinmek, Ruslar için pek iyi bir fikir olmasa gerek. Ayrıca Kızıl ordunun zayıflığı gün yüzüne çıkınca Almanların Ruslara saldırmasına teşvik edici bir etki yaratmıştır. Sovyetler zaten Baltık kıyılarında toprakları olan, ayrıca Finlandiya'nın ve Norveç'in kuzeyinde elinde bulundurduğu topraklar sayesinde Atlas Okyanusuna ulaşması an meselesi olan, devam eden savaş esnasında ise Balkan hakimiyetini elde edip Akdeniz'e ulaşmak için güçlerini Balkanlara kaydırmak istediğinden dolayıdır ki, Finliler gibi Ruslarda verdikleri ağır kayıplar ve karşılığında kazanacakları pek bir şey olmadığından, savaşı pek uzatmak istememiştir. Finliler için savaşın ekonomik etkileri; 300 milyon \$ gibi bir külfet getirmesine karşın, ancak 1952'de bu külfetten kurtulabilmişlerdir. Borçlarını kuruşu kuruşuna ödeyip, ticari anlamda Sovyetlerden de faydalanmalarına rağmen, yüzlerini Batıya dönmüşlerdir. Her ne kadar tarafsızlıklarını ilan edip, denge siyaseti yürütmüş olsalar da ekonomik anlamda, liberal bir anlayış benimsemişlerdir. Sosyo-kültürel anlamda; savaş kayıplar getirse de ulus inşa süreçlerine katkısı olmuştur. Finlilerde ulus bilinci gelişmiş, dünyada ise verdikleri mücadele sempati uyandırmıştır. Özgürlüklerine düşkünlükleri, kadınların sosyal hayatta olduğu gibi savaşa da katılımı,

¹⁹⁷ Philip Jowett-Brent Snodgrass, *Finland at War 1939-40*, Bloomsbury Publishing, 2006, s. 17.

komünizm tehlikesine karşın sınıksı cumhuriyet değerlerine sarılmaları, ülkenin sosyo-kültürel anlamda, kendi öz değerlerine sınıksı sarılmaları çarpan etkisi yaratmıştır. Kurumsal anlamda; devlet yapılanmasını, bu değerler ve kazanımlar üzerinden devam ettirmişlerdir. İki savaş arası dönemde Rus düşmanlığı, sonrasında Ruslarla yapılan iki savaş, Soğuk Savaş dönemindeki ilişkilerde, sanki bunlar hiç yaşanmamış gibi rasyonelce yönetilmesi, yeni kurulan bir devletin dengeli ve profesyonelce idare edildiğinin göstergesidir. Dengeli bir siyaset yürütmelerine karşın, Batının değerlerinden kopmayıp, aksine daha çok sarılmışlardır. Dünya üzerinde; Finlandiya'ya karşı bir farkındalığın oluşmasına vesile olmuştur.

3. Atlantik Ötesi ilişkiler ve Norveç

MS 400-600 yıllarından itibaren, Norveç'ten diğer bölgelere göçlerin başladığı ve Viking döneminin başlangıcı sayılan MS 793 tarihli "Lindisfarne Manastırı Baskını" olayından sonra ise bu göçlerin arttığı kabul edilmektedir. Norveç'in dış dünya ile ve Atlantik'teki adalarla ilk temasları kabul edilen bu göçler, ilk kültürel temellerini oluşturmuştur. Bazı düşünürler Norveç'ten bu adalara göçün sebepleri hakkında aşırı nüfus artışı ya da İskandinavya'daki iç çekişmeleri işaret etmekle birlikte, destanlarda ise bu sebepler; onur, kazanç ve merak olarak açıklanmaktadır. Norveç'ten İzlanda'ya göçün MS 870'e kadar ve Grönland'a göçün ise MS 985'e kadar sürdüğü tahmin edilmektedir. Zaten daha öncesinden Faroe Adaları, Shetland ve Orkney Adalarına yerleşim yapılmıştır. Adalara göçün ekonomik sebepler de barındırdığı, ancak Grönland'a göçün ise daha çok bir kaçış, siyasi sebepler barındırdığı ileri sürülen en kuvvetli tezlerdendir. Grönland üzerine yapılan araştırmalara hâkim olan arkeologlar, ekonomik sebeplerle ve tarımsal kaynak arayışına dayandırmaktadırlar. Sözlü ve yazılı edebi metinler ise, bu göçlerin sebepleri olarak iç çekişmeleri ve siyasi sebepleri işaret etmektedir.¹⁹⁸ Ancak ortak olan nokta şu ki, göçün merkezi olarak Norveç işaret

¹⁹⁸ Arnved Nedkvitne, *Norse Greenland: Viking Peasants in the Arctic*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York 2019, s. 14-36.

edilmektedir. Norveç'ten giden göçmenler önce kültürlerini, daha sonra ise devletlerini getirmişlerdir. 1262'dan itibaren İzlanda ve Atlantik'teki diğer adalar Norveç Krallığına bağlı olmuştur. 1397'den sonra Kalmar Birliği içinde yer alan Norveç ve adalardaki hakimiyeti, Danimarka tarafından yönetilmiştir. Bahse konu gelişmeler çok eski bir zamana dayansa dahi, Norveç'in Atlantik'teki sosyo-kültürel temellerine vurgu yapması açısından önemlidir. Atlantik ötesi ile ilk yoğun ilişkileri ise Norveç'in, özellikle 1800'lerin sonlarında, Amerika'ya da göç vermesiyle kültürel anlamda bir bağ kurmuştur. İskandinav toplumundan, yeni kıtanın zengin ülkesi Amerika'ya olan göçlerin başlıca sebebi, yeni kurulan ABD'nin yeni gelen yerleşimcilere ücretsiz arazi verip göçü teşvik etmesi olmuştur. Yaşam olanakları kısıtlı ve ekebileceği arazisi az ya da olmayanların, fırsatlar ülkesi Amerika'ya göçü, İskandinav toplumunun Atlantik ötesindeki ilk ilişkilerinin kültürel temellerini oluşturmuştur.

1905 yılında bağımsızlığını kazanan Norveç, 1. ve 2. Dünya Savaşlarında tarafsızlığını ilan etmesine rağmen, 2. Dünya Savaşında Almanlar tarafından işgale uğrayınca, Atlantik ötesi ilişkilere ağırlık verip NATO'nun kurucu üyelerinden biri olmuştur. NATO'nun sağladığı güvenlik, Atlantik ötesi ilişkilerin gelişmesinde temel olurken, dini bağlamında ortak Evanjelik anlayış ile artan ekonomik ilişkiler bağlayıcı güç olmuştur.

Atlantik ötesi ilişkilerinde Norveç, ekonomik bağlamda; en büyük ticaret ortaklarından ve artan refahı ile bu ilişkileri pekiştirmiştir. Sosyo-kültürel anlamda ise; daha önceden belirtildiği üzere köklü kültürel bağları ve dini ortak tasavvurlarıyla örtüşmekte ve hayata bakış felsefeleri de aynı yöndedir. Kurumsal bir değerlendirme yapmak gerekir ise; birçok örgütte beraber yer almaktadırlar ve devlet ile anayasa bağlamında ise daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere 1809 Norveç Anayasası zamanının ABD Anayasası ile, liberal demokrasi bağlamında rahatça boy ölçüşebilir. Etki ve imaj olarak; sadece Atlantik ötesinde değil zaten tüm dünyada Norveçliler özgürlüklerine düşkün, denizci olarak bilinmekte ve insani değerlere verdikleri önem açısından takdir görmektedirler.

4. Amerika'ya Rağmen Danimarka ve Grönland

Grönland; Danimarka Krallığının Avrupa'daki ana ülkesinin dışında, krallığa bağlı olan, iki yerleşim yerinden biridir. Dünyanın en büyük adası Grönland, aslında Norveç'in Atlantik'teki bir yerleşimi olarak, 1397'de Norveç ile Kalmar Birliği adı altında Danimarka'nın yönetimine girmiştir. 1721 yılında ise Danimarka'ya bağlanmıştır. "Kiel Anlaşması" uyarınca, 1814'te Norveç ve İsveç'in bir birlik oluşturmaya karşın, yönetimi Danimarka'da kalmaya devam etmiştir. Danimarkalı valilerin yönettiği Grönland'ın idari yapılanması incelendiğinde, ada çok az nüfusa sahip olmasına rağmen, 1911'de kurulan il meclislerinin işlevsiz kaldığı, o dönemdeki Danimarkalı valilerin yazdıkları raporlarda yapılan tespitler arasındadır. Sebep olarak ise, kuzey ve güney arasındaki farklı uygulamalar ve ortak karar almadaki eksiklikleri gösterilmektedir. Fakat Danimarka yönetimi, tüm Grönland'da geçerli aynı kanunların olmasını istemiştir. Kuzey ve güney meclisleri aralarında anlaşılırsa, valinin onayı ile karar tüm Grönland'da geçerli olacak bir şekilde süreç yürütülmüştür. Ancak anlaşamazlarsa, iki meclisin ve müfettişlerin kararları, tekrar değerlendirilmek üzere Danimarka'ya gönderilmiş ve görüş alınmıştır. Kısacası Grönland için karar alma süreçlerinin yavaş işlediği söylenebilir. Mesela Danimarkalı müfettişlerin mecliste, sağlanan fon ve krediler için %4 faiz uygulanması yönündeki tavsiyesi, Grönlandlılar tarafından şiddetle karşı çıkılmış ve normalde pek çok konuda anlaşamayan iki meclis hemen anlaşarak kredilerin faizsiz ve geri ödemeler zamanında olur ise %4 indirimli alınması yönünde ortak bir kararda birleşerek, bu kanunu hemen meclisten geçirmişlerdir. Bu kanunun geçmesi, aslında Danimarkalı yöneticiler ile orada yaşayan halk arasında tek ortak yanın, "kurallara uymayı ödüllendirmesidir". Danimarka'nın, Norveçli balıkçılara Grönland'ın doğu kıyılarında avlanmaları için izin vermesi ise, Grönland'da ki mecliste, kendi bölgesi olmadığı halde diğer grubun teklif vererek konuya dikkat çekmesi ve Danimarka'dan ayrılmayı düşünmeye kadar fikirlerin tartışıldığı bir ortam yaratmıştır. 1924'te gerçekleşen bu olay, kuzey ve güneyin ortak

çıkarlarda anlaşılabildiğini göstermiştir. Ancak Danimarkalı müfettişlere göre, Grönland'a yatırım yapıp, daha da geliştirilmesi gerekmiştir.¹⁹⁹

İlerleyen yıllarda Grönland'a daha fazla yatırımlar yapılmıştır (Okullarda Danca'nın öğretilmesi, yaşlılık ödemeleri, güncellenen kanunlar vs. ...). Danimarka, 2. Dünya Savaşında Almanlar tarafından işgale uğradığında ise, Danimarkalı yöneticiler Grönland'da görevlerine devam etmişlerdir. Savaş sona erdiğinde ise, Danimarkalı yöneticilerle beraber Grönlandlılar da kutlama yapmışlardır. 2. Dünya Savaşından sonra, İzlanda'nın bağımsız olması (Danimarka'dan ayrılması) ve Faroe Adalarından gelen ayrılık talepleri; aynı şeyin Grönland için de geçerli olabileceği ihtimaline karşı Danimarka yönetimini ürkütmüştür. Savaş sonrası, Grönland'dan gelen heyetin 1946'daki Kopenhag görüşmelerinde, kuzey ve güney eyaletlerinin yönetimlerini birleştirme talepleri kabul görmemiştir. Danimarka yönetimi, bir sonraki isteklerinin de ne olabileceği hakkında olumsuz düşüncelerden dolayı, Grönlandlıların bu taleplerinden çekinmişlerdir. 2. Dünya Savaşında işgale uğramış ve kurtarılmış ülke olan Danimarka, savaş sonrası dönemde NATO kurucu üyesi olmuştur ve Grönland'daki ABD üslerini de sorun etmemiştir.²⁰⁰ Savaş sonrası dönemde kurulan BM yönetimi, sömürgeler sebebiyle ülkelere yaptığı baskılar sonucu dekolonizasyon dönemini başlattığında, Danimarka'da kendisine sömürgeci damgası vurulmaması için, yeni bir anayasa hazırlayıp referanduma sunmuştur. Yeni anayasa; çift meclisten tek meclisli bir sisteme, Kralın eğer oğlu yoksa kızının da kraliçe olarak başa geçebileceği (Kralın oğlu yoktu ve 3 tane kızı vardı) ve bu anayasanın bağlı topraklarda da geçerli olduğunun sorulduğu referandum sadece Danimarka'da yapılmıştır. Grönland'da bu anayasa kapsamında, Danimarka Anayasasının geçerli olduğu bir yer olduğundan, hukuken eşit kanunların uygulandığı eşit yurttaşlara

¹⁹⁹ Axel Kjær Sørensen, *Denmark-Greenland in the twentieth century*, Publishing editör Kirsten Caning, Copenhagen 2006, s. 47-48.

²⁰⁰ Axel Kjær Sørensen, *a.g.e.*, s. 90-93.

dönüştürüldüğünden, Danimarka sömürgeci bir ülke görünümünden kurtulmuş olmuştur. 1946'daki görüşmelerde 2 eyaleti birleştirmeye yanaşmayan Danimarka, sonrasında 1953 Anayasası ile Grönland'ı kendisiyle birleştirmiştir. Bu dönemde pek çok sömürgeci güç, bu imajdan kurtulmak için sömürgelerine yatırım yaparken, Grönland'ın az bir nüfusu olduğundan dolayı, Danimarka diğer ülkelere göre daha şanslı olmuştur. İngiltere sömürgelerine 35 milyon \$, Fransa ise 62 milyon \$ yardım ettiği halde, İngilizler kişi başı 54 cent (0,54 \$), Fransızlar da 3,11 \$ gibi bir yardımda bulunmuş olmuşturlardır. Danimarka'nın ise ülkedeki her vatandaştan aldığı 13 cent (0,13 \$), Grönland'da yaşayanlar için ortalama kişi başı 23,12 \$ olarak yansımıştır. Sadece 25 bin kişinin yaşadığı Grönland, Danimarka için hem prestij hem de dünyaya örnek teşkil etmiştir. Savaş öncesi yapılan yatırımların devamı gelmiştir (Okul, Kilise, Balık işleme tesisleri...). Ancak bir fizibilite çalışması yapıp, zaten az olan nüfusun, uygun olan yerlere kaydırılması teşvik edilip, kamu hizmetlerinin ve yapılacak yatırımların (açılacak okul, hastane, kilise vb. yerlerin) bir yerde toplanarak daha az masraf ve maliyet etkin odaklı olarak kullanılması, ancak bu şekilde olmuştur. Günümüzde nüfusun belli birkaç yerde toplanmasının asıl sebebi budur.²⁰¹Danimarka'nın Grönland'a yaptığı yatırımlar artarak devam etmiştir. Bilimsel araştırmalar yapılması için merkezler kurulmuştur (Maden arama, jeoloji, iklim araştırmaları...). İlk etapta yardımların, sömürgeci imajından kurtulmak amaçlı yapıldığı değerlendirilse de aslında Danimarka diğer ülkelerin yaptığı gibi bir sömürü düzeni kurmamış ve Grönland'ı orada yaşayanlar yönetmiştir. Ancak ülkesinin imajı için bunları yapmıştır. Grönlandlılara, Danimarka meclisinde temsilci bulundurmaları yönündeki yapılan çağrılara da kulak asmamışlardır. Az nüfuslu bölge, kendi yerel meclisinde, Danimarkalı yöneticilerle beraber bir idareyi yeterli görmüştür.

Sadece Balıkçılığın ana geçim kaynağı olduğu Grönland'da, bilimsel araştırma merkezleri farklı ülkelerden gelen bilim adamlarına da ev sahipliği yapmaktadır. İklim koşulları pek müsait olmasa da maden ve deniz araştırmaları ile Soğuk Savaş

²⁰¹ Axel Kjær Sørensen, *a.g.e.*, s. 96-110.

döneminde açılan üsler, yalnız adaya hareket getirmiştir. 1979 yılında ise özyönetim hakkını elde etmiştir. Danimarka'ya bağlı olduğundan, aynı zamanda da AB üyesi olan bölge, özyönetim elde ettikten sonra referandum yaparak AB'den ayrılmıştır. Az önce de belirtildiği üzere, neredeyse tek geçim kaynağı balıkçılık olan bölge, AB'nin sıkı politikaları nedeniyle balıkçılık sektörünün zarar görmesinden ötürü 1983'te böyle bir tercihte bulunmuştur. Balık ihracatının %95'ini AB'ye yapan bölge, dünyadaki uranyum gibi nadir element rezervlerinin %35'ini topraklarında barındırmaktadır. ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumunun yaptığı tespitlere göre bölgenin sahip olduğu petrol rezervleri Suudi Arabistan'ın yarısı kadar olduğu tahmin edilmektedir. Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, ABD başkanı Trump'ın Grönland'ı satın almak istediklerini açıklaması, ilk başta bir şaka zannedilmiş ve daha sonra ise gerçek olduğu anlaşıncı önce Grönlandlılar satılık değiliz, daha sonra ise Danimarka Başbakanı satılık adamız yoktur cevabını vermesi, ABD Başkanı'nın Danimarka ziyaretini iptal etmesine varan bir süreç yaratmıştır. Aslında bu teklif yeni değildir. 1946 yılında da zamanın ABD Başkanı Harry Truman, Danimarka'ya 100 milyon \$ değerinde altın teklif etmiş ve yine olumsuz bir yanıt almıştır. Grönland'ın jeopolitik konumu ABD açısından, hem Arktik Bölgede daha fazla söz sahibi olması açısından önem arz etmekte, hem de henüz tespit edilen ancak çıkarılmayan hidrokarbon rezervleri açısından ve sahip olduğu değerli madenler açısından kıymetlidir. Soğuk savaş esnasında, Grönland'da faaliyet gösteren ABD askerlerinin kullandığı "Thule Hava Üssü", nükleer tehditlere karşı bir erken uyarı noktası olması bakımından stratejik bir önemi atfetmiştir. Bu yüzden dolayısıdır ki ABD'nin teklifinin şaka olmadığı, düşünüldüğünde anlaşılabilir.²⁰²

Danimarka'nın, Grönland üzerinden dış politikası değerlendirilecek olunur ise, ekonomik olarak; Grönland'ın Danimarka'nın sömürgesi olduğu yönündeki algılara rağmen, Danimarka Grönland'ı hala sübvans etmeye devam etmektedir. Grönland'ın

²⁰² İlhan Sağsen, "Arktik'te rekabetin yeni adresi: Grönland", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-te-rekabetin-yeni-adresi-gronland/1572939>, (26.12.2023).

sahip olduğu maden ve rezervler kıymetli olsa da henüz birçoğu iklimsel nedenlerden dolayı çıkarılamamaktadır. Kısacası Danimarka ekonomik olarak toprağını desteklemekte ve imkân olur ise (iklim-teknoloji) belki gelecekte bu desteğinin karşılığını alabilecektir. Sosyo-kültürel olarak; Grönland'da yaşayan İskandinav kökenliler ve adanın yerli halkları, çok uzun süreden beri beraber yaşamalarına karşın, birbirlerine karışmamışlardır ve 1911'de açılan il (Eyalet) meclislerinde de kuzey güney ayrılıp ayrı iki topluluk olup ilk başlarda ortak kararlar verememişlerdir. Ancak daha sonradan ortak menfaatlerde buluşmuşlardır. Eski yaşam tarzlarında, herkesin ayrı çiftliklerde ya da ayrı bölgelerde yaşadıkları düşünülürse bu normal karşılanabilir. Ancak yeni yaşam şekilleriyle, nüfusun belli birkaç şehirde toplanıp beraber yaşaması, eğitim iletişim teknolojik olanakların artması, toplumu kaynaştırmakta ve birleştirmektedir. Tabii bunlar Danimarka'nın sağladığı destekler sayesinde gerçekleşmektedir. Kurumsal olarak; 1900'lerin başında ayrı bir dünya, savaş arası dönem oturtulmaya çalışılan ortak yönetim, 2. Dünya savaşı sonrasında giderek artan ve yaygınlaşan devlet kurumları (Okul, Kilise, Hastane, Adalet...) toplumu dönüştürerek ortada bir dengeleyici olarak durmaktadır. Dünya gözünde ise; Danimarka'nın, diğer sömürgeci ülkeler gibi bu adayı sömürmediği aksine sübvans e ettiği bilindiği için, ülkenin imajına olumlu katkı sunmaktadır.

B. İskandinav Ülkelerinin Güvenlik ve Savunma Politikaları

1. NATO'nun Ordusuz Tek Üyesi: İzlanda

2. Dünya Savaşı başladığında, İzlanda'da halkın büyük bir çoğunluğu müttefiklere sempati duymaktaydı. Daha önce yapılan seçimlerde (Reykjavik 1934), Naziler en fazla %2,8 oy toplayabildiğinde, Komünistler dahi %8 oy toplamıştır. Danimarka'nın işgale uğradığı 9 Nisan 1940 günü, İngiltere Başkonsolosu İzlanda'nın da Danimarka ile aynı kaderi paylaşmaması için yardıma hazır olduklarını bildirmesine karşın, "İzlanda'nın 1918'de ilan edilen tarafsızlık ilkesine sadık kalmaya devam edeceği" yönündeki cevabını almıştır. Bu olaydan tam 1 ay sonra İzlandalılar, sabah 4:00'da

uçak sesleriyle uyanmış ve adaya yaklaşan 5-6 geminin geldiğini görmüşlerdir. Gelenler yaklaşık 25 bin kişilik İngiliz birlikleri olup, çoğu Reykjavik çevresine olmak üzere tüm adaya dağılıp, konuşlanıp, Alman konsolosunu birtakım evrakları yakarken yakalayıp tutuklamışlardır. Öğlen olduğunda ise, hükümet yetkilileri ile görüşüp İzlanda'ya hiçbir şekilde müdahale etmeyeceklerini ve amaçlarının Almanlardan önce buraya gelmek olduğunu belirtmişlerdir. Akşam olduğunda İzlanda Başbakanı “Ulusa Sesleniş” konuşması yapıp, gelen İngilizlere misafirleriymiş gibi davranılmasını isteyen bir açıklama yapmıştır. Ancak 1940 yılında, Almanların Manş Denizini geçtiği bilgisi gelince, İngilizlerin saldırılma ihtimali düşük olan bir adada beklemektense, gidip Britanya'nın savunmasına destek olmaları gerektiğinden, İzlanda'nın savunmasını ABD'ye devredip, adayı terk etmişlerdir. Tarafsız ve korunmaya isteksiz ada, İngilizlerin arabuluculuğunda, “savaş biter bitmez askerlerin adayı terk etmesi koşuluyla” ABD'ye devredilmiştir. 60 bin kişilik gücüyle adaya giriş yapan ABD'lilerin ilk işi, balıkçı köyü “Keflavik” yakınlarında bir hava üssü imar etmek olmuştur. Savaş bittiğinde ise, Avrupa'da hala büyük güçler olduğundan dolayı, ABD'liler kalıcı üs talep etmişlerdir. Ancak, İzlanda'daki tepkiden ötürü bu kabul görmemiştir. Savaş sonrasında 2 bin kadar askerini burada bırakan ABD, tamamen adadan ayrıldığı 1947'de, “Keflavik Havayolu Şirketi” adı altında 600-1000 ABD personeli burada bulunmaktaydı.²⁰³

Adadan İngilizlerin çekilip, daha savaşa resmi olarak katılmadan önce ABD'lilerin gelmesinin sebebi, İngilizlerin Yunanistan'da bir felaket yaşamaları ve Afrika'da zorlanmalarından ötürü buradaki birliklere ihtiyaç duymasından kaynaklanmıştır. Başbakan Churchill'in talebini, Başkan Franklin Roosevelt kabul etmiş, önceki paragrafta da değinildiği üzere, İngilizlerin arabuluculuğunda anlaşılan şartlarda yapılan anlaşma, 7 Temmuz 1941'de İzlanda'da halka açıklanmış ve aynı gün ilk etapta 204 subay ve 3891 askerden oluşan 6. ABD Deniz Piyadeleri Alayı adaya giriş

²⁰³ Gunnar Karlsson, *The History of Iceland*, University of Minnesota Press, Minneapolis and London 2000, s. 313-318.

yapmıştır. Daha sonra bu sayı artmıştır. Savaş esnasında İngiliz balıkçı trol gemileri, İngiliz Kraliyet Donanmasının emrine verilmiş ve mayın tarama gemileri olarak kullanılmıştır. İngilizlerin balık ihtiyacı ise İzlanda ticaret filosu tarafından karşılanmıştır. Hatta İzlandalılar savaşa katılmasa da Haziran 1940'ta İzlanda trol gemisi "Skallagrimur", Almanlar tarafından batırılan HMS Andina'nın 351 personeli kurtarmıştır ve 33 saat süren yolculuktan sonra adaya ulaştırabilmiştir. Avrupa'da 8 Mayıs 1945 tarihinde kesinleşen zafer, İzlanda ilk Cumhurbaşkanı Sveinn Björnsson tarafından halka açıklandığında, "Artık Danimarka ve Norveç'in özgür" sözleri sevinçle karşılanmış, müttefiklerin "Almanlara savaş ilan etmesi halinde, BM'nin kurucu üyesi olma" teklifi kabul görmeyip, "bu sebepten ötürüdür ki" İzlanda bir yıl sonra BM'ye üye olmuştur. Küçük bir balıkçı köyünde sıfırdan kurulan hava üssü, dünyanın en büyük "Hava Kompleksi" olmuş ve Atlantik-Avrupa Deniz iletişim hatlarının güvenliği açısından da jeopolitik konumu nedeniyle, ABD için bir karakol görevi görmüştür. Savaş sona erdiğinde ABD, İzlanda'daki üsleri diğer ülkelerde olduğu gibi²⁰⁴ 99 yıllığına kiralamak istediğinde, İzlanda'da muhalefetle karşılaşmış ancak ABD'nin Almanya'daki askeri işgaline destek amaçlı "Keflavik Hava Üssü" 1946'da yapılan bir anlaşmayla kullanımının devamına izin verilmiştir. Sovyetler Birliği tehdidinden ötürü 1949'da kurulan NATO'nun, "Washington Antlaşması" taraflarından biri de İzlanda olmuştur. Kuzey Atlantik'in Güvenliği bağlamında, silahsız tek kurucu üye olması önemlidir. Danimarka ve Norveç ile bölgenin güvence altına alınmasında aynı görüşleri benimsemişlerdir. İzlanda'nın siyaseten en büyük iç meselesi, NATO üyeliği olmuştur. Siyasi partiler sürekli bu konuyu tartışmışlardır (Destek olan-Karşı çıkan). Ancak Kore Savaşı başlayınca, bu algı değişmiştir. 1951'de ikili "İzlanda-ABD Savunma Anlaşmasının" yapılmasına yol açmıştır. Bu anlaşma adadaki ABD varlığının yenilenip, gelişen stratejik ihtiyaçları karşılayacak şekilde, tekrardan yapılandırılması anlamına gelmektedir. Örneğin 1960'larda, Nükleer ve Uzay Teknolojilerinin gelişmesi ve SSCB'nin nükleer denizaltılarının Kola Yarımadasında (Kuzey Kutup Bölgesi) bulunmasından ötürü, İzlanda'nın jeopolitik

²⁰⁴ İngilizler, özellikle orta Amerika'daki pek çok ada ve üssü ABD'lilere 99 yıllığına kiralamıştır.

önemi artmış, Keflavik üssünde bulunan 3 bin personelin bölümleri, “denizaltı karşıtı savaş birimi” ve “hava savunması birimi” olan birliklerden oluşmuştur. İzlanda’nın ordusuz olduğunu söylememize karşın, o dönemde “İzlanda Savunma Bakanlığının”, F-15 Savaş Uçaklarından oluşan bir filosu olmuştur. Keflavik üssünün hava savunma radarı ve denizaltı dinleme sistemleriyle donatıldığını söylemeye gerek yoktur herhalde. Avrupa savunma sistemlerine entegre olan radar, 2006’ya kadar ABD’li askerler tarafından işletildikten sonra, 2006’dan itibaren İzlandalı sivillere devredilmiştir. 1950-1960’lı yıllarda NATO’dan çıkma-kalma tartışmaları hep çok popüler olmuştur. Her sol parti NATO’dan çıkacağını söyleyip iktidara gelince, koalisyon ortağı izin vermediği için, tartışma popüler bir seçim malzemesi olarak kullanılmıştır. 2. Dünya Savaşı esnasında Churchill, İngilizler çekilip ABD’liler gelmeden önce adayı ziyaret etmiş, 1986 yılında ise başkent Reykjavik, ABD Başkanı Ronald Reagan ile SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri Mikhail S. Gorbachov görüşmesine ev sahipliği yaparak, dünyanın gündemine oturmuştur. Yaklaşık 1 milyar \$ mal olan Keflavik üssünden son ABD askeri 30 Eylül 2006’da ayrılmıştır. Ancak tabii ki İzlanda bir NATO üyesidir.²⁰⁵

Kısacası; İzlanda 1949 itibari ile NATO’nun kurucu üyesi olmuş ve ABD ile 1951’de imzaladığı ikili Savunma Anlaşması ile de güvenlik politikasını pekiştirmiştir. Bu iki anlaşma, İzlanda’nın güvenlik politikasının iki temel sütununu oluşturmaktadır. Değişen güvenlik algısı ve şartlarından ötürü, NATO’da dönüşüme uğramış olmasına karşın, silahlı kuvvetleri olmayan İzlanda, NATO’ya mali destek ve sivil personel vererek katkı sunmaktadır. İzlanda 4 radar alanı ile NATO’nun Temmuz 2007’de alınan karar doğrultusunda hava gözetleme görevini yerine getirmektedir.²⁰⁶

²⁰⁵ Einar Benediktsson-Róbert Trausti Árnason, *a.g.e.*, s. 7-13.

²⁰⁶ Government of Iceland, *Iceland and NATO*, <https://www.government.is/diplomatic-missions/permanent-delegation-of-iceland-to-nato/iceland-and-nato/>, (26.12.2023).

İzlanda ve NATO ilişkileri değerlendirildiğinde, ekonomik olarak; NATO'nun ilk adımı olan 2. Dünya Savaşı döneminde, önce İngilizlerin sonra ABD'lilerin adaya gelmesi, ekonomik olarak sıkıntı çeken İzlanda ekonomisini canlandırmıştır. İnşa edilen tesislerde çalışanlar, deniz ticaret filosunun İngilizlerin balık ihtiyacını karşılaması vb. etkenlerle yüksek maaşlı gelirler elde edilmesi enflasyonu yükseltmiştir. Ülke güvenliğinin bahse konu iki anlaşma ile sağlanması, ekonomik olarak avantaj sağlamıştır. Ayrıca ülke savaşmadığı halde, “Marshall Yardımlarından”, Hollanda'dan sonra kişi başı en fazla pay alan 2. Ülke İzlanda olmuştur. Sosyo-kültürel olarak; Savaş esnasında ve sonrasında adada artan erkek nüfus oranından kaynaklı, toplumda kültürel çatışmalar ve sosyal bozulmalar olmuştur. Adadaki bazı yaşı küçük kız çocuklarının ve kadınların yabancı askerlerle birlikte olduğuna dair kayıtlara geçen vakalar, İzlanda erkekleri tarafından taşkınlıklara sebep olmuştur.²⁰⁷ Daha sonraki NATO üyeliğinin getirdiği süreçte, İngiltere ve ABD arasında bağlayıcı unsur olan İzlanda, gençlerinin ABD'nin üniversitelerinde cömert burslarla eğitim almalarına fayda sağlamıştır. Kurumsal anlamda; İzlanda silahsız ve barışçıl bir ülke olarak konseptini değiştirmemiş ve NATO'ya da sivil personel ile ekonomik destek sağlayarak ilişkilerini bu politika üzerinden yürütmüştür. Almanya'ya dahi savaş açmayarak 1 sene sonra BM üyesi olmuştur. Dünya politikalarında; jeopolitik konumu ile Kuzey Atlantik Güvenliğinin adeta başkentliğini yapmış ve aynı zamanda, Reagan-Gorbachov görüşmesine de ev sahipliği yaparak, Soğuk Savaşın bittiğini gösteren olaylardan biri olarak lanse edilen buluşmayla, hafızalarda kalmıştır.

²⁰⁷ Gunnar Karlsson, *a.g.e.*, s. 316.

2. Rus Dış Politikası Bağlamında İskandinav Ülkelerinin Güvenlik Arayışı ve Tehdit Algısı: Rusya-Ukrayna Savaşı

İskandinav ülkelerinin Rus Dış Politikasını tehdit olarak algılaması ve bu yönde politikalarını revize etmeleri, son yirmi yıllık süreçte geline son noktayı işaret etmektedir. Aslında RF-ABD ilişkileri, dolaylı olarak İskandinav Ülkeleri-RF ilişkilerine yön veren sonuçlar meydana getirmiştir. Rusya-Ukrayna Savaşına varan sürecin gerisine bakıldığında; zamanla değişen Rus dış politikası ile İskandinav ülkelerinin kendi sınırlarına adım adım yaklaşan çatışmalar ve gerilimli bölgelerin varlığı, bölge ülkelerinin tehdit algısında Rusya'yı ön plana çıkartmasına ve bu istikamette güvenlik arayışına yöneltmiştir.

RF'nin ilan ettiği “Yakın Çevre Doktrini” ABD’yi rahatsız etmiştir. ABD’nin Afganistan operasyonu devam ederken, ABD-Gürcistan Askeri Yardım Anlaşmasının imzalaması ile sonrasında gerçekleşen 2003 Gürcistan Gül Devimi ve 2004 Ukrayna Turuncu Devrim olayları ise RF’yi rahatsız etmiştir. 2004 NATO genişlemesinden sonra değişen Rus dış politikasının yansımaları tüm yakın bölge ülkelerini etkilemiştir. Öncelikle Rus-Gürcü Savaşı (2008) ve daha sonrasında çıkan Ukrayna Kriziyle birlikte RF’nin Kırım’ı ilhakı (2014) değişen Rus dış politikasının yansımalarıdır. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve Ukrayna’nın NATO üyesi olmak istemesi, Rusya-Ukrayna Savaşının temelini oluşturan gelişmelerdir. Değişen Rus dış politikası ekseninde cereyan eden bir diğer gelişme ise, Rusya’nın Kaliningrad’a İskender füzelerini yerleştirmesidir.²⁰⁸ İskandinav ülkeleri tüm bu gelişmeleri “Rus Tehdidi” olarak algılamış ve adım adım yaklaşan Rus tehlikesinin, en sonunda sınırlarına kadar gelmesi, savunma ve güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmelerine sebebiyet vermiştir. RF-ABD ekseninde gerçekleşen rekabetin dış politika çıktıları, İskandinav Ülkelerini de etkilemiştir. Kısacası; RF’nin *Yakın Çevre Doktrini* ile ABD’nin 1999,

²⁰⁸ BBC News Türkçe, *Rusya, Kaliningrad’a nükleer füze yerleştirdi*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37595294>, (26.12.2023).

2004 ve 2007 NATO Genişlemesi Politikası'nın kesişmesi, çatışmaları da beraberinde getirmiştir. İskandinav ülkelerinin iyi ilişkiler içinde olduğu Gürcistan'ın Rusya ile savaşı bölge ülkelerini etkilemiştir. Ukrayna krizi ve Ukrayna Savaşı; çatışmaları bölge ülkelerine daha da yaklaştırmıştır. Kaliningrad'ın ise nükleer silahlarla donatılması, sınırlarına gelen Rus tehdidi olarak algılanmıştır. Zaten sınır komşusu oldukları Rusya, bölge ülkelerini çevrelemiştir.

2008 tarihli “Stoltenberg Raporu” doğrultusunda temelleri atılan NORDEFCO, 2009 yılında kurulduğunda, ilk başta savunma ve güvenlik harcamalarının minimize edilmesini amaçlayan, ekonomi odaklı olarak kurulmuş bir örgüttür. Rus-Gürcü Savaşı bölge ülkelerinin gözlerini RF'ye çevirmelerine sebep olmuştur. Kırım'ın ilhakı ise, bölge ülkelerinin kaygılarını arttırmış, savunma ve güvenlik bütçelerini kısıtlamak bir yana, arttırmalarına sebep olmuştur. NORDEFCO ise ekonomik koordinasyondan, bölge ülkelerinin ve diğer örgütlerin yeni politikalar üretmesine yönelik çözümler yaratan ve sunan bir yapıya dönüşmüştür. Kırım krizinden sonra, gazetecilere verdiği bir mülakatta, Avrupa Savunma ve Güvenlik konularında uzman olan “Egmont Enstitüsü” profesörlerinden Sven Biscop; AB veya NATO bölünmediği sürece, Rusya'nın Avrupalı devletlere bir zarar veremeyeceğini belirtmiştir.²⁰⁹ Ancak, Rusya'nın Kaliningrad'a füze yerleştirmesi ve bölge ülkelerinin hava sahalarını ihlal etmesi, AB üyesi olmalarına karşın o esnada NATO üyesi olmayan Finlandiya ve İsveç'i yeni tedbirler almaya yöneltmiştir. İsveç, Gotland Adasına hava savunma sistemleri yerleştirmiş ve ek askeri personel görevlendirmiştir. Ayrıca İsveç ve Finlandiya savunma bütçelerini arttırmıştır. 24 Şubat 2022'de başlayan Rus-Ukrayna Savaşıyla birlikte, Finlandiya ve İsveç NATO müzakerelerine başlamış ve 4

²⁰⁹ Euronews, Sven Biscop: “AB veya NATO bölünürse Rusya durumdan çıkar sağlar”, <https://tr.euronews.com/my-europe/2017/05/31/sven-biscop-ab-veya-nato-bolunurse-rusya-durumdan-cikar-saglar>, (26.12.2023).

Temmuz’da görüşmelerini bitirmişlerdir.²¹⁰ Öte yandan Danimarka, 70 yıldır ülkesine yabancı ülke askeri konuşlanmasına izin vermemesine rağmen, bu gelişmelerden sonra ABD ile görüşmelere başlamış, ülkesine yabancı asker konuşlanması, enerji, AB Güvenlik ve Savunma Politikaları ve NATO için bütçesinden ayrılan pay gibi önemli konuları değerlendirmeye alıp, yeni durum ekseninde kararlar almıştır. Öncelikle yaptığı bir referandum ile Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikalarına katılma kararı almıştır. NATO bağlamında ise daha fazla katkı sunmak için harcamalarını kademeli olarak arttırarak GSMH’nin %2’sine gelecek kadar oranda arttırma kararı almıştır.²¹¹ Finlandiya NATO üyesi olduktan sonra, henüz üyelik süreci devam eden İsveç’le ilgili olarak, Reuters haber ajansının, İsveç devlet televizyonu SVT’ye atıf yaparak yayınladığı bir habere göre; “Rusya’nın İsveç’e saldırabileceği” yönünde ki değerlendirmeler göstermektedir ki Rusya Dış Politikası bölge ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmaktadır.²¹² Bölge ülkeleri, savunma ve güvenlik ile dış politikalarını bu istikamette oluşturmakta ve etki alanlarında, bu yönde politikalar geliştirilmesine yönelik katkılar sunmaktadırlar.

İskandinav ülkelerinin, Rus dış politikası bağlamında verdikleri kararlar, ekonomik olarak; savunma ve güvenlik bütçelerini arttırmalarına sebep olmuştur. Sosyo-kültürel olarak; bölge ülkelerinin kendi aralarında politika geliştirdikleri, bölgesel örgütlerinde (NB8, NORDEFÇO ve İskandinav Konseyi), birbirlerine daha çok sarılmalarına sebep olmuştur. Kurumsal bağlamda; NATO ve AB gibi örgütlerle daha çok

²¹⁰ Arzu Kayaoğlu-Valerie Gauriat, “Rusya korkusu İskandinav ülkelerini silahlanmaya itiyor”, <https://tr.euronews.com/my-europe/2017/05/29/rusya-korkusu-iskandinav-ulkelerini-silahlanmaya-itiyor>, (26.12.2023).

²¹¹ Cemal Ege Özkan, “Rusya Ukrayna Savaşı sonrası Danimarka’nın değişen güvenlik paradigması”, <https://www.ankasam.org/rusya-ukrayna-savasi-sonrasi-danimarkanin-degisen-guvenlik-paradigmasi/>, (26.12.2023).

²¹² BBC News Türkçe, *İsveç: Rusya’nın saldırma ihtimalini göz ardı edemeyiz*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cp0ze71rr0qo>, (26.12.2023).

kenetlenmelerine ve bu örgütlerde politika yapıcı rolü üstlenmelerine sebep olmuştur. Kendi iç örgütleri NORDEFECO, NB8 ve İskandinav Konseyi gibi kuruluşlar, diğer örgütlerde alacakları kararlar öncesi bir nevi istişare organı vazifesi görmüştür. Dünyada ise; Rus dış politikasını tehdit olarak algılayan bölge ülkeleri, aktif oldukları diğer örgütlerde de bu konuları gündeme getirmiş, politikalarına yandaş aramış ve tespit ettikleri durumları yüksek sesle dile getirerek farkındalık yaratmışlardır.

C. İskandinav Jeopolitiğinin Bölge Ülkelerinin Dış Politikaları ile Güvenlik ve Savunma Politikalarına Etkileri

İskandinav ülkeleri olarak çalışmamızda; İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya ve İzlanda olarak bu 5 ülkeyi belirttiğimizi ve kastettiğimiz ülkelerin toplam yüzölçümlerinin 3.425.804 km²'lik bir alan kapladığını belirtmekte fayda vardır. Ayrıca toplam nüfuslarının 28 milyon civarında olduğunu ve etnik olarak ise %75 Kuzey Germen ırkından geldikleriyle birlikte, Fince dışında dillerinin de neredeyse aynı (Birbirinin lehçesi) olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Dini inanç olarak ise, Lüteriyan Evanjelik Hristiyan oldukları, devletlerinin kanunlarındaki yasalarla sabittir. Sosyo-kültürel olarak ise liberal değerlere bağlı, konuyu açmak gerekir ise; insan hakları, cinsiyet eşitliği, düşünce özgürlüğü, ekonomik özgürlük... vb. değerlere saygılı olduklarını belirtmekte fayda vardır. Bahse konu 5 ülkenin jeopolitik kodlarının anlaşılması açısından bu bilgiler önemlidir. Toplumlar veya devletler az önce bahsettiğimiz değerler üzerinden kimliklerini oluşturmakta ve meydana gelen olaylara bu kimlik üzerinden tepki vermektedirler. Az önce saydıklarımız aslında, İskandinav jeopolitiğinin kimliğini, diğer bir adıyla jeopolitik kodunun en azından bir kısmını oluşturmaktadır. Jeopolitik kodun kalan kısmını ise devlet politikaları ve kurumsal yapılanmaları tamamlamaktadır. Bölge ülkelerinin kurumsal bağlamda örgütler aracılığıyla birbirlerine entegre oldukları ve ortak politikalar belirledikleri düşünülürse “Jeopolitik Kod” olarak ortak değerlere sahip

olduklarını ileri sürebiliriz. Dünyada meydana gelen gelişmelerin, bölge ülkeleri tarafından, bu jeopolitik kod üzerinden kırılma olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Bölge ülkelerinin ortak yönlerinden üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise deniz ticareti ve ticari konulardaki hassasiyetleridir. Aslında düşünce mantıklarının anlaşılması açısından, ticaret de kimliklerin açığa vurulmasında, düşünce dünyalarının yansıtılmasında bir değişkendir. Mesela; 1 Dünya Savaşında İsveç, Almanlar ile olan ticaretinin İngilizler tarafından sorgulanmasına pek şaşırılmış, İngiltere'den Rusya'ya akan transit geçiş nedeniyle Almanların tepkilerine de bir anlam verememiştir. Konuyu sadece ekonomik çıkar eksenli düşünmek çok sığ bir bakış açısı ve yetersizdir. Ayrıca bölge ülkelerinin, Rusya ve AB dışında komşusu bulunmamaktadır. AB üye oldukları bir birlik ve Rusya ise uyguladığı politikaları ekseninde bazen tehdit olarak gördükleri bir komşuları olarak; bahse konu çıkarımlar bölge ülkelerinin fenomenolojik olarak kimliklerine pek ters düşmemektedir.

Bölge ülkeleri jeopolitik kodları üzerinden, kırılma anları dediğimiz olayların yorumlamasını yapmakta ve bu algılar ekseriyetinde politikalarını oluşturmaktadırlar. Dünya savaşlarına müdahil olmak istememeleri dahi, etkilerine maruz kalmalarına engel teşkil etmemiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde, artık bölge ülkeleri birbirleriyle rekabet etmeyi bırakmış ve ortak politikalarla hareket etmeyi başarabilmiştir. Jeopolitik kırılmaları aralarında istişare ederek, fırsatlardan birlikte yararlanmaya ve tehditlere karşıda hep birlikte tedbir alarak tehlikelere engel olmaya çalışmaktadırlar.

SONUÇ

Tez çalışmasının bu bölümünde; elde edilen bulgular istikametinde, araştırma sorularının ve hipotezin sınanması ile kuramın açıklayıcı olması bakımından yetkinlikleri sorgulanacaktır. Elde edilen veriler neticesinde; çalışmanın bağımlı değişkeni olan İskandinav Ülkelerinin Güvenlik, Savunma ve Dış politikalarının açıklanmasında seçilen bağımsız değişkenlerin; 1. Bölge ülkelerinin birbirleriyle ve komşularıyla ilişkileri, 2. Uluslararası örgütlerdeki pozisyonları ve 3. Küresel aktörlerle olan ilişkileri ve küresel konjonktürde meydana gelen gelişmeler, konu başlıklarının, bağımlı değişkeni açıklamada yeterli olduğu görülmüştür. Değişkenleri açıklamada sorulan; Son yüzyılda meydana gelen hangi gelişmeler bu ilişkileri şekillendirmiştir? Yeniden şekillenen bu ilişkiler, bölge ülkelerinin politikalarını nasıl değiştirmiştir? Soruları ise; hipotezin sınanması açısından önem arz eden sorulardır. Sorulan sorular, Jeopolitik kuramın, “jeopolitik kod” ve “jeopolitik kırılma anı” kavramları üzerinden analiz edilmiş ve hipotezin doğruluğu teyit edilmiştir. İskandinav ülkelerinin mevcut sosyo-politik koşulları gözlemlendiğinde ve devlet kurumlarının aldığı kararlar incelendiğinde, her geçen gün birbirleriyle bütünleştikleri tespit edilmiştir. Ayrıca jeopolitik kuram ve bu çalışmada kullanılan jeopolitik kod ve jeopolitik kırılma anı kavramları, hipotezin sınanmasında ve konuyu açıklamada yeterli olduğu görülmüştür. Çalışmanın hipotezi, İskandinav ülkelerinin zaten var olan ortak sosyo-kültürel değerleri üzerine, ekonomik askeri ve siyasi bir birlikteliğe evrildiği, ikili ilişkiler ve örgütler üzerinden, jeopolitik kırılmaları doğru tespit edip, fırsat risk ve tehditleri kendi jeopolitik kodları üzerinden yorumlayıp aktif bir politika yürüttükleridir. Bu bağlamda bölge ülkeleri, barış zamanında RF ile ikili ilişkilerde komşuluk kriterlerini yerine getirirken, tehdit olarak algıladıkları durumlarda ise gerekli revizyonları yapıp politika üretebilmişlerdir. Bölge ülkeleriyle ilgili olarak yapılan bir diğer tespit ise; uluslararası örgütler üzerinden küresel anlamda seslerini duyurabilmiş, İskandinav toplumunu yeniden inşa ederken, var olan eski bağlarına vurgu yapıp geliştirmek istedikleri ilişkilere katkı sunan ve bu anlamda üretilmiş sanat eserlerini de ödüllendirmişler, yeni iş birlikleri geliştirerek, bölge ülkelerinin ve toplumun entegrasyonunu teşvik etmiştir. Bazen jeopolitik kırılma anları her ülke için

aynı anlama gelmese de jeopolitik kodları olarak ortak kimlikleri, pek çok alanda benzerlik göstermektedir. Jeopolitik kuram ise, konuya bütüncül bir yaklaşım içinde bakarak, olayların açıklanmasında yeterli olmuştur. Değişen dünyanın ihtiyaçlarına göre dönüşüm göstermiş ve dış politika analizi olarak işlevini yerine getirmiştir. Araştırmada kullanılan strüktürel fonksiyonel araştırma yöntemi; İskandinav toplumu, bölge ülkeleri ve örgütsel/kurumsal bağlamda sistemi analiz ederken, çok katmanlı sosyal yapı ve yapıların işlevsel olarak etkilerinin anlaşılmasında fayda sağlamıştır. Bölge ülkelerinin birbirleriyle olan bağlarının da toplumda, devlet seviyesinde ve örgütsel bağlamda belirleyici bir unsur ve alınan kararlarda etkisinin olduğu uygulanan politikaların istikametinden dolayıdır ki gün yüzüne çıkan gerçekler arasındadır. Örnek olay araştırmasının kullanıldığı son kısımda ise, olayların gözlemlenmesi yapılırken, ekonomik / sosyo-kültürel / kurumsal / dünya üzerinde ki bıraktığı etkileri de değerlendirmeye tabi tutulduğundan, çok yönlü bir bakış açısıyla, derinlemesine analiz yapılmasını sağlamıştır.

Bölge ülkeleri; özellikle 2. Dünya Savaşı döneminde, yeni tecrübelerle vakıf olmuş ve Soğuk Savaş Döneminde ise, bu tecrübelerden hareketle uluslararası örgütlerde aktif politikalarla iş başında oldukları bir dönemle döneme damgasını vurmuştur. Soğuk Savaş algı bakımından, bölge ülkelerine benzer şartlar sunmuş olmasına karşın, içlerinde oldukları farklı politik koşullardan dolayı, farklı bir duruş sergiledikleri de alan yazınında ki örnekleriyle uyushmaktadır. Bölge ülkelerinin ortak değerlerinden oluşan jeopolitik kodları, aslında olaylara aynı perspektiften baktıkları ve jeopolitik kırılma anlarına karşı aynı düşünceleri paylaştıkları da elde edilen veriler arasında. 2. Dünya Savaşı, İzlanda'nın bağımsızlığa giden dönemecin son noktası olmasına karşın, devletlerin kurumsal anlamda dönüşümlerini zamana yayarak yaptıkları ve birbirleriyle ortak politikalarda yeniden buluşarak bu ahengi sürdürdükleri, tespit edilen bulgular arasındadır. Keza Danimarka ve Norveç'in kurtulmasını coşkuyla ve sevinç gösterileriyle karşılamalarına karşın, bağımsızlıklarından ödün vermemişler ve Sovyet tehdidi veya Atlantik güvenliği bağlamında aynı endişeleri paylaşıp ortak hareket edebilmişlerdir. Kalmar Birliğinin sona ermesi biten siyasi birlikteliğin, dini reform hareketlerinden sonra, yola dini-kültürel bir birliktelikte devam ettiklerini

göstermektedir. Her fırsatta bölge ülkelerinin, kendi özgürlükleri için bağımsız olarak yollarına devam etmek istemeleri, kendi devletlerini kurmak istemeleri, aslında hepsinin özgürlük ortak paydasında buluştuklarının kanıtı niteliğindedir. İsveç'in Danimarka'dan ayrılması, Norveç'in İsveç'ten ayrılması, İzlanda'nın bağımsızlığı; bölge ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin kopuşu değil, farklı alanlarda yeni iş birliklerini meydana getirmiştir. NATO kurulduğunda, bölge ülkelerinin Atlantik güvenliği bağlamında ortak bir görüşe sahip oldukları, konuyla ilgili örnek olarak gösterilebilecek bir değerlendirmedir. Ayrıca bölge ülkelerinin ticari teamüller bakımından da ortak bir dünya görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Anayasal ve kurumsal reformlarda da birbirlerini takip etmiş ve birbirlerine entegre olabildikleri gözlemlenmiştir. Erken uluslaşma döneminde ise dünyada milliyetçilik bağlamında etkiler sürerken ve bölge ülkeleri de kendi ulus devletlerini inşa ederken, aynı zaman da toplumlarının ve aydınlarının da İskandinav toplumu bağlamında girişimlerin de bulunduğu, sanatsal kültürel ve edebi anlamda eserler vererek, ortak İskandinav toplumu girişimlerine katkıda bulundukları, araştırmanın elde ettiği bulgular arasındadır. Soğuk Savaş döneminde dünyadaki diğer devletler gibi kısıtlı hareket kabiliyetine sahip olmaları nedeniyle, fırsat bulduklarında ilişkilerini kurumsal anlamda İskandinav Konseyi aracılığıyla ilerletmiş ve kültürel birliklerini krato-politik bir bütünleşmeye ve daha sonrasında ise askeri bir birlikteliğe evirmeyi başaracak adımları atabilmişlerdir. İlk başlarda maliyet etkin amaçlı kurulan NORDEFECO, jeopolitik kırılmalar ekseninde askeri birliğe ve diğer örgütleri koordinasyonunu yönlendiren bir strateji merkezine dönüşmüştür. Bölge ülkelerinin ortak ekonomik sosyal kültürel ve kurumsal birliktelikleri, ortak bakış açılarından yola çıkarak, ortak güvenlik ve dış politikada da bölge ülkelerini birleştirmiştir. Önceden de belirtildiği üzere, Soğuk Savaş esnasında zamana ve konjonktüre göre farklı düzeylerde devam eden ilişkilerin, aslında ortak İskandinav toplumu payesinden vazgeçmediklerinin göstergesi olarak yeniden yapılandırdıkları ilişkilerinin temellerini oluşturmuştur. Ve Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ilişkiler, teknolojik ve kurumsal düzeyde, küresel sisteme her türlü erişimlerinin olmalarına karşın, daha çok kendi bölgelerine odaklandıkları göstermektedir. Gelişen politik koşullar gereği uyguladıkları siyaset veya jeopolitik kodlarının gerekleri, İskandinav ülkelerini tekrar bir birlikteliğe sürüklemiştir. Bölge ülkeleri ortak politikalarının yansıması olarak NORDEFECO ve

İskandinav Konseyi ile İskandinav Bakanlar Konseyi aracılığıyla; sosyo-kültürel, politik ve askeri birlikteliklerini dünyaya ilan etmiş ve gerek toplumsal düzeyde gerekse de ülkelerin politik çıktıları ve devlet yöneticilerinin söylemleri bağlamında adeta hipotezi destekler nitelikte ki bölge ülkelerinin açıkladıkları hedef ve vizyonları, literatürde rahatça görülmektedir. Zaten yapılan çalışmanın çıktıları, bölge ülkelerinin politikaları ve yazın alanında daha önce elde edilen bulgularla uyumaktadır.

Bölge ülkelerinin Coğrafi konumları değişmese de zamanla küresel aktörler açısından önemleri değişmekle birlikte, bölge ülkelerinin kendileri için inşa ettikleri dünya, adım adım ulaştıkları jeopolitik güçleri, önemlerinin azalmayacağı, aksine artacağını işaret etmektedir. Önümüzdeki yıllarda bölge ülkelerinin Arktik politikası, tekrardan dünyanın dikkatini çekeceği konuların başında gelmektedir. Liberal demokrasi, güçlü ekonomi, müreffeh toplum ve nitelikli yaşam standartlarıyla gözlerin sürekli çevrili olduğu İskandinav devletleri, geçmişten ders alarak toplumlarını inşa etmekte ve devlet politikalarına bu istikamette yön vermektedirler. Daha önceden de belirtildiği üzere, çalışma konusunun seçilme sebebi, değişen dünyada İskandinav Jeopolitiğinin etkileri araştırmak ve yerli literatürde az sayıda olan bölge çalışmalarına ve İskandinav Ülkeleri çalışmalarına katkı sunması açısından önem arz ettiği belirtilmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininde İskandinav Ülkeleri, az çalışılan konulardan olmakla birlikte son yıllarda çalışmaların artarak devam edeceği de varılan öngörülerin arasındadır. Özellikle Arktik Bölge çalışmaları, önümüzde ki yıllarda sayıca, İskandinav çalışmalarıyla yarışacağı ortadadır. Ayrıca İskandinav ülkelerinin bölgesel örgütlerinden olan NORDEFCO ve İskandinav Konseyinin ise; ileride Baltık ülkelerini de kapsamı pek şaşırtıcı olmaz (Resmi ağızlardan yapılan açıklamalar, böyle bir şeyin mümkün olmadığı yönünde görüş bildirmiş olsa da.). Ya da NB8 ile daha fazla entegrasyon, olası sonuçları açısından, kulağa pek şaşırtıcı bir gelişme olarak gelmemektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arter, David, *Scandinavian Politics Today*, 2. Basım, Manchester University Press, Manchester and New York 2008.

Aydınlı, Ersel ve Kurubaş, Erol ve Özdemir, Haluk, *Yöntem Kuram Komplo Türk Uluslararası ilişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, 2. Basım, Küre Yayınları, İstanbul Şubat 2017.

Barton, Hildor Arnold, *Sweden and Vision of Norway (Politics and Culture, 1814-1905)*, Southhern Illinois University Press, Carbondale Edwardsville (USA) 2003.

Björk, Ragnar ve Lundén, Thomas, *Territory, State and Nation: The Geopolitics of Rudolf Kjellén*, Berghahn Books, New York 2021.

Blij, Harm De, *Coğrafya Neden Önemlidir*, 4. Basım, Hece Yayınları, Ankara 2022.

Boniface, Pascal, *Herkes için Jeopolitik*, Erdem Yayınları, İstanbul 2018.

Clark, John ve Martin, Camille, *Anarşi, Coğrafya, Modernite Élisée Reclus'nün seçilmiş yazıları*, Çev. Osman Yener ve Murat Devres, Can Yayınları, İstanbul 2016.

Clausewitz, Carl von, *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, Doruk Yayınları, İstanbul 2015.

Clerc, Louis ve Glover, Nikolas, *Histories of Public Diplomacy and Nation Branding in the Nordic and Baltic Countries*, Koninklijke Brill, Leiden Netherlands 2015.

Cohen, Saul Bernard, *Geopolitics-The Geography of International Relations*, 3. Basım, Rowman&Littlefield, London 2015.

Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi Cilt VII*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1996.

Dalby, Simon, *The Routledge Handbook of New Security Studies*, Routledge Taylor & Francis Group, London 2010.

Defay, Alexandre, *Jeopolitik*, Çev. İsmail Yerguz, Dost Yayınevi, Ankara 2005.

Derry, Thomas Kingston, *A History of Scandinavia*, 2. Basım, The University of Minnesota Press, Minneapolis 1979.

Dolman, Everett C., *Astropolitical Classical Geopolitics in the Space Age*, Frank Cass Publishers, London 2002.

Evans, Graham ve Newnham, Jeffrey, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Çev. H. Ahsen Utku, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti., İstanbul 2007.

Flint, Colin ve Taylor, Peter J., *Siyasi Coğrafya: Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, Çev. Fulya Ereker, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2014.

Hasanov, Ali, *Jeopolitik*, Çev. Azad Ağaoğlu ve Fuad Şammedov, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012.

Haushofer, Karl, *Weltpolitik von Heute, Zeitgeschichte*, Leipzig 1934.

Hitler, Adolf, *Kavgam*, Çev. Mustafa Sümer, 4. Basım, Dokuz Yayınları, İstanbul 2019.

İlhan, Suat, *Jeopolitik-Güç Odağı Kuramı*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2019.

Jowett, Philip ve Snodgrass, Brent, *Finland at War 1939-40*, Bloomsbury Publishing, 2006.

Kant, Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1960.

Karabulut, Bilal, *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*, Platin Yayınları, Ankara 2005.

Karlsson, Gunnar, *The History of Iceland*, University of Minnesota Press, London and Minneapolis 2000.

Kelly, Phil, *A Critique of Critical Geopolitics*, Taylor & Francis Group (Routledge), London 2006.

Kjellén, Rudolf, *Staten Som Lifsförm*, Hugo Geber, Stockholm 1916.

Lavery, Jason Edward, *The History of Finland / Jason Lavery*, Greenwood Press, Westport, Connecticut and London 2006.

Machiavelli, Niccolo, *Hükümdar*, Çev. Yusuf Adil Egeli, Yıldız Matbaası, Ankara 1955.

Miles, Lee, *The European Union and the Nordic Countries*, Taylor&Francis e-Library, London and New York 2005.

Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Berna Günen, 6. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

Morgenthau, Hans J., *Uluslararası Politika Cilt-1*, Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları (Sevinç Matbaası), Ankara 1970.

Mütercimler, Erol, *Geleceği Yönetmek*, 2.Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

Nedkvitne, Arnved, *Norse Greenland: Viking Peasants in the Arctic*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York 2019.

Nordstrom, Byron J., *Scandinavia since 1500*, University of Minnesota Press, Minneapolis and London 2000.

Nye, Jr. Joseph S., *Soft Power*, Public Affairs, New York 2004.

Özey, Ramazan, *Siyasi Coğrafya*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2016.

Özkan, Selahattin, *Barbarlıktan medeniyete Vikingler Adamus Bremensis*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.

Ratzel, Friedrich, *Politische Geographie*, R. Oldenbourg, München und Leipzig 1897.

Schouenborg, Laust, *The Scandinavian International Society Primary institutions and binding forces, 1815-2010*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York 2013.

Scobbie, Irene, *Historical Dictionary of Sweden*, 2. Basım, The Scarecrow Press, Inc., Lanham Maryland Toronto Oxford 2006.

Sempa, Francis P., *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*, Transaction Publishers, New Jersey 2002.

Sjåvik, Jan, *Historical Dictionary of Norway*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham Maryland Toronto Plymouth UK 2008.

Sørensen, Axel Kjær, *Denmark-Greenland in the twentieth century*, Publishing editör Kirsten Caning, Copenhagen 2006.

Sönmezoğlu, Faruk, *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987.

Spykman, Nicholas J., *Coğrafya ve Dış Politika*, Çev. Alperen Kürşad Zengin, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2020.

Spykman, Nicholas John., *America's Strategy in World Politics The United States and the Balance of Power*, Harcourt Brace and Company Inc., New York 1942.

Swaney, Deanna, *Iceland, Greenland & the Faroe Islands – a travel survival kit*, Lonely Planet Publication, Hawthorn, Vic Australia and Berkeley CA USA 1991.

Şener, Bülent, *Jeopolitik*, Barış Kitabevi, Ankara 2017.

Tarakçı, Nejat, *Devlet Adamlığı Bilimi*, Tasam Yayınları, İstanbul 2015.

Testoni, Michele, *NATO and Transatlantic Relations in the 21st century*, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York 2021.

Thomas, Alastair H., *The A to Z of Denmark*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham Toronto Plymouth UK 2010.

Trotter, William R., *A Frozen Hell The Russo-Finnish War of 1939-40*, William R. Trotter, 2008.

Uygur, Asiye Tülin Sonatılğan, “İsveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı’nda Rusya’daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İsveç Kızılhaçı yardımıyla İsveç Üzerinden Mübadelesi.”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2013.

Varlık, Ali Bilgin, *Güvenlik Çalışmaları (Cilt I) Kuramsal Yaklaşımlar*, Hiper Yayın, İstanbul 2020.

Wallerstein, Immanuel, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, Çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, 2. Basım, bgst Yayınları, İstanbul 2011.

Wallerstein, Immanuel, *Jeopolitik ve Jeokültür*, Çev. Mustafa Özel, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010.

Zaloga, Steven J., *Gustaf Mannerheim*, Osprey Publishing, Oxford and New York 2015

Makaleler

Asal, Uğur Yasin ve Terzi, Furkan, “Rus Dış Politikasında Değişimin Felsefi Temelleri: NATO Genişlemesine Yönelik Baltıklar’da Bir İmparatorluk Tepkisi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020/1, s. 619-633.

Bulut, Remzi, “İskandinavya Ülkeleri ve Ekonomileri.”, *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 09.101 (2021).

Friis, Karsten, “Analyzing Security Subregions: Forces of Push, Pull, and Resistance in Nordic Defense Cooperation.”, *Journal of Global Security Studies*, 2021, s. 8.

Kavas, Alp Yüce, “Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesel Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli.”, *Akdeniz İİBF Dergisi 2019 Özel Sayısı*, s. 25-44.

Kjellén, Rudolf, ““Studier Öfver Sveriges Politiska Grænser” (İsveç’in siyasi sınırları üzerine çalışmalar)”, *Ymer*, 19 (1899), s. 283-331.

Küçük, Evren, “Scandinavian Studies in Turkey”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33.2 (2019), s. 635-652.

Lundén, Thomas, “Rudolf Kjellén, Studier Öfver Sveriges Politiska Grænser.”, *Ymer*, (1976/77), s. 60-80.

Mackinder, H. J., “The geographical pivot of history (1904).”, *The Geographical Journal*, 170.4 (2004).

Orford, Anne, “Regional Orders, Geopolitics, and the Future of International Law.”, *Current Legal Problems*, 74 (2021).

Özgen, Nurettin ve Güngördü, Saitcan, “Eleştirel jeopolitik: Yer politikalarını yeniden okumak.”, *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, s. 913-922, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019.

Özkan, Selahattin, “Adamus Bremensis'in gözünden Vikinglerin Tarihi Coğrafyası.”, *Kara Harp Okulu Dergisi*, 27.2 (2017), s. 119-135.

Saxi, Håkon Lunde ve Friis, Karsten, “After Crimea: The future of Nordic Defence Cooperations.”, *Policy Brief*, Norwegian Institute of International Affairs, 2018.

Tunander, Ola, “Swedish-German geopolitics for a new century Rudolf Kjellén's ‘The State as a Living Organism’.”, *Review of International Studies*, 27.03 (2001).

Ülgen, Pınar ve Yavaş, Halil, “Geç Ortaçağ İskandinav Toplumunda Eyalet Kanunlarına Göre Suç ve Ceza.”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 11.XXXIII (2018), s. 121-143.

İnternet Kaynakları

Altuntaş, Atila, “İsveç nükleer enerji santrallerinin faaliyet ömrünü uzattı”, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/isvec-nukleer-enerji-santrallerinin-faaliyet-omrunu-uzatti/802790#:~:text=%C4%B0sve%C3%A7'te%2012%20n%C3%BCkleer%20enerji,ihtiyac%C4%B1n%C4%B1n%20y%C3%BCzde%2034'%C3%BCn%C3%BC%20kar%C5%9F%C4%B1%C4%B1yor>, (24 Nisan 2023).

Anadolu Ajansı, *Finlandiya’da iş adamına 63 bin avro trafik cezası*, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/finlandiyada-is-adamina-63-bin-avro-trafik-cezasi/1172022>, (02 Mayıs 2023).

Anthony, E. Pluribus, “File:Map Norway political-geo.png-Wikimedia Commons.”, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Map_Norway_political-geo.png#mw-jump-to-license, (21 Aralık 2023).

Arktik Konseyi, *The Arctic Council*, <https://arctic-council.org/>, (16 Kasım 2023).

Aytekin, Metin, “Nitel ve Nicel Araştırma Nedir? 5 önemli farkları.” , https://youtu.be/E_iZ3FdF31o?si=knc_eDsH3YAmzB-N, (26 Aralık 2023).

BBC News Türkçe, *Danimarka AB’nin ortak güvenlik ve savunma politikalarına katılma kararı aldı*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61671318>, (11 Kasım 2023).

BBC News Türkçe, *Grönland satılık değil” yanıtını alan Trump, Danimarka gezisini iptal etti*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49417732>, (26 Aralık 2023).

BBC News Türkçe, *Rusya, Finlandiya'ya NATO misillemesi uyarısı yaptı*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61420649>, (11 Aralık 2023).

BBC News Türkçe, *Rusya, Kaliningrad'a nükleer füze yerleştirdi*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37595294>, (26 Aralık 2023).

BBC News Türkçe, *Viski Savaşları”: Kanada ile Danimarka'nın 50 yıllık “ada kavgası” son buldu*, <https://bbc.com/turkce/haberler-dunya-61807101>, (26 Aralık 2023).

Benediktsson, Einar ve Árnason, Róbert Trausti, “At Crossroads: Iceland’s Defense and Security Relations, 1940-2011.”, <https://archive.org/details/At-Crossroads-Iceland-Defense-and-Security-Relations-1940-2011-2011/mode/1up?q=%C4%B0celand>, (26 Aralık 2023).

Casiopeia, “File:Jelling gr Stein 1.JPG.” <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Danimarka#/media/Dosya%3AJelling-gr-Stein-1.JPG>, (26 Aralık 2023).

Cicioğlu, Filiz, “Avrupa Birliği kendi NATO’sunu mu kuruyor?”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-kendi-natosunu-mu-kuruyor/2633107>, (13 Kasım 2023).

Encyclopædia Britannica, *Denmark-map-features-locator.jpg*, <https://www.britannica.com/place/denmark#/media/1/157748/62456>, (11 Aralık 2023).

Euronews, *Sven Biscop: “AB veya NATO bölünürse Rusya durumdan çıkar sağlar*, <https://tr.euronews.com/my-europe/2017/05/31/sven-biscop-ab-veya-nato-bolunurse-rusya-durumdan-cikar-saglar>, (26 Aralık 2023).

European-union.europa.eu., *Denmark-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/denmark_en, (26 Aralık 2023).

European-union.europa.eu., *Finland-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/finland_en, (26 Aralık 2023).

European-union.europa.eu., *Sweden-EU member country profile/European Union*, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/sweden_en, (26 Aralık 2023).

Government of Iceland, *Iceland and NATO*, <https://www.government.is/diplomatic-missions/permanent-delegation-of-iceland-to-nato/iceland-and-nato/>, (26 Aralık 2023).

Government Offices of Sweden Ministry of Defence. *New vision for Nordic defence cooperation a priority during Sweden's 2023 chairmanship of NORDEFCO*, <https://www.government.se/articles/2023/02/new-vision-for-nordic-defence-cooperation-a-priority-during-swedens-2023-chairmanship-of-nordefco/>, (13 Aralık 2023).

İsmayilov, Elnur, “Ukrayna Krizi ve İskandinav Ülkelerinin Güvenliği Sorunu.”, https://www.academia.edu/9128260/Ukrayna_Krizi_ve_%C4%B0skandinav_%C3%9Clkelerinin_G%C3%BCvenli%C4%9F_Sorunu, (26 Aralık 2023).

İsveç İstatistik Ofisi, *Population per month by region, age and sex. Year 2000M01-2023M10.*, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START_BE_BE0101_BE0101A/BefolkManad/table/tableViewLayout1/, (26 Aralık 2023).

İzlanda Cumhurbaşkanlığı, *NB8 wise men report*, <https://www.stjornarradid.is/media/utanrikisraduneyti-media/media/skyrslur/nb8-wise-men-report.pdf>, (10 Kasım 2023).

İzlanda İstatistik Ofisi, *Statistics Iceland, Overview*, <https://statice.is/statistics/population/inhabitants/overview/>, (12 Aralık 2023).

Kayaoğlu, Arzu ve Gauriat, Valerie, “Rusya korkusu İskandinav ülkelerini silahlanmaya itiyor.”, <https://tr.euronews.com/my-europe/2017/05/29/rusya-korkusu-iskandinav-ulkelerini-silahlanmaya-itiyor>, (26 Aralık 2023).

Küçük, Evren, “Türkiye’de Nordik Çalışmaları”, <https://kureselcalismalar.com/turkiyede-nordik-calismalari/>, (26 Aralık 2023).

Magnus, Olaus, “File:Carta Marina.jpeg-Wikimedia Commons.”, https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Carta_Marina.jpeg#mw-jump-to-license, (23 Aralık 2023).

NATO, *A short history of NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm, (16 Kasım 2023).

NORDEFECO, *About NORDEFECO-Nordefco*, <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, (13 Aralık 2023).

NORDEFECO, *The Cooperation Areas-Nordefco*, <https://www.nordefco.org/The-Cooperation-Areas>, (26 Aralık 2023).

Nordic Co-operation , *Nordic agreements and legislation*,
<https://www.norden.org/en/information/nordic-agreements-and-legislation>, (26
 Aralık 2023).

Nordic Co-operation, *About the Nordic Council President*,
<https://www.norden.org/en/information/about-nordic-council-president>, (26 Aralık
 2023).

Nordic Co-operation, *About the Nordic Council*,
<https://www.norden.org/en/information/about-nordic-council>, (26 Aralık 2023)

Nordic Co-operation, *Nordic co-operation with Estonia, Latvia and Lithuania*,
<https://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/estonia-latvia-and-lithuania/nordic-co-operation-with-estonia-latvia-and-lithuania>, (10 Kasım
 2023).

Nordic Co-operation, *Nordic cooperation*, <https://www.norden.org/en/nordic-council-prizes>, (26 Aralık 2023).

Nordic Co-operation, *Our Vision 2030*, <https://www.norden.org/en/our-vision-2030>, (26 Aralık 2023).

Orangesmile, *sweden-map-2.jpg* (1218*2000),
https://www.orangesmile.com/common/img_country_maps/sweden-map-2.jpg, (10
 Aralık 2023).

OSCE, *Organization for Security and Co-operation in Europe*,
<https://www.osce.org/>, (15 Kasım 2023).

Özkan, Cemal Ege, “Rusya Ukrayna Savaşı sonrası Danimarka’nın değişen güvenlik paradigması”, <https://www.ankasam.org/rusya-ukrayna-savasi-sonrasi-danimarkanin-degisen-guvenlik-paradigmasi/>, (26 Aralık 2023).

Öztürk, Aylin, “Örnek Olay Çalışması.” https://youtu.be/_G2wGRGIQU8?si=1aL2qVrDIVfwzFf3, (26 Aralık 2023).

Rae, Norman Gregor David, “Reinventing Geopolitical Codes in the Post-Cold War World With Special Reference to International Terrorism.”, <https://core.ac.uk/download/pdf/282677.pdf>, (26 Aralık 2023).

Räisänen, Oona, “File:Map of Finland-en.svg.” https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1f/Map_of_Finland-en.svg, (11 Aralık 2023).

Reuters, İsveç: Rusya’nın saldırma ihtimalini göz ardı edemeyiz, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cp0ze71rr0qo> , (26 Aralık 2023).

Sağsen, İlhan, “Arktik’te rekabetin yeni adresi: Grönland.”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/arktik-te-rekabetin-yeni-adresi-gronland/1572939>, (26 Aralık 2023).

Sosyologer, Yapısal İşlevselcilik Nedir? Özellikleri ve temsilcileri, <https://youtu.be/G8Y7eJKe-FU?si=dPzLZ6lLNovQg530>, (26 Aralık 2023).

Tiilikainen, Teija, “The Nordic countries and the EU-NATO relationship.” <https://sipri.org/sites/default/files/books/SIPRI06BaHeSu/SIPRI06BaHeSu02.pdf>, (26 Aralık 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Danimarka Ekonomisi* (2022), <https://www.mfa.gov.tr/danimarka-ekonomisi.tr.mfa>, (06 Aralık 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Finlandiya Ekonomisi* (2021), <https://www.mfa.gov.tr/finlandiya-ekonomisi.tr.mfa>, (07 Aralık 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *İsveç Ekonomisi* (2022), <https://www.mfa.gov.tr/isvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06 Aralık 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *İzlanda Ekonomisi* (2022), <https://www.mfa.gov.tr/izlandanin-ekonomisi.tr.mfa>, (07 Aralık 2023).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, *Norveç Ekonomisi* (2022), <https://www.mfa.gov.tr/norvec-ekonomisi.tr.mfa>, (06 Aralık 2023).

Uannis, “Baltık_denizi.png (560*600)”, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/31/Balt%C4%B1k_denizi.png, (01 Aralık 2023).

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), *Human Development Report 2021/2022*, <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>, (19 Aralık 2023).

United Nations, *History of the United Nations/preparatory years*, <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years>, (26 Aralık 2023).

United Nations, *United Nations and History of the United Nations*, <https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize>, (24 Aralık 2023).

United Nations, *United Nations and UN System*, <https://www.un.org/en/about-us/un-system>, (24 Aralık 2023).

Wikimedia, *File:The Danish Commonwealth.gif*, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/The_Danish_Commonwealth.gif, (21 Aralık 2023).

World Bank Open Data, *Free and open access to global development data*, <https://data.worldbank.org/share/widget?end=2022&indicators=NY.GDP.PCAP.KD&start=2022&view=map>, (19 Aralık 2023).

World Happiness Report, *World Happiness, Trust and Social Connections in Times of Crisis*. 2023, <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022>, (19 12 2023).

Worldatlas, *Maps of Iceland*, <https://www.worldatlas.com/upload/e4/76/4f/is-01.jpg>, (12 Aralık 2023).

Worldatlas, *Regions Of Iceland Map*, <https://www.worldatlas.com/upload/00/49/3e/regions-of-iceland-map.png>, (12 Aralık 2023).